

ISBN 978-966-176-136-9

ЗАКАРПАТСЬКІ МЕДІА
КРІЗЬ ПРИЗМУ
ЕТНОТОЛЕРАНТНОСТІ

Юрій БІДЗІЛЯ, Євген СОЛОМІН,
Наталія ТОЛОЧКО,
Галина ШАПОВАЛОВА,
Ярослава ШЕБЕШТЯН

Юрій БІДЗІЛЯ,
Євген СОЛОМІН,
Наталія ТОЛОЧКО,
Галина ШАПОВАЛОВА,
Ярослава ШЕБЕШТЯН

ЗАКАРПАТСЬКІ
МЕДІА
КРІЗЬ ПРИЗМУ

ЕТНОТОЛЕРАНТНОСТІ

**Юрій БІДЗІЛЯ, Євген СОЛОМІН,
Наталія ТОЛОЧКО, Галина ШАПОВАЛОВА,
Ярослава ШЕБЕШТЯН**

ЗАКАРПАТСЬКІ МЕДІА КРІЗЬ ПРИЗМУ ЕТНОТОЛЕРАНТНОСТІ

Монографія

*20-літтю кафедри журналістики
Ужгородського національного університету
присвячуємо*

ББК 76.02(4УКР-4ЗАК)

Бідзіля Ю., Соломін Є., Толочко Н., Шаповалова Г., Шебештян Я.

Медіа Закарпаття крізь призму етнотолерантності. – Ужгород: Гражда, 2019. – 372 с.

Автори:

Преамбула, I розділ, Постскрипtum та загальне впорядкування –

к. філол. н., доц. **Г. Шаповалова**, к. філол. н., доц. **Я. Шебештян**;

II розділ – д-р н. із соц. комунікацій, проф. **Ю. Бідзіля**;

III розділ, підрозділ 3.1. – асп., викл. **Н. Толочко**;

III розділ, підрозділ 3.2. – к. н. із соц. комунікацій, доц. **Є. Соломін**.

Монографія є оригінальною спробою осмислення особливостей етнічних (і частково неетнічних) засобів масової інформації Закарпаття в журналістикознавчому, філософському, історичному, культурному, лінгвістичному, політологічному вимірах; вивчення їх у зв'язку з виявом етнотолерантності як ціннісної гуманістичної категорії; ґрунтується на багатому й різноманітному матеріалі, дібраному з друкованих, радіо-, теле-, онлайн-вих закарпатських медіа.

Підготовлене викладачами кафедри журналістики Ужгородського національного університету видання орієнтовано перш за все на науковців – фахівців у галузі соціальних комунікацій, журналістів місцевих і загальноукраїнських ЗМІ, студентів-мас-медійників; може бути корисним для спеціалістів у сфері політології, історії, культурології, етики тощо та для широкого загалу.

Рецензенти:

Микола Мушинка, д-р філол. н., проф., зарубіжний член-кореспондент НАН України (Словаччина);

Лідія Сніцарчук, д-р н. із соц. комунікацій, проф., директор НДІ пресознавства, заст. ген. директора Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаніка;

Олег Богуславський, д-р н. із соц. комунікацій, проф., директор Інституту журналістики і масової комунікації Приватного класичного університету (Запоріжжя).

Рекомендовано до друку Комісією з журналістської етики 31 липня 2019 р.

Видання «Медіа Закарпаття крізь призму етнотолерантності» здійснене за підтримки Фонду розвитку ЗМІ Посольства США в Україні в межах проекту «Сприяння етнічній толерантності в Закарпатті шляхом запуску мультимедійної платформи» / «Promoting Ethnic Tolerance in Zakarpattia through the Launch of the Multi-Media Platform».

ISBN 978-966-176-136-9

© Бідзіля Ю., Соломін Є., Толочко Н., Шаповалова Г., Шебештян Я., 2019

© Видавництво «Гражда», 2019

ЗМІСТ

ПРЕАМБУЛА	6
РОЗДІЛ І. ГУМАНІЗМ І ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК КОНЦЕПТУАЛЬНЕ ПІДҐРУНТЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ	11
1.1. Послідовне утвердження гуманістичних ідей засобами масової інформації – передумова успішного функціонування української демократії	12
1.2. Зв'язок дотримання журналістами етно- толерантності з розумінням культурно-історичної, політичної специфіки Закарпаття	42
РОЗДІЛ ІІ. СУЧАСНА ЕТНІЧНА ПРЕСА ЗАКАРПАТТЯ (XX-XXІ ст.)	63
2.1. Періодика закарпатських угорців	65
2.2. Румунськомовна преса Закарпаття	88
2.3. Словацька преса на Закарпатті	99
2.4. Закарпатська ромська періодика	115
2.5. Російськомовна преса Закарпаття	137
2.6. «Русинська» періодика: проблеми атрибутивності	161
РОЗДІЛ ІІІ. ЕЛЕКТРОННІ МЕДІА ЕТНІЧНИХ СПІЛЬНОТ ЗАКАРПАТТЯ	184
3.1. Радіо й телебачення	184
3.2. Онлайнові ЗМІ	278
ПОСТСКРИПТУМ	287

ЛІТЕРАТУРА	300
ДОКУМЕНТАЛЬНІ ДЖЕРЕЛА	306
СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ, ХУДОЖНІ МАТЕРІАЛИ	309
ДОДАТКИ	314
А. Географічні, історичні, демографічні, мовні особливості Закарпаття	314
Б. Показчик періодичних видань Закарпаття	314
В. Зразки закарпатської періодики та деяких українських закордонних видань	358
Г. Скриншоти заставок етнічних телепрограм	367
Ґ. Кодекс етики українського журналіста	369

*...Світ нелегко здивувати –
що лише не бачив світ!
Та приводить у Карпати
багатьох народів слід.*

*Свій, чужий? Якщо людина
не в безпам'ятства імлі –
відшукає пуповину
в лоні Руської землі...*

Іван Ребрик.
«Гострий Верх над Тисою»

ПРЕАМБУЛА

Україна пройшла складний шлях здобуття незалежності, виборюючи право бути суверенною соборною державою серед інших європейських держав. Не одне століття українці мали доводити право на свою мову, культуру, віру. Проголошення незалежності України стало вирішальним в історії українського народу, відкрило нові можливості та одночасно знаменувало потребу рухатися далі, розв'язувати інші завдання. Очевидними є нестійкість, молодість нашої демократії, труднощі її закріплення й розбудови (не заглиблюючись, скажемо, що вони мають як зовнішній, так і внутрішній характер). Суттєвою у формуванні, пропагуванні, підтримці, культивуванні демократичних цінностей є роль засобів масової інформації (як переконуємося, вона може бути й негативною). А оскільки толерантність входить у комплекс гуманістичних цінностей і має безпосередній зв'язок із принципами журналістської діяльності, актуальними є й дослідження в різних контекстах цієї проблематики.

Журналістика Закарпаття також потребує глибокого аналізу. Втім, як і медіа кожного українського регіону, вона має свої особливості – історичні, культурні, релігійні etc., – а тому й заслуговує наукового інтересу. Вивчення закарпатського медіапростору у зв'язку з категорією етнотолерантності також вважаємо необхідним, актуальним у сучасному українському журналістикознавстві.

Ця проблема складна, пов'язана з багатьма різноманітними чинниками: оскільки засоби масової інформації не функціонують ізольовано, відірвано від часу й простору, то й відповідні дослідження передбачають врахування багатьох аспектів. Серед найважливіших у нашій розвідці – *філософський, історичний, етнологічний, культурологічний, лінгвістичний, журналістський*.

Неможливо, на нашу думку, аналізувати етнотолерантність мас-медіа без опертя на *філософію*, де надзвичайно важливими є категорії добра, зла, цінностей, суспільного блага тощо. Концептуальна основа, методологічне підґрунтя дослідження лежить у сфері гуманістичного вчення.

Оскільки медіапростір пов'язаний зі станом суспільства, з історичними процесами, етнічним складом аудиторії, культурними особливостями спільноти і т.д., обов'язковими вважаємо і врахування таких аспектів, як *історичний, етнологічний, культурологічний*... До того ж і сам науковий підхід вимагає вивчення явища (зокрема такого, як етнотолерантність медіа) у зв'язку з його основними рисами, причинами їх виникнення, перспективами розвитку. Цим зумовлена наявність першого розділу «Гуманізм і толерантність як концептуальне підґрунтя сучасної української журналістики» (Г. Шаповалова, Я. Шебештян), де зацентовано увагу на утверджені й послідовному дотриманні гуманістичних ідей засобами масової інформації як передумові успішного функціонування української демократії; доведено зв'язок дотримання журналістами етнотолерантності з розумінням культурно-історичної, політичної специфіки Закарпаття.

Журналістська діяльність за своєю природою мовна, а тому її аналіз у різних контекстах буде неповноцінним без застосування *лінгвістичних* підходів, відповідного терміноапарату, мовознавчих студій. Зрозуміло, що вивчення етнотолерантності у ЗМІ – це вивчення корпусу медіатекстів. Отже, підґрунтя науки про текст засадниче і в нашому дослідженні. У цій галузі вже є багато корисних напрацювань, що безпосередньо чи опосередковано стосуються питань природи, специфіки, особливостей функціонування журналістського тексту (ми вже робили спробу подати більш-менш цілісне уявлення про медіатекст [Шап., Шеб. Теоретико-практичні питання текстознавства]). Аналізу-

ючи вияв етнотолерантності у мовленні журналістів, враховуватимемо і фундаментальні праці провідних українських мовознавців, таких, наприклад, як І. Огієнка, Л. Булаховського, О. Потебні, Ю. Шевельова (Шереха), Я. Радевича-Винницького та ін. Цінними з концептуального погляду є й роботи іноземних учених світового рівня: В. фон Гумбольдта, М. Гайдеггера, Е. Бенвеніста, З. Харрися, Т. А. ван Дейка, В. Дресслера, І. Вайнрайха etc.

Медіатекст викликає інтерес і в сучасних дослідників – лінгвістів, журналістикознавців. Різні питання опрацьовано і в наукових статтях, і в дисертаціях, і в самостійних підручничково-посібникових виданнях. Серед модних тем – «мова ворожнечі», «гендерний чинник у мові журналіста», «мовні засоби впливу на аудиторію / НЛП» тощо. Наявні дослідження різні за якістю, повнотою, теоретичним рівнем, однак загалом спрямовані на формування гармонійної сучасної теорії медіатексту. Потребують розв'язання питання, пов'язані з терміноапаратом, уточненням понять, формулюванням дефініцій, визначенням закономірностей медіатекстотворення. Опрацювання медіатексту з урахуванням категорії етнотолерантності, сподіваємося, доповнить і розвине сучасну українську теорію медіатексту.

Журналістський аспект, як ми вже зазначали, не тільки обов'язковий до врахування, а й провідний, пріоритетний, оскільки дослідження здійснюється передусім у руслі журналістикознавства. Левова частка змісту присвячена якісним, кількісним, функціональним особливостям друкованих та електронних засобів масової інформації Закарпаття. Тут базою стали як теоретичні фундаментальні напрацювання (особливо щодо принципів журналістської роботи, ролі ЗМІ, жанрової парадигми медіатексту) провідних українських учених В. Здоровеги, А. Москаленка, І. Михайлина, Й. Лося, В. Лизанчука, В. Різуна та ін., так і новітні розвідки. Вивчення преси національних меншин Закар-

паття системно і найглибше здійснене Ю. Бідзілею в монографії «Періодика транскордоння в контексті міжнародної комунікації» (Ужгород, 2016 р.), тому й зрозуміло, що II розділ цієї розвідки «Сучасна етнічна преса Закарпаття» ґрунтується на дібраному й осмисленому саме ним емпіричному матеріалі.

Крім того, суттєвим для нашого дослідження є й вивчення фактів з електронних ЗМІ. В українському журналістикознавстві достатньо розвідок із радіо- й телемовлення, новітніх медіа, які враховано в розділі «Електронні медіа етнічних спільнот Закарпаття», де основний внесок становлять напрацювання Н. Толочко (3.1. Радіо й телебачення) та Є. Соломіна (3.2. Онлайнові ЗМІ).

Важливими як у журналістикознавчій проблематиці загалом, так і в нашій розвідці зокрема, вважаємо питання дотримання професійних журналістських стандартів, основних принципів діяльності, їх узгодження з моральними нормами й потребами сучасного українського суспільства. Спроба осмислення етнотолерантності у зв'язку зі згаданою тематикою є наскрізним мотивом у всій розвідці, а в компактному, узагальненому вигляді представлена в розділі «Постскрипtum», підготовленому Я. Шебештян, Г. Шаповаловою. Він має і прикладне значення в сенсі виокремлених тут переваг і недоліків вияву етнотолерантності в закарпатських медіа, запропонованих шляхів її дотримання на належному рівні та підвищення.

Уся робота з вивчення медіапростору в різних аспектах ґрунтується на оригінальному емпіричному матеріалі, дібраному переважно з сучасних друкованих, радіо, теле-, онлайнових ЗМІ Закарпаття. У процесі дослідження ми керувалися такими універсальними принципами гносеології – об'єктивності, пізнаваності, активного творчого відображення, діалектики, практики, історизму та конкретності істини. При цьому активно задіювали різноманітні мето-

ди емпіричного (спостереження, опис тощо) і теоретичного (гіпотетико-дедуктивний, аксіоматичний, історичний etc.) рівнів дослідження. Застосований загальнологічний інструментарій (аналіз, синтез, абстрагування, індукція, дедукція) доповнено спеціальним (різними типами аналізу: контент-аналіз, комплексний аналіз медіатексту, лексичний, стилістичний, культуромовний аналіз тощо). Принагідно зауважимо: деякі зі спеціальних видів аналізу медіатексту є оригінальними, оскільки здійснені на підставі розроблених авторами критеріїв, послідовності та способу їх урахування [Шап., Шеб., 74 – 87].

Запропоноване системне, поглиблене дослідження закарпатських засобів масової інформації в контексті етнотолерантності можна вважати першою цілісною розвідкою такої проблематики. Опрацювавши значний масив наукових джерел, ми переконалися, що в сучасному українському журналістикознавстві таких праць бракує. А вони корисні як у теоретичному (доповнять знання про закономірності розвитку, функціонування медіа), так і в прикладному (сприятимуть підвищенню ефективності журналістської практики, підготовці висококваліфікованих медійників) сенсі.

РОЗДІЛ І. ГУМАНІЗМ І ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК КОНЦЕПТУАЛЬНЕ ПІДҐРУНТЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ

Українська журналістика є частиною світового медіа-простору, а тому відображає основні тенденції, має ті ж ознаки, що притаманні засобам масової інформації різних країн. Процес глобалізації, технічні можливості ХХІ ст. унеможливають ізоляцію, автономність функціонування національних медіа, які водночас зберігають і певну своєрідність, пов'язану з культурними, економічними, політичними, релігійними тощо чинниками.

Аксіомою є те, що основні засади діяльності сучасного журналіста ґрунтуються на вироблених упродовж століть загальнолюдських моральних нормах та узгоджуються із філософськими гуманістичними поглядами. Попри складну історію становлення України як самостійної, суверенної європейської держави і Закарпаття в її складі, національні засоби масової інформації, маючи вже певні традиції, оригінальні власне українські риси, демонструють закономірності, властиві мас-медіа демократичних країн, декларують загальноприйняті стандарти. Але поки що спостерігаємо розбіжності між тим, що є де-юре (закріплене в законодавчих актах, міжнародних угодах, кодексах, рекомендаціях і т.д.) і де-факто (частим є порушення стандартів, тенденційність, незбалансованість інформації etc.). Покращити ситуацію, на наш погляд, може більша увага до світоглядних і просторово-часових аспектів діяльності журналіста. Усе зазначене стосується й закарпатського медіапростору.

1.1. Послідовне утвердження гуманістичних ідей засобами масової інформації – передумова успішного функціонування української демократії

Філософія, як знаємо, дає відповіді на основні питання людини, яка є соціоприродною істотою, тобто єдністю взаємопов'язаних біологічного і духовного начал. Як справедливо підкреслюють сучасні філософи, «духовний вимір людини є таким само суттєвим, як і біологічний, природний» [Причипій, Черній, Чекаль, 10]. Загальновідомими є витворені людством певні форми культивування духовності – мистецтво, релігія, мораль, філософія, – котрі в сукупності формують світогляд, де виявляється в гармонійній цілісності осмислення світу і людини в ньому.

Як система загальних знань, сукупність цінностей, переконань та практичних настанов світогляд детермінує ставлення людини до всього. Тому світогляд кожної людини впливає на її діяльність, виявляється в цій діяльності і є надзвичайно важливим у всякій діяльності, у тому числі мас-медійній. Які б прогресивні закони не приймали, які б правила не встановлювали, фіксували, рекомендували, визначальною залишається світоглядна позиція фахівця. Вважаємо, що саме цьому питанню варто приділяти особливу увагу і в науковій, і в прикладній галузях.

Пройшовши довгий шлях, людство дійшло до усвідомлення єдино можливої для його цивілізованого існування ідеї гуманізму, а філософія розробила це в гуманістичних поглядах та концепціях. Саме тому в др. пол. ХХ – поч. ХХІ ст. такі ідеї набули вже більш-менш цілісного юридичного закріплення, про що свідчать і міжнародне, і національне право.

Розглядаючи гуманістичні засади сучасної української журналістики, не можна забувати про основні філософські

проблеми і напрями – онтологію, гносеологію, філософську антропологію, аксіологію та інші.

Перш за все враховуємо, що масове інформування стосується різних сфер буття людини – природи, соціуму, матеріального й ідеального світу, простору, часу тощо. Тому інтерпретація людиною питань, пов'язаних із першоосновами буття, його сенсом, основних категорій формує ціннісну базу, впливає на світогляд і, як результат, – на діяльність. Розуміння кожним із нас проблем гносеології (пізнаваності / непізнаваності світу, істинності / неістинності знання, способу пізнання тощо) також зумовлює сприйняття і пояснення дійсності, втім, як і усвідомлення соціальної природи людини, місця та ролі індивідуума у світі, в історії etc., тобто центральних питань філософської антропології.

Концептуальні засади журналістики не лише включають згадані аспекти, а й ґрунтуються на системі цінностей, вироблених і апробованих людством та науково осмислених аксіологією – філософською галуззю про цінності, ціннісне ставлення людини до світу, процеси формування ціннісної сфери, парадигми цінностей. Аксіологія є філософською базою естетики, філософії релігії і, що важливо, етики. Остання реалізується не тільки в теоретичній, філософській царині, а й безпосередньо – у практиці журналіста. Відомо, що всі сучасні професійні кодекси (див. дод. Г «Кодекс етики українського журналіста»), стандарти, рекомендації сформовані в лоні етики і на базі відповідних філософських категорій – добра / зла, блага, позитивного / негативного, об'єктивності / суб'єктивності, істинності / омани, правдивості / неправдивості, тенденції, випадкового / закономірного тощо.

Філософія – найдавніша наука, в якій у різний час панували пріоритети, пов'язані з потребами суспільства на різних етапах його історичного розвитку. Попри те, що всі

основні питання філософії атемпоральні, не втрачають свого значення (і зараз важливим є питання про сенс, природу буття, пізнаваності світу ...), особливо актуальними в контексті філософського розуміння масової комунікації вважаємо проблеми аксіології. Хоча сучасна концепція журналістики спирається на відповідні гуманістичні цінності, однак, як доводить практика, до кінця їх не засвоєно й не сприйнято. Нерідко в засобах масової інформації трапляються відхилення від загальноприйнятої ціннісної системи – вияви нетерплячості, несправедливості, неповаги до людини, ксенофобії, расизму, сексизму й подібне.

Важливість і складність теорії цінностей доводить інтерес до неї провідних філософів усіх часів і народів – від Платона, Сократа до Канта, Гегеля, Шопенгауера, Дільтея, Ніцше, Маркса... Майже в усіх філософських ученнях аж до XIX ст. не було прямого розуміння цінностей, а все вибудовувалося навколо центральних сфер і понять – Природа, Людина, Бог – та спостерігалось намагання розглядати цінності в контексті різновидів об'єктів (емпіричних, психічних, ідеальних / ментальних і трансцендентних / Бог). Отже, системне осмислення природи, видів цінностей, їхнього взаємозв'язку доволі нове, стосується кц. XIX – XX ст. Як вважають науковці, «(...) «Відкриття цінностей» – одне із найважливіших філософських відкриттів цього періоду. Воно справило вирішальний вплив на гуманітарне мислення і гуманітарні науки 20 ст., наслідком чого стало усвідомлення ролі цінностей в індивідуальному та суспільному житті. Сучасну філософію та методологію суспільних наук уже не можна мислити без урахування філософії цінностей. Після введення у філософію поняття «цінності», гуманітарні науки почали виокремлювати у своїй галузі проблематику, пов'язану з цінностями: нині говорять про аксіологію соціальну, культурологічну, політологічну, правову і т. п. У сучасній Україні вже існує усвідомлення

потреби в дослідженні проблем аксіології, але все ще не перекладені та не опубліковані українською мовою основні джерела з аксіології, що впливає на якість досліджень у цій галузі» [Лісовий].

До слова, як і в сучасному журналістикознавстві, у філософії загалом та в аксіології зокрема є актуальні термінологічні проблеми, пов'язані з формуванням української терміносистеми (розмежування понять, пошук питомих відповідників тощо). Так, важливим у теорії цінностей справедливо вважають розуміння та розмежування понять «цінність» і «вартість», які подекуди виступають як синонімічні: «Термін «вартість» має деякі свої переваги, але очевидні також незручності, пов'язані з його використанням: основне семантичне гніздо цього слова не має однокореневих з ним термінів, важливих в аксіології (і їх введення на основі слова «вартість» набуває ознак штучності) – таких як «оцінювання», «оцінка», «ціннісні орієнтації» тощо» [Лісовий]. Сучасна наука дійшла розуміння цінностей як феномена, який за своєю природою (об'єктивно) є благом для людини, що сприяє утвердженню її в бутті, реалізації її творчого потенціалу [Лісовий; Надольний; Причепій та ін.].

Труднощі в науковій і ненауковій інтерпретації цінностей полягають передусім у тому, що це поняття прямо не корелює із жодним різновидом реальних об'єктів, таких, наприклад, добре опрацьованих в онтології, як емпіричні / фізичні, психічні, ментальні / поняття, ідеї, теорії etc. Навіть усвідомлення істини, що надзвичайно важливо для філософії та мас-медіа як джерела правдивого інформування соціуму, «не дає відповіді на питання, що таке цінність. Істина відповідає на питання, яким є те, що існує, якою є реальність. Цінність відповідає на питання, яким щось повинно бути. Скільки б ми не досліджували те, що існує фактично, ми не зможемо відповісти на питання, що

повинно існувати. Якщо ми кому-небудь говоримо, що він повинен діяти чи поводитися так-то і так, то питання про істинність сказаного там не постає: адже істина – навіть якщо не слідувати розумінню істини на основі концепції відповідності (...) – все одно передбачає певний спосіб узгодження з реальністю. Тим часом цінність містить у собі спонуку узгоджувати реальність зі змістом цінності» [Лісовий]. Нерозв'язана суперечність (неможливість визначити ціннісне з істинного й навпаки – «закон Г'юма») між емпіричним / реальним / матеріальним та ціннісним світами окреслюється у філософії як проблема «фактичного – ціннісного».

Зауважимо, що, незважаючи на постійну увагу філософів до різних питань людини і світу, «до кінця 19 ст. цінності розглядали в контексті метафізики, теології або епістемології. (...) не усвідомлювалася особлива, специфічна природа цінності: цю проблему намагались розв'язувати у світлі проблем реальності та істини; тому філософи не потребували й особливого терміна для позначення цінності. Вся західна традиційна філософія, включаючи новочасну, не виокремлювала проблему цінності як окрему проблему, а розглядала її як частину проблеми реальності. (...). 20 ст. успадкувало від попередньої історії філософії дві основні групи концепцій стосовно пояснення природи цінностей – об'єктивістську та суб'єктивістську. Лінію об'єктивістського розуміння цінностей започаткував Платон: він розумів ідею добра як таку, що в принципі не відрізняється від інших ідей; винятковість цієї ідеї полягала в тому, що, з погляду Платона, вона увінчує ієрархію всіх інших ідей. Вада такого розуміння цінностей полягає в тому, що цінності в своїй основі вважаються такими, що не відрізняються від будь-яких інших загальних понять. У середньовічній томістській теології цінності вважалися ідеями, які Бог привніс у світ внаслідок акту творення світу та че-

рез явлення Христа – зокрема через Божий заповіт. Тим часом, на противагу античній та середньовічній філософії, в новочасній філософії утвердилося переважно суб'єктивістське розуміння цінностей, згідно з яким цінності належать до психічних об'єктів: їх джерелом є наші бажання, інтереси, почуття, ставлення. Отож, будь-яке оцінювання розглядалося як явище психічне, суб'єктивне, залежне від психіки індивіда чи колективу людей певного суспільства та епохи» [Лісовий].

Значна кількість сучасних філософів, маючи дещо різні концептуальні варіанти, поділяла все ж саме суб'єктивістське розуміння природи цінностей – А. Айєр, Т. Гоббс, Д. Дьюї, Г. Ляйбніц, А. Майнонг, Р. Перрі, Б. Рассел, Б. Спіноза, Ч. Стівенсон та інші. Те, що цінності прямо не співвідносяться з окремо взятим сегментом життя, не маючи остаточної визначеності, виявилось у поглядах Ф. Ніцше як можливість «переоцінки цінностей», оскільки їх він розглядав у контексті історичних змін.

Суб'єктивістське й об'єктивістське у філософських концепціях цінностей залишається актуальним і зараз, у зв'язку з чим виокремлюють певні тенденції, знання яких важливе для розуміння власних позицій в інтерпретації дійсності мас-медійником. Як пояснюють науковці, ці тенденції полягають у прагненні поєднати суб'єктивістське й об'єктивістське у філософському обґрунтуванні природи цінностей. «Пояснюючи природу цінності, насамперед звертають увагу на відмінність між цінністю та її носієм. Носій цінності – це деяка основа або субстрат, якому притаманна певна цінність. Напр., носієм матеріальної цінності (яка нині переважно вимірюється грошовими одиницями) може бути якесь майно, дорогоцінності, грошові знаки тощо. Носієм цінності може бути не тільки щось матеріальне (скажімо, тканина і фарби в живописі), а психіка чи інтелект (напр., почуття краси, любові, певні ідеї, по-

няття, розуміння). Одна справа виховувати в дитини почуття доброти, інша справа виробити в ній розуміння того, що означає бути добрим. Носієм почуття доброти є емоційна сфера дитини, а носієм розуміння є розум дитини. Поняття добра, справедливості, законності тощо є ціннісно навантаженими ідеями або поняттями (value-laden, value-charged concepts); носієм цінностей в даному разі є розум, інтелект. Отже, саме поняття цінностей відрізняється від звичайних понять, які вивчала традиційна логіка: помилково ототожнювати поняття цінності з іншими філософськими поняттями чи категоріями (суто пізнавальними чи когнітивними за своїм змістом). Адже цінності містять у собі спонукальний складник: у значення терміна «цінність» входить усвідомлення того, що цінності не стільки «відображають» реальність, як приводять реальність у відповідність з тим змістом, який ми мислимо у цінностях. Саме тому цінності відіграють важливу роль у перетворенні реальності й здатні виконувати важливу роль в обґрунтуванні підстави для дії та у мотивації поведінки. Як правило, спрямовуючи індивідуальні і колективні дії, вони забезпечують граничні (останні) підстави для дії та діяльності. Зокрема від того, наскільки індивідів об'єднують деякі спільні цінності, вони здатні до спільних колективних дій. Більше того, єднання людей у нації, цивілізації чи людство (як щось більш-менш цілісне) передбачає наявність деяких базових спільних цінностей. Так само певний тип політичної культури спирається на деякі базові політичні цінності (напр., основою демократичних політичних систем є демократичні цінності як складник масової політичної культури)» [Лісовий].

Останні наведені вище міркування надзвичайно важливі для журналіста-практика, оскільки політична культура в Україні перебуває у процесі становлення, формування, а демократичні цінності, які б мали стати її осно-

вою, лише утверджуються, подекуди піддаються сумніву. Національний мас-медійний простір, у т. ч. закарпатський, засвідчує численні приклади відхилень від стандартів, нерозуміння демократичних цінностей, прав і свобод людини (особливо це стосується заангажованих тенденційних засобів масової інформації, що виконують роль пропагандистів зовсім інших цінностей – наприклад, «руського міра»).

Зауважимо: проблемою є не тільки природа цінностей, а й їх диференціація. Поділ на матеріальні та духовні став традиційним, хоча й неоднозначним, оскільки «(...) не враховує того, що в продуктах людської діяльності матеріальне і духовне взаємопроникають і чітко розмежовувати їх неможливо. (...) Тому, крім цінностей, які задовольняють матеріальні і духовні потреби, виокремлюють психічні і соціальні цінності» [Причепій, Черній, Чекаль, 336]. Так само, як і витвори мистецтва, зафіксовані певним чином духовні надбання людства, публіцистичні твори складно віднести до якогось окремого типу цінностей – «нижчих» («матеріальних») або «вищих» («духовних»).

Є думка про те, що саме духовні цінності є вищими в ієрархії, самодостатніми, однак, як слушно зазначають учені, їх слід сприймати сукупно. «(...) велика кількість різновидів цінностей спонукає до того, щоб розглядати їх у цілому спектрі різноманітних проміжних груп, які поєднують у собі іноді протилежні ознаки. Хоча різні автори пропонують різні способи класифікації цінностей та переважно вказують на такі класи: нижчі («біологічні», призначені задовольняти найпростіші потреби) та вищі (релігійні, моральні, соціальні, правові, політичні, інтелектуальні, культурні та естетичні). Часто між цими двома групами ставлять проміжні – життя як цінність, природа як цінність тощо. Цінність поєднує в собі як об'єктивні (зокрема і трансцендентні), так і суб'єктивні складники. (...) Без-

перечно, що співвідношення між суб'єктивним та об'єктивним змінюється залежно від різновиду цінностей: нижчі (матеріальні) цінності – напр., поцінування тієї чи іншої їжі, одягу тощо – є більшою мірою інструментальні та суб'єктивні, тим часом вищі, особливо релігійні та моральні, – є переважно внутрішні, самодостатні [Лісовий].

Глибоке усвідомлення самодостатності деяких цінностей, незалежності від нашого розуміння й бажання їх культивувати дає журналісту надійне світоглядне підґрунтя. «Серед правових і політичних цінностей деякі є самодостатніми (напр., права людини, справедливість), інші – більшою мірою інструментальні, зовнішні. Внутрішні, самодостатні цінності володіють більшою мірою ознаками об'єктивних цінностей. Від них лине «заклик» підтримувати та захищати їх; їхнє буття як цінностей, отже, не залежить від того, цінуємо ми їх чи ні – вони значать те, що варте поцінування. Якщо, скажімо, люди перестають шанувати найважливіші моральні цінності, то від того вони не перестають бути цінностями. Об'єктивне існування таких внутрішніх цінностей можна висловити за допомогою такого афоризму: якщо люди не цінують те, що варте поцінування, то тим гірше для людей. Оскільки внутрішні об'єктивні цінності є цінностями, від яких іде заклик шанувати та захищати їх, то наслідком того, що люди не чують такого заклику, є духовна деградація людей (яка, зрештою, приводить до духовних та фізичних страждань)» [Лісовий].

На якість роботи журналіста також впливає його розуміння і здатність розрізняти індивідуальні та колективні, універсальні цінності. «(...) прийнято поділяти цінності на індивідуальні, колективні (партикулярні) та універсальні. Універсальні, або, інакше, вселюдські цінності – це ті, що прийняті (чи мають перспективу бути прийнятими) різними народами, культурами, націями, цивілізаціями

(напр., права людини). Цінності партикулярні – це цінності даного суспільства, даної самобутньої культури, нації, цивілізації. Зрозуміло, що універсальні цінності існують як включені в контекст кожної із культур, націй чи цивілізацій (лише шляхом порівняння можна встановити їх універсальність, теоретично виокремлюючи їх з контексту їхнього реального існування)» [Лісовий]. В історії філософії були спроби чітко ранжувати цінності, визначити серед них базові, однак сучасні вчені «(...) вже не виявляють схильності до фундаменталізму – до побудови логічно упорядкованих, ієрархічних систем цінностей, – оскільки в своєму реальному бутті цінності існують не у вигляді таких суворо побудованих систем, а являють собою скоріше деякі дуже динамічні системи» [Лісовий].

Незважаючи на те, що система цінностей є гнучкою, рухливою, залежною від багатьох чинників, вона залишається основним орієнтиром у журналістській практиці, де постійно відбувається оцінювання фактів дійсності. Навіть особлива увага до окремих явищ, відбір або ігнорування певних реалій життя вже є оцінюванням. Отже, знання про цінності можна вважати інструментом діяльності (особливо у зв'язку з висвітленням «чутливих» тем, де втілюються ціннісні орієнтири журналіста, толерантність) і функцією аксіології в мас-медійній діяльності. Тим більше, що в засобах масової інформації виявляється увесь функціональний спектр цінностей.

Коротко схарактеризуємо його зміст. Так, цінності виконують роль *формування сенсу життя*: «З'ясовуючи, що є добро, прекрасне, істина, справедливість тощо, цінності конститують сенс людського життя, утворюють його духовну основу. Людина не завжди свідомо формує свій духовний стрижень. Як правило, він конститується під впливом притаманних певному суспільству релігійних і традиційних цінностей. Але він обов'язково притаманний

людині, і чим розвиненіша вона як особистість, тим чіткіше і болючіше постають перед нею проблеми *сенсу життя* – діяльності, якій присвячує себе людина, якій вона служить (служіння суспільству, улюбленій справі тощо). Діяльність тоді є сенсом життя, коли людина не є додатком до неї, а відчуває себе вільною особою, яка стверджується через діяльність, розширює сферу своєї самореалізації. (...) необхідною передумовою сповненого сенсу життя для розвиненої особи громадянського суспільства є свобода, вільний вибір, внутрішня гармонія. Свобода є лише формальною умовою. Для того, щоб сенс життя набув реальності, свобода повинна поєднуватись із втіленням певної цінності. Лише тоді, коли людина вільно обирає й утверджує певні цінності, її життя набуває сенсу. По-справжньому, а не позірно, життя людини має сенс за умови, що обрані нею цінності є гідними людини, визнаються суспільством. Це є підставою для висновку, що цінності в єдності зі свободою конституують сенс життя людини» [Причепій, Черній, Чекаль, 338-339]. Підкреслимо, що саме особистісні цінності медійника, включно з розумінням сенсу життя, які узгоджуються з потребами громадянського суспільства, сприяють формуванню взаємоповаги, етно-толерантності.

Не менш важливою, ніж згадана конститутивна роль, є *орієнтаційна* функція цінностей, тому що вони визначають напрями, дають зразки діяльності, постаючи у формі ідеалів, тобто моделей поведінки, «(...) прообразів досконалих предметів, які орієнтують людину на піднесення над буденною реальністю. Будучи зразком, ідеал постає як мірило реальності. Неадекватне ставлення до ідеалу перетворює його на ідола. (...) В ідеалі людина не зникає, вона формує себе, має себе самоціллю, в ідолі вона втрачається, її метою є інший. Тому застереження «не сотвори собі кумира!» є не лише релігійною, а й антропологічно-

екзистенційною заповіддю» [Причепій, Черній, Чекаль, 339]. Таким чином, якщо журналіст має відповідні мірила реальності, адекватно ставиться до ідеалу, це забезпечує його від копіювання негативних поглядів, оцінок, поведінки, тенденційності, упередженості, нетолерантності.

З орієнтаційною нерозривно пов'язана також значуща для мас-медійної практики *нормативна* функція цінностей. Адже «(...) цінності не тільки формують ідеали, вони передбачають вибір людини на користь добра, прекрасного, справедливого, стають нормами діяльності людей. *Норми* – це правила, вимоги, закони поведінки, які виводяться із сенсу цінності. Серед них виокремлюють моральні, правові, естетичні, звичаєві та ін. (...) При цьому вищі цінності, цінності-цілі не вимагають свого обґрунтування – «роби добро в ім'я добра». Інші, так звані матеріальні цінності, обґрунтовуються вищими цінностями. (...) Норми регулюють суспільне життя людей, консолідуючи їх у спільноту, а люди належать до спільноти завдяки «життєвому світу», який вони поділяють. «Життєвий світ», який забезпечує взаєморозуміння людей, ґрунтується на спільних категоріях (однаковому розумінні простору, часу, причиновості), світоглядних ідеях (однаковому розумінні світу, людини, Бога) та цінностях і нормах. Цінностям при цьому належить провідна роль. Ніщо так не консолідує спільноту і не протиставляє її іншій спільноті, як сімейні традиції, ритуали тощо» [Причепій, Черній, Чекаль, 339].

Узагальнюючи, зауважимо, що різноманітні цінності є суттєвим компонентом духовного життя окремого індивідуума і спільноти загалом, вони зумовлюють ідеали та норми, сприяють духовній інтеграції суспільства. Толерантність професійного журналіста як один з елементів системи цінностей реалізує надзавдання засобів масової інформації – консолідацію суспільства, досягнення гармонійного співіснування різних його груп, зокрема етнічних.

Втілення цього надзавдання забезпечує і правдиве інформування соціуму, тобто істинне. Журналісту постійно доводиться стояти перед вибором, давати оцінку явищам дійсності, у т. ч. морально-етичного характеру, тому важливо не лише володіти істинним знанням, а й мати відповідні моральні ціннісні орієнтації. Природа журналістського оцінювання не відрізняється від загальнолюдського, оскільки полягає як у констатуванні цінностей (співвідношенні речі з потребами людини, з'ясуванні ступеня задоволення людських потреб та визнанні цінностей; встановлення відповідності нормам, правилам, законам), так і в їх зіставленні, ранжуванні (виборі між уже загальноприйнятими цінностями). Відомо, що істина – одна з найважливіших категорій професійної мас-медійної практики у сенсі правдивого інформування, досягнення суспільного блага тощо. «Істина також є оцінкою, насамперед оцінкою знання на відповідність певним стандартам. Це означає, що оцінка передбачає істину, а істина – оцінку, які є взаємопов'язаними» [Причепій, Черній, Чекаль, 340].

Додамо, що велику роль у ціннісній ієрархії, ціннісних пріоритетах відіграє також ідеал. Ця історична категорія зумовлена часом і простором, оскільки людство й історія мас-медіа знає різні орієнтири. Наприклад, щодо толерантності різними були ідеали журналістів Німеччини 30-х рр. і кінця ХХ ст.; діяльність сучасних мас-медійників КНДР і Республіки Корея; українських радянських журналістів і фахівців періоду незалежної України... «Ідеал є завжди мисленим запереченням існуючого недосконалого етапу дійсності, і як ідеалізоване відображення, має й свої обмеження. Формуючись у запереченні дійсності, він до певної міри відбиває історично обмежене уявлення про бажане життя» [Філософія за ред. Надольного, 454]. Ілюстрацією цього можуть бути і сформовані принципи, кодекси сучасного мас-медійника, що відповідають нинішньому уявленню про ідеал.

«Ідеал є гранично вираженою цінністю, організуючим, цільовим началом людської життєдіяльності. В ідеалі риси цінності більш загострені, чіткіше виявлений момент доцільності, імперативності, спонукальності. Найяскравіше в ідеалі виражена його закличність, імперативність; він виступає цементуючим началом життя, його організуючою силою, що перетворює буття людей у структурно-упорядковане ціле, цілеспрямований процес» [Філософія за ред. Надольного, 454]. Важливо усвідомлювати, що в діяльності журналіста (як і будь-якого індивіда), у його ставленні до інших людей, оцінках, а це для нас важливо в контексті толерантності, завжди виявляється суб'єктивне – адже він сприймає / не сприймає цінності, керується / не керується ними, визначає ціннісні пріоритети, обираючи щось із системи наявних загальноприйнятих цінностей (етико-релігійних, образно-естетичних, утилітарних, науково-теоретичних, політичних), etc.

Професійний медійник, як правило, володіє фаховими знаннями (у вищій школі докладно опрацьовують сучасну журналістську етику, засади фаху, медіалінгвістику та ін.), котрі дозволяють йому обирати правильні (гуманістичні) орієнтири в сенсі етнотолерантності, однак сучасна українська журналістика далека від ідеалу. Це, зокрема, зумовлено й тим, що суттєву роль у формуванні системи цінностей, як і світогляду загалом, відіграє оточення, бажання людини розвиватися і самовдосконалюватися. «Формування ціннісних орієнтацій – складова частина соціалізації людини, процесів виховання і самовиховання особистості. Відповідно до ієрархії цінностей складається й ієрархія ціннісних орієнтацій особистості. Серед них – орієнтація на самоствердження, самореалізацію, самодіяльність людини. Ціннісні орієнтації мають різні ступені інтенсивності, різну часову тривалість. Одні орієнтації зникають або послаблюються, інші – посилюються, підносяться на

вищі щаблі ціннісних ієрархій. У наших умовах посилюються орієнтації на людину, на збереження природи, на багатство» [Філософія за ред. Надольного, 455]. Правда, як слушно зауважують науковці, і це доводить наш масмедійний простір, орієнтація виключно на багатство не завжди дає позитивні практичні результати. Саме цим часто можна пояснити тенденційність, заангажованість, незбалансованість, нетолерантність деяких загальноукраїнських та локальних засобів масової інформації. До того ж за певних умов і без відповідної свідомої роботи ціннісна орієнтація може так і залишитися нездійсненою мрією.

Суттєве значення, крім того, мають спільні для всіх людей і етносів культурні універсалиї. «Співвідношення елементів загальнолюдського і національного в кожному етносі неповторне, що і зумовлює унікальність кожного суспільного утворення людей» [Філософія за ред. Надольного, 455]. Журналіст має демонструвати розуміння ціннісних національних особливостей, пов'язаних із традиціями, національною ідеєю, ідентичністю тощо, спираючись при цьому на базові, загальнолюдські цінності – добро, благо, свободу, істину, правду, користь, творчість, красу, віру. Не можемо не згадати тезу про те, що благо завжди «виступало вищим життєвим орієнтиром людини, узагальнювало в собі і вищу мету її існування, і спосіб життя. Усвідомлення себе частиною універсуму, свого неповторного буття в ньому виражалось у цінностях сенсу і свободи. Пафос перетворення світу орієнтував людину на користь, а подолання перешкод – на цінність добра. Пізнання об'єктивного світу і суб'єктивного світу інших людей формували цінності істини й правди. Пізнання і перетворення світу обумовлювали ставлення до світу на основі творчості. Цілісний погляд на світ обумовлював, підносив людський дух до мудрості, а зв'язок з універсумом формували цінності краси і віри» [Філософія за ред. Надольного, 455-456].

Як ми вже зазначали, основу індивідуального світогляду утворюють універсальні цінності, однак які з них для людини стануть вищими – залежить від багатьох чинників. Усім доводиться робити фундаментальний вибір, визначати найважливіше. Можливі різні комбінації, різна ієрархія таких, на погляд філософів, суттєвих цінностей, як життя, здоров'я, сім'я, свобода, мир, держава, істина, честь, творчість, любов та ін. Добре, коли фахівець визначає сенс своєї діяльності, утверджується, доводить собі власну значущість крізь призму вищих цінностей. Оскільки причетність до вищих цінностей, служіння їм, як підкреслюють філософи, дає змогу людині відчуття цінності свого буття.

Важливість, соціальну значущість, складність побіжно розглянутих вище питань доводить і вся історія філософської думки. Так, серед найвідоміших мислителів, які сприяли формуванню сучасної аксіології, – Геракліт, Лао-цзи, Сократ, Августин Блаженний, Тома Аквінський, Рене Декарт, Еммануїл Кант, Хосе Ортега-і-Гассет та багато інших. Прикметно, що Цицерон вкладав у поняття гуманізм цінність і значущість людини, можливість реалізувати гуманістичний ідеал соціальними засобами, а такі видатні діячі епохи Ренесансу, як Данте, Петрарка, поглибили це розуміння, «(...) представили його як вираз цілісності людського духу, свідчення повноти та неподільності природи людини» [Політ. енци. сл., 126]. Ідеали та ідеї людяності поділяли й мислителі Просвітництва Ф. Прокопович, Г. Сковорода.

Гуманістична концепція закріпилася в сучасній науці (про що свідчить і популярність положення про «перевідкриття» гуманізму), а поняття гуманізму пронизує всі діяльнісні сфери людини. Зараз суттєвими є й етимологія, і термінологічне значення слова: *гуманізм* (< лат. *humanus* < *homo* – людина < *humus* – земля) – 1) система ідей і поглядів на людину як найвищу цінність; 2) течія західно-

європейської культури епохи Відродження, спрямована на утвердження поваги до гідності й розуму людини, її права на земне щастя, вільний вияв природних людських почуттів і здібностей [Сл. інш. слів, 314].

У XX-XXI ст. спостерігаємо значний науковий прогрес, бурхливий розвиток техніки і технологій, що виявляється в усіх сферах життя людини. Відбувається переоцінка значення результатів науково-технічного прогресу, зміщення ціннісних орієнтирів. Характеризуючи нові часи, вчені дійшли висновку: «Успіхи природознавства, швидкий прогрес технології породжували ілюзії сцієнтизму і технократизму. XX ст. поклато край і цим ілюзіям. Відкриття квантової і релятивістської фізики показали, що світ не таких простий і зрозумілий, як це видавалось творцям класичної механіки. Екологічна криза з усією наочністю довела, що технологічний розум веде людство до загибелі» [Філософія за ред. Надольного, 461]. Зазначимо, що розвиток людства нерівномірний – не було часів без криз, конфліктів, воєн. Зараз Україна перебуває у складній політико-економічній ситуації, зумовленій зовнішніми (агресією, окупацією частини території Російською Федерацією тощо) і внутрішніми чинниками (незрілістю суспільства, неготовністю до справжньої демократії, небажанням брати на себе відповідальність etc.). Вкотре опиняємося перед проблемою вибору, сприйняття, дотримання громадянами України вищих цінностей: «Знову на порядку денному постає проблема ціннісних орієнтирів людства. Знову потрібно вводити безмежний оптимізм людської самовпевненості в рамки етичного закону» [Філософія за ред. Надольного, 461].

Завершуючи окреслення концептуального підґрунтя етнотолерантності, згадаємо *гуманізацію* як виразну тенденцію сучасної гносеології. «(...) гуманістична переорієнтація використання наукових досягнень, а насамперед пе-

ребудова методологічних основ науки, стилю мислення, архетипу наукового пізнання» [Філософія за ред. Надольного, 277] безпосередньо стосується журналістики як наукової галузі та практичної діяльності. Формування нового гуманістичного мислення пов'язане з усіма сферами буття, «він є сполучною ланкою між основними методологічними принципами наукового пізнання і загальними ідеями, які виражають сутність того чи іншого світогляду, що є в ньому найважливішим і самоцінним (...). Функціонально-ціннісна переорієнтація наукового пошуку в дусі єдиної науки як науки про людину передбачає таку якісну зміну в науці, коли її предметний зміст буде прямо зорієнтованим на гуманістичні цінності» [Філософія за ред. Надольного, 277].

У журналістиці як одній із сучасних наук виявляються інтегративні тенденції, спричинені тісною взаємодією природничих і суспільних, гуманітарних наук, де спостерігається взаємна гуманізація, концентрація уваги навколо проблеми людини як найвищої цінності. «Гуманістичний стиль мислення передбачає відродження на новому витку діалектичної спіралі розвитку класичної ідеї єдності Істини, Добра та Краси як основи та квінтесенції духовної культури в цілому і наукового пізнання як її складової частини зокрема» [Філософія за ред. Надольного, 277].

Важливо розуміти, що вияв поглядів журналіста, його ціннісних орієнтацій, у т. ч. поваги до представників різних етносів, має глибинний характер, відображає стиль мислення. І саме гуманістичний стиль мислення, який варто формувати й культивувати, є передумовою поваги до людини як найвищої цінності.

Ця гуманістична ідея пронизує діяльність усього сучасного суспільства. Після Другої світової війни вона була закріплена в Загальній декларації прав людини, прийнятій і проголошеній Генеральною Асамблеєю ООН 1948 р. З огля-

ду на те, що в Преамбулі узагальнено всі основні позиції, які стосуються ціннісних орієнтирів людства й основних засад успішного співжиття й розвитку громадян різних країн, зачитуємо цей важливий фрагмент документа ООН:

«Беручи до уваги, що визнання гідності, яка властива всім членам людської сім'ї, і рівних та невід'ємних їх прав є основою свободи, справедливості та загального миру: і беручи до уваги, що зневажання і нехтування правами людини призвели до варварських актів, які обурюють совість людства, і що створення такого світу, в якому люди будуть мати свободу слова і переконань і будуть вільні від страху і нужди, проголошено як високе прагнення людей; і беручи до уваги, що необхідно, щоб права людини охоронялися силою закону з метою забезпечення того, щоб людина не була змушена вдаватися як до останнього засобу до повстання проти тиранії і гноблення; і беручи до уваги, що необхідно сприяти розвиткові дружніх відносин між народами; і беручи до уваги, що народи Об'єднаних Націй підтвердили в Статуті свою віру в основні права людини, в гідність і цінність людської особи і в рівноправність чоловіків і жінок та вирішили сприяти соціальному прогресові і поліпшенню умов життя при більшій свободі; і беручи до уваги, що держави-члени зобов'язались сприяти у співробітництві з Організацією Об'єднаних Націй загальній повазі і додержанню прав людини і основних свобод; і беручи до уваги, що загальне розуміння характеру цих прав і свобод має величезне значення для повного виконання цього зобов'язання; Генеральна Асамблея проголошує цю Загальну декларацію прав людини як завдання, до виконання якого повинні прагнути всі народи і всі держави з тим, щоб кожна людина і кожний орган суспільства, завжди маючи на увазі цю Декларацію, прагнули шляхом освіти сприяти поважанню цих прав і свобод і забезпеченню, шляхом національних і міжнародних прогрес-

сивних заходів, загального і ефективного визнання і здійснення їх як серед народів держав-членів Організації, так і серед народів територій, що перебувають під їх юрисдикцією» [Загальна декларація прав людини / https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015].

Зрозуміло, що такі положення враховані у національному законодавстві, різноманітних професійних кодексах і рекомендаціях, стосуються вони всіх сфер діяльності людини, у т. ч. мас-медійної. Виявлення поваги до представників іншої національності (етнотолерантність) є лише одним із виявів поваги до людини, до її прав і свобод. Тому професійний журналіст повинен усвідомлювати значущість таких цінностей і свідомо спиратися на них у своїй роботі. І закарпатським та загальноукраїнським редакціям, і вишам, що готують журналістів, варто особливо зважати на такі статті Декларації, як:

«Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні діяти у відношенні один до одного в дусі братерства» (ст. 1);

«Кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища. Крім того, не повинно проводитися ніякого розрізнення на основі політичного, правового або міжнародного статусу країни або території, до якої людина належить, незалежно від того, чи є ця територія незалежною, підопічною, несамоврядною або як-небудь інакше обмеженою у своєму суверенітеті» (ст. 2);

«Кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність» (ст. 3);

«Ніхто не повинен зазнавати тортур, або жорстокого, нелюдського, або такого, що принижує його гідність, поводження і покарання» (ст. 5);

«Всі люди рівні перед законом і мають право, без будь-якої різниці, на рівний їх захист законом. Усі люди мають право на рівний захист від якої б то не було дискримінації, що порушує цю Декларацію, і від якого б то не було підбурювання до такої дискримінації» (ст. 7);

«Ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла, тайну його кореспонденції або на його честь і репутацію. Кожна людина має право на захист закону від такого втручання або таких посягань» (ст. 12);

«Чоловіки і жінки, які досягли повноліття, мають право без будь-яких обмежень за ознакою раси, національності або релігії одружуватися і засновувати сім'ю. Вони користуються однаковими правами щодо одруження під час шлюбу та під час його розірвання» (ст. 16, п. 1);

«Кожна людина має право на свободу думки, совісті і релігії; це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання і свободу сповідувати свою релігію або переконання як одноособово, так і разом з іншими, прилюдним або приватним порядком в ученні, богослужінні і виконанні релігійних та ритуальних обрядів» (ст. 18);

«Кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів» (ст. 19);

«1. Кожна людина має право брати участь в управлінні своєю країною безпосередньо або через вільно обраних представників. 2. Кожна людина має право рівного доступу до державної служби в своїй країні» (ст. 21);

«Кожна людина, як член суспільства, має право на соціальне забезпечення і на здійснення необхідних для підтримання її гідності і для вільного розвитку її особи прав

у економічній, соціальній і культурній галузях за допомогою національних зусиль і міжнародного співробітництва та відповідно до структури і ресурсів кожної держави» (ст. 22);

«1. Кожна людина має право на освіту. Освіта повинна бути безплатною, хоча б початкова і загальна. Початкова освіта повинна бути обов'язковою. Технічна і професійна освіта повинна бути загальнодоступною, а вища освіта повинна бути однаково доступною для всіх на основі здібностей кожного. 2. Освіта повинна бути спрямована на повний розвиток людської особи і збільшення поваги до прав людини і основних свобод. Освіта повинна сприяти взаєморозумінню, терпимості і дружбі між усіма народами, расовими або релігійними групами і повинна сприяти діяльності Організації Об'єднаних Націй із підтримання миру» (ст. 26);

«1. Кожна людина має право вільно брати участь у культурному житті суспільства, втішатися мистецтвом, брати участь у науковому прогресі і користуватися його благами. 2. Кожна людина має право на захист її моральних і матеріальних інтересів, що є результатом наукових, літературних або художніх праць, автором яких вона є» (ст. 27);

«Кожна людина має право на соціальний і міжнародний порядок, при якому права і свободи, викладені в цій Декларації, можуть бути повністю здійснені» (ст. 28);

«1. Кожна людина має обов'язки перед суспільством, у якому тільки й можливий вільний і повний розвиток її особи. 2. При здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві» (ст. 29)

«Ніщо у цій Декларації не може бути витлумачено як надання будь-якій державі, групі осіб або окремим особам

права займатися будь-якою діяльністю або вчиняти дії, спрямовані на знищення прав і свобод, викладених у цій Декларації» (ст. 30).

Як бачимо, все викладене вище корелює з базовими принципами журналістської діяльності. Ключові поняття Декларації – *свободи, права, обов'язки; свобода думки, совісті, релігії, переконань* тощо; *право на гідність, честь, репутацію, вільний розвиток, etc.*; *взаєморозуміння, терпимість, справедливість та багато ін.* – є водночас засадничими в журналістиці і прямо стосуються висловлення поваги / неповаги до людини. Повага та дотримання прав і свобод людини в принципі зумовлює й вияв толерантності.

Загальноприйнятим є розуміння *толерантності* (< лат. *tolerans (tolerantis)* – терплячий) як терпимості, поблажливості до кого-, чого-небудь [Сл. інш. слів, 895]; «визнання за іншими права на погляди й смаки, відмінні від поглядів оцінюючого; не підтримує ні антигуманних, ані злочинних ідей» [УСЕ, 1224]. Хоча зауважимо, що саме явище і поняття складне, багатоаспектне, а тому й осмислюється вченими по-різному. *Політологи* передусім беруть до уваги повагу до свободи думки іншої людини, можливість мати переконання, поділяти різні політичні погляди, відігравати роль у політичному житті держави. Прихильність, делікатність у соціальних стосунках, взаємоповага між представниками різних соціальних груп, тенденції, закони й правила взаємодії в суспільстві тощо є центральними для *соціології*. А для *психологів* толерантність перш за все тісно пов'язана з емпатією, тобто здатністю людини до розуміння, відчуження емоційного стану іншого, сприйняття нею іншого способу мислення. У *філософському* (універсальному й, на нашу думку, найважливішому) *сенсі* виходять із розуміння людини як найвищої цінності, акцентують увагу на здатності й готовності кожного з повагою, терпінням, витримкою ставитися до людей, явищ, речей

тощо у всій їхній різноманітності, виходячи з основних категорій добра, зла, блага, любові, розвитку тощо та ідеї гуманізму, цінності кожного життя, права мати й виявляти свої особливості. З цього випливає конструктивне для всього соціуму доброзичливе, хоча б стримане ставлення до індивідуальних та групових особливостей – етнічних, культурних, релігійних, цивілізаційних, – сприйняття, визнання природної, індивідуальної, духовної etc. різноманітності.

Усі згадані та інші аспекти актуальні для *журналістики*, оскільки на теоретичному рівні суттєвим є критерій поваги, терплячості до людини, тобто критерій толерантності, під час осмислення явищ журналістики й прогнозування її розвитку, визначення основних тенденцій, виявлення недосконалості тощо. Це ж має і прикладне значення, оскільки ставлення до реалій, повага до людини як найвищої цінності відображається в журналістській творчості.

Значущість опрацьованих понять доводять, як ми вже зазначали, міжнародні документи, зокрема укладені ООН. Так, важливість проблеми толерантності, її розуміння зафіксоване Генеральною конференцією ЮНЕСКО (1995 р.) у *Декларації принципів толерантності*. Відображені тут положення суттєві для журналіста. До речі, як і всі документи про вищі цінності, цей також позначений урочистістю, пафосністю, що ще раз підкреслює його важливість. Уже в Преамбулі Декларації окреслено концептуальні аспекти, правові підстави толерантності:

«Держави-члени Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (...), пам'ятаючи про те, що Статут Організації Об'єднаних Націй проголошує: «Ми, народи Об'єднаних Націй, сповнені рішучості врятувати прийдешні покоління від лиха війни ... знову утвердити віру в основні права людини, в гідність та цінність людської особистості ... і з цією метою виявляти терпимість і жити разом, у мирі один з одним, як добрі сусіди», нагадуючи про

те, що в Преамбулі Статуту ЮНЕСКО, затвердженого 16 листопада 1945 р., підкреслюється, що «мир має ґрунтуватися на інтелектуальній та моральній солідарності людства», нагадуючи також про те, що у Загальній декларації прав людини проголошується, що «кожна людина має право на свободу думки, совісті та віросповідання» (стаття 18), «на свободу переконань і на їхнє вільне висловлювання» (стаття 19) і що освіта «повинна сприяти взаєморозумінню, толерантності та дружбі між усіма народами, расовими і релігійними групами» (стаття 26), беручи до уваги відповідні міжнародні акти, в тому числі:

- Міжнародний пакт про громадянські і політичні права;
- Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права;
- Міжнародну конвенцію про ліквідацію всіх форм расової дискримінації;
- Конвенцію про запобігання злочинам геноциду та покарання за нього;
- Конвенцію про права дитини;
- Конвенцію 1951 р. щодо статусу біженців та Протокол 1967 р. стосовно статусу біженців, а також регіональні правові акти в цій галузі;
- Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок;
- Конвенцію проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання;
- Декларацію про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на основі релігії та переконань;
- Декларацію щодо прав осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних або мовних меншин;
- Декларацію щодо заходів по ліквідації міжнародного тероризму;
- Віденську декларацію та Програму дій Всесвітньої конференції з питань прав людини;

– Декларацію та Програму дій, ухвалених під час Всесвітньої зустрічі на вищому рівні в інтересах соціального розвитку, що відбулася в Копенгагені;

– Декларацію ЮНЕСКО про раси та расові забобони;

– Конвенцію та Рекомендацію ЮНЕСКО про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти, пам'ятаючи про цілі проголошених ООН третього Десятиріччя дій по боротьбі проти расизму та расової дискримінації, Десятиріччя освіти в галузі прав людини та Міжнародного десятиріччя корінних народів світу,

враховуючи рекомендації регіональних конференцій, проведених згідно з резолюцією 27С/5.14 Генеральної конференції ЮНЕСКО в рамках проголошеного Організацією Об'єднаних Націй Року толерантності, а також висновки і рекомендації інших конференцій та нарад, організованих країнами-членами в рамках програми Року толерантності,

відчуваючи занепокоєння у зв'язку з актами нетерпимості, насильства, тероризму, ксенофобії, агресивного націоналізму, расизму, антисемітизму, відчуження, маргіналізації та дискримінації щодо національних, етнічних, релігійних і мовних меншин, біженців, робітників-мігрантів, іммігрантів та соціальне найменш захищених груп у суспільстві, а також актами насильства та залякування щодо окремих осіб, які реалізують своє право на свободу думки і висловлювання переконань, проявами, що почастишали останнім часом і становлять загрозу зміцненню миру та демократії на національному і міжнародному рівнях,

звертаючи особливу увагу на обов'язок країн-членів розвивати та забезпечувати поважання прав людини та основних свобод для всіх без винятку незалежно від їхньої раси, статі, мови, національної належності, релігії або стану здоров'я і боротися з проявами нетерпимості,

приймають та урочисто проголошують цю Декларацію принципів толерантності, сповнені рішучості зробити все

необхідне для утвердження ідеалів толерантності в суспільстві, оскільки толерантність є не тільки важливим принципом, а й необхідною умовою миру та соціально-економічного розвитку всіх народів (...).

Усі проголошені статті високоінформативні, змістовні й безпосередньо стосуються найважливіших питань толерантності – від окреслення сенсу, складових поняття до вияву, реалізації на різних рівнях, культивування та шляхів запобігання проявів протилежного явища – нетолерантності:

«1.1. Толерантність означає поважання, сприйняття та розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження та самовиявлення людської особистості. Формуванню толерантності сприяють знання, відкритість, спілкування та свобода думки, совісті і переконань. Толерантність – це єдність у різноманітті. Це не тільки моральний обов'язок, а й політична та правова потреба. Толерантність – це те, що уможлиблює досягнення миру, сприяє переходу від культури війни до культури миру. 1.2. Толерантність – це не поступка, поблажливість чи потурання. Толерантність – це, передусім, активна позиція, що формується на основі визнання універсальних прав та основних свобод людини. Толерантність у жодному разі не може бути виправданням посягання на ці основні цінності. Толерантність повинні виявляти кожна людина, групи людей та держави. 1.3. Толерантність – це обов'язок сприяти утвердженню прав людини, плюралізму (в тому числі культурного плюралізму), демократії та правопорядку. Толерантність – це поняття, що означає відмову від догматизму і абсолютизму, утвердження норм, закріплених у міжнародно-правових актах у галузі прав людини. 1.4. Стосовно поважання прав людини виявлення толерантності не означає терпимого ставлення до соціальної несправедливості, відмови від своїх або прийняття чужих переконань. Це означає, що кожен може дотриму-

ватись своїх переконань і визнає таке саме право за іншими. Це означає визнання того, що люди з природи своєї відрізняються зовнішнім виглядом, становищем, мовою, поведінкою і мають право жити в мирі та зберігати свою індивідуальність. Це також означає, що погляди однієї людини не можуть бути нав'язані іншим» (ст. 1. Поняття толерантності);

«2.1. На державному рівні реалізація принципу толерантності передбачає існування справедливого та неупередженого законодавства, дотримання правопорядку, судовопроцесуальних та адміністративних норм. Необхідно також, щоб економічні і соціальні можливості були доступними для кожної людини без будь-якої дискримінації. Відчуження і маргіналізація можуть стати причиною пасивності, ворожості та фанатизму. 2.2. Для того, щоб зробити суспільство толерантнішим, державам слід ратифікувати існуючі міжнародні конвенції з питань прав людини і, в разі потреби, розробити нове законодавство з метою забезпечення в суспільстві рівноправних відносин і рівних можливостей для всіх груп і кожної окремої людини. 2.3. В інтересах міжнародної злагоди принципово важливо, щоб кожна людина, громада та нація усвідомлювали та поважали багатокультурний характер людського співтовариства. Без толерантності не може бути миру, а без миру неможливі розвиток і демократія. 2.4. Нетолерантність може набувати форми маргіналізації соціально найменш захищених груп, їхнього вилучення із суспільного та політичного життя, насильства і дискримінації щодо них. Як проголошує Декларація про раси та расові забобони, "Всі люди та групи людей мають право відрізнятися один від одного" (стаття 1.2)» (ст. 2. Державний рівень).

«3.1. Толерантність особливо важлива в сучасному світі, який характеризується глобалізацією економіки і зростаючою мобільністю, швидким розвитком комунікації, ін-

теграції та взаємозалежності, великомасштабними міграційними процесами і переміщенням населення, урбанізацією і трансформуванням соціальних моделей. Оскільки кожна частина світу характеризується різноманіттям, ескалація нетерпимості та розбрату потенційно загрожує всім регіонам. Від такої загрози неможливо відмежуватися національними кордонами, тому що вона має глобальний характер.

3.2. Толерантність необхідна у взаєминах між окремими особами, в сім'ї та громаді. У школах, університетах та осередках неформальної освіти, удома і на роботі необхідно формувати атмосферу толерантності, стосунки відкритості, уважність один до одного та почуття солідарності. Засоби комунікації здатні відіграти конструктивну роль у сприянні вільному і відкритому діалогу та спілкуванню, роз'ясненню ваги толерантності та загроз, що їх несе байдужість до проявів нетолерантності з боку груп та ідеологій.

3.3. У Декларації ЮНЕСКО про раси та расові забобони проголошується, що слід вживати необхідних заходів з метою забезпечення рівності у праві на гідність та інших правах окремих осіб і груп людей. У цьому зв'язку особливу увагу слід зосередити на найменш соціально захищених групах, які перебувають у несприятливих соціальних чи економічних умовах, для того щоб надати їм правового та соціального захисту, зокрема в житлових питаннях та питаннях зайнятості, охорони здоров'я, забезпечити повагу до самобутності їхньої культури та цінностей, сприяти їхньому соціальному і професійному зростанню та інтеграції, зокрема засобами освіти.

3.4. Для розв'язання цього глобального завдання необхідно здійснювати відповідні наукові дослідження та створювати інформаційні мережі з метою координації діяльності міжнародного співтовариства, у тому числі залучати соціальні науки до проведення глибинного аналізу причин такого становища та до ефективних протидій негативним явищам, а також

здійснювати наукові дослідження та моніторинг з метою сприяння виробленню політичних рішень та нормативній діяльності держав-членів» (ст. 3. Соціальні аспекти);

«4.1. Виховання є найефективнішим засобом запобігання проявам нетерпимості. Виховання в дусі толерантності починається з прищеплення людям знань про їхні права та свободи з метою забезпечити їхню реалізацію та зміцнити прагнення кожного до захисту прав інших. 4.2. Виховання в дусі толерантності слід розглядати як невідкладне завдання; у зв'язку з цим необхідно сприяти розробці навчальних методик для формування толерантності на систематичній і раціональній основі, розкриваючи культурні, соціальні, економічні, політичні та релігійні чинники нетерпимості, що призводять до насильства і відчуження. Політика і програми в галузі освіти повинні сприяти покращанню взаєморозуміння, зміцненню солідарності і толерантності у спілкуванні як між окремими особами, так і між етнічними, соціальними, культурними, релігійними і мовними групами та націями. 4.3. Виховання в дусі толерантності має бути націлене на протидію негативним впливам, які викликають страх та відособлюють від інших. Воно повинне розвивати в молоді здібності до незалежного мислення, критичної оцінки та формувати високі моральні критерії. 4.4. Ми заявляємо про свою готовність підтримувати і втілювати в життя програми наукових досліджень у галузі соціальних наук та виховання в дусі толерантності, прав людини та ненасильства. Це означає, що слід приділяти особливу увагу питанням підвищення рівня педагогічної підготовки, навчальних планів, змісту підручників і занять, удосконалення інших навчальних матеріалів, застосовуючи нові освітні технології з метою виховання чуйних і відповідальних громадян, відкритих до сприйняття інших культур, здатних цінувати свободу, поважати людську гідність та індивідуальність, запобігати

конфліктам або розв'язувати їх ненасильницькими засобами» (ст. 4. Виховання);

«Ми зобов'язуємося сприяти формуванню психології толерантності та ненасильства, використовуючи для цього програми та заклади в галузі освіти, науки, культури і комунікації» (ст. 5. Готовність до дій);

«Для того, щоб піднести громадську свідомість, звернути увагу на небезпеку, приховану в нетерпимості, протидіяти її проявам, сприяти формуванню психології толерантності та вихованню в її дусі, ми урочисто проголошуємо 16 листопада щорічним Міжнародним днем толерантності» (ст. 6. Міжнародний день толерантності).

Розглянуті засадничі положення (філософські, правові, журналістичнознавчі тощо) толерантності мають для нас концептуальне значення, оскільки їх дотримання в засобах масової інформації, в т. ч. Закарпаття, сприятиме утвердженню й послідовному дотриманню гуманістичних ідей, забезпечить ефективну реалізацію функцій журналістики, загалом спрямовуватиме її на досягнення суспільного блага, гармонійності соціуму, утвердження демократичних цінностей.

1.2. Зв'язок дотримання журналістами етнотолерантності з розумінням культурно-історичної, політичної специфіки Закарпаття

Загальне визнання ідеї гуманізму, фіксування її у відповідних міжнародних і національних правових актах, як переконуємося, ще не гарантує послідовного дотримання вироблених норм. З огляду на складність проблеми етнотолерантності рівень її вияву залежить від багатьох ендой екзогенних чинників. Додамо при цьому, що бажано враховувати їх максимальну кількість.

Отже, аналізуючи засоби масової інформації Закарпаття у зв'язку з етнотолерантністю, не можна не торкнутися

хоча б деяких аспектів історичної, етнічної, культурної, політичної специфіки цього регіону, яку слід розглядати на загальноукраїнському тлі. Тим більше, що питання історичних коренів українського етносу залишається актуальним, важливим для врахування в різних галузях знань, особливо гуманітарних: «Адже народ, який не знає свого минулого і забуває свою історію, не має майбутнього, тобто приречений зійти з її арени» [Залізник Л., 3].

Серед численних праць [Грушевський; Крип'якевич та ін.], корисних для інтерпретації, розуміння коренів етнотолерантності українців, хочемо виокремити роботу О. Субтельного «Україна: історія» (К., 1991 р.), в якій автор зосередився переважно на двох темах – «відсутність в українців власної державності» і «модернізація українського суспільства». Історик слушно заважує: «Якщо заснування та зміцнення останньої (держави. – авт.) є домінуючою рисою історії більшості народів, то цього не можна сказати про українців. Їхні невдачі у спробах здобути самостійність складають один із основних аспектів національного досвіду. Отже, українське минуле – це головним чином історія народу, змушеного боротися за виживання і розвиток поза впливом тієї чи іншої цілком сформованої держави» [Субтельний, 15]. Пояснюючи складність історії України, неможливість усе розглядати тільки в межах зазначених двох тем, автор зазначає: «(...) історія України значно багатша за те, що можна підвести під ці теми» [Субтельний, 15]. Були й славні часи: «Зокрема, в середньовічній Київській Русі Україна становила серцевину гідного подиву політичного, економічного й культурного об'єднання (...). Наприкінці XVII – на початку XVIII ст. саме українці були взірцем модерності для росіян, а не навпаки, як це мало місце згодом. А на початку XX ст. українці вдалися до рішучих кроків, намагаючись стати господарями власної політичної та соціально-економічної долі» [Субтельний, 15-16].

Важливим і промовистим у сенсі нашого дослідження є відповідь О. Субтельного на питання – «(...) чому така багата країна була постійно убогою і нещасною, чому почуття національної ідентичності було таким слабким серед українців»: переважно через відсутність держави і «чужоземний контроль» [Субтельний, 496]. Це ж, на думку автора, завжди гальмувало модернізацію України. Однак «сьогодні Україна (...) входить як визнаний член у сім'ю цивілізованих країн світу. Це велика підстава для надії й віри в те, що майбутнє нації буде значно світлішим, ніж її минуле» [Субтельний, 496].

Загалом, за влучною характеристикою О. Субтельного, історія України – «надзвичайно широке, барвисте й химерне плетиво» [Субтельний, 16], в якому (розвинемо думку науковця) своє місце посідає й не менш складна історія Закарпаття.

Під час з'ясування особливостей нашого регіону не обійтися без опертя на науково осмислені факти матеріальної і духовної культури народу, де одними з найважливіших є факти мовні (живорозмовна стихія, її співвідношення з літературною мовою тощо). А глибше розуміння природи взаємин між народами потребує й урахування базових понять етнології, результатів етнологічних розвідок, що спрямовані на вивчення основних рис, ознак етнічних спільнот, характеристику їх культурно-побутових особливостей тощо. Наприклад, суттєву інформацію щодо цього знаходимо у праці М. Тиводара «Етнологія» (Ужгород, 1998 р.), зокрема в підрозділі «Українська історико-етнографічна область» [Тиводар 1998, 478-484].

Не претендуючи на вичерпність і всезагальність аналізу (у монографії ми ставили інші завдання), пропонуємо в цьому зв'язку лише кілька штрихів, промовистих і переконливих, на наш погляд, наукових положень, що дають розуміння ситуації.

Отже, історії походження українців присвячено багато праць, в яких обґрунтовуються кілька основних концеп-

цій етногенезу українського народу. На думку відомого історика Л. Л. Залізняка, до таких належать «пізньосередньовічна, києворуська, ранньослов'янська і трипільсько-арійська. Перша і остання є найбільш сумнівними» [Залізняк Л., 3].

Не заглиблюючись у ці складні проблеми, пропонуємо кілька важливих міркувань Л. Л. Залізняка, оскільки поділяємо його думку про те, що «проблема походження будь-якого народу належить до числа найважливіших в його історії. Без її об'єктивного наукового вирішення неможливо побудувати міцний фундамент національної державності. Історична пам'ять – важлива складова самосвідомості етносу» [Залізняк Л., 2].

Історія України налічує багато століть. «Безперервний історичний розвиток, або етногенез, українців розпочався на землях Волині, Поділля, Прикарпаття наприкінці V ст. з формування тут празької археологічної культури. У VIII-IX ст. остання трансформувалася в культуру лука-райковецьку, пам'ятки якої належать пращурам українців – літописним деревлянам, полянам, уличам, тиверцям, білим хорватам, волинянам. Саме вони були підґрунтям першої української держави – Київської Русі. Як імперія ранньосередньовічного типу Русь підкорила інші народи: прабілорусів, псково-новгородців, праросіян, різні балтські, угро-фінські, тюркські племена. Після падіння Київської держави під ударами татар український етнос продовжував розвиток на своїх споконвічних землях Південної Русі в несприятливих політичних умовах. Знесилений безкінечною кривавою боротьбою з войовничими степовиками, він був поневолений агресивними сусідами, а його етнічні землі, загарбані татарами, Угорщиною, Польщею, Литвою, Московським князівством. Останні сім століть української історії були безперервною національно-визвольною боротьбою проти поневолювачів за побудову самостійної Української

держави. У сучасному світі повноцінне життя будь-якого народу можливе лише у власній незалежній державі. Єдиною альтернативою їй є лише колоніальний статус «молодшого брата» в державі сусідів» [Залізник Л., 75-76].

Як переконуємося, українці більшу частину своєї історії не мали власної держави, а тому перебували у статусі етнічної меншини, яка була однією з найбільш дискримінованих (згадаймо хоча б численні заборони, обмеження використання української мови в період Російської імперії). У різний час етнічні українські землі, в т. ч. Закарпаття, були у складі різних держав.

Як засвідчують численні студії та документи, в етнічному складі закарпатців переважали й переважають українці. Так, мовознавець М. І. Сюсько, аргументуючи свої міркування даними з таких джерел, як Гошко Ю. Г. «Населення Українських Карпат XV-XVIII ст. (К., 1976), Копчак В. П., Копчак С. І. «Население Закарпатья за 100 лет» (Львів, 1977) та ін., зазначає: «Вони (українці. – авт.) становили абсолютну більшість у селах і в маленьких містах. Тривале спільне політичне, економічне і культурне життя зв'язує їх з іншими народами, що здавна живуть у Карпатах, – поляками, словаками, молдаванами, румунами, угорцями та ін. Важливе місце в економічному побуті населення Карпат у минулому мали різні регіонально-міграційні процеси, викликані перш за все голодом, економічним, політичним, національним і релігійним утиском. (...) Закарпаття, наприклад, майже тисячу років перебувало під колоніальним гнітом угорських феодалів. (...) У контексті тісних, етнокультурних контактів українського населення Карпат з іншими народами, своєрідності суспільно-політичного розвитку на західноукраїнських землях тощо значний інтерес (...) становить лексика, яка, незважаючи на асиміляторську політику, яку протягом тривалого часу проводили тут колонізатори, зберегла яскраво виражений

український характер (курсив наш. – авт.), що пояснюється передусім великою стійкістю мови. Однак постійний і тривалий обмін елементами культури побуту, що взагалі сприяє розвитку культури контактуючих етносів, привів до певних змін і в самій лексиці українських говорів, як і в лексиці слов'янських (і неслов'янських) мов» [Сюсько, 106]. До речі, міжмовна взаємодія (яка, по суті, є культурним взаємозбагаченням) сусідніх народів за певних умов сприяє формуванню взаємоповаги, етнотолерантності.

Так, в усі часи об'єднавчим чинником, спільним надбанням народів, що заселяли Карпати, було вівчарство, яке «у зв'язку з природно-географічними умовами Карпат (...) було провідною і життєво необхідною галуззю сільського господарства гірського населення Карпат у минулому. Ним у Карпатах здавна займалися всі народи, що тут проживали. (...) Карпатська пастуша культура є перш за все результатом розвитку місцевих умов і можливостей» [Сюсько, 107]. Фундаментально опрацювавши на мовному матеріалі Українських Карпат один із найдавніших шарів лексики – зоонімію, – М. Сюсько, крім іншого, дійшов висновку, що «у карпатоукраїнському ареалі склалася багата і розгалужена система зоонімікону, в якій широко простежуються, зокрема, наслідки українсько-угорської, українсько-румунської, українсько-польської, українсько-словацької й ін. інтерференції і в галузі зоонімії» [Сюсько, 107].

Питанням духовної і матеріальної культури закарпатців присвячено багато наукових розвідок українських і зарубіжних учених дорадянської, радянської і нерадянської доби, однак з огляду на предмет цієї розвідки безпосередній історичний контекст формування медіапростору стосується ближчих часів – ХХ ст. Безперечно, надзвичайно суттєвим чинником тут можна вважати обидві світові війни, які у всіх частинах Європи зумовили різноманітні трансформації в різних сферах – від політико-економічної

(конфігурації державних кордонів, державних устроїв тощо) до культурної.

Слушними є думки науковців про те, що в першій половині ХХ ст. Закарпаття було в основному об'єктом різних політичних, економічних процесів, зазіхань на цю центральноевропейську територію сусідніх держав. Так, наприклад, як стверджує М. Сюсько, апелюючи й до думок В. Гренджі-Донського, «тривала угорська колонізація з розпадом у 1918 р. Австро-Угорщини мала для тодішнього Закарпаття в основному негативні наслідки. Хоч місцеве населення й продовжувало усвідомлювати себе русинами, а отже, й розмовляло здебільшого «по-руськи», тобто користувалося живорозмовною українською мовою, майже вся міська інтелігенція на той час уже змадяризувалася. (...) На пальцях двох рук, – пише В. Гренджа-Донський, – можна б порахувати тих одиниць з рядів священства, що були вірними синами свого народу (Волошин, Гаджега, Левицький, Желтвай і ін.). Уряд Угорщини (1917 р.) заборонив також вживання (використання) кирилиці і скасував юліанський календар, тобто об'єднав українські свята з католицькими» [Сюсько, 373-374]. На Закарпатті часів Першої світової війни була яскраво вираженою нетолерантність влади до місцевого українського населення, яке намагалися мадяризувати. За свідченнями сучасників, відбувалася насильницька інтенсивна «ліквідація українського шкільництва і заведення у всіх школах, навіть у церковних, мадярської мови навчання з намаганням впровадити мадярську мову в богослужіннях, у насильному мадяризуванні родинних прізвищ і хресних імен і т. п.» [Сюсько, 373-374]. Ситуація першої половини ХХ ст. на Закарпатті, пошуки етнічної ідентичності місцевим населенням ускладнювала й діяльність москвофілів, які, за словами В. Пачовського, «...Москви не бачили, по-російськи не вміли», служили антиукраїнській ідеї [Сюсько, 381].

Саме цей час був одним з етапів «боротьби українських патріотичних сил за встановлення тут власної державності» [Сюсько, 349]. Яскравими особистостями, людьми, які були тоді лідерами думок (а деякі з них залишаються ними і зараз), формували духовний простір Закарпаття стали такі представники закарпатоукраїнської інтелігенції, як Василь Гренджа-Донський, Августин Волошин, Зореслав (Степан-Севастіян Сабол), Августин Штефан, брати Бращайки, брати Шерегії, брати Стрипські, Й. Бокшай, А. Ерделі та багато інших.

Про прогресивність, широту поглядів, чітке усвідомлення своєї ідентичності закарпатською елітою свідчить, зокрема, і такий фрагмент промови «Солодкий мій народде!» (Хуст, березень, 1939 р.) президента Карпатської України Августина Волошина: «З великою утіхою, з невимовною радістю бачу, що Ти вже виробив у собі свідомість, що Ти не є вже пониженим рабом, тим нещасним рутеном, яким тебе колись з презирством прозивали чужі пани, але що Ти є сином великої Нації святого Володимира Великого і Ярослава Мудрого, що були першими основоположниками нашої рідної культури...» [Сюсько, 382]. Надзвичайно важливу роль А. Волошина у тогочасних закарпатських політичних, культурних, державотворчих процесах відображено і в таких найменуваннях, як «батько Волошин», «батько народу», «батько нашого відродження». Принагідно зауважимо: тогочасні події були суттєвим історичним чинником і в загальноукраїнському сенсі. Поряд із національними концептами *УНР, Крути, Революція Гідності, Майдан* тощо стоять не менш значущі *Підкарпатська Русь, Карпатська Україна, Карпатська Січ, Красне поле*.

У 20-30-ті рр. (чехословацький період Закарпаття) потужним чинником розвою української ідентичності закарпатців була діяльність товариства «Просвіта», чому слід присвятити окремі розгорнуті праці. Услід за В. Гренджою-

Донським та М. Сюською можна говорити про «великий рух української культури» – «лише в 1934 році «Просвіта» мала 2223 читальні зали по селах і 8 філіалів, у тому числі в Пряшеві, Братиславі й Празі. У книгозбірнях налічувалося 33 тисячі томів книжок, було влаштовано 544 п'єси, 550 концертів, 22 лялькові вистави і т. ін.» [Сюсько, 355]. У цей час виходили сотні політичних, літературно-мистецьких, гумористичних, освітніх, релігійних тощо часописів різного типу й для різних соціальних груп – дітей, юнацтва, жіноцтва, селян, інтелігенції тощо. Наприклад, «Наша земля», «Нова свобода», «Українське слово», «Карпатська Україна», «Наступ», «Говерля», «Нова сцена», «Благовістник», «Урядовий вістник», «Пчілка», «Прочухан», «Молоде життя» etc. Навіть у такому прецедентному в історії української журналістики часописі, як «Рідна мова», який видавав проф. Іван Огієнко (о. Іларіон) у Варшаві, була «у п'ятому його річнику (...) постійна рубрика «Мовне відродження Закарпаття» [Сюсько, 356].

Попри великі труднощі, обмеження, що зазнавали закарпатці, зокрема в часи належності краю до федеративної ЧСР, можна говорити про певний ренесанс культури, інтелектуальну свободу (порівняно з попередніми періодами), сприятливі умови задоволення власних культурних (етнічних, мовних) потреб. Згадаємо лише один промовистий факт: «З метою поширення культурних та інших зв'язків з чехами, видатними українцями, що проживали тоді в Чехії, як і для згуртування взагалі усіх прихильників українства, у 1939 році в Празі було створено Чесько-українське товариство (до нього від Закарпаття Українська Національна Рада делегувала: А. Штефана, Л. Романюка, М. Баботу, І. Рогача, Ш. Шандора), яке почало видавати чеськомовний тижневик «*Karpato-Ukrajinska Svoboda*» – газету на восьми сторінках, дві з яких українською мовою. Український додаток редагував член редколегії

д-р В. Зборовський. Газета (...) була добре редагована, містила багатий інформаційний матеріал про українські справи на Закарпатті і правильно висвітлювала проблему української літературної мови в Чехословаччині. Крім того, дуже важливо, що в ній друкувався також курс української мови для чехів» [Сюсько, 356]. (Одразу зауважимо: такий метод був би ефективним і зараз для кращого засвоєння української літературної мови як державної представниками різних етнічних груп, зокрема угорцями, Закарпаття.).

На цьому ґрунті виформовувалася взаємоповага між різними етносами регіону. Визнання права етносу на власну мову, культуру, ідентичність є запорукою гармонійного співіснування різних груп. Українці Закарпаття, як засвідчують численні джерела (до деяких ми вже апелювали), важко виборювали це право. Та й власне процес самоусвідомлення закарпатських українців у ХХ ст. мав чимало перешкод. Спираючись на багаторічні дослідження культурного простору Закарпаття в багатьох аспектах, мовознавець П. Чучка, зокрема, у праці «Національна свідомість закарпатських українців у ХХ столітті: етнолінгвістичний та культурно-історичний аспекти» (Ужгород, 2014) зробив слушні висновки, окремі з яких подамо нижче.

«Процес національного самоусвідомлення для карпатських українців виявився надто зтяжним і складним. Він тривав ціле ХХ століття, а його шлях був устелений рядом природних і штучних бар'єрів. Почався він пізно (...), коли решта українців південно-західного регіону, у тому числі й безпосередні їх сусіди галичани та буковинці, вже усвідомили себе українцями й прийняли етнонім українець за свою власну національну ідентифікаційну самоназву. А завершується він для південнокарпатців (*та й то ще не для всіх.* – курсив наш) тільки в наші дні, коли сусідні державницькі утворення угорців, поляків, румунів та словаків

уже давно пройшли процес національної консолідації і владнали майже всі свої національно-культурні проблеми на етнічних стиках в Українських Карпатах. Багатовікова політична та адміністративна розпорошеність півмільйонного руського субетносу в рамках колишнього Угорського королівства, Австро-Угорської монархії, буржуазної Чехословаччини та гортіївської Угорщини разом з ізоляцією закарпатців від материкової України гальмували процес національної консолідації» [Чучка, 2].

При цьому П. Чучка вважає, що процесу національного самовизначення закарпатців постійно перешкоджали політичні кола Угорщини, Чехословаччини, Росії. Покликаючись на численні розвідки карпатознавців (О. Мишанича, М. Тиводара, І. Ваната, М. Вегеша, В. Худанича та ін. – майже 50 позицій), лінгвіст деякі з них справедливо критикує: «В окремих працях говориться не стільки про національне самоусвідомлення і національну приналежність місцевих русинів та руснаків, скільки про національні, державні, політичні, релігійні чи просто бізнесові вподобання місцевих і «зайшлих» вождів. Особливістю багатьох етнологічних праць на зазначену тему є те, що національна свідомість закарпатців розглядається в них поза часовими рамками, а автори цих праць не завжди рахуються з еволюцією поняття «національна самосвідомість закарпатців», ані з семантичними змінами таких означень, як *руський, руській, малоруський, український, карпаторусській, угрорусській, угроруський, русинський, рутенський, руснацький* (курсив наш. – авт.). Комплексне поняття «національна свідомість» розглядається в них без аналізу структурних компонентів цього поняття, без належного урахування таких його складових, як *етногенез місцевої людності, її мовна спільність на рівні розмовної та на рівні літературної форм, спільність матеріальної та духовної культури, спільність писемності, спільність територіальна, регіональна, держав-*

на (курсив наш. – авт.). Визначення національної свідомості місцевих **колишніх русинів та руснаків** (NB! – авт.) учені здійснювали головним чином на підставі політичної зорієнтованості закарпатців» [Чучка, 2-3]. Під час наукового аналізу самоусвідомлення карпатських українців мовознавець перш за все наполягає на врахуванні об'єктивних чинників – фактів мови, духовної і матеріальної культури. Як це робить і сам П. Чучка, спираючись у своїх міркуваннях на численні архівні документи, пресу і тексти художньої літератури того часу, фольклорні записи тощо. Переконливими підтвердженнями самоусвідомлення закарпатців українцями мовознавець вважає таке.

По-перше, коли більшості жителів Закарпаття у 1944 році «було надано право вибирати країну, в якій вони бажають жити – в Україні чи в Чехословаччині, і вони скористалися цим правом у повні: «корінне населення краю вирішило добровільно вступити в єдину сім'ю українського народу, в чому вбачало порятунком і запоруку національного збереження». У волевиявленні закарпатців звершилися надії і сподівання кращих синів і дочок (...) про об'єднання всіх етнічних земель у єдиній державі» [Чучка, 28], що закріплено у Договорі між Радянським Союзом та Чехословацькою республікою (ст. 1 про Закарпатську Україну, Москва, червень, 1945 р.).

По-друге, висока самосвідомість закарпатців, їхня державницька налаштованість виявилися і в 90-ті роки – часи проголошення і становлення незалежної України. Результати Всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 р. доводять, що «близько мільйона закарпатців (92,5% від усього місцевого населення) без якогось тиску на нього проголосували за незалежну Україну» [Чучка, 29].

Отже, у складній історії Закарпаття ХХ століття в сенсі формування української ідентичності, пошуків власного місця в політичному, культурному вимірах П. Чучка слущ-

но виокремлює 4 основні етапи: «1918-1919, 1938-1939, 1944-1945 та початок 90-их років. Вони демонструють поступове перетворення української етнічної нації в націю політичну, прагнення закарпатців жити в єдиній загальноукраїнській державі та активно будувати її» [Чучка, 30].

Попри те, що численні праці науковців дали відповіді на ключові питання культурного, мовного життя закарпатців, у науковий обіг уже введено багатий емпіричний матеріал, здійснено ґрунтовний аналіз складних аспектів, останнім часом знову постають тіні минулого, спровоковані здебільшого ззовні. Ідеться передусім про «політичне русинство». Ця тематика цікавила багатьох учених (див., напр., дослідження Я. Радевича-Винницького «Якою мовою говорять карпатороси?» [Рад.-Вин., 289-295]). Глибоке вивчення проблеми можна знайти в праці Л. Белея «Русинський» сепаратизм: націотворення *in vitro*» (К., 2017 р.).

Мовознавець М. Сюсько ще в 2014 р., застерігаючи від профанації, зазначав: «Хоча реальність української мови за Закарпатті нині не заперечується, є, однак, окремі спроби поставити її тут на друге місце після т. зв. русинської. Вважаємо, що проектування діалектної системи в минуле вимагає від дослідника перш за все наукової обережності (і відповідальності!). Переконані: немає на Закарпатті нині «єдинолітного», єдиного, діалектно не розчленованого мовного ареалу, який би міг лягти в основу т. зв. русинської мови. «Русинська» ніколи не була тут самостійною монолітною системою, яка б виключала діалектне членування. (...) українська мова повинна нарешті стати повновартісною мовою нації і держави, тобто мовою, яку матимуть потребу вивчати не лише свої громадяни, а й громадяни інших країн і народів, а лексеми *Україна, український, українство, українськість* для кожного з нас мають стати не просто словами, а символами, в яких закодована наша національна ідея, закладена потужна енергія, прагнення

народу вільно жити на своїй землі в соборній, самостійній державі» [Сюсько, 7-8].

Додамо, що широке використання однієї державної мови консолідує суспільство, у т. ч. й на Закарпатті, є чинником, що забезпечує взаєморозуміння і взаємоповагу представників різних етносів – українців, угорців, румунів, словаків, євреїв, росіян, ромів, поляків та інших. І навпаки, не сприяє етнотолерантності неповага до українських національних цінностей, символів, традицій громадян іншої національності. Так, до прикладу, виявом нетолерантності щодо закарпатських українців вважаємо саму наявність на державному телеканалі «UA: Закарпаття» програми «Русинська родина», яка ведеться «русинською мовою», покручем, тобто спотвореним варіантом живорозмовної і літературної української мови.

Різні тут уже згадувані процеси, що зумовлюють духовне й матеріальне життя українського народу, стосуються й демографічної ситуації України, частиною якої є Закарпаття. У цьому контексті їй присвячено багато фундаментальних праць, серед яких і «Географія України» Ф. Д. Заставного (Львів, 1994 р.). Учений поряд із традиційними для географії аспектами велику увагу приділив проблемам геополітики самостійної України, етнічного складу й антропології її жителів, схарактеризував історичні аспекти становлення кордонів, розвитку історико-географічних, етнічних, етнографічних земель, адміністративно-територіального устрою; не залишив поза увагою й питання освіти, зайнятості, міграції населення; розглянув формування й умови життя української діаспори тощо.

Сучасна демографічна ситуація Закарпаття, як і всієї України, витворилася під впливом багатьох чинників – геополітичних, економічних, географічних та ін. Як наголошує Ф. Д. Заставний, «На сучасну демографічну ситуацію України ще й досі суттєво впливають штучно створені

в її межах «особливі ситуації», в умовах яких були змушені десятиліттями жити українці та інші народи. Це – голодомори 1921, 1932-1933, 1946 років, які в центрі Європи на очах усього цивілізованого світу призвели до загибелі понад 10 мільйонів працюючих українських селян. Це – поголовне фізичне винищення найкращих представників української інтелігенції під час масових репресій на східноукраїнських землях, особливо в 1933-1939 роках. Це – загальновідомий західноукраїнський етноцид у 1941, 1943-1955 роках. Це – Перша світова і Громадянська війни та російська інтервенція, які кривавим смерчем пронеслися по землях України, завдавши її народові 15-мільйонних втрат. Це – сталінські і фашистські концтабори, які забрали життя більше восьми мільйонів українців. Це – крайнє безправ'я і зубожіння, непосильна кріпосницька праця українських селян, масове їх вивезення в Сибір. А скільки мільйонів дітей не народилися в Україні через усі ці жахливі лихоліття. Такого геноциду, такого нищівного етноциду не зазнав жоден європейський народ (крім, можливо, білоруського). Все це різко негативно позначилося на демографічному потенціалі нашої республіки. Оцінки свідчать, що сучасна Україна без свідомого і цілеспрямованого фізичного винищення її народу налічувала б щонайменше 100 мільйонів жителів (...). А якщо врахувати віковічну русифікацію, полонізацію, румунізацію і т. д., то чисельність українців світу була б ще більшою, може, і втриє» [Заставний, 116-117]. Одразу додамо: названі вченим демографічні фактори залишаються актуальними і в ХХІ ст., а деякі з них набули катастрофічного вияву – Російська Федерація перейшла до агресивних дій, окупувала Крим і Схід України. Що безпосередньо вплинуло не тільки на ці території, а й на всю державу (серед іншого – міграційні процеси, зміна структури населення, призупинення розвитку України тощо).

Праця Ф. Д. Заставного – одна з найфундаментальніших, містить значну кількість достовірної документальної інформації, включає узагальнення, порівняльні таблиці, карти etc. З огляду на формат нашого дослідження ми не можемо подати тут і частину суттєвої інформації, навіть тієї, що безпосередньо стосується формування структури населення Закарпаття, тому всім зацікавленим рекомендуємо звертатися до цього видання. Далі згадаємо лише деякі основні положення.

Закарпаття (12,8 тис. км кв. – 2,2% площі України), як зазначає науковець, фігурує в джерелах під назвами Підкарпатська Україна, Закарпатська Русь, Закарпаття, Закарпатська обл. За всіма офіційними даними, це поліетнічний регіон із суттєвою перевагою українського населення. Так, за результатами перепису 1930 р., кількість мешканців становила 616 тис. осіб, серед яких 71,3% (439 тис.) – українці, 13% – євреї, 6,8% – угорці, 1,8% – німці, понад 1% – румуни. У повоєнний час ситуація суттєво змінилася. Відповідно до результатів перепису 1989 р. на Закарпаття вже налічувалося 1245, 6 тис. осіб (що становило 2,7% населення України): українців – 78,4% (976,7 тис.), угорців – 12,5% (155,7 тис.), росіян – 4% (49,5 тис.), румунів – 2,4% (29,5 тис.). Майже всі етнічні українці Закарпаття вважали рідною мовою українську [Заставний, 341].

Взаємоповага в багатоетнічній спільності неможлива без взаємного інтересу представників різних груп, знання культурних, релігійних особливостей etc. Подамо лише окремі факти про історію появи різних етнічних груп – євреїв, угорців, словаків та ін. – на Закарпатті (докладніше про етногенез та основні риси див. ще у праці М. Тиводара «Етнологія»). Національний склад і динаміку населення регіону, його розподіл за адміністративними ознаками розселення подано в таблицях (див. дод. А).

Тут до першої половини ХХ ст. проживала значна кількість *євреїв* (чисельність єврейської громади зменшилася

через Голокост і потужні міграційні хвилі, що почалися зі створенням держави Ізраїль). Порівняно з іншими європейськими країнами на території України завжди було більше євреїв. Вони, як відомо, становлять «етнічну групу багатьох народностей, які походять від давніх євреїв, що проживали на Близькому Сході. (...) Перша літописна згадка про євреїв у Київській Русі відноситься до X ст.; вони переважно переселилися з Хозарського каганату, особливо після його розгрому Святославом Ігоровичем (частково переселення євреїв проходило з Візантії). В XI-XIII ст. вони займалися переважно сільським господарством, пізніше в результаті релігійних переслідувань євреї змушені були оселитися в містах, переважно малих, де головним їх заняттям стали торгівля, ремесло, фінансово-кредитна діяльність. (...) В XIII-XIV ст. з-за релігійного утиску євреї переселялися на захід, в Галицько-Волинське князівство, де ними були створені кагали – великі добре організовані громади» [Заставний, 161]. Значних утисків євреї зазнали в часи Російської імперії (тут згадаємо лише зони осілости, чорносотенні погроми, антисемітизм). Особливо трагічною була доля єврейського народу в період Другої світової війни – у результаті фізичного знищення їх кількість надзвичайно зменшилася і на Закарпатті, і в Україні загалом, і в усій Європі. В Україні, у т. ч. на Закарпатті, і зараз проживає велика кількість етнічних євреїв.

Так склалося історично, що *угорці* України в основному зосереджені саме на території Закарпаття (95%). «Давньою батьківщиною угорців було Східне Приуралля. В VI-VII ст. вони переселилися в Приазов'я і в VII ст. підпали під вплив Хазарського каганату. У 895-896 роках угорці перейшли карпатські перевали і осіли в центральній частині Придунайської низовини. Тоді ж низовинна частина сучасної Закарпатської області підпала під їх владу; гірська та передгірська частини Закарпаття увійшли до Угорщини

пізніше – в XIII ст. У XIII-XIV ст., а також на початку XVI ст., після захоплення Закарпаття Туреччиною, проходило інтенсивне заселення краю, в основному низовинної його частини, угорським населенням» [Заставний, 172].

На території області мешкає і доволі значна кількість *циган / ромів* (більше 25%). Невелика ремарка: оскільки закарпатські представники цієї етнічної групи хочуть, щоб їх називали *ромами* (можливо, через близькість до самоназви *ромеї* та бажання відійти від негативних асоціацій, пов'язаних зі словом *цигани*), місцеві науковці та журналісти з міркувань етнотолерантності надають перевагу саме цьому окресленню. Отже, кілька слів про історію появи цього народу в Україні: «Прабатьківщиною їх є Індія, звідки вони вийшли наприкінці X ст. і переселилися в Єгипет (англійський етнонім – *gypsy*. – авт.). Більшість циган, які оселені та кочують в Україні, переселилися на територію республіки з південного заходу – Балкан, Румунії та Бессарабії. В східних і південно-східних районах живуть так звані цигани-серби, переселенці зі заходу, переважно з Польщі. Частина буковинських циган-робі до середини 80-х років XIX ст. були в кріпосній залежності. Цигани поселилися на території республіки в XV-XVI ст., спочатку в південних районах. Поступово переходять на осілий спосіб життя. Традиційні ковалі, стельмахи, музиканти» [Заставний, 173-174]. Не можемо не зазначити, що історія ромського народу складна, почасти трагічна (як і євреїв та слов'ян, ромів масово фізично знищували нацисти під час Другої світової війни). Високий рівень злочинності, жебракування дітей і дорослих як поширений вид діяльності, ізоляваність, кастовість, переважно низький рівень освіченості ромів іноді перешкоджають налагодженню гармонійних зв'язків із представниками інших етносів Закарпаття. Саме на цьому наголошують автори одного з рідкісних досліджень про цей народ Г. С. Ємець, Б. І. Дяченко «Цигансь-

ке населення Закарпаття» (Ужгород, 1993 р.). Особливу увагу тут привертають «жорстокі реалії життя цілої етнічної групи», «глуха замкнутість», що пояснюється історичними умовами, переслідуваннями закарпатських ромів ще з часів Марії-Терезії [Єм., Дяч., 8-9].

Географічне розташування Закарпатської області, межування українських етнічних земель із територіями інших корінних етносів Карпатського регіону (словаків, поляків, румунів), безпосередні контакти з ними пояснюють наявність представників цих народів і на території сучасного Закарпаття. *Словаки* України здебільшого мешкають саме в Закарпатській області: «Значна частина словаків переселилася туди після Першої світової війни, коли цей край увійшов до складу Чехо-Словаччини» [Заставний, 174]. У цьому ж зв'язку збільшилась і кількість *чехів* Закарпаття.

Українські *румун* компактно живуть у двох областях – Чернівецькій (74,4%) і Закарпатській (21,9%), «часто окремими ареалами серед українців, на межі з Румунією. (...) Українські румун – в основному виходці з Марамуреша, Трансільванії, які переселилися в XIII-XV ст. Посилилося переселення румунського населення на територію сучасної Чернівецької області (переважно міського) після Першої світової війни, коли Північна Буковина і Північна Бессарабія були включені до складу Румунії» [Заставний, 172].

Порівняно мало на території Закарпаття *поляків* – більша їх частина розселена в інших областях України: Львівській, Івано-Франківській, Житомирській тощо. Українсько-польські взаємини мають давню традицію, позначені різними періодами, і до цього часу є деякі дражливі історичні питання, що потребують особливої делікатності, уваги (діяльність УПА та Армії Крайової, операція «Вісла» тощо).

Історія *німців* Закарпаття сягає 20-х років XVIII ст., коли почали виникати перші сільські поселення поблизу закарпатських міст Мукачеве і Сваляви. «Тут осідали німецькі

селяни з крайньої південно-західної частини Німеччини (Швабії)» [Заставний, 170]. До речі, закарпатських німців на побутовому рівні часто називають швабами і зараз. Принагідно зауважимо, що на інших українських територіях була значно більша кількість німецьких поселень, що сформувалися в 60-ті роки XVIII ст., коли «царський уряд інтенсивно заселяв землі зруйнованої Запорізької Січі, створював пільгові умови переселенцям (...)» [Заставний, 170].

Вірмени на території Закарпаття не мали своїх компактних поселень і представлені відносно невеликою громадою. Їхня поява в Україні є наслідком тиску, переслідувань, репресій, винищення з боку сусідніх нехристиянських народів. Поряд із єврейською вірменська діаспора вважається однією з найдавніших у світі. Перші згадки про перебування вірменів в Україні стосуються вже XI ст. Культурно-духовними центрами життя українських вірменів були Луцьк, Володимир-Волинський, Бережани, Кам'янець-Подільський, Львів та ін. «Досить чисельним було поселення вірмен у Львові. Тут у 1363 р. було збудовано визначну пам'ятку вірменської монументальної культури – кафедральний собор Святої Марії (...). До 1469 р. у Львові вірмени мали своє самоврядування. У 1664 – 1781 роках тут діяла Вірменська (...) колегія – вища школа» [Заставний, 173].

Зараз закарпатські вірмени мають своє культурне товариство, церкву. Загалом більше про духовне життя згаданих та інших національних груп краю йтиметься далі у зв'язку з етнічними ЗМІ.

Оскільки Закарпаття тривалий час не мало безпосередніх контактів із Росією, етнічна група закарпатських *росіян* на цій території почала активно формуватися лише після Другої світової війни, входження Закарпаття у склад УРСР, а отже – і Радянського Союзу. З того часу кількість росіян у Закарпатській області постійно збільшувалася.

Зауважимо: на стосунках українців Закарпаття і росіян віддзеркалилася вся складність стосунків України та Росії впродовж багатовікової історії. Як виявилось, зовсім не простою є й новітня історія наших взаємин, позначена агресивними діями Російської Федерації на всіх рівнях, окупацією української території.

Узагальнюючи, скажемо, що концептуальними засадами формування етнотолерантності, у т. ч. медіа Закарпаття, є основні (вищі) гуманістичні цінності, взаємоповага представників усіх народів, розуміння їх історичної, культурної, мовної тощо специфіки. При всій різноманітності традицій, релігійних пріоритетів, етнічного походження гуртуватися громадянам України перш за все варто навколо національних цінностей, якими є передусім суверенітет України, незалежність, рух у напрямку формування справжньої правової демократичної держави.

Як переконаємося, Закарпаття є поліетнічним краєм, який став домівкою для представників слов'янських та неслов'янських народів. Толерантність закарпатських українців, їхнє розуміння проблем меншості, співчуття, традиційна доброзичливість багато в чому зумовлені складною історією, тривалим перебуванням як меншості у складі інших держав. Так, сама наявність етнічних засобів масової інформації (друкованих, електронних, онлайн), їхня кількість і різноманітність, доводять етнотолерантність і медіа, і загалом мешканців Закарпаття.

РОЗДІЛ II. СУЧАСНА ЕТНІЧНА ПРЕСА ЗАКАРПАТТЯ (XX-XXI ст.)

«Міжетнічну толерантність» часто трактують буквально, виходячи із прямого латинського значення дефініції «*tolerantia*», як терпимість до інших етносів. Однак, на нашу думку, таке тлумачення не цілковито передає сутність терміну, попри порізнені традиції його інтерпретації в різних мовах і державах. Виходячи з накопиченого європейського та світового досвіду, «*міжетнічну толерантність*» слід витлумачувати як відсутність негативного ставлення до інших етносів, їх культури, традицій, віросповідання, звичаїв. Це може бути досягнуто лише через об'єктивне та цілісне, розсудливе уявлення про сутність іншої етнокультури, з одночасним знанням, збереженням та гідним сприйняттям своєї власної. Важливу роль в досягненні толерантності між представниками різних культур досягається завдяки належній та конструктивній комунікації.

Процес міжкультурної комунікації різних етносів, особливо тих, що компактно проживають на одній території, відбувається у різних площинах. Це здійснюється на рівні самої культурницької сфери (театр, кіно, етнічні фестивалі), міжлітературних зв'язків та міжмовних контактів (переклад творів, запозичення елементів національних сюжетів тощо) на побутовому рівні (розуміння чужих звичаїв, ритуалів, обрядовості тощо). Проте усе це, особливо в нашу епоху швидкої інформованості та інформатизації, найоперативніше здійснюється за допомогою мас-медіа.

Важливі перспективи для вивчення проблем історії міжкультурної комунікації, сучасного життєвого обширу національних спільнот, їх культури, традицій та звичаїв, діяльності національно-культурних об'єднань дає аналіз

медійних етнічних сегментів вітчизняного інформаційного простору. Періодика відіграла та продовжує відігравати чи не найважливішу суспільну роль у пропагуванні міжетнічної толерантності, елімінації чинників міжнаціональної напруженості, усуненню конфліктів і, зрештою, є одним з вирішальних атрибутів демократичної держави.

На Закарпатті, яке століттями перебувало під владою чужих держав, рідномовна преса виконувала надважливу роль у формуванні та збереженні мови й національних традицій місцевих українців. Унікальність інформаційного обширу краю полягає в його поліетнічності та можливості репрезентації власної культури через періодику етносів, що тут проживають. Новий поштовх до етнічного відродження, зокрема й друкованих ЗМІ, стався після проголошення Незалежності України. Якщо в середині 80-х років ХХ ст. на Закарпатті виходили 3 обласні газети («Закарпатська правда» – українською мовою та дубляж російською; «Kárpáti Igaz Szó» («Карпатське слово правди») – угорською, «Молодь Закарпаття» – українською та дубляж («Kárpátalja Ifjúság») – угорською) і 13 районних часописів, то вже 2001 р. в Управлінні у справах преси та інформації Закарпатської ОДА зареєстровано 227 періодичних видань. Із них регулярно друкуються 65 (загальний наклад становить майже 308 000 прим.). Серед них: українськомовних – 56 (загальний наклад – орієнтовно 278 700 прим.), угорськомовних, у тому числі й дубляжі, – 9 (загальний наклад – майже 26 500 прим.), російськомовних – 1 (2000 прим.), словацькомовних – 2 (1500 прим.), німецькомовних – 1 (500 прим.), ромсько-українсько-угорськомовних – 1 (2 500 прим.), румунськомовних – 2 (1000 прим.). У 2014 році на Закарпатті зареєстровано майже 300 періодичних видань. За останні роки в області збільшилося число видань національних спільнот краю: зареєстровано 20 періодичних видань угорською (разом із дубляжами), 5 – російською, 4 – ромською,

4 – русинською, 3 – румунською, 3 – словацькою, 1 – німецькою, 49 – двома та більше мовами.

Переконані, що в нинішніх умовах саме періодика має якнайбільше спонукати вимогливого читача до раціонального й вдумливого аналізу етнічно-суспільних процесів. Та й узагалі справжня журналістика не повинна штучно, фейково загострювати й без того складну інформаційну ситуацію в країні, публікуючи без потреби матеріалами насильницького характеру [див.: Бідзіля, 2002, с. 130-134]. В цьому дослідженні ми окреслимо ключові тенденції у розвитку преси основних національних спільнот Закарпаття, що становлять меншість у порівнянні з українським етносом, у розрізі міжетнічної толерантності.

2.1. Періодика закарпатських угорців

Українське журналістикознавство вже давно потребує ґрунтовного аналізу угорськомовної преси, яка практично не вивчалася ні в радянський період, ні після отримання Україною незалежності. Що стосується ролі, яку відіграли угорськомовні засоби масової інформації Закарпаття в сенсі вибудовування етнічної свідомості окремого індивідуума в іншомовному середовищі та збереженні національної ідентичності цілої громади в умовах денаціоналізаторського пресу радянської асиміляційної машини, то угорськомовна преса постає своєрідним феноменом. Вона в розрізі цього питання слугує системним емпіричним доказом, що засоби масової інформації постають як сила, яка формує монолітну національну ідентичність у складних соціально-політичних та національно-культурних умовах. Загальні результати, представлені далі, доводять, що друковані медіа не тільки служать для зміцнення національної ідентичності громади та індивіда, але й формують зміст його етнічної тотожності та сприяють збереженню культур-

них традицій і материнської мови в іншомовному середовищі. Водночас важливо пам'ятати, що угорськомовний сегмент в інформаційно-комунікаційному просторі Закарпаття був і під протекторатом різних державних органів, і, навпаки, знаходився під їхнім пресом. Залежно від суспільно-політичної ситуації та історичних обставин у краї кількість угорськомовних медіа на Закарпатті то збільшувалася, то зменшувалася, а відповідно – змінювалася й їхня типологія.

Із 1991 року кількість угорськомовних періодичних видань на Закарпатті збільшилась у кілька разів, що є свідченням справжньої свободи слова в державі (зокрема й для національних меншин), а також проявом надзвичайної громадсько-культурної активності угорського етносу в регіоні та Україні загалом. Оскільки медіа сьогодні не керує єдина партія, як це було за часів СРСР, то саме через пресу можна достатньо повно осмислити й проаналізувати суспільно-політичне становище, культурний розвиток угорців Закарпаття упродовж періоду незалежності й зліквідувати прогалини в історії розвитку найбільш чисельної національної меншини та її стосунків з іншими національностями регіону. Одночасно вивчення специфіки функціонування угорськомовної преси в поліетнічному середовищі є білою плямою для журналістики як науки і в Україні, і в Угорщині. Тривалий час після встановлення радянської влади на Закарпатті в наукових працях про угорську національну меншину майже не згадувалося.

Згодом процес дослідження українсько-угорських та угорськоукраїнських взаємин активізувався. Зачинателем цієї справи була кафедра угорської філології, створена в Ужгородському університеті 1964 року, згодом – і Центр гунгарології (1988 р.). Найбільш вагомі їхні праці присвячені лінгвістичним проблемам: монографія «Українсько-угорські міжмовні контакти» (1970-1976 рр.), тритомний «Атлас угорських говорів Закарпаття» (1992-2003 рр.) та

семитомний «Загальнокарпатський діалектологічний атлас» (1989-2003) за редакцією завідувача кафедри й директора Центру гунгарології проф. П. Лизанця. Регулярно з'являються актуальні розвідки в науковому періодичному виданні «Acta Hungarica».

Все ж тодішні дослідження, особливо історико-літературні, часто були заідеологізовані й притягували в гунгаристику «тему радянського способу життя», «вплив великої жовтневої революції», «образ В. І. Леніна», «ленінські квітневі тези», «історію боротьби угорської комуністичної партії», «питання про перемогу соціалістичної революції в Угорщині» тощо [див: Хунгарологія, 24, 28, 29, 30, 31, 81, 134].

Після проголошення Україною незалежності серед науковців-істориків поживалося дослідження проблем угорського етносу. Заслуговує на увагу угорськомовна історіографія Закарпаття (Д. Дупко, І. Орос, А. Береґсасі, С. Черничко та ін.): наукові студії тут подано крізь призму українсько-угорських взаємин та суспільного становища угорської національної спільноти області. В останній час з'явилися наукові праці, присвячені новітньому періоду стосунків між Україною та Угорщиною. Зокрема, ґрунтовно проаналізовано процес становлення українсько-угорських міждержавних відносин у перші роки після проголошення нашою країною незалежності [Бабинець, 2003], зроблено спробу визначити місце Закарпаття в системі міждержавних відносин України та Угорської республіки в сучасних геополітичних умовах [Бабинець, 2004], представлено в історичному розрізі політичну активність угорськомовного населення Закарпаття під час проведення виборів різного рівня [Остапець Ю., Токар М.], розглянуто сучасне суспільно-політичне становище та культурний розвиток угорської національної меншини [Берені А.].

Угорський етнос в Україні належить до тих, що територіально проживає найбільш компактно. За даними пере-

пису 2001 року, основна частина українських громадян угорської національності мешкає на Закарпатті (здебільшого в Берегівському, Виноградівському, Мукачівському, Ужгородському районах) і складає 96,7%. Історики й етнологи зауважують, що угорці Закарпаття опинилися на території України не внаслідок недавніх міграцій чи переселень, а через історико-політичні трансформації. Ця подія сталася порівняно недавно – після возз'єднання Закарпатської України з Радянською Україною у 1945 році.

Роль угорськомовної преси у питанні збереження національної ідентичності не може бути достатньо повно представлена без загального огляду проблем угорського етносу Закарпаття в історико-культурному розрізі. Упродовж XIX-XX століть політичне, правове, національно-культурне, а відповідно й інформаційно-комунікаційне становище угорськомовного населення Закарпаття постійно змінювалося.

У період існування дуалістичної монархії (з 1867 року), до складу якої належало і Закарпаття, центральна угорська влада намагалася контролювати всі політичні й економічні процеси. Угорський етнос хоч чисельно і не переважав у краї, але мав привілейоване становище, бо належав до державотворчої нації. Одночасно внаслідок піднесення національно-визвольного руху, посилення боротьби проти війни відбувалося поетапне зростання національної самосвідомості українців Закарпаття. З іншого боку, посилювався процес мадяризації та «політичного терору» щодо місцевого населення. Кажучи іншими словами, проходив офіційний процес зміцнення угорської гегемонії щодо інших, поневолених етносів. Одним із яскравих прикладів посилення політичного гніту стало обмеження виборчих прав громадян, внаслідок чого закарпатоукраїнське населення мало обмежений доступ до політичного життя, обмежувалися свободи друку, зборів, спілок, народних ви-

ступів тощо. «Чітко встановлювався високий майновий і освітній ценз (закони 1913 і 1914 років). Крім того, виборчий процес проходив в умовах переслідувань, репресій, вуличних сутичок, що вказувало на складну соціально-політичну кризу суспільства» [Остапець, Токар, 68].

Усі тогочасні політичні партії Угорщини (як провладні, так і опозиційні) не мали особливої популярності на Закарпатті й виступали за жорстко централізовану владу, «за різні переваги титульної (угорської) нації та безапеляційну ідеологічну основу монархії» [Остапець, Токар, 68]. Однак владна політика, всіляко нехтуючи елементами наростаючого національного «ренесансу», призвела до посилення внутрішньополітичної кризи в державі. Дедалі гострішими ставали відносини угорців із чехами, поляками, словенцями, хорватами, українцями.

Після розпаду Австро-Угорщини, за Сен-Жерменською угодою, Закарпаття разом із Пряшівщиною відійшло до Чехословаччини, а угорці з титульної нації й політично домінантної групи населення перетворилися в національну меншину. Слід зауважити, що тогочасний чехословацький уряд, особливо в перші роки після Сен-Жерменської угоди (1919), проводив доволі лояльну політику щодо національних меншин. Великою мірою це торкнулося українськомовного населення Закарпаття, його національної освіти, яка до цього часу була в найбільш безправному стані. Угорський етнос у складі нового державного утворення мав усі права нарівні з іншими народами. Політичний розвиток Чехословацької Республіки, створеної у 1919 році, мав усі характерні риси демократичного суспільства, що перш за все виявлялося в дієвості плюралізму, базованні на законодавчих ініціативах, практиці політичного рівноправ'я. «Упродовж 20–30-х років ХХ століття прояви політичного плюралізму набули ефекту безпосередньої участі в політичній еволюції держави її громадян» [Оста-

пець, Токар, 75]. Політика щодо національних меншин в тодішній Чехословаччині була надзвичайно лояльною. «У парламенті кожен депутат мав право виголошувати промови рідною мовою. Оскільки Чехословаччина вважалася багатонаціональною демократичною державою, навіть офіційна присяга виголошувалася сімома різними мовами» [Остапець, Токар, 76].

Криза 30-х років ХХ століття значною мірою вплинула на етнічні процеси в краї. У цей період серед угорського населення Закарпаття через пресу активізувалася пропаганда реваншизму, зокрема партія А. Акоша, Автономна партія автохтонів. В усній і письмовій пропаганді доводилося, що причиною всіх лих, тяжких наслідків кризи є Версальська система, яка поділила угорський народ між різними державами Центральної Європи. Зміна кордонів Чехословаччини, повернення Закарпаття в лоно «історичної» батьківщини – Угорщини – відновить гармонію розвитку економіки краю.

У роки кризи зросла кількість угорської молоді, яка таємно направлялася на двомісячні політичні навчання в Угорщину. Повернувшись у Закарпаття, молодь ставала активом партії А. Акоша, включалася в пропаганду реваншизму, у суспільстві почали з'являтися прогітлерівські настрої [Нариси історії Закарпаття, 217].

Навесні 1939 року Угорщина окупувала Карпатську Україну. Політичні катаклізми внесли серйозні корективи в політичне життя краю. Повністю окупувавши Закарпаття, гортіївці приступили до чистки території від «небажаних» елементів, яка проходила паралельно з діями армії. Масові арешти русинів-українців набули таких масштабів, що уряд змушений був вислати сюди свого представника Т. Патакі для приборкання місцевих керівників, які надто порушували закони. Така політика угорського уряду на території Закарпаття згодом зробить угорськомовне населення краю за-

ручником нових (радянських) політичних обставин, коли мало не кожен угорець буде вважатися неблагонадійним.

Упродовж 1939-1944 років угорці в регіоні знову займають домінуюче політично-правове становище. Проблема національно-патріотичних рухів усіх етносів Закарпаття (у тому числі й угорського) цього періоду присвячено чимало наукових розвідок [див.: Хунгарологія в..., 160 с.], однак дослідження тогочасної преси, зокрема й угорськомовної, залишилися на маргінесі наукових інтересів.

Після визволення Закарпаття в 1945 році й возз'єднання його з Радянською Україною становище угорців краю змінилося: вони стали національною меншиною. Органи нової – радянської – влади поставилися до угорців двояко. З одного боку, їх прагнули якнайшвидше радянізувати та русифікувати, з іншого, – угорці, так само, як і закарпатські німці, були віднесені до політично ворожих націй. Уже з жовтня 1944 року радянська влада починає активно проводити репресії угорськомовного населення Закарпаття. Науковці зазначають, що в цей період «угорці-комуністи та нечисленні прорадянсько налаштовані групи угорського населення краю, хто з переконань, а хто з ілюзій чи меркантильних інтересів, підтримали включення Закарпаття до складу Радянського Союзу» [див. дет.: Малець, 122]. Більше десяти угорців були делегатами з'їзду Народних комітетів 26 листопада 1926 року в місті Мукачеві та підтримали возз'єднання Закарпаття з радянською Україною. У багатьох угорських селах навіть було проведено збір підписів на підтримку Маніфесту про возз'єднання. Однак невідомо, скільки угорців щиросердно підтримали Маніфест, а скільки з них просто поставили свої підписи під політичним і юридичним тиском.

Проте демонстрація прихильності до нової влади на Закарпатті не вберегла угорськомовне населення краю від репресій. Восени 1944 та на початку 1945 років поча-

лися масові арешти й депортація угорців Закарпаття. «У відповідності до... розпорядження військової ради 4-го українського фронту від 13.XI. 1944 р. всі угорці-чоловіки віком від 18 до 55 років прирівнювались до військовополонених. На підставі цього розпорядження до таборів було відправлено близько 70 тис. угорців, з них 25 тис. були вихідцями із Закарпаття» [Малець, 122].

У кінці 40-х – на початку 50-х років переслідування угорців силовими органами СРСР продовжувалося. Особливо активно в цьому напрямі НКВС працювало впродовж 1946–1950 рр. Зауважимо, що переслідували як угорськомовну інтелігенцію, так і просте селянство. Дослідники зазначають, що за цей період без суду й слідства репресовано понад 10 000 угорців. Більшість із них були звичайними селянами, які не виявляли особливого бажання вступати до новостворених колгоспів. «1029 приватних господарств угорськомовних селян (51,5% від усіх господарств) було кваліфіковано як куркульські», які підлягали ліквідації. Це дало підстави науковцям говорити про «політику дискримінації угорців Закарпаття за етнічною ознакою» [див. дет.: Лемак, 102-104]. Лише в останній рік життя Сталіна масові репресії щодо угорців Закарпаття послабилися, а після смерті «вождя народів», коли почалася відлига й десталінізація в усіх сферах, угорців почали звільняти з концтаборів і частково реабілітовувати як незаконно репресованих. В інформаційно-комунікаційному просторі цілеспрямовано формується думка про неблагонадійність угорців.

Упродовж усього періоду існування радянської влади на Закарпатті угорці проживають компактно переважно в Притисянській низовині, здебільшого в сільській місцевості. За даними перепису 1989 року, найбільша кількість угорців зосереджена в Берегівському районі. Відповідно до офіційних даних, на Берегівщині з 85,1 тис. осіб угорці

складали 57 тис. (майже 67% усього населення району). У 25 селах Берегівського району угорці склали абсолютну більшість жителів. Фахівці-етнологи такі села відносять до суто угорських. В окремих селах згаданого району (всього 9 сіл) українці складають лише від 3 до 5 % (Нове Село, Чікош, Батьово, Яноші та ін.).

На території Виноградівщини, згідно з переписом, проживало майже 28 000 угорців, тобто вони склали лише 25% від усіх жителів району. Угорськомовне населення зосереджувалося в суто угорських (с. Пийтерфолу (Петрово), Неветленфолу (Дяково), Бобфолу (Бобове), Нодь Паладь (Велика Паладь), Дюло (Юлівці) та інші), а також і в змішаних українсько-угорських селах та містечках (Кірально-гозо (Королево), Веряця, Теково (Тийкегозо), Чорнотисово (Фекете Ордов), Чепа, Тісо-Уйлок (Вилок), Гетиня, Затисівка (Чомо), Матієво, Фанчиково). У місті Мукачеві та в Мукачівському районі угорці склали 12,3% (13 000 осіб). Власне угорських сіл у районі нараховується п'ять – Дрисино, Ліскове, Баркасово, Рівне, Чомонин.

В Ужгородському районі у 1989 році проживало понад 25 000 угорців, що складало 34% населення, у той час в обласному центрі угорці становили лише 7,8% (трохи більше 9000). Суто угорських сіл в Ужгородському районі налічувалося вісім – Великі Геєвці, Малі Геєвці, Галоч, Деренівці, Солонці, Мала Добронь, Саловка, Тийглаш (Цегловка). Крім того, угорці проживали в українсько-угорських (змішаних) селах. В інших регіонах області була незначна кількість угорців – від кількох тисяч до кількох сотень осіб (Тячівський район – 6000, Хустський – 5700, Рахівський – 3500, Перечинський – 196, Свалявський – 133, Міжгірський – 111) [Див.: Населення Закарпатської...].

За офіційними відомостями останнього Всеукраїнського перепису населення 2001 року [див.: Всеукраїнський перепис населення 2001; Чорний], чисельний склад угор-

ського етносу на Закарпатті дещо змінився, проте в місцях компактного проживання кількісне співвідношення угорців з іншими національностями залишилося майже без змін. Не існує однак державної статистики, скільки жителів Закарпаття після проголошення незалежності України довели своє угорське коріння, претендуючи отримати статус закордонного угорця (а не раз – протизаконне громадянство сусідньої держави).

У період радянської доби угорський етнос Закарпаття разом з іншими нацменшинами та українцями був втягнутий в усі соціально-політичні та національні процеси того часу. Із другої половини ХХ століття в населених пунктах, де компактно проживало угорське населення, переважно реконструйовувалися старі промислові підприємства. Відкриття нових заводів і фабрик у містах і містечках з угорськомовним населенням (м. Берегово, м. Чоп, смт Виллок) слабо вирішувало проблему зайнятості. Однак склад населення на територіях їхнього компактного проживання поступово змінювався. Так, спорудження в місті Берегові меблевої і швейної фабрик, майолікового заводу посилили приплив до міста українського та угорського сільського населення, спорудження дослідно-експериментального заводу діагностичного й гаражного устаткування та кількох військових об'єктів спричинило доволі швидке зростання кількості російськомовних жителів. Сільське населення мало змогу працевлаштовуватися лише в колгоспах, займаючись сільгоспроботами й допоміжними промислами та ремеслами, що існували при господарствах. З одного боку, це була «економічна дискримінація», з іншого – компактне поселення угорців в сільській місцевості дало їм змогу максимально вберегтися від асиміляції й дотримуватися прадідівських звичаїв та обрядів [Малець, 124].

Незважаючи на те, що угорці Закарпаття в районах компактного проживання стійко зберігають свою етнічну спе-

цифіку, традиції, мову і мають чітко сформовану національну свідомість, новітні умови вплинули на їхню етнічну щільність. Науковці зазначають, що «недостатність промислового розвитку та політична кон'юнктура були тими факторами, які затримували соціально-культурне будівництво в угорських поселеннях. Школи, бібліотеки, клуби, лікарні, дитячі садки і ясла тут споруджувалися переважно за кошти колгоспів та радгоспів, і лише зрідка за державні капіталовкладення. Це утруднювало задоволення національно-культурних потреб угорців. Мережа бібліотек, сільських клубів, будинків культури та художня самодіяльність була зорієнтована на російськомовні радянські стандарти. Фонди сільських і міських бібліотек переважно формувалися російськомовною літературою, а угорськомовний книжковий фонд майже повністю складався зі шкільних підручників, посібників, газет, журналів і радянської пропагандистської літератури» [Малець, 125]. Угорськомовної літератури в той час видавалося досить мало, а жорсткий партійно-державний апарат усіляко обмежував її легальне завезення з Угорщини. Контроль за угорськомовним населенням Закарпаття особливо посилювався після революційних подій в Угорщині, а також після постанови ЦК КПРС «Про підвищення відповідальності керівників органів преси, радіо, телебачення, кінематографії, установ культури і мистецтва за ідейнополітичний рівень матеріалів, що публікуються, та репертуару» (7 січня 1969 року) та постанови ЦК КПУ «Про посилення цензури». Зокрема, в останньому документі зауважено, що «деякі обкоми, міськкоми і райкоми КП України знизили вимогливість до органів преси, радіо, кіно, телебачення, видавництва, установ культури і мистецтва, рідко обговорюють питання про їх роботу, не вживають ефективних заходів до зміцнення їх професійно підготовленими, політично зрілими кадрами» [Постанова ЦК КПУ про посилення цензури, 454].

Після проголошення незалежності України процес культурницької діяльності угорськомовного населення значно активізувався. Дослідники та експерти визнають, що досвід української державності виявляється плідним для оптимізації насамперед етнокультурного життя угорської національної меншини Закарпаття. Угорці розбудували національну систему освіти та виховання, створили численні національно-культурні товариства, володіють рідномовними засобами масової інформації [Мітряєва].

Угорськомовна преса Закарпаття залишається майже зовсім недослідженим явищем і причин цього є чимало. Назвемо дві, на нашу думку, найважливіші: 1) тривалий час цьому заважали радянські партійноідеологічні чинники, сьогодні – брак журналістів-науковців, що володіють угорською мовою; 2) складно ґрунтовно опрацювати найдавнішу угорськомовну періодику Закарпаття, оскільки не все збереглося в місцевих архівах, а з плином часу періодичні видання руйнуються, постає небезпека їх повної втрати. Нами зафіксовано 33 угорськомовні періодичні видання, що видавалися на території Закарпаття в до-радянський період (див. дод. Б). Свідомо до них не віднесено газету «Kárpáti Igaz Szó» («Карпаті Ігоз Со»), що стала спадкоємницею «Munkás Ujság» («Мункаш уйшаґ») і єдина збереглася в інформаційному просторі після встановлення на Закарпатті радянської влади.

Питання про витоки угорськомовної преси на Закарпатті й донині залишається відкритим. Дискусійні моменти щодо найдавнішого часопису не знайшли свого чіткого вирішення в нечисленних наукових розвідках. Дослідник П. Лісовий вважав, що першою угорськомовною газетою на Закарпатті слід вважати «Kárpát Hirnök»: Társadalmi, népgazdászati, s közhasznú ismeretek közlönye («Карпатський вісник»), яка з'явилася в 1861 році, складалася латинським шрифтом, а її власником був Кароль Егер. За пері-

одичністю це був тижневик. Спочатку часопис складався в угорському Шарошпотоці. За твердженням Г. Стрипського, лише перші чотири числа, очевидно, через брак шрифтів в Ужгороді, друкувалися за межами краю, «отъ пятого числа, дня 14 юлія 1861 р. К. Hírnök выходив уже въ Унгарѣ, а такъ отъ сего дня треба раховати початки унгарского друкарства, уже сталого» [Стрипський, с. 277-278]. «Kágrát Hírnök», як свідчить бібліографія М. Лелекача та І. Гарайди, проіснував недовго (з 1 липня до 29 грудня 1861 року), ймовірно, через брак шрифтів в Ужгороді та складність їх завезення з центральної Угорщини.

Частково ми вже говорили: питання про те, чи саме «Kágrát Hírnök» є першою газетою на Закарпатті загалом та угорськомовною зокрема, залишилося відкритим. За твердженням Г. Стрипського, угорськомовна преса на Закарпатті бере свій початок не з 1861 року, а з 1845, коли з'явилася газета «Kassa-Ungvári Hirdetményi Lap» («Кошицько-Ужгородський інформаційний листок») [див. дет.: Стрипський, 265 – 266].

Питання про друкування перших газет на Закарпатті неукраїнською мовою в радянському журналістикознавстві, ймовірно з ідеологічних міркувань, замовчувалося. Хоча ситуація з початком газетярства у краї прямо не пов'язана з поліетнічністю регіону, не вирізняється унікальністю, швидше навпаки – типовістю. В історії розвитку світової та вітчизняної преси досить звична ситуація, коли через різні обставини перше періодичне видання друкувалося мовою, чужою для більшості населення краю чи навіть держави загалом, або коли не збережено жодного примірника часопису й довідуємося про нього лише з інших джерел. Подібне спостерігаємо з першими львівськими газетами «Kurier Lwowski» («Львівський кур'єр»), що з'явився 9 липня 1749 р. польською мовою, а в 1772-му «там же виходив якийсь сурогат газети «Суплімент» («По-

відомлення»), жоден примірник якої не дійшов до наших днів. Дійшов лише комплект тижневика французькою мовою «Газет де Леополь», що його видавав львівський ше-вальє Оссуді за зразком тодішніх аналогічних французьких видань у Варшаві й Відні» [Федченко, 262].

На нашу думку, цим питанням в українському журналістичнознавстві приділено недостатньо уваги, до того ж вони часто заідеологізовані, а науковці за інерцією повторюють постулати про слабку роль тогочасної «нерідної преси» як пропагандиста, агітатора й вихователя трудящих мас.

З історії розвитку журналістики Угорщини довідуємося, що перші часописи теж не друкувалися мовою державотворчого етносу. Зокрема перші угорські періодичні видання виходили латинською мовою («Mercurius veridikus Yungarikus» – «Угорський правдивий Меркурій», 1705), згодом німецькою, але не угорською. П. Федченко з цього приводу зазначає: «коли після визволення від турецького ярма угорський двір вирішив мати й свою офіційну пресу, довелося знову звернутись до чужої мови, угорської освічені люди зовсім не знали. На цей раз мова видання була німецька. У березні 1721 року в Пожоні (сьогодні Братислава), тодішній столиці Угорщини, всесвітньовідомий учений, член багатьох Європейських академій Матей Бель заснував тижневик «Нова посонесія». Крім нечисленної придворної інформації, газета подавала закордонні відомості» [Федченко, 99 –100].

Подібна ситуація була характерна для більшості регіонів України, що перебували під владою інших держав: перші видання, зокрема й такі, що призначалися для українців, друкувалися мовами тих держав, до яких належали українські землі (російською, польською, угорською, чеською). Здебільшого це було зумовлено не лише об'єктивними історичними процесами та нестачею українських кад-

рів, а й активними намаганнями тогочасних урядів та шовіністично налаштованих політиків денаціоналізувати й асимілювати автохтонне населення. Схожа доля спіткала й закарпатських українців, тому й не дивно, що першою газетою в краї була угорськомовна.

Важливо зазначити, що патріотично налаштована закарпатоукраїнська інтелігенція у середині XIX століття, а в першу чергу це було греко-католицьке духівництво, рішуче протестувала проти асиміляторської політики угорських урядовців. Проте самотужки боротися закарпатським будителям було вкрай важко. Це, на нашу думку, стало причиною того, що з числа місцевої української інтелігенції багато хто долучився до видання угорськомовних газет, розрахованих саме на закарпатоукраїнців. Лише таким чином можна було втілювати ідеї просвітництва серед зuboжілого та значною мірою змядяризованого населення. Водночас деякі представники місцевої інтелігенції сповідували ідеї панславізму й орієнтувалися на православу Росію, що згодом призвело до потужного русофільського напрямку в краї, а отже, й у розвитку місцевої преси («Свѣт», «Новый свѣт», «Карпат», «Сова» та ін.).

Щоразу великий вплив на розвиток закарпатської преси мали політичні події. А тому складно говорити про послідовну інформаційну політику угорськомовних видань, навіть тих, де редакторами були русини-українці. Не стала винятком авторитетна у свій час газета «Ungvári Közlöny» («Ужгородські повідомлення»), яку спочатку очолив Стефан Ромжа, гімназійний професор релігії, згодом – серб Іван Йовановіч, а відтак – знову «русин» Стефан Дудинський. Через підтримку газетою постаті та політики Лайоша Кошута, ватажка угорської революції 1848–1849 рр., який виступив проти Габсбурзької імперії та вимагав незалежності для Угорщини, дехто з дослідників [див.: Стрипський] кваліфікував видання як орган опозиціонерів, так

званих «Прихильників 1848-го» («48-asok»). Піддаючись політичним віянням, часопис був непослідовним так само, як і його кумир Л. Кошут, особливо в політиці щодо устрою та мовної політики національних регіонів Угорщини, зокрема й Закарпаття. Такий підхід редколегії «Ungvári Közlöny» до «руських» інтересів змусив частину закарпатоукраїнської інтелігенції змінити ставлення до видання та дистанціюватися.

Деякі угорськомовні газети того часу зайняли на диво виражену й етнічно толерантну позицію, серед них і газета «Kelet» («Схід»), заснована Юлієм Дрогобецьким, директором Ужгородської учительської семінарії 1888 року. Із 1892 року редактором видання став радванський парох Костянтин Левицький. Часопис звертав особливу увагу на соціальне становище «руської» інтелігенції та простого народу, обстоював права греко-католицької церкви, на його сторінках друкувалися статті, присвячені питанням педагогіки, етнографії тощо. Словом, видання, хоч і проголошувало себе угорським греко-католицьким тижневиком, однак, крім суто релігійних питань, порушувало цілу низку актуальних суспільних проблем того часу, обстоюючи інтереси простого народу, зокрема «руського». Августин Волошин, оцінюючи роль цієї газети серед інших тогочасних часописів, писав: «Kelet» усилювався бути таким мадярським органом підкарпатських русинів, яким були руський «Свѣт» або «Карпат». Од 1897 р. сталася політичною, підпорювала кат. (народну) партію. Після появи «Gk. Szemle» у котрій час «Kelet» перестав виходити. В національній ділі менше рішительний напрям мала друга мадярська газета «гр. католиків» «Kárpát Lapok», редагована Владимиром Раманцьом. Ся газета виходила од рока 1895 до кінця 1903. В 1899 році став видавати др. Александер Микита, проф. богословія свою чисто богословську газету «Felvidéki-Sion» («Верховинський Сіон»), котра виходила

лиш за 3 роки. Др. Ал. Микита в сій газеті усилювався популяризувати пізнання богословські, толковав наш обряд, подавав інтересантні статті з історії церкви нашої і із ширення християнської віри» [Волошин, 1995, с. 66]. Колоритним для початку ХХ століття було єдине сатирично-гумористичне видання угорською мовою «Grimász» («Гримаса»).

Типологічно закарпатські періодичні видання, що виходили в дорадянський період угорською мовою, передусім досить чітко поділяються за редактурую: 1) видання, які редагували етнічні угорці; 2) часописи, де редакторами були закарпатські українці; 3) угорськомовна періодика, редагована представниками інших національностей. Зокрема, такий поділ пропонує дослідник В. Габор. До нього в описі видань Закарпаття маємо лише загальну (хоч і дуже ґрунтовну для свого часу) характеристику усієї преси краю загалом (М. Лелекач, І. Гарайда «Загальна бібліографія Подкарпаття», Унгвар, 1944). Тематично часописи варто кваліфікувати як соціально-релігійно-культурницькі. Хоча окремі видання дорадянського періоду й ставали на платформи політичних партій, проте не були до кінця їх «агітаторами й пропагандистами». Виняток становить період окупації Закарпаття режимом М. Горті, коли проводилася відверта політика знищення ненадійних та підозрілих, хоч офіційно влада й намагалася демонструвати мовну та інформаційну інтолерантність [див.: Черничко].

Угорськомовна преса Закарпаття в радянський період пройшла декілька етапів. Окремі з них пов'язані із частковим завмиранням угорського культурницького життя та дискримінацією угорського етносу. Так сталося одразу після встановлення нової влади й курсу на побудову соціалістичного суспільства, коли, всупереч постулатам інтернаціоналізму, угорськомовна преса перестала друкуватися. Було розпочато швидкий процес націоналізації заводів, залізничного транспорту, засобів зв'язку, промислових

підприємств. «Крім того, націоналізації підлягали всі підприємства поліграфічної промисловості – друкарні, літографії, цинкографії...; заклади освіти – початкові, середні та спеціалізовані; культурно-освітні установи – кінематографи, театри, стадіони» [Нариси історії Закарпаття, Т. II, 622]. Нова влада проводила недолугу політику щодо національної освіти, «для дітей угорської національності достатньої кількості шкіл не вистачало. Це мотивувалося тим, що частину вчителів угорських шкіл від педагогічної діяльності було усунуто. Особливо виникли проблеми з відкриттям неповно середніх та середніх шкіл з угорською мовою навчання, про що свідчать скарги угорського населення в урядові установи України» [Нариси історії Закарпаття, Т. II, 648]. Усе це відбувалося на фоні масових арештів «ненадійних» елементів серед закарпатських угорців та німців, які відправлялися в табори для військовополонених. Щодо тогочасної інформаційної політики в поліетнічному регіоні, то часто доходило до абсурдних ситуацій, які аж ніяк не сприяли зміцненню довіри до нової влади. Так, голову народного комітету в угорськомовному селі Саловка Петра Гусара було звільнено з цієї посади (без згоди односельців) за те, що «відмовлявся одержувати «Вісник Народної Ради», бо в селі ніхто не розумів по-українськи. Його дії були визнані «антинародними і провокаційними» [Нариси історії Закарпаття, Т. II, 650].

У регіоні створювалася нова, жорстка радянська інформаційна система зокрема й для угорського етносу. Комуністична угорськомовна газета «Munkás Ujság» («Робітничка газета») стала «Kárpáti Igaz Szó» («Карпатське слово правди») і протягом 1946-1967 рр. виходила як дубляж «Закарпатської правди», органу місцевого обкому компартії. Відносна автономія газетярського життя угорців почалася з березня 1967 року, коли «Kárpáti Igaz Szó» почала виходити як самостійне угорськомовне видання. Після проголошення

незалежності України «Kárpáti Igaz Szó» кваліфікують як єдину загальнодержавну угорськомовну газету в країні.

Загалом від часу встановлення радянської влади й до 1967 року на Закарпатті, крім угорського дубляжу «Закарпатської правди», виходило ще два: у 1952 році почав друкуватися «A kommunizmus fényei», дубляж ужгородської районної газети «Вогні комунізму», органу місцевого райкому компартії, 27 березня 1957 року виходить «A Kommunizmus Zászlaja», дубляж «Прапора комунізму», органу Виноградівського райкому компартії. Друкування угорського дубляжу залежало від волі партійних чиновників, і з огляду на курс партії він міг припинитися. Так сталося з виноградівською районною газетою: у 1962 році друкування угорського дубляжу припинено й відновлено лише у квітні 1965 року. Єдиною газетою на Закарпатті, яка тривалий час виходила угорською мовою, була «Vörös Zászló» («Червоний прапор»), заснована 9 грудня 1945 року як орган Берегівського райкому компартії, від 1 січня 1955 року почав друкуватися український дубляж газети.

Практично всі угорськомовні дубляжі з тими чи іншими трансформаціями, що диктувалися постановами ЦК КПРС, проіснували до самого розвалу СРСР. Говорити про якусь самостійність та унікальність публікацій у закарпатській угорськомовній періодиці цього часу не доводиться. Структура часописів, тематика і зміст не відрізнялися від решти газетних видань Закарпаття нічим, окрім мови. Процес лібералізації, що торкнувся й угорської преси, розпочався лише після смерті Сталіна. Проте не слід вважати, що це були потужні демократичні тенденції, які торкнулися всіх підвалин суспільного життя. Процес радянзації був уже добре вкорінений на Закарпатті, але на закарпатських угорців величезний вплив мали революційні події в сусідній Угорщині восени 1956 року. «Відлига», що почалася в СРСР після смерті Сталіна у 1953 році, через низку історич-

них, національних та геополітичних причин вплинула на угорське суспільство значно глибше і серйозніше, ніж на сусідні країни соцтабору. Під тиском Москви, стривоженої назріванням соціального конфлікту в Угорщині, М. Ракоші був змушений погодитися на певну лібералізацію політичного курсу. Він залишився першим секретарем ЦК УПТ, але посаду прем'єрміністра отримав член політбюро Імре Надь, уряд якого накреслив програму сміливих реформ. Зокрема, було зроблено акцент на прискорений розвиток сільськогосподарського виробництва, легкої та харчової промисловості. Почалася реабілітація незаконно засуджених, активізувалася діяльність громадських організацій. Однак поступове погіршення соціально-економічної ситуації в Угорщині призвело в 1956 році до антирадянських мітингів, акцій непокори, про що вже йшлося в попередньому розділі нашого дослідження.

Після введення радянських військ до Будапешта й придушення угорської революції КДБ почало справжнє полювання на прихильників революційних змін. «В історію революції золотими сторінками вписано запеклий опір повстанців у районі кінотеатру «Корвін» і в центрі Пешта, на площі Москви в Буді, у промисловому районі столиці Чепелі. Залишки озброєних загонів пішли в підпілля. По завершенню воєнних дій за ними почалося справжнє полювання радянських спецслужб, що розв'язали масовий терор проти «контрреволюціонерів». До середини листопада радянські органи безпеки заарештували 1372 особи, серед яких було чимало невинних угорських громадян, частину з яких, насамперед молодь, усупереч міжнародним правовим нормам вивезли до СРСР. В Угорщині розпочалися військово-польові суди. Серед засуджених до страти був і лицар Угорської революції Імре Надь» [див.: Віднянський].

Революційні події в Угорщині спричинили хвилю арештів серед угорськомовного населення Закарпаття. Одно-

часно відбулися деякі ідеологічні послаблення, на Закарпатті активізувалася угорськомовна літературна діяльність, угорські поети краю друкуються на сторінках «Kágráti Igaz Szó» та в періодичних виданнях Угорщини. Зокрема, з'являються твори Ласла Балли, Вілмоша Ковача, згодом – Борбали Салаї, Деже Ченгері, Дьєрдя Дупки, Кароя Балли та ін. Їхня творчість отримує позитивні відгуки на сторінках регіональної та республіканської українськомовної преси. Скажімо, 1957 року про збірку поезій «Rohanó évek sodrában» («В потоці років») Ласла Балли з'являються позитивно-піднесені рецензії: «Слово угорського поета» Ю. Шкробинця (Закарп. правда. – 4 січ.), «Ширий голос» С. Панька (Літ. газета. – 15 листоп.) тощо.

Проте, крім появи літературних творів й окремих наукових розвідок угорською мовою, нічим особливим етнічне життя угорців на сторінках преси не було представлене аж до початку перебудови в СРСР. Перехід від єдиного суб'єкта управління засобами масової інформації в роки монополії комуністичної влади до ринкових реформ періоду перебудови значно розширив тематичну палітру преси. Поволі змінювалися функції ЗМІ, слабшала роль періодики як агітатора, пропагандиста й організатора мас. Звільнившись від тотальної опіки, крайова, зокрема й угорськомовна, преса друкує архівні, перш за все секретні, матеріали, що реабілітують несправедливо переслідуваних та забутих. Активно публікуються медіатексти, в яких засуджують злочини посадових осіб, котрі ще кілька років тому були поза критикою. У цей період з'явився особливо сильний зв'язок між редакцією й читацькою аудиторією, із захопленням перечитуються часто передруковані з інших видань твори повернутої літератури, ведуться дискусії про білі плями в історії, порушуються проблеми екології (зокрема Пістрялівської РЛС), питання про НЛО, які були засекречені. Водночас ЗМІ потерпали від політичного

безладу й поглиблення соціально-економічної кризи в державі, читацька аудиторія все менше довіряла обіцянкам М. Горбачова та іншим лідерам перебудови.

Після проголошення незалежності на Закарпатті особливо активно поширюється культурно-національний рух, найбільшою мірою в краї це стосувалося угорського етносу. Так, лише упродовж 1993-2000 рр. були зареєстровані десятки національно-культурних громадських організацій угорців: Товариство угорської культури Закарпаття (1993), Товариство угорської інтелігенції Закарпаття (1993), Демократична спілка угорців України (1993), до складу якої долучилися, крім закарпатських (Форум угорських організацій Закарпаття, Мукачівський літературно-просвітній клуб ім. Ференца Ракоці II, Закарпатське угорське товариство працівників охорони здоров'я, Свалявський угорський культурний союз, Тячівське угорське культурне товариство, Спілка угорських журналістів Закарпаття, Товариство угорської культури Берегівщини, Закарпатська угорська спілка «Газда» та ін.), товариства з інших регіонів України (Товариство угорської культури Львівщини, Товариство угорців Івано-Франківська «Балатон», Дніпропетровське товариство угорців, Київське товариство угорців, Кримське товариство угорців ім. Шандора Петефі та ін.). Щоправда, радикальні настрої деяких членів угорських товариств (зокрема ТУКЗ), і підтримка ними будівництва пам'ятника здобуття угорцями нової батьківщини на місці розстрілу карпатських січовиків гортіївцями на Верещькому перевалі, утворення автономного угорського Притисянського району викликають гарячі дискусії в регіональній та загальнодержавній пресі [див. дет.: Федака П]. Угорщина ж останнім часом намагається проводити достатньо чітку та виважену політику щодо України й активно підтримує українські дії, що потребують міжнародного визнання [див.: Плоскіна], але водночас усіляко сприяє існуванню угорських товариств на Закарпатті.

Як висновок зауважимо, що саме національно-культурні спілки стали першими ініціаторами створення нових незалежних угорськомовних ЗМІ на Закарпатті. Упродовж нетривалого часу після проголошення незалежності в краї замість півтора десятка обласних та районних газет зареєстровано близько 300, значна частина з них була задекларована як угорськомовні. Окремі часописи зникли з інформаційного простору. До прикладу, так сталося з газетою «Суспільство, економіка, культура», яку намагався видавати Форум угорських організацій Закарпаття, із регіональним часописом «Szolyvai Krónika» («Свалявська хроніка»), натомість з'явилася, крім друкованої, й інтернет-версія дитячого журналу «Irka» («Зошит») Закарпатського угорськомовного педагогічного товариства. (див. дод. Б; В). Частина цих видань і далі дотаційна та перебуває у власності держави («Kárpáti Igaz Szó», «Beregi Hirlap», «Ungvári vidéki hírek», «Nadyszőlős-vidéki Hírek»), інші – відносно незалежні й провадять інформаційну політику свого видавця, редакційного колективу («Kárpátaloi szemle», «Kárpátalja»). Партиї преси серед угорськомовних видань практично немає, хоча й були спроби створити орган соціал-демократичної партії (об'єднаної) через газету «Hotármenti szocialdemokrata» («Прикордонний соціал-демократ»). Цікавим явищем є дитяча («Babita» – «Чубчик»), скаутська («Nyomkereső» – «Слідопит») та релігійна («Új hojtás» – «Новий пагін») преса. Кожна з них може бути предметом окремого дослідження. Сучасна угорськомовна преса засвідчує, що в інформаційному просторі Закарпаття не лише збільшилася кількість періодичних видань, а й відбулися разючі якісні типологічні зміни періодики в нових умовах. Угорський етнос Закарпаття завдяки рідномовним медіа, пройшовши шлях соціально-політичних потрясінь, зберіг мову, культуру, звичаї та прадідівські традиції й активно пропагує національні здобутки на сто-

рінках преси материнською мовою. Угорці представлені в усіх органах української влади, активно вносять пропозиції до проектів законів, які стосуються національних питань, що сприяє реалізації особистих і громадянських прав угорської меншини Закарпаття.

2.2. Румунськомовна преса Закарпаття

Румуни – третя за чисельністю етнічна група на Закарпатті, яка складає 32 152 особи, тобто 2,6 % від усього населення краю, тоді як в Україні цей етнос посідає лише сьоме місце за кількісним складом, що становить 0,26% населення країни. Більша румунська діаспора в Україні є лише в Чернівецькій області (114 555 осіб) й набагато менша в Одеській (724 особи), яка посідає третє місце за цим показником.

Під час перепису населення 1989 року румуни на Закарпатті за чисельністю займали четверте місце після росіян. Наступний всеукраїнський перепис (2001 р.) засвідчив кількісне зростання краян румунської національності і, навпаки, зменшення росіян, число яких складало 30 993 (2,5 % від усього населення області). Ареал проживання румунів Закарпаття – Тячівський та Рахівський райони. Більшість представників етносу проживає компактно в семи населених пунктах: Нижній Апші, Середньому Водяному, Солотвині, Білій Церкві, Глибокому Поточку, Топчині, Плаюці. Щодо нинішньої національно-культурницької ситуації в згаданих селах, то всі вони мають рідномовні школи, 31 бібліотеку, 5 клубів, 6 стадіонів, 4 лікарні, 4 поліклініки. Цікаво, що в останні роки співробітники кафедри румунської та класичної філології Ужгородського національного університету здійснили етнологічні експедиції в Перечинський район (села Мирча та Порошково), де проживають «валахи», які також ідентифікують себе з румунами.

Згідно з офіційними статистичними даними Центру культур національних меншин Закарпаття, в області діє 12 шкіл з румунською мовою навчання та 1 двомовна – з українською та румунською мовами [див.: Інформаційно-аналітичні матеріали про стан задоволення...]. Останнім часом зареєстровано майже десять культурно-освітніх товариств і спілок румун Закарпаття, серед яких соціально-культурне товариство ім. Джорже Кошбука, Закарпатська обласна спілка «Дачія», Соціально-культурне товариство румун Закарпаття ім. Іона Міхая де Апша, Закарпатське обласне молодіжне об'єднання «Товариство румунської молоді ім. Міхая Емінеску» [Мелганич, 204-207; Євтух, 4-9].

Проте румуни – це єдина етнічна спільнота серед автотонних народів в області, яка не мала повноцінного власного часопису чи не півстоліття. Упродовж тривалого часу лише одним відносно рідномовним джерелом інформації місцевих румунів залишалися щотижневі програми Закарпатської держтелерадіокомпанії «Planurile partidului – planurile narodului» («Плани партії – плани народу»), а згодом – «Panorama săptămânii» («Панорама тижня», щовівторка) та «Actualități» («Новини», щочетверга), які транслювалися молдавською мовою.

Незважаючи на достатньо проблематичний і невисокий рівень інформаційного забезпечення румунського етносу Закарпаття рідномовними джерелами в радянський час, умови їх проживання, «специфіка анклавного менталітету зумовили динамічний соціально-економічний розвиток..., румунська національна меншина є лідером за рівнем життя серед усіх етнічних груп краю. Малий та середній бізнес, торгівля є звичними джерелами прибутку румунів. Частина їх мігрує у пошуках роботи на Схід, в основному в Російську Федерацію» [Сергієнко, 41].

У роки перебудови, а відтак незалежності України, коли на Закарпатті стався «вибух реєстрації» нових друкова-

них ЗМІ (станом на 22 березня 1999 р. в Закарпатті зареєстровано близько 200 нових періодичних видань), особливо місцевими національними культурно-освітніми спілками, румунськомовної газети в краї так і не з'явилося. До прикладу, в сусідній Чернівецькій області, де теж компактно проживають румуни, виходило більше десяти періодичних видань румунською мовою.

Серед них такі впливові, як «Concordia» («Злагода»), «Lumea» («Світ»), «Plai Românesc» («Румунський край»), «Gazeta de Gerța» («Газета Герци»), «Timp nou» («Новий час»), «Cu-vântul adevărului» («Слово правди»), «Meleag natal» («Рідна земля»), «Zorile Bucovinei» («Зорі Буковини») та інші.

Як засвідчує ретроспективний екскурс, ситуація щодо цього питання була складною на Закарпатті і в часи радянської «стабільності». У 1957 році, вперше після возз'єднання Закарпаття з Україною, в області спробували видавати румунськомовне періодичне видання. Це був інформаційний бюлетень із назвою «Prietenia pogodelor» («Дружба народів», формату А4), перше число якого з'явилося 7 листопада 1957 р. в однойменному колгоспі с. Діброви Тячівського району. Бюлетень став органом партійного осередку колгоспу, а очолив його секретар парткому господарства Ніколає Маріна. Першочерговим завданням бюлетеня була пропаганда радянського способу життя серед румунського населення одного з найбільших колгоспів, до складу якого входило кілька румунськомовних сіл. Перше ж число інформаційного бюлетеня було присвячене 40-річчю жовтневої революції 1917 року.

12 лютого 1958 року замість інформаційного бюлетеня з'являється газета «Дружба народів» накладом 530 прим. Видання стало органом Тячівського райкому КПУ та районної ради народних депутатів. Друкувалася газета, що правда, молдавською мовою і кирилицею, а це утруднювало її сприйняття місцевими румунами. В наступному де-

сятиріччі газету перейменовано, і вона вже стає «Prietenia» («Дружба»). Фактично це був дубляж українськомовної газети «Дружба», а тому інформації, яка висвітлювала життя румун Закарпаття, друкувалося у ньому замало.

Після розпаду СРСР активізувався процес національного відродження серед етносів, які проживають в Україні. Проте, як не дивно, саме в цей час зникає румунський дубляж газети «Дружба». На нашу думку, причин цього було декілька. По-перше, дубляж тільки частково задовольняв інформаційні потреби румунськомовного населення. По-друге, існував брак кадрів, адже «закарпатські молдавани» враз стали румунами, а отже, й газета мусила б виходити румунською мовою. По-третє, на державному рівні проблемі не надали достатньої уваги через відсутність коштів. Румунський журнал «Familia română» («Румунська родина») найголовнішою «причиною неуспіху «Дружби» («Prietenia») вважає те, що газета була лише дубляжем, який не висвітлював проблем румунської общини. Ця інформаційна ніша згодом заповнювалася різними додатками, які видавали при газетах Чернівеччини – «Concordia» («Злагода»), «Lumea» («Світ»), – а також на території Румунії – «Neamul Românesc» («Румунський рід»), «Renașterea Maramureșeană» («Відродження Мараморощини»), «Curierul românesc» («Румунський кур'єр»), «Graiul Maramureșului» («Говір Мараморощини»), «Jurnalul de Sighet» («Сиготський журнал»).

Абсолютно новим явищем у суспільно-культурному житті румун Закарпаття та в інформаційному просторі краю стала газета «Arșa», яку видає Закарпатська обласна спілка «Дачія». Ініціатором цього часопису, який виходить із травня 2001 року (спочатку як бюлетень), став заступник голови згаданого товариства, старший викладач кафедри румунської та класичної філології Ужгородського національного університету Тарас Дацьо. Фактично він і

був видавцем бюлетеня, який виходив щотижнево форматом А4 на двох сторінках. Усього побачило світ 20 чисел цього видання (до 23 вересня 2001 р.). Натомість 6 вересня 2001 року «Арşa» вже зареєстрована як газета, а 1 жовтня вийшло перше число цього часопису (див. дод. Б; В), де головним редактором є той же Т. Дацьо. Саме «Арşa» стала першим румунськомовним часописом на Закарпатті.

За типологічною характеристикою газету можна кваліфікувати як національно-культурний та просвітницький часопис, хоч сама редколегія окреслює видання як соціально-політичне. Насправді сучасної політики в газеті небагато й здебільшого вона стосується румунськомовного населення Закарпаття та має регіональний характер. Серед суспільно-політичних матеріалів в «Апші» переважають ті, що за тематико-змістовим наповненням мають історичний характер (історія поселення румунів, історія назв населених пунктів, історія окремих родин тощо). Інформація, яка подається в публіцистичних текстах, здебільшого доповнюється документальними та офіційними матеріалами. Серед документів є й ті, що взяті з державних установ та архівів, а також ті, що надані приватними особами, зокрема читачами газети.

Варто відзначити, що газета притримується виваженої політики щодо життя румун в українському середовищі. Навіть більше, видання регулярно подає інформацію про інші національності (див.: Арşa. – 2001-2003). Однак основне завдання, яке поставило перед собою це видання, – відродження й збереження культурних традицій румунів правобережжя, тому в часописі переважають культурологічні та літературно-художні публікації. У першому ж числі газети «Арşa» знаходимо матеріал про культурно-громадську діяльність Закарпатської обласної спілки «Дачія». Тут так само вміщено звернення голови цього товариства Іона Ботоша до румунів правобережжя Тиси, у якому ав-

тор доводить необхідність і закономірність появи газети «Арша» як першого незалежного друкованого органу румун на Закарпатті (2001. – ост.).

Сьогодні можемо говорити, що газета «Арша» цілеспрямовано вдосконалюється і в технічному оформленні (зміна дизайну назви газети, удосконалення ілюстрацій та заголовків на полосах, застосування різноманітних шрифтів тощо, див. дод. В), і в змістовому наповненні публікацій (розширення спектру інформування читачів – від однонаціональної тематики до полінаціональної). Постійне гасло газети взято з творчості Джео Думітреску (Geo Dumitrescu) і відбиває основні тенденції відродження румунського етносу на Закарпатті, до чого й прагне Закарпатська обласна спілка «Дасія»:

*Slav aș fi fost de nu eram latin,
Latin aș fi, de nu eram și dac,
Dar a ieșit așa să fiu român
Și eu cu soarta asta mă împac.*

*(Слов'янином я би був, якби не був латинянин,
Латинянином би був, якби не був даком,
Але сталося так, що я є румун,
І з цією долею я згоден).*

Починаючи з січня 2003 року, газета подає до кожного номера нове гасло. Так, у числі 1 (за 2003 рік) часопису виявляємо цитату з вірша Іона Ботоша:

*Cheată-i, tată!
Și le spune,
Să se adune,
Iar la vatra părintească,
Neamul și frații să-și cinstească.*

*(Клич їх, мамо!
Скажи їм,
Щоб єднались,
Кругом батьківської ватри,
Родину і братів щоб шанували).*

За досить короткий час видання створило своє обличчя в інформаційному просторі Закарпаття. Дотримання газетою проголошених етичних принципів та реанімація історико-культурної спадщини закарпатських румунів (див. Арша, №1) спостерігається на кожній сторінці та в усіх рубриках. До прикладу, із числа в число серед постійних рубрик знаходимо: «Особистості правобережжя Тиси», «Із історії», «Із культури Румунії». Інформація в газеті доволі багата жанрово й тематично. Знаходимо в часописі як невеликі інформаційні замітки та повідомлення, так і доволі розлогі репортажі, звіти, інтерв'ю. Центральна тема кожного числа газети – культурно-освітня діяльність Закарпатської обласної спілки «Dacia»). Найбільш виразними в етнонаціональному сенсі серед таких матеріалів, на нашу думку, є «Звернення» (до румун правобережжя Тиси) («Adresare» (către românii din dreapta Tisei; №1), «Презентація газети» («Lansare de ziar»; №2), «Привітання румун з новорічними святами та Різдом Христовим» («Felicitară românilor cu ocazia Anului Nou și Nașterea lui Isus Cristos»; №4), «Румуни Закарпаття в державних структурах наприкінці 2001» («Românii din Transcarpatia în structurile de stat la sfârșitul anului 2001»; №3), «Свято у Нижньому Водяному» («Sărbătoarea la Arșa de Jos»; №4), «Христос Воскрес» («Hristos a Înviat»; №5), «Звернення правління ЗОС «Дачія» до голови сільської ради села Діброва та районних депутатів Василя Влада та Юрія Пашку («Consiliul Uniunii Regionale din Transcarpatia «Dacia» către Primăria satului Dibrova (Arșa de Jos), deputaților raionali Vasile Gh. Vlad,

Gheorghe Pașcu»; №5), «Розподіл газети «Апша» – інформаційного органу спілки «Дачія» («Repartizarea ziarului “Arșa”» – organ informativ a URdT «Dacia»; №5). В останньому матеріалі наводиться цікава статистика щодо читацької аудиторії цього часопису. Зокрема довідуємося, що газету поширюють і читають у закарпатських селах Діброві (300 прим.), Солотвині (150), Середньому Водяному (100), Глибокому Потоці (50), Білій Церкві (100), у містах Києві (10), Ужгороді (20), Львові (2), у румунських містах Орадї (30), Баї-Маре (20), Сиготї (20), Бухарестї (20), в ізраїльському місті Акка (10), у Нью-Йорку (5), Кишиневі (5), Новосибірську (10 прим.).

Викликають інтерес також матеріали історико-культурного характеру: «Розповідь про румуна, котрий купив Аляску від росіян для Америки» (2002, №4), «Перша документальна згадка про Нижнє Водяне» (2001, № 2), «Перша документальна згадка про Білу Церкву» (2002, № 4) та літературні. Це особливо цікаво, оскільки в останні роки літературно-художні публікації друкуються в закарпатських суспільно-політичних часописах (та й у всеукраїнських) нечасто, а письменники перестають бути «інженерами людських душ».

Серед поетичних добірок у газеті «Апша» вигідно вирізняються такі, як «Скільки б Карпатами ти не ходив», «Я гордий, що я румун» Василя Борки (2001, №3); «Апша», «Грушівський монастир» Іона Ботоша (2002, №7(10); №8(11), «Дорога», «Життя в чеканні» Іона Мігалки (2003, №1(16)). Тут можемо виокремити як високопрофесійні, так і аматорські публікації. Зокрема Іон Мігалка, журналіст за фахом, друкується вже не вперше в пресі, його вірші вирізняються вишуканістю форми й глибоким змістом. Натомість твори стоматолога Іона Ботоша не такі досконалі в поетичному плані, але щирі й відверті, автор закликає читача до історичної пам'яті, любові до свого краю:

*Apşa, Apşa!
De neam ai fost izolată,
De la fraţi îndepărtată.
Apşa, Apşa,
De ce taci?
Şi oare de ce nu spui,
Că n-ai fost a nimănu.
Spune-le la toţi,
De la mic la mare
Că tu din nou revii
Sub soare.*

*(Апша, Апша!
Від родини була ізольована,
Від братів віддалена.
Апша, Апша!
Чого мовчиш?
І чому не кажеш,
Що ти була нічиєю.
Кажу усім,
Від малого до великого,
Що ти знову відновишся
Під сонцем).*

Керівництво товариства «Дачія» й сьогодні сподівається на те, що видання не лише виконає свою функцію як орган національно-культурного відродження румун на Закарпатті, а й стане цікавою газетою румунського населення краю на тривалий час. Головний редактор «Апші» – Тарас Дацьо, який одночасно є й заступником голови культурно-освітнього товариства «Дачія», – досить оптимістично оцінив перспективу цього часопису. В інтерв'ю газеті Ужгородського національного університету «Погляд» він стверджував, що «Апша» прийшла в інформаційний простір Закарпаття надовго (2002. – 25 груд.), однак згодом, у скрутні економічні часи, газета виходила спорадично і збереглася лише завдяки фінансовій підтримці громадян та грантам.

Ще одна румунськомовна газета «Maramureşenii» («Мараморошани») з'явилася в медіапросторі нашого краю в листопаді 2001 року також як суспільно-політичне видання. Головний редактор часопису – Георгій Маріна, наклад – 500 примірників, видається за державні кошти (засновники – Тячівська та Рахівська райдержадміністрації). На відміну від часопису «Апşa», «Maramureşenii» приділяє значно менше уваги історико-культурним аспектам румунського

етносу, незважаючи на тижневий вихід. Концепція етнонаціонального відродження в «Maramureşenii» в основному виявляється у висвітленні сучасного життя закарпатських румунів, їхнього господарювання, ремесел, свят тощо. У першому ж числі газети «Maramureşenii» на першій сторінці опубліковані привітання працівникам цього ЗМІ від голови Закарпатської облдержадміністрації Геннадія Москаля, голови Тячівської райдержадміністрації Василя Кушілки. Поруч уміщено розширену інформацію про щойно призначеного на посаду голови Тячівської райдержадміністрації Василя Кушілку: «V.V. Cuşilca – Preşedintele administraţiei raionale».

Технічне оформлення «Maramureşenii» достатньо професійне, але не вирізняється оригінальністю (див. дод. В). Тематичні сторінки й малочисельні рубрики традиційні та до певної міри нагадують часописи радянського періоду: «Новини з румунських сіл», «Цифри і факти» тощо.

Останнім часом газета також має своє гасло, яке взято з праці румунського науковця Ніколая Йорги: «Aici prin Maramureş, prin vremi străvechi au scris pentru prima oră scriptura pe româneşte. Nicolae Iorga» («Тут у Марамороші, вперше з давніх-давен писали святе письмо по-румунськи»).

Знайдемо в часописі інформацію про нові навчальні заклади, про пекарню у Тячеві, про спорт у Діброві, про румунськомовних поетів-початківців Закарпаття. Однак замало тут новин про життя румунів у поліетнічному середовищі, їхні контакти з іншими етносами.

Що стосується виробничо-творчої діяльності румунськомовних газет Закарпаття загалом, то ситуація в редакціях обох часописів дуже подібна. В основному вся редакційна робота через брак коштів покладається на кількох журналістів, а тому навряд чи можемо говорити в цьому випадку про повноцінні редакційні колективи. Складна економічна ситуація в останні роки стала причиною нере-

гулярного виходу обидвох румунськомовних часописів. Якщо ж ситуація з газетою «Апша» зрозуміла, бо видається вона за грантові кошти або на добровільні пожертви членів товариства, то спорадичні проблеми з виходом «Мараморощан», які фінансуються урядовими установами, наводять на думку, що питанню етнопонаціональної інформаційної політики державними органами в регіоні приділяється не достатньо уваги. Відповідно, «ряд громадських організацій румунської культури ініціюють різноманітні культурно-просвітницькі і політизовані акції, постійно надаючи недостовірну інформацію про «нібито порушення прав румун в Україні», і в такий спосіб привертають увагу офіційних кіл Румунії як до реальних, так і до надуманих проблем румунів в Україні, вимагаючи активнішої підтримки своєї діяльності» [див.: Пилипенко]. Не сприяють міжкультурній комунікації і твердження окремих журналістів про те, що «румуні – одна з найзакритіших національних груп Закарпаття. Мовний бар'єр та консервативність громади роблять їх для нас малозрозумілими» [Гаврош, 2015]. Таке міркування не лише суб'єктивне, але й некоректне, оскільки закарпатські румуні достатньо активно беруть участь у громадському житті краю [Сергієнко, с. 39-43] а, попри етнічну гомогенність, постійно контактують з іншими етносами краю і на буденному соціально-побутовому рівні, і під час проведення етнічних свят [Рибалко].

Підсумовуючи, зауважимо, що румунськомовна преса Закарпаття відображає кілька цікавих процесів, характерних для цього етносу, що перебуває в поліетнічному середовищі. По-перше, румунськомовне населення не втратило почуття національної ідентифікації як через самоотожднення себе з румунами лівобережжя Тиси (мова, традиційні ремесла, господарювання тощо), так і через ментальність як соціально-психологічне явище, що відобра-

жає духовний світ людини й етносоціальної спільноти в цілому. По-друге, дифузія культур (румуні на Закарпатті проживають поруч не лише з українцями, але й з угорцями) не нівелювала їхніх національних особливостей і не викликає у них зневаги до інших етносів.

Загалом трансформація українського та румунського суспільства хоч і не призвела до повного одужання від національної нетолерантності, яка ускладнюється територіальними претензіями Румунії до України, але засвідчила, що намітилися шляхи до розв'язання багатьох проблем між двома країнами, зокрема в інформаційній сфері.

2.3. Словацька преса на Закарпатті

Словацька періодика на Закарпатті задовольняє інформаційні потреби однієї з найменших етнічних спільнот краю. Сьогодні медійний попит словацької етнічної групи на Закарпатті забезпечують газети «Podkarpatský slovak» («Подкарпатські слóвак» – «Підкарпатський словак»), «Slovenske Slovo» («Слóвенске слово» – «Словацьке слово»), журнал «Dôvera» («Дóвера» – «Довіра») та рідномовні радіо- й телепрограми на Закарпатській обласній державній телерадіокомпанії «Тиса-1». У контексті реформування телевізійного простору та з метою створення суспільного мовлення в державі з 2016 року «Тиса-1» отримала іншу назву й дещо змінила інформаційну політику. Однак цей підхід, що допоки не представлений як довгострокова перспектива, якраз слабо враховує інформаційні інтереси етнічних груп Закарпаття.

Суть нашої наукової гіпотези: аналізовані словацькомовні медіа Закарпаття через публікації, в яких популяризується етнічно-групова та соціально-культурна ідентифікація, стимулюють синтез словацької національної ідентичності та активно сприяють відродженню етнічної са-

мосвідомості закарпатських словаків. За допомогою інформації, зокрема медійної, ідентифікація охоплює динамічні, процесуальні аспекти формування ідентичності. Ще Е. Еріксон, намагаючись співвіднести обидва терміни, писав про те, що розвиток ідентичності полягає в синтезі ідентифікацій [див.: Эриксон; Erikson].

Процес реанімації етнічної ідентичності словаків Закарпаття спонукав їх до виробництва власного медіапродукту, натомість тепер ЗМІ серед інших, узвичаєних, функцій виконують роль виразника та пропагандиста цієї ідентичності уже серед широкого читацького загалу. Словацька меншина на Закарпатті, за даними останнього Всеукраїнського перепису населення (2001 р.), складає 5695 осіб, що становить 0,5% від усього населення області. Кількість словаків у 2001 році в регіоні зменшилася порівняно з 1989 роком. Це пов'язано здебільшого з тим, що частина з них емігрувала до Словаччини та інших країн ЄС. За останнім переписом, майже 90% українських словаків проживають у Закарпатській області, де вони є шостим за чисельністю народом. Майже половина закарпатських словаків (2,5 тис.) мешкають в

Ужгороді й становлять 2,2% населення (порівн.:12,0% – 1959 р., 3,3% – 1989 р.). Тут вони кількісно поступаються лише українцям, росіянам та угорцям. В Ужгородському районі проживає майже 1200 словаків (1,6% населення). Менші групи словацького етносу живуть у Свалявському (400 осіб), Великобerezнянському, Іршавському, Перечинському (300 осіб), а також у Мукачівському (200 осіб) районах. За межами Закарпаття проживає 702 словаки (до прикладу, у Києві – 83 особи, у Рівненській області – 81, Львівській – 66, Дніпропетровській – 61 особа). Цікаво, що рідною мову своєї національності визнає лише 43,9 % закарпатських словаків, українську вважають рідною 42,1%, російську – 1,8%, інші мови – 12,2% [див.: Чорний].

На Закарпатті словаки опинилися з двох основних причин. По-перше, цей регіон – «своєрідна історико-географічна зона українського етносу, що знаходиться у смузі етнічного і політичного прикордоння з румунами, угорцями, словаками і поляками» [Малець, 11], тому частина закарпатських словаків споконвічно проживала на східному транскордонні, межуючи з представниками українського етносу, який складав у регіоні більшість. Усі вищезгадані етноси періодично входили до складу різних державних утворень упродовж X – початку XX ст. По-друге, частина словаків, переважно лісоруби та металурги, переселилася вглиб Закарпаття (в основному з Ліптовського святого Мікулаша) у перші десятиліття XVIII століття. Таким чином словацькі меншини сформувалися у Великому Березному, Перечині, Тур'я Реметах, Оноківцях, Полянській Гуті, Кам'янській Гуті, Сторожниці, Дравцях, Середньому, Антонівці, Ужгороді, Мукачеві, Родниковій Гуті, Довгому, Кушниці, Лисичеві. Кількість словаків на Закарпатті швидко зростала природним способом, «бо в кожній родині налічувалося від 9 до 14 дітей» [Малець, 148]. Однак про реальну чисельність словацького етносу на тодішньому Закарпатті складно говорити, бо навіть у часи першої Чехословацької республіки переписи (1921 і 1930 рр.) подавали словаків і чехів під спільною назвою чехословаки.

Інформаційно-комунікаційне, культурно-просвітницьке та правове становище словаків на Закарпатті упродовж XX – початку XXI ст. декілька разів змінювалося. Так, скажімо, в новоутвореній Чехословаччині словаки, разом із чехами, належали до державотворчого титульного етносу та займали провідні посади в державних установах, а отже, розширили свої можливості в рідномовній комунікації й отриманні освіти словацькою мовою. Уже в 1921 р. на Закарпатті функціонувало 17 чехословацьких шкіл, а в 1938 – 188; відкрилися вони і в українських селах. Навчан-

ня в школах велось переважно чеською мовою, але окремі предмети викладали словацькою. Становище словаків змінилося в 1939 році після окупації Закарпаття Угорщиною [Малець, 148.]. Угорська влада ліквідувала всі чехословацькі школи. За час перебування Закарпаття в складі СРСР (1944-1991 рр.) жодної школи, жодного класу зі словацькою мовою навчання не було відкрито [Гайніш]. Водночас радянська влада всіляко намагалася погіршити становище закарпатських словаків. До прикладу, у «Протоколі до договору між Чехословацькою Республікою і Союзом Радянських Соціалістичних Республік про Закарпатську Україну від 29.06.1945 р.» було зазначено: «...особи словацької і чеської народності, котрі належать (мають постійне місце проживання) до Закарпатської України, мають право оптувати громадянство Чехословацької Республіки... Особи української і русинської народності, котрі проживають на землях Чехословаччини (в округах Словаччини), мають право оптувати громадянство Союзу Радянських Соціалістичних Республік...» [Протокол к Договору между Союзом..., 1]. Тим часом місцева влада намагалася чинити перешкоди у вільному виборі громадянства, оскільки під виглядом словаків із Закарпаття до сусідньої держави почали виїжджати українські родини, які не бажали жити в Радянському Союзі. Основним аргументом можновладців було твердження, що всі жителі Закарпаття, які сповідують греко-католицизм, не можуть бути словаками.

Міграційні настрої серед словацької меншини Закарпаття не припинилися й до наших днів. «З деяких населених пунктів словаки виїхали повністю. Виїзди ... на історичну батьківщину почастишали в 1980-ті, коли стали кордони «прозорішими» та у зв'язку з соціально-політичною кризою «світової системи соціалізму» та радянської імперії» [Малець, 150]. Проте так зване словацьке питання радянська влада вирішила ще «в 1945-1947 роках, коли було закрито всі словацькі школи, громадсько-політичні орга-

нізації, газети і журнали, припинено всякі форми національно-політичного та релігійного життя» [Малець, 150]. Особливі репресії було застосовано до церкви: до кінця 1950-х років заборонено ведення богослужіння словацькою мовою, а упродовж 1960-х усі словацькі костьоли були закриті, їх перетворили на склади, спортзали, клуби тощо [див. дет.: Державне регулювання міжетнічних відносин].

Звуження словацькомовного сегмента комунікаційного простору посилювало процеси денаціоналізації словацького етносу та призвело до того, що у 1989 році з 7329 етнічних словаків України лише 35 % (2555 осіб) назвали словацьку мову рідною, а 33% (2433) – українську, 26 % (1890 осіб) – угорську, 5,3 % (388 осіб) – російську, 0,7 % (53 особи) – інші мови. До прикладу, перепис 1979 року зафіксував на території нашої держави 8200 словаків, з яких словацьку мову вважали рідною 42 % (3 464 особи), українську – 28 % (2309 осіб), російську – 4 %, (316 осіб), інші мови – 26% (2107 осіб). Щоправда, при тодішньому переписі не зафіксована кількість угорськомовних словаків.

Асиміляційні процеси уповільнилися після проголошення Незалежності України, коли почався своєрідний ренесанс серед етнічних груп Закарпаття. Однак на той час значна частина словаків, користуючись поваленням залізної завіси в СРСР, емігрувала на історичну батьківщину. Так, за останнім переписом (2001 р.) кількість словаків скоротилася на 2505 осіб порівняно з переписом 1979 року. Серед них число тих, що рідною мовою вважали українську, в процентному співвідношенні зросло до 41,6% (2369 осіб), а угорську, навпаки, скоротилося до 11, 3% (644 особи) [Поточ. архів Закарп. обл. управ. статистики]. Несприятливий інформаційний ландшафт, агресивна настирлива пропаганда, нав'язування радянського способу життя, хибна національно-культурна політика, спрямована на творення сурогатної радянської людиниінтернаціо-

наліста, всіляко підсилювали асиміляційні тенденції все-редині словацької меншини. Однак асиміляційні процеси в середовищі закарпатських словаків пов'язані також із низкою об'єктивних причин: «близькістю української і словацької мов, переважним навчанням словаків в українських школах, тривалим мирним співжиттям українців та словаків та відсутністю між ними конфліктів на етнічному, релігійному та політичному ґрунті, близькістю культурно-побутових традицій, святково-обрядової культури і народної творчості» [Малець, 151]. Вагомим поштовхом до використання української мови в словацькому середовищі було й те, що останні десятиліття цей етнос живе не осібно, а в українськомовному середовищі й активно контактує в ньому на соціально-побутовому та культурному рівні, крім того, набули значного поширення етнічно змішані шлюби. Так, до прикладу, в с. Тур'ї Реметі Перечинського району з 90 родин лише 20 є власне словацькими, а 70 – українсько-словацькими [див.: Макара].

Сучасна журналістика все більше набуває інституційних рис суб'єкта формування й утвердження національної самосвідомості та регулювання міжетнічної комунікації. Процес регенерації словацького інформаційно-комунікаційного сегмента на Закарпатті інтенсифікувався після проголошення Україною незалежності й відтоді проходить під безпосереднім впливом національних культурно-освітніх товариств, новоствореного відділення словацької філології в Ужгородському національному університеті та словацькомовних ЗМІ краю. Варто зауважити, що в останній час посилюється роль періодики етнічних груп як інструмента регулювання національно-культурної політики.

Процес занепаду рідномовного інформаційно-комунікаційного поля словаків Закарпаття, окрім насильницької політики радянської влади, був зумовлений іще кількома проблемами. По-перше, для повноцінної соціальної адап-

тації в українськомовному середовищі та перспективи майбутнього працевлаштування словаки самі пристосовувалися до нового комунікаційного середовища. По-друге, потребу в отриманні мінімальної інформації рідною мовою словацька національна меншина вдовольняла завдяки близькості до кордону зі Словаччиною, отримуючи радіо- й телесигнал із сусіднього Східнославацького округу.

Інформаційно-комунікаційна складова національного відродження закарпатських словаків, навіть після проголошення Україною незалежності, тривалий час була слабкою, на відміну від інших етнічних груп краю. До прикладу, угорською мовою, крім 5 газет, які друкувалися в області до 1991 року, з'явилося ще близько десятка, зареєстрованих культурноосвітніми й науковими товариствами та окремими громадянами [57].

«Podkarpatský slováč» (див. дод. Б; В) як перше словацькомовне періодичне видання в добу незалежності з'явилося на Закарпатті аж у 1999 році. Газету започаткувала культурно-просвітницька організація «Matica slovenská» («Матіца словенська» – «Мати словацька»), а її очільник – Йозеф Гайніш – від того часу й дотепер виконує функції головного редактора часопису. За періодичністю «Podkarpatský slováč» – місячник, його наклад коливається від 1500 до 500 прим. (залежно від фінансової ситуації «Матіци словенської»). Матеріальними статками організації зумовлені також і якість та колір газети: видання виходило то повноколірним, то чорно-білим друком.

У 2000 році на Закарпатті з'являється громадсько-політичний журналщоквартальник «Dôvera», заснований однойменним Товариством словацьких жінок Закарпаття. На відміну від газети «Podkarpatský slováč», видання виходить двома мовами – українською та словацькою – повноколірним друком. Головний редактор (Наталія Герцег-Паш) майже в кожному числі подає власну колонку та вміщує свої матеріали.

16 квітня 2012 року в Ужгородському прес-клубі відбулася презентація ще однієї газети – «Slovenske Slovo», яку почала видавати Slovenská informačná agentcia na Ukraїne (Словацька інформаційна агенція в Україні), створена Товариством словацької інтелігенції Закарпаття (голова – Ерік Горват). Мета агентства – систематизувувати новини та інформувати громадян про культурно-соціальні події в житті словаків в Україні та за її межами. Висвітленню подібних явищ повинне сприяти й видання заявленого щоквартального журналу «Časopis Slovakov» («Часопис слóваков» – «Часопис словаків»).

У презентованому першому числі газети «Slovenske Slovo» авторами статей здебільшого були викладачі та студенти кафедри словацької філології й відділення журналістики Ужгородського національного університету, а також учні ужгородської загальноосвітньої школи № 20 зі словацькою та українською мовами навчання. Головний редактор сигнального номера часопису – кандидат філологічних наук, відомий на Закарпатті бізнесмен та меценат Павло Чучка-молодший. Плани засновників доволі амбітні: 8-сторінкове повноколірне щомісячне видання, яке буде вміщувати інформацію словацькою, українською та чеською мовами. Тираж – 1000 примірників. Насправді подібного часопису не спостерігаємо ні в Україні, ні у Словаччині. За задумом засновників-видавців на газету покладаються ще й утилітарні функції – бути навчально-практичним виданням для професійного становлення та зростання студентів-словаків і студентів-журналістів.

Від імені Товариства словацької інтелігенції Закарпаття була представлена заявка-кошторис та подане клопотання до уряду Словаччини для фінансування часопису, підтримки сайту та Словацького інформаційного агентства в Україні. Однак поки що газета видається силами засновників. Варто зазначити, що матеріали у виданні по-

дають так, щоб вона була цікавою не тільки етнічним словакам, але й усім жителям Закарпаття, а також Києва, Рівного, Львова. У часописі представлені такі рубрики: «Культура», «Наша освіта», «Словаки в світі», «Нове в законодавстві», «Дитяча сторінка», «Чаламада» (солянка), «Гуморина» тощо. У подальших планах редколегії – розширення зв'язків та інформаційне співробітництво з періодичними виданнями Словаччини («Život» («Життя»), «Plus 7 dni» («Плюс 7 днів»), «Korzar» («Корсар»), «Vychodoslovenske noviny» («Східнославацькі новини») і телеканалами (TV «Zenrin», TV «Markiza», TV «Joj»), а також стажування членів редколегії та журналістів газети у словацьких мас-медіа [див. дет: 75].

Принагідно зауважимо, що на змістовому рівні словацькі періодичні видання Закарпаття порушують більшість актуальних проблем регіону, а за аудиторним спрямуванням, гіпотетично, мали би задовольнити різноманітні смаки представників різних верств населення матеріалами від національно-культурницької до специфічної вузькопрофільної тематики. Відсутність якихось партійних осередків у редколегіях цих видань дає змогу торкатися всіляких проблем. І в цьому сенсі словацькомовні часописи долучилися до творення медійної полісистеми краю, адже всю сукупність друкованих ЗМІ на Закарпатті до проголошення незалежності, незважаючи на формально широку її типологію, упевнено можна назвати моносистемною з огляду на партійно-ідеологічне спрямування.

Однак поява цих часописів не лише забезпечила місцевим словакам доступ до інформації рідною мовою та розширила полілінгвальний інформаційний спектр Закарпаття, а й дала можливість значною мірою посилити процес національної ідентифікації. Цьому сприяло звернення на сторінках словацької періодики до таких проблем: 1) переслідування представників етнічних меншин радянсь-

ким тоталітарним режимом і втілення репресивно-каральної національної політики; 2) трагічна доля національно-культурних та духовних надбань словаків, що опинилися в радянській системі; 3) відродження національного шкільництва та науки; 4) реабілітація репресованих словацьких культурних та релігійних діячів; 5) функції журналістики та національної культури у формуванні ідентичності та шляхи подолання кризи ідентичності за допомогою засобів масової інформації.

Важливо наголосити, що вся словацькомовна періодика дотримується у своїх матеріалах принципу позитивної міжкультурної комунікації. Говорячи про процес відродження національної ідентичності словаків через їх періодичку, не можемо обійти проблему культурної пам'яті цього етносу, яка хоч і не була цілковито втрачена, але перебувала у вкрай занедбаному стані. До прикладу, газета «*Podkaratský slováčok*» від самого початку заснування активно публікує матеріали про національно-духовні та народно-обрядові традиції словаків, про діячів словацької літератури, культури та релігії. Усвідомлюючи, що минуле не зникає безслідно, а зберігає зв'язок із сучасним, часопис цілеспрямовано й послідовно озивається до своїх читачів матеріалами на етнічно-культурницьку тематику й акцентує увагу на зв'язку з історичною батьківщиною: «*Spočiatok na slovenský betlehem 2009*» («Спогад про словацький вертеп 2009», 2010, Ч. 1), «*IX. Reprezentačný fašianový ples zakarpatských slovakov*» («Презентація 10-го пасхального балу закарпатських словаків», 2010, Ч. 2.), «*Zimné prázdniny na Slovensku*» («Зимовий відпочинок у Словаччині», 2010, Ч. 3), «*Veľkonočné symboly*» («Великодні символи», 2010, Ч. 4.), «*Zlatý Slavík – 2010*» («Золотий Славик – 2010» (про дитячий фестиваль словацької народної пісні в селищі Середнє Ужгородського району), 2010, Ч. 5), «*Škola v prírode v Tatranských Matliaroch*» («Школа на природі в

Татранських Матліорах», 2010, Ч. 6), «XI. Matičný svetový festival slovenskej mládeže» («XI-й світовий земляцький фестиваль словацької молоді», 2010, Ч. 7), «Dakovná svätá OMSA o. Petra» («Подяка отцю Петру», 2010, Ч. 8), «Tradičná slávnosť slovenského ľudového umenia – Slovenská veselica 2010 na Ukrajině» («Традиційне святкування словацької народної творчості – Словацькі веселоці 2010 в Україні», 2010, Ч. 9), «MONS. biskup Jan Vojtaššák v Hlbokom na Zakarpatskej Ukrajině» («Біскуп Ян Войташшак в Глибокому на Закарпатській Україні», 2010, Ч. 10), «Seredňanska slovenká na medzinárodnom folklornom festivale» («Середнянська словачка» на міжнародному фольклорному фестивалі», 2012, Ч. 7) тощо.

Надзвичайно важливими в контексті етнічної ідентифікації словаків є вміщені в газеті матеріали, які роблять акцент на тісному зв'язку з історичною батьківщиною та демонструють піклування Словацької Республіки про своїх одноплеменників, що проживають за межами держави. До такого типу інформації належить публікація «Prečo mám rád slovenčinu, prečo mám rád Slovensko» («Чому я люблю словацьку мову, чому я люблю Словаччину», 2010, Ч. 11). Насправді під поетичною назвою вміщено оголошення 19-го щорічного загальнословацького літературного конкурсу за міжнародною участю, присвяченого 1150-річчю загибелі нітранського князя Прібіни, першого відомого князя слов'янського племені на теренах сучасної південно-західної Словаччини, 150-річчю «Меморандуму словацького народу» (декларація представників словацьких міст та сіл, прийнята 6-7 червня 1861 р. на зборах у місті Турчанський св. Мартін (нині м. Мартін), в якій від Угорського королівства вимагалось створення на території, населеної словаками, особливої автономії «Slovenské okolie» («Словенське околіє» – «Словацька околиця») з власними органами управління, словацькими школами, церквою, культур-

но-освітніми товариствами, періодикою тощо), 130-річчя заснування часопису «Slovenské pohľady» («Словенські погляди» – «Словацькі погляди»). Серед постійних рубрик у газеті «Podkarpatský slováčok» привертають увагу релігійно-духовна «Z hĺbin duše» («З глибин душі»), суспільно-економічні «Správu zo Slovenska» («Повідомлення зі Словаччини»), «Slováci v širom svete» («Словаки в широкому світі»), «Slávni slováci» («Видатні словаки»). Так, під рубрикою «Словаки в широкому світі» вміщено матеріали про словацьку діаспору в Румунії (2010, Ч. 2), Сербії (2010, Ч. 3), Франції (2010, Ч. 4), Чехії (2010, Ч. 5), Угорщині (2010, Ч. 6), Польщі (2010, Ч. 8), Хорватії (2010, Ч. 9), Австрії (2010, Ч. 10), Німеччині (2010, Ч. 11) тощо.

Чітке розуміння редакцією газети нерозривності етнічного, духовно-культурного, соціального та бажання збагатити своїх читачів через просвітництво простежуємо в традиційних рубриках «Krásy Slovenska» («Пам'ятки Словаччини») та «Jaskyne Slovenska» («Печери Словаччини»), під якими вміщується інформація про архітектурні старожитності та природну унікальність історичної батьківщини. Так, читачі змогли довідатися про одну з кращих пам'яток архітектурного бароко у Словаччині – монастир у Ясові, що був збудований у першій половині XIII ст. (2012, Ч. 2), найстаріший (VIII ст.) кафедральний собор св. Емерам у місті Нітра (2012, Ч. 4), архітектурний ансамбль XV ст. «Місто св. Антона», внесений до архітектурних пам'яток ЮНЕСКО (2012, Ч. 5), найдавнішу готичну споруду Словаччини – костьол св. Якоба в Левочі (2012, Ч. 6.), базиліку явлення пресвятої Марії в Левочі на Мар'янській горі (2012, Ч. 7), Блакитний костьол св. Алжбети Угорської в Братиславі (2012, Ч. 8), базиліку сердобольної панни Марії в Шаштіних Стражах (2012, Ч. 9), Спішську капітолію XI ст., яку ще називають «Словацьким Ватиканом» (2012, Ч. 11), кафедральний собор Івана Хрестителя в Трнаві (2012, Ч. 12) тощо.

Географічні пізнання історичної батьківщини також розкривають комунікативні зв'язки через перцепцію національних цінностей і ціннісних орієнтацій як стрижневої складової збалансованої та стійкої етнокультурної системності. У цьому зв'язку характерологічними є уміщені в «Підкарпатському словакові» матеріали, що знайомлять читацьку аудиторію з унікальною, однією з трьох у світі, Охтинською арагонітовою печерою неподалік Рожняви (2010, Ч. 1), Ясовською печерою біля Кошиць (2010, Ч. 2.), Гомбасецькою печерою в Рожнявському окрузі, однією з найбільш важливих печер у Словацькому карстовому національному парку, знамениту своїми тонкими крапельками та внесену в 1968 р. до списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО (2010, Ч. 3), Важецькою печерою, розташованою в Ліптовській котловині між містами Ліптовський Мікулаш та Попрад (2010, Ч. 4), печерою Дріни на схилі Малих Карпат, неподалік села Сменіце (2010, Ч. 5) тощо.

Процесу етнічної ідентифікації дитячої читацької аудиторії сприяє в «Подкарпатському словакові» постійна рубрика «Rozprávky tety Vierky» («Казки тітки Вірки»). При цьому важливо зауважити, що зразки художньої літератури, яка друкується в часописі, майстерно використовуються як матеріали з дуже умовною оперативністю, але, з іншого боку, – як засіб дієвого мистецького впливу на наймолодших читачів. Погоджуємося з думкою дослідників, що «художні і концептуально-сміслові особливості твору», які «сховані» в його стилі як наборі «генів», «духовних принципів зціплення його різних частин» [Борев, 224], не лише відображають особливості національно-стильової культури, але й долучають читача до неї. Пріоритетного значення ця проблема набуває в умовах глобалізації та перебування індивідуума в іншомовному середовищі, коли ЗМІ усе частіше серед сучасних культурних зразків надають перевагу моделям споживацької культури та обра-

зу модерного безтурботного життя, що активно нав'язується інформаційно-культурними потоками.

Важливим засобом піднесення національної самосвідомості виступає пісня як феномен певної цілісності в репрезентації етнокультурних явищ. Основна роль її полягає в тому, що через народнопоетичні образи й музику концентрується різнобічний спектр прояву національно-етнічного буття людей у їх зумовленості певним середовищем; відображаються і закріплюються у свідомості народу архетипи, що забезпечують спадкоємність і визначають продовження існування народної культури в сьогоденні. В «Подкарпатському словакові» друкуються здебільшого народні пісні: «Ej, totú , totú» («Гей, оту, оту», 2010, Ч. 3), «Jedna ruža, dve ruže» («Одна ружа, дві ружі», 2010, Ч. 4), «Jednej dcéry matka» («Однієї дочки мати», 2010, Ч. 5), «Dedinka v údoli» («Село в долині», 2010, Ч. 6), «Horička, horička, hora» («Гіронька, гіронька, гора», 2010, Ч. 7), «Dievča, dievča lastovička» («Дівчина, дівчина, ластівка», 2010, Ч. 8), «Vychodi slniecko sproza ostrej skaly» («Виходить сонечко з-поза гострої скали», 2010, Ч. 9), «Mila moja, pusc me dnuka» («Мила моя впусти мене всередину», 2010, Ч. 11), «Hej, slováci» («Гей, словаки», 2012, Ч. 1), «Fašiangi, Turice» («Великдень, п'ятидесятнице», 2012, Ч. 2), «Ja parobok z Karušan» («Я парубок з Капушан», 2012, Ч. 5) тощо. Публікація в кожному числі «Подкарпатського словака» подібних пісень із нотами не лише розширює етнічну обізнаність читачів, а й поглиблює спектр таких етнодиференційних ознак, як поетична мова, історична пам'ять, народна міфологія, уявлення про рідну землю, національний характер, духовну спорідненість, народно-естетичну та морально-етнічну чуттєвість.

Журнал «Dôvera», крім популяризації національної ідентичності серед закарпатських словаків, має ту особливість, що провадить політику гендерної рівності. Значною

перевагою, принаймні в галузі міжкультурної комунікації, є те, що часопис друкує матеріали і словацькою, і українською мовами, а тому розширює читацьку аудиторію й дає можливість іншим етносам краю краще пізнати національно-культурні традиції та надбання словаків. Про це свідчить і лист читачки-українки до редакції журналу, в якому вона вказує на матеріали, котрі були для неї особливо цікавими та корисними в контексті пізнання словацького етносу (2001, Ч. 4, с. 1). Про прагнення редколегії знайомити читачів із представниками інших культур свідчать публікації «Rómovia na Ukrajině» («Роми в Україні», 2001, Ч. 4, с. 9), «Jeho mal'by sú sestrami japonských ikebán» («Його картини – сестри японських ікебан», 2001, Ч. 4, с. 10-11), «Vábika – nie je len zábavka» («Лялька – не просто забавка», 2001, Ч. 4, с. 12).

Привертає увагу рубрика «Наукові обрії», під якою в журналі вміщено матеріали «Міцніють зв'язки вчених» (про наукову конференцію «Українсько-словацькі взаємини в галузі мови, літератури та історії», що проходила на базі Ужгородського національного університету) та «Вітаємо нову завідувачку кафедри» (про наукову діяльність Любиці Баботи, яка очолила кафедру української мови та літератури філософського факультету університету в Пряшеві). У процесі національної згуртованості етносу важливу роль відіграють національні культурні товариства, тому абсолютно доречним виглядає в часописі матеріал «10 rokov Spolku Slovákov v Užhorode» («10 років Товариству словаків Ужгорода», 2001, Ч. 4, с. 4-5), який представлено у формі інтерв'ю з очільником цієї організації Іваном Латком.

Для привернення більшої читацької аудиторії деяка інформація в журналі «Dôvera» має характер порад та забав і розрахована переважно на жіночу читацьку аудиторію, а за своїм змістовим наповненням – інтернаціональна: «Diet'a má teplotu – čo urobíte?» («Дитина температу-

ритель, – що зробите?», 2001, Ч. 4, с. 20), «Oreškový krém v pohárog» («Горіховий крем в склянках», 2001, Ч. 4, с. 21), «Višňovo-oregiová torta» («Вишневогоріховий торт», 2001, Ч. 4, с. 21).

Газета «Slovenske Slovo» за тематично-змістовим наповненням, якістю матеріалів, ілюстративністю, технічним оформленням, обсягом (18 стор. формату А3) та заявленим накладом виглядає найбільш професійним та масовим виданням. Використання інфографіки, фотоілюстрацій, професійний підбір шрифтів, кольору та загалом вдалий макет газети доводять це.

Більшість матеріалів, уміщених у «Словенському слові» (2012. – 7 квіт.) має яскраве національно-культурне або культурно-комунікаційне забарвлення, однак з огляду на те, що газета так і не почала регулярно виходити, бо не віднайшла фінансової підпори, не будемо вдаватися до глибокого аналізу її матеріалів та до узагальнень. Потенційно це видання, на нашу думку, могло б мати надзвичайний вплив на формування етнічної свідомості закарпатських словаків, що засвідчив рівень публікацій першого й поки останнього числа.

Аналіз словацькомовної преси Закарпаття засвідчує її позитивний вплив на відродження та формування власної етнічної ідентичності. Нерідко ці медіа виступають у регіоні основним засобом пропагування та популяризації історичної минувшини, здобутків власної культури, служать інструментом рідномовної та міжкультурної комунікації. Одночасно видання сприяють пошуку національно-культурних орієнтирів, власного етнічного «Я» та свого місця в глобальному, перенасиченому інформацією, нестабільному світі. Однак процес сприяння ЗМІ відродженню національної ідентичності, популяризації взаєморозуміння через пізнання інших етносів, поваги та мирного міжнародного співжиття потребує не лише розуміння на рівні

держав, але й серйозної фінансової підтримки таких мас-медіа, оскільки згадані питання належать до проблеми вироблення міжкультурної стратегії та національно-інформаційної безпеки.

2.4. Закарпатська ромська періодика

Із здобуттям Україною незалежності у вітчизняній журналістиці завершився етап, коли актуальність проблем диктувалася зверху, «коли визначалось те, що мало цікавити читача... і, навпаки, те, що справді цікавило людей, відсувалось на задній план або заборонялось зовсім» [Здоровега, 2000, 11].

Серед таких приховано табуйованих тем було й ромське питання. Від часу проголошення незалежності ромська проблема почала все частіше ставати предметом обговорення, однак вагомого результату це не дало. Втім, завдяки засобам масової інформації, українське суспільство в умовах розбудови нашої держави почало переосмислювати не лише саме світорозуміння українського національного відродження як універсальної категорії, але й цілу низку питань, пов'язаних із проблемами регенерації культурних традицій інших етносів з одночасним виробленням у них державницької позиції та ментальності повноправних громадян українського суспільства. Однак серед ромського етносу через низку проблем цей процес відбувається найскладніше. Взнаки дається і тривалий кочовий спосіб життя, й загальновідомі соціально-економічні проблеми, низький освітній рівень життя цієї людності, а також стереотипи, що сформувалися в інформаційній масовій свідомості.

Практично від часу, коли предки ромів залишили свою прабатьківщину, долину ріки Інд (приблизно IX-X ст. н. е.), не лише не налагоджувалася позитивна комунікація дер-

жавотворчих етносів з ромами, а й майже жодним суспільством вони не сприймалися як його повноцінні члени. Частково це було зумовлено тим, що «на початку XV ст. відбувається активізація «циганської» злочинності, криміналізація тогочасних етнічних груп, що в подальшому спричинила прийняття європейськими державами низки суворих законів. Деякі з них навіть забороняли під страхом смерті розмовляти з особами циганської національності» [Севрук, с. 385]. Під час Другої світової війни було знищено 80% ромського населення Європи [див.: Переслідування та вбивства ромів на.....].

Складна комунікація державотворчих та інших націй з ромським етносом, слабо інтегрованим у суспільство, як глобальна проблема існує сотні років і не лише на теренах України, але й у країнах Європейського Союзу. Нині вона допоки не знайшла позитивного вирішення попри величезні зусилля урядів багатьох країн. Соціальне аутсайдерство ромського населення спонукає керівництво країн, де проживає велика кількість представників цього етносу, періодично шукати шляхи вирішення ромського питання. Так, нещодавно у частині ЄС (2005–2015 рр.) діяла декада ромської інтеграції. Уряди держав-ініціаторів із Центральної та Східної Європи (Болгарії, Македонії, Румунії, Сербії, Словаччини, Угорщини, Хорватії, Чехії, Чорногорії) ухвалили проект, спрямований на підвищення соціально-економічного статусу та посилення інтеграції до суспільства ромської меншини цих країн. Згодом до цієї декади долучилися Литва та Україна.

Однак і ці амбітні заходи помітних результатів не дали, про що свідчать події в сусідніх Угорщині та Чехії за кілька років після ухвалення проекту. Так, 22 лютого 2010 року прем'єр-міністр Угорщини Гордон Байнаї у виступі перед Національними Зборами публічно визнав, що угорських циганів необхідно активніше залучати до системи

освіти, надавати їм робочі місця, перетворювати на законотворчих платників податків. Урядовець зазначив, що без вирішення цієї проблеми не може бути успішного розвитку країни. Г. Байнаї підтвердив припущення журналістів про величезні кошти, які витрачаються урядом на ці заходи: фахівці угорської Рахункової палати засвідчують, що за минулі десять років на інтеграцію ромської меншості в Угорщині було вкладено більше ніж півмільярда євро. Соціологи ж звертають увагу на проблему посилення антициганських настроїв в угорському суспільстві й паралельного зростання злочинності серед ромів [див. дет.: Vajnai Gordon beszéde az...].

Зауважимо: в Угорщині з 10 мільйонів загальної чисельності населення країни майже мільйон становлять особи ромської національності.

На складність налагодження соціальної комунікації ромів з іншими етносами вказують і події, що сталися в листопаді 2008 року в Чехії. В цій країні також гостро стоїть проблема інтеграції циган у суспільство. Антициганські настрої вилилися в сутички поліції з прибічниками ультраправої націонал-соціалістичної Робітничої партії (Dělnická strana), яка організувала мітинг у Литвинові за участю 500 неонацистів і зробила спробу погрому циганського поселення [Севрук, 388]. Згодом і в інших містах Чехії відбулися подібні акції. Пізніше цигани Чеської Республіки зажадали від уряду країни оголосити поза законом праворадикальні політичні об'єднання. Інакше цигани загрожували владі масовою еміграцією з країни. 17 лютого 2010 року Вищим адміністративним судом Чехії було призупинено діяльність цієї партії, оскільки вона становить небезпеку демократії та пов'язана з ідеологією націонал-соціалізму й неонацизму. 15 березня було подано скаргу на цю ухвалу, однак Конституційний суд країни 27 травня 2010 року підтвердив її чинність та залишив без змін. Безре-

зультатно закінчилися й намагання оскаржити це рішення в Європейському суді з прав людини [див. дет: Štrasburk Vandase nevyslyšel...].

Про складність ромського питання особливо свідчать події, що відбуваються у місцях, де традиційно мешкає велика кількість ромських спільнот. До прикладу, чисельність циганської громади в Сербії, за офіційними даними, становить майже 500 000 осіб або 7% населення. Велика частина ромів перебралася в країну після війни в Косові 1999 року. У квітні 2012 року серби, протестуючи проти створення циганського селища в містечку Реснік під Белградом, влаштували сутички з поліцейськими та закидали їх камінням [див.: У Сербії сталися заворушення...].

Останні роки підтверджують, що процес налагодження міжкультурної комунікації з ромським етносом і надалі проходить надзвичайно складно майже в усіх країнах Західної Європи. Про це свідчать як антициганські виступи у Франції [див. дет.: Косуріс], так і події, що передували їм, коли у квітні 2010 р. уряд Німеччини схвалив документ, згідно з яким майже 10 000 косовських циган-біженців були репатрійовані на батьківщину [Тейзе Є.]. Найбільша хвиля антициганських виступів в останній час прокотилася 14-ма містами Болгарії наприкінці вересня 2011 року, наймасовіша демонстрація відбулася у Софії. Поліція затримала понад 160 правопорушників. У них вилучили ножі, палиці й димові шашки [див.: У Болгарії не вщухають протести].

Аналіз матеріалів інформаційних ресурсів та наукових публікацій засвідчує, що в значній частині країн Європи, і в Україні зокрема, склалася така ситуація, внаслідок якої роми належать до аутсайдерів сучасного суспільства. Причини цього вбачаємо як у ксенофобських настроях, бракові інформації щодо історико-культурних традицій цього етносу в європейських державах, так і в слабкій інтеграції

ромів у соціально-громадське життя країн, де вони проживають.

На українських землях цигани з'явилися в XV ст., серед них найбільша група – серви – розселилися по всій державі. Сьогодні роми мешкають в усіх областях України, однак найбільше їх на Закарпатті, у Криму та Південній Бессарабії. Майже половина з них живе в містах. За відомостями останнього перепису (2001), лише близько 40 % циган у містах вважають ромську мову рідною, у селах – 35 %, решта рідною вважає українську, угорську, румунську та російську мови.

На територію нинішнього Закарпаття роми почали заходити приблизно в той же час (на початку XV ст.), що й на велику Україну. «Вперше в Угорщині, яка [тоді] владарювала у нашому краї, про ромів згадано в 1219 р., в 1691 р. в Ужгороді вперше зафіксовано вулицю Циганську з поіменним переписом її жителів, вперше (1923 р.) тут відкрито ромську школу» [Мигович, 2000, 28]. Поштовхом до масового оселення циган у цьому регіоні посприяли турки, які витіснили їх із захоплених південних земель Угорщини. Прибульці займалися ковальським ремеслом, торгували кінями, виробляли вальки (саман), деякі з них були неперевершеними музикантами. Однак місцеве населення комунікувало з ромами неохоче й зустрічало їх досить непривітно.

За радянських часів влада намагалася змусити всіх циган до осілого способу життя (постанова ЦВК СРСР «Про заходи щодо сприяння переходу кочових циган до трудового осілого способу життя» (1 жовтня 1926 р.), постанова ВУЦВК УРСР «Про заходи допомоги до переходу кочових циган до трудового осілого населення» (23 лютого 1927 р.), указ Президії Верховної Ради СРСР «Про залучення до праці циган, які займаються бродяжництвом» (5 жовтня 1956 р.).

На Закарпатті за повоєнні роки було чимало зроблено для припинення кочового способу життя і жебракування

циган. Ще в 50-60-х роках ХХ ст. проводилися заходи зі встановлення «шефства трудових колективів над ромськими общинами, родинами, окремими людьми з метою залучення молоді до навчання, дорослих до суспільно-корисної праці і ліквідації безробіття, соціального забезпечення тощо» [Мигович, 2000, 29]. Нині багато циган працює в сільському господарстві, промисловості, але й далі чимало з них дотримується старих традицій. Найбільша кількість ромів на Закарпатті зосереджена в чотирьох низовинних, кліматично й за родючістю ґрунтів найбільш сприятливих районах – Берегівському, Виноградівському, Мукачівському та Ужгородському, набагато менші табори-поселення в гірських (Великий Березний, Великий Бичків, Зарічево, Рахів) та передгірних (Перечин, Порошково) населених пунктах. У містах області найчисельніша громада ромів проживає в Ужгороді та Мукачеві, де вони складають три чверті від загальної кількості ромського населення. Найменше представників циганського етносу мешкає «у Воловецькому, Міжгірському та Тячівському районах, де вони нараховують всього по кілька десятків сімей, що становить десь близько 1,5%» [див.: Мигович, 2000, 28-31].

Роми як національна меншина не лише на Закарпатті, але й загалом в Україні, тривалий час не мали своїх шкіл, культурно-освітніх товариств. У кращому випадку були традиційні для радянської національно-інформаційної політики ромські ансамблі пісні й танцю. Етнонаціональне відродження з кінця 80-х – початку 90-х рр. минулого століття значним чином захопило й ромську спільноту.

Досліджуючи специфіку ромського сегмента в інформаційному полі Закарпаття варто пам'ятати, що ця етнічна меншина краю вирізняється серед інших спільнот не тільки своєю життєдіяльністю, етнокультурною мобілізацією та етноменталітетом, а й специфікою комунікації як

із представниками інших національностей, так і в середині своєї спільноти. Це зумовлено традицією збереження кастовості в ромському етносі. Однак найбільшою проблемою є низький освітній рівень більшості циган. За відомостями перепису 1989 року та результатами прикладних соціологічних досліджень, відзначаємо «вкрай низькі освітньо-культурні та кваліфікаційні показники ромів краю. На той час понад 98% циган були робітниками та колгоспниками. А серед дітей шкільного віку 83,6% отримували тільки неповну середню освіту, більшість з яких в Ужгородському, Берегівському, Виноградівському, Іршавському районах, містах Ужгород та Мукачево. Тільки 14,5% отримували загальну середню освіту, професійно-технічну – 22 особи (1,4%), середню спеціальну – 4 (0,3%), 1 особа отримувала вищу освіту в м. Ужгороді» [Зан, 2013, 13].

Починаючи із 1991 року, ситуація в Україні щодо ромської проблеми зазнала позитивних змін, дещо покращилася комунікація ромів з іншими етносами краю. На Закарпатті значним чином цьому сприяло створення культурно-освітніх товариств та громадських організацій, які не лише займалися просвітницькою діяльністю серед ромів, а й популяризували традиції, культуру та побут свого етносу в мультикультурному середовищі області.

Однак складний процес комунікації всередині самої ромської громади, брак одностайності та відсутність бажання досягнути консенсусу значним чином перешкоджають інтеграції ромів у суспільні процеси. Це засвідчила й обласна установча конференція циган Закарпаття «Рома» в Ужгороді (травень 1991 р.), на якій затверджували Статут, емблему та прапор товариства, але через суперечки щодо авторитету претендентів (Аладара та Йосипа Адамів) так і не було обрано очільника організації. Полеміка затягнулася надовго й завершилася тим, що у травні 1993 року Аладар Адам очоловив новостворене Обласне

культурно-просвітнє товариство «Романі Яг» («Ромська ватра»), яке одразу завзято долучилося до інформаційно-освітньої, культурницької, правозахисної та суспільно-громадської роботи серед значної частини ромського населення краю. Гаслом товариства стали слова «Допоможи іншому – стань приятелем», а пріоритетними напрямками – правозахисна й просвітницька робота серед ромського населення й попередження міжетнічних конфліктів. Фахівці цієї громадської організації безкоштовно надають ромам юридичні консультації та здійснюють їх захист у суді. Одразу ж після створення «Романі Яг» її очільники регулярно друкують на сторінках обласних газет матеріали про злободенні проблеми ромської громади краю, а також звертаються з ініціативами до обласного керівництва щодо їх розв'язання. Сьогодні організація нараховує понад 800 членів, 50 із яких займається активною суспільно-громадською роботою. Допоки «Романі Яг» залишається єдиною громадською організацією ромських спільнот, яка має регулярний однойменний друкований орган. А втім чисельність громадсько-культурних товариств циган на Закарпатті – одна з найбільших серед етнічних спільнот краю. Зараз лише статус обласних мають 18 ромських культурно-освітніх товариств та 13 колективів художньої самодіяльності. Однак повне число циганських студій, фольклорних гуртків, недільних шкіл та музичних гуртів, що існують на території Закарпатської області й не потребують офіційної реєстрації, досить складно зафіксувати.

Звернемо увагу лише на кілька громадських організацій, що провадять найактивнішу роботу серед ромської общини. Серед них Товариство циган Закарпаття «Рома» («Люди», рік заснування 1993, голова – Йосип Адам): нараховує 550 членів, займається вирішенням проблем соціально-економічного характеру, захистом інтересів ромів в органах влади, підвищенням рівня писемності, культури,

відновленням традиційних ремесел, вступом молодих людей до середніх та вищих навчальних закладів, працевлаштуванням, організацією фольклорних свят, участю в регіональних та міжнародних фестивалях. Закарпатське обласне товариство циган «Амаро Дром» («Ясна дорога», рік заснування 1995, співголови – Омелян Пап, Омелян Агій): налічує 20 активістів, працює під гаслом «Життя без «вулиць», без паління, пияцтва і наркотиків». Товариство займається в основному розвитком та пропагандою спорту серед ромів. Закарпатське обласне культурно-просвітне товариство ромських жінок «Терне чая по нево»

(«Молоді жінки по новій дорозі», рік заснування 1999, керівник – Лівія Адам): нараховує 20 осіб, опікується захистом соціальних, економічних, освітніх, інтелектуальних прав ромських жінок, покращенням їхнього соціально-психологічного, культурного та побутового становища. Закарпатське обласне культурно-просвітне товариство «Роми ловари» (ловари – етнічна група ромів, що традиційно займалася конярством, для їхньої мови характерна велика кількість запозичень з угорської, рік заснування – 1999, голова – Іван Адам): об'єднує понад 100 осіб і ставить за мету захист та розвиток національних, соціальних, економічних, освітніх, творчих прав та інших інтересів ромів-ловар Закарпаття, піклується про покращення їхнього соціально-психологічного, правового, культурного та побутового становища, проводячи просвітницьку роботу з соціальної адаптації ромів-ловар краю до нових реалій, сприяє вирішенню питань освіти ромських дітей, організації та проведення культурно-просвітницьких заходів. Утворення Конгресу ромів Закарпаття «Праліпе» («Братерство», рік заснування 2000, президент – Йосип Адам), до якого увійшли Товариство циган Закарпаття «Рома», Культурне товариство циган Закарпаття «Ром сом», Закарпатське обласне товариство циган «Амаро Дром», Закар-

патське молодіжне товариство циган «Амаро Дром-Терненгеро» – спроба об'єднати зусилля різних громадських організацій та намагання скоординувати їх діяльність. Ще раніше таку мету ставила собі й Закарпатська асоціація ромських громадських організацій «Єкгіпе» («Єдність», рік заснування 1998, голова – Аладар Адам), до складу якої увійшли обласне товариство «Романі Яг», обласні організації «Унг-ромен», «Ром сом», «Терне чая по нево дром», а також берегівська «Рома», мукачівська «Невіпе» та вилочька «Романо чачіпе».

Досить одноосібно, але достатньо активно працює Закарпатське обласне товариство ромів «Романі Чгіб» («Ромська мова», рік заснування 2003, керівник – Борис Бучко), яке має свої первинні осередки в містах Ужгороді, Мукачеві та Перечині, у селищі Середнє та селі Худльові Ужгородського району. Опікується культурницькою, інформаційно-пропагандистською, освітньою, соціально-економічною, правозахисною діяльністю, сприяє професійній підготовці та працевлаштуванню ромського населення.

Зауважимо, що хвилеподібна реєстрація нових громадських товариств ромів у кінці ХХ – на початку ХХІ ст., з одного боку, засвідчила інтерес самого етносу до своєї історії, культури й традицій, з іншого, підтвердила суперечливий і складний процес налагодження комунікативного поля всередині самої спільноти, відсутність координації та спільної стратегії в подоланні ромами проблем суспільного аутсайдерства. Про відсутність узгодженості та спільного розуміння кінцевої мети свідчить і той факт, що в більшості циганських громадських організацій визначаються одні й ті ж пріоритетні напрями діяльності, однак помітних результатів (окрім декотрих випадків) у вирішенні ромських проблем вони не мають.

Найвагоміших здобутків у розрізі свого етнокультурного відродження закарпатські роми здобули у сфері ху-

дожньої самодіяльності, її популяризації під час презентацій на святах і фестивалях. До прикладу, в 2001 році на Закарпатті діяло 11 мистецьких (здебільшого самодіяльних) ромських колективів, серед яких ансамбль «Романі Яг» (керівник – Е. Бучко), котрий неодноразово ставав переможцем фольклорних фестивалів в Будапешті (1993-1996 рр.), був лауреатом VI Міжнародного фестивалю в м. Горжов (Польща) в 1994 році та на подібних заходах у Словаччині та Австрії. Гурт «Сонячна Радванка» (керівник – С. Адам) брав участь у мистецьких фестивалях України, Польщі, Угорщини, Іспанії, Македонії. За ініціативи керівника популярного джазового ансамблю «Пап-квартет», відомого саксофоніста-віртуоза, віце-президента Асоціації джазової музики України, заслуженого працівника культури України та лідера Товариства музичної культури циган Закарпаття «Лаутарі» Віллі Папа з 1998 року в області щорічно проводиться Міжнародний джазовий фестиваль «Пап-джаз-фест» [див. дет.: Зан, 2013, 15].

Спроба подолання соціального аутсайдерства ромського етносу за допомогою друкованого слова не є новою. Чи не вперше найбільш масштабно такий суспільний експеримент був здійснений у 20–30-х рр. минулого століття в Радянському Союзі, коли поряд із державними постановами, спрямованими на подолання кочівництва й залучення циган до нового соціалістичного осілого способу життя, почав стимулюватися розвиток циганської мови та радянської літератури. З середини 20-х років ведеться інтенсивна робота зі створення циганської писемності: в 1926 році під керівництвом М. Сергієвського, за участі ромів Н. Дударової та Н. Панкова, розробляється алфавіт, а за рік новоствореною літературною мовою починає виходити навчальна, художня та політична література. Комуністичні постанови та соціалістичний підхід визначили завдання й основну тему тогочасної ромської літератури,

в якій здебільшого показувалися переваги радянської влади та осілого соціалістичного способу життя. «Заангажованість циганських письменників не виключає їх щирого захоплення пафосом будівництва нового життя», однак «радянська циганська література 20-30-х років виявилась ізольованим і замкнутим у собі явищем в історії культурного розвитку циганського етносу» [Перлини циганської культури]. У тому ж 1927 році новоствореною мовою починають друкувати журнал «Романі зоря» («Ромський світанок», до 1930 р. вийшло 4 числа), а в 1930 році його змінив місячник «Нейво дром» («Ромський шлях», з'явилося 24 номери). Якщо перше видання можна охарактеризувати як здебільшого інформаційно-новинне, то друге – суспільно-політичне й літературне. Редакційні колективи обох часописів склалися з ромів – випускників спеціальних журналістських курсів. 1931 року окремою збіркою вийшов перший у світі «Альманах ромських поетів», до якого були включені твори раніше опубліковані в «Романі зоря» та «Нево дром».

Існує гіпотеза, що ще до розгортання ромського газетного видавництва в СРСР виходило (1921-1922 рр.) малочисельне болгарськомовне періодичне видання «Романі керіба» («Ромська праця»), що нібито друкувалося союзом ромських ковалів у Слівені. Якщо вірити цьому припущенню, то згаданий часопис був першим ромським ЗМІ в Європі, а можливо, й у світі (Ром. Яг. – 2000. – 19 груд.). Однак нам не вдалося ані підтвердити цю інформацію, ані спростувати її, окрім того, що про факт існування такого часопису згадувала словацька вчена-етнограф Емілія Горватова, яка ґрунтовно досліджувала історію, життя і побут ромів на території Болгарії.

Газетно-журнальна ніша в Україні, що відповідала би інтересам та вподобанням ромів, тривалий час була незаповнена. Причин цьому є багато, але чи не найголовнішими є низький рівень освіченості, через що немало ромів

заледве або майже не читають, та фінансово-матеріальні труднощі, які не дозволяють їм витратити кошти на придбання або передплату періодики.

Меценатів у державі, які б вклали кошти в нерентабельну та навіть збиткову справу, не знайшлося. Опосередковано перешкодою в друкуванні ромського часопису є й те, що в Україні практично немає фахівців, які б добре знали інформаційні потреби та етнопсихологію циганської спільноти, а заодно володіли ромською мовою, яка до цього часу не кодифікована та вирізняється строкатістю діалектів. Перша спроба в Україні видавати газету для циганської громади була зроблена в 1999 році, коли з'явився часопис «Патрін» (м. Одеса), котрий згодом перетворився в інтернет-видання.

З огляду на все це поява в інформаційному обширі Закарпаття «ромської народної» газети «Романі Яг» («Ромське вогнище», зареєстрована 26 лютого 1999 року) – значне досягнення лідерів культурно-просвітницьких товариств і всієї циганської громади краю. Вихід цього видання став можливим завдяки фінансовій підтримці Фонду «Відродження». Упродовж усього часу шеф-редактором «Романі Яг» є Аладар Адам, голова однойменного товариства, а редактором – відомий у краї журналіст і громадський діяч Євгенія Навроцька. Приміщення редакції розташоване в мікрорайоні Ужгорода Радванка, де мешкає переважна частина ромського населення обласного центру. Друкується видання форматом А3 на 10 сторінках, переважно (крім святкових номерів) у чорно-білому кольорі, наклад – 2 500 прим. Оригінальним є те, що часопис друкується трьома мовами – українською, ромською (кирилично) та угорською, в деяких номерах окремі матеріали подаються також російською, зокрема анекдоти. Такий підхід, на наш погляд, має практичний характер, бо саме так газета може охопити більшу частину ромських чита-

чів, які через суспільні обставини навчалися в українських, російських, а здебільшого в угорських школах. З липня 2000 року «Романі Яг» отримала статус ромської народної газети, іншими словами, стала всеукраїнською й поширювалася на території всієї держави до 2007 року, коли через брак коштів припинила своє існування.

Усі сторінки «Романі Яг» вирізняються тематичною рубрикацією, а окремі матеріали мають підрубрики. Серед постійних – «Світ і ми», «Реалії життя», «Ромські громади» (здебільшого, рубрика розворотів), «Право і роми», «Культура. Традиції. Творчість» тощо. Остання сторінка «Амарі чгіб» («Рідна мова») традиційно друкує матеріали ромською мовою, а в підрубриці «Вивчаємо ромську мову» в науково-популярній формі подаються уроки з рідного мовознавства. Елементарні знання з циганської мови, які вміщує газета, цікаві не лише для ромського етносу, що хоче здобути чи вдосконалити знання з рідної мови, а й для інших читачів із суто навчально-методичного боку, як своєрідна система збереження головного атрибуту етносу в іншомовному середовищі.

Ромський часопис виявився спробою заповнення вільної пресової ніші для вдоволення комунікаційних потреб неоднорідного, в основному найбільш бідного, етносу краю, а також найбільш колоритним етнографічним явищем в сучасній закарпатській періодиці. Чи не найважливішим завданням, що впливало з редакційної політики «Романі Яг», було подолання ромським етносом соціального аутсайдерства в українському суспільстві, захист його прав, адаптації до нових економічних умов.

У першому ж числі газети шеф-редактор Аладар Адам та редактор Євгенія Навроцька вбачають завдання часопису в «захисті та примноженні ромських духовних надбань, піднесенні загального культурного рівня ромів, ліквідації неписьменності та створення умов для рівноцінного

розвитку ромської народності як рівної серед рівних народів незалежної України» (1999. – 24 берез.). Зауважимо – від самого заснування «Романі Яг» редакторська колонка стала традиційною рубрикою газети. А її характерною ознакою було те, що керівники часопису в нестандартній, вільній, подеколи в сентиментально-романтичній манері, іноді заграючи з читачем, регулярно аналізували роботу редакційного колективу та ділилися планами на майбутнє. Редактори ставлять перед собою питання: «Як нас читають? Що цікавить ромів найбільше? Яку тему ще не розкрито?», активно працюють із позаштатними кореспондентами, «які підтверджують зацікавленість юних та старших ромів у ... публікаціях, у важливості для них свого власного засобу масової інформації» (1999. – 19 черв.). У цьому ж числі дізнаємося, що редакція, «готуючи газетні матеріали про важке життя ромів колись і сьогодні, розповідаючи їм власну історію, навчаючи їхньої мови, культури і літератури, пишучи про різні порушення, про правовий «беспредел», відкриває ... спеціальну рубрику «Право і роми», де має намір «розповісти про їхні конституційні права...» і твердо вірить, що кидає «це насіння знань у родючу землю майбутнього».

Узагалі газета робить спробу в інтелектуальному, культурному та історичному сенсі представити читачеві «колективну душу» ромського народу. Завдяки такій позиції нівелюється уявлення про циганський етнос як щось вторинне, здатне лише до шахрайства, афер, крадіжок тощо. І навпаки, формується думка про романтичне піднесення цього народу в періоди соціально-економічних негараздів, про його обдарованість і здатність до особливих ремесел, про їх мову (2001. – 21 лют), своєрідність танців, пісень, всієї усної народної творчості (такі матеріали знаходимо практично в кожному номері часопису).

Яскравий національний характер видання виявляється чи не в усьому, починаючи із гасла: «Ми – протяг золо-

тий в історії держав», джерелом якого є твір Ліни Костенко «Папуша». Крім загального, майже кожен номер «Романі Яг» має свій тематичний епіграф, що характеризує основну подію місяця. Так, в одному з березневих випусків (2000. – № 5 (17) епіграфом номера стали слова Т. Шевченка:

*Чого мені тяжко, чого мені нудно,
Чого серце плаче, ридає, кричить,
Мов дитя голодне?
Серце моє трудне,
Чого ти бажаєш, що в тебе болить?*

Поруч у перекладі М. Козимиренка подається текст ромською мовою кирилично:

*Со мангэ дя пхарэс бибаб мангэ,
ровэл ясвэнца про ило, танго лэскэ танго?..*

Натомість за рік в одному з номерів «Романі Яг» (2001. – 7 берез.), де значну кількість газетної площі відведено матеріалам про складну долю ромів у часи фашизму («Білий камінь з чорної катівні», «Період нацистського терору», «Голокост ромів»), епіграфом обрано уривок вірша Лесі Українки «Мій шлях» з першої збірки поетеси «На крилах пісень». Зазначимо, що взагалі в перші роки існування на сторінках «Романі Яг» поруч із газетно-інформаційним стилем характерне використання в багатьох матеріалах елементів поетичного стилю, особливо там, де йдеться про складну долю та незбагненну душу ромського етносу.

Для популяризації вітчизняних і світових літературно-культурних надбань у газеті ромською мовою подаються короткі біографічні відомості про Тараса Шевченка, переклад його віршів циганською мовою. Виявляємо в номерах також інформацію про творчість Лесі Українки, Василя Си-

моненка, Василя Стуса, Віктора Гюго, Ліни Костенко, Михайла Казимиренка, Расима Седжича, Лекси Мануша та інших.

На сторінках «Романі Яг» спостерігаємо активне висвітлення процесу відродження циганського етносу перш за все у сфері культури, що характеризується зверненням до історії народу, осмислення свого минулого, зацікавленням циганською літературою та усною народною творчістю, процесом відновлення традиційних ремесел ромів. Однак сьогодні в епоху постмодерну, коли модус історизму набув цілком специфічних рис, зокрема й для ромського етносу, звернення до історії на сторінках «Романі Яг» є дещо незвичним. У матеріалах історичного характеру «сенси історії полягає не в функції «вчительки життя», не в її уроках, не в паралелях до сучасних подій і постатей», минувши на сприймається як «скарбниця загальних універсальних колізій, символів, образів, цінність яких розкривається не в їх типовості, а навпаки – унікальності» [Поліщук, с. 214]. Цим принципам, на нашу думку, відповідають публікації «Раджастхан – колиска ромської культури» (1999. – 10 верес.), «Релігійні вірування ромів» (1999. – 27 серп.; 24 верес.), «Роми на прабатьківщині» (2000. – 18 січ.), «З історії перших ромських медіа світу» (2000. – 19 груд.), «Передріздвяні гостини у ромського казкаря» (2001. – 9 січ.), «Ромська школа в Ужгороді» (2006. – 12 квіт.).

Газета підтримує серед ромського населення й ідею усвідомлення себе як певної етнічної цілісності, яка можлива завдяки існуванню унікального поля культури цього народу, його мови. Водночас, із публікацій, які репрезентують етнопсихологію, побут та традиції ромів, читачі можуть довідатись про неоднорідність циганської общини, яка проживала в краї. Таким є матеріал «Роми Закарпаття» (1999. – 17 лип.), у котрому простежується історія співіснування ромів серед інших етносів за часів різних режимів і чітко виокремлюються дві гілки циганської спі-

льності краю: ремісники (ковальство, бляхарство, лозоплетіння і т.п.) та музиканти. Серед останніх «особливу групу ромів склали музиканти ресторанів та казино. Жили вони у примітивних будівлях великими сім'ями – по 6-9 чоловік». У цій публікації часопис одночасно стверджує, що на Закарпатті набагато більше ромів, ніж зафіксовано офіційним переписом, а саме – близько 45 000 осіб.

Висвітленням специфіки побуту циганських общин вирізняється публікація «Порошківська ромська громада» (1999. – 19 черв.), де представлено життя двох таборів, що складаються з так званих дійсних ромів та волохів, які розмовляють діалектом румунської мови і займаються виготовленням дерев'яних корит, мисок, тарілок. Паралельно кореспондент газети (Є. Карай) порушує гострі соціальні проблеми цих ромських громад: коротка тривалість життя ромів (у таборі з 1200 осіб мешкає лише 40 пенсіонерів, більшість волохів до похилого віку не доживає й помирає переважно від туберкульозу), висока дитяча смертність (у 1998 році в таборі померло 10 дітей, які не досягли 1 року), безробіття молодих людей (зникли замовлення на виготовлення дерев'яного домашнього начиння).

Стрижневі теми, до яких звертається газета майже в кожному номері, – голокост ромського населення в часи Другої світової війни, ксенофобія та дискримінація циган за національною ознакою. Так, у матеріалі відомої журналістки Юлії Зейкан «Білий камінь з чорної катівні» (2001. – 17 берез.) змальовано долі Андрія Марінка, що перебував у концтаборі м. Котаско в Польщі, Юрія Фенеша, який знаходився у концтаборі м. Віллаг в Австрії, та Арпада Муржі, невільника з гетто «Конвер» у Мукачеві. Водночас читач довідується, що в Ужгороді планують відкрити перший в Україні ромський музей жертвам Голокосту, де серед експонатів буде й шматок білого каменявапняка, який приніс із польської копальні Андрій Марінко.

Ромська активістка Надія Демерет з Ужгорода в аналітичній статті «Період нацистського терору» докладно розглядає поетапний план фашистського уряду зі знищення циганського етносу на території Німеччини та окупованих нею країн. «Результатом цієї політики стала загибель більше, ніж півмільйона європейських ромів та стерилізація багатьох тисяч молодого покоління. Нацисти діяли за трьома напрямками: 1. Стерилізація (яка проводилася з другої половини 30-х років); 2. Страти на окупованих територіях (які йшли з 1941 року); 3. Знищення в концтаборах (що почалося весною 1943 року).

Таким чином, геноцид проти різних груп циган мав різні форми і проводився не одночасно» (2001. – 17 берез.). Ретельно досліджуючи тему геноциду циган, публікуючи матеріали про ромів-жертв Голокосту, журналісти гаслом одного з чисел «Романі Яг» обирають слова Ліни Костенко:

*Прийди у ті міста. Хай не питають звідки.
Хіба не видно й так? Із пекла. Із біди.
Завернуть, доженуть, прив'яжуть до кибитки,
А ти рвонись. Рвонись і вирвешся. І йди...
(1999. – 24 берез.).*

Обстоюючи ідею рівноправності ромів серед інших етносів, редакція «Романі Яг» категорично негативно реагує на сучасні прояви національної нетерпимості та створення узагальненого злодійкуватого циганського образу в медіа, й поза межами Закарпаття та навіть держави. Про це свідчить відкритий лист головному редактору газети «Мир криминала» Дмитру Кручиніну, опублікований у закарпатському часописі під назвою «Бажання помити руки від читання такої рептилки». Колектив редакції обурений тим, що у виданні, яке публікується накладом 317 тис. прим., з'явився величезний матеріал журналіста Олексан-

дра Єгорова під інтригуючою назвою «Секреты цыганской мафии», в якому нав'язується думка, ніби всі «цигани вважають заняття криміналом справою для себе достойною і навіть благородною» (2001. – 17 берез.).

Не бракує в часописі й матеріалів, які підтримують ідею спорідненості ромів Закарпаття з іншими циганами світу: «Роми Косова – забуті жертви» (1999. – 29 квіт.), «Історія і культура польських ромів», «Роми Угорщини», «Музичні традиції ромів Росії» (1999. – 27 серп.), «Роми Франції в очікуванні дива» (1999. – 26 жовт.), «Сватання та весілля ромів-каримів» (1999. – 11 листоп.), «Ром – чемпіон Європи» (2000. – 18 січ.), «Роми та система освіти Центральної та Східної Європи» (2000. – 8 серп.), «Роми Швеції» (2000. – 19 верес.), «Новорічні свята в ромських сім'ях Скандинавії та Балкан» (2000. – 28 груд.), «Роми «входять у моду» навіть у японців» (2001. – 20 черв.), «Роми Архангельської області» (2001. – 24 серп.) та інші.

Важливим фактором пробудження інформаційно-художньої свідомості ромів та подолання комплексу вторинності є публікації на сторінках «Романі Яг» художніх творів ромської літератури, а також репрезентація художньої літератури інших народів у перекладі циганською мовою. З українських поетів газета найчастіше звертається до творів Ліни Костенко (1999. – 24 берез.; 29 квіт.; 19 черв.; 2000. – 29 лют.; 4 серп. і т.д.). Звернемо увагу й на той факт, що, крім значної кількості творів відомого в Україні ромського поета та педагога Міхи Козимиренка, газета друкувала матеріали про Лексу Мануша і його твори (1999. – 15 жов.), Расима Седжича (1999. – 11 листоп.), Олексія Данилкіна (2001. – 9 трав.) , Райка Джуріча (2001. – 20 черв.), ромських поетес Маргіти Рейзенорової (2000. – 19 верес.), Броніслави Вайс- Папуші (2000. – 4 серп.; 2001. – 9 трав.), Салі Ібрагім (1999. – 26 жовт.), Марії Іллійш із Чопа (1999. – 24 берез.; 2000. – 8 серп.) та інших.

Ромський національний характер і спроба досягти своєю працею відповідного соціального статусу відчутна в публікаціях, присвячених талановитим ромам-сучасникам: «Його пензлем водить божа рука», «Роми прагнуть до знань» (1999. – 19 черв.), «Моє царство – Наталя, Ліліана, мама і танець» (2001. – 7 берез.), «Фестиваль, який спонукає до роздумів. Нотатки з 5-го ювілейного джазового фестивалю «Пап-джаз-фест» (2002. – 11 груд.), «Світ, відкритий для молоді» (2006. – 12 квіт.).

Тематична палітра газети хоч і не всеосяжна, однак досить широка й різноманітна, а тому не можемо повною мірою погодитися з думкою молоді дослідниці В. Коцюби, що всі матеріали «Романі Яг» (навіть у випусках 2005 року, які аналізує науковець) вкладаються у три групи: «1. Статті про відстоювання рівності прав циган; 2. Матеріали, які містять заклик до об'єднання циганських громад; 3. Статті, в яких популяризується циганська культура, культурні надбання інших народів, досягнення циганської інтелігенції» [Коцюба, 105]. Серед постійних проблемно-тематичних шарів, окрім згаданих, ще й такі: Голокост ромів, збереження та відновлення історичної пам'яті й питання про компенсації ромам-жертвам фашистських репресій; соціально-економічні негаразди в місцях компактного (таборового) та дисперсного проживання циган; проблеми освіти ромських дітей та шляхи їх вирішення; соціально-політичні питання в країні та світі й шляхи соціалізації ромської меншини; робота правозахисних центрів захисту прав ромів; відродження культурних традицій через вивчення рідної літературної мови, музику, танці, народні ремесла, звичаї, обряди; конфесійна ідентичність ромів краю та України загалом; діяльність жіночих та молодіжних ромських організацій; проблема формування нової інтелігенції та еліти серед ромів; досвід міжнародної інтеграції циган у суспільні процеси; питання ромології як науки; проблеми зайнятості ромського населення тощо.

У контексті міжкультурної комунікації важливо те, що «Романі Яг» друкує матеріали про контактування ромської меншини з іншими національними громадами Закарпаття. Серед незмінних рубрик – «Національно-культурні товариства Закарпаття», де читачів-ромів систематично знайомлять з представниками інших культур краю. Редакція часопису та однойменне товариство активно співпрацюють з відділом національностей та релігій Закарпатської ОДА, виступають ініціаторами проведення регіональних, всеукраїнських та міжнародних науковопрактичних форумів із проблем ромології. Усе це, безумовно, є позитивними та вдумливими заходами, спрямованими в одне й те саме русло – через комунікацію та інформованість читачів побороти ізольованість ромського етносу, перемогти стереотипи й упередженість щодо народу, здолати його суспільне аутсайдерство.

У 2000 році в Ужгороді з'явилося кілька чисел інформаційного вісника «Ром Сом» («Ромське слово») за редакцією поета Володимира Фединишинця та голови однойменного товариства Віллі Папа. У проблемно-тематичному розрізі це видання порушує ті самі проблеми, що й «Романі Яг», однак, не знайшовши фінансової підтримки, вісник припинив друкуватися. Через подібні причини спорадично друкується й дитячий журнал «Кгаморо» («Сонечко», заснований 2002, редактор – Юлія Зейкан).

Для вдоволення інформаційних потреб ромської громади з 2009 року на Закарпатській обласній державній телерадіокомпанії «Тиса-1» щотижнево виходить двадцятихвилинна програма «Романо дживіпен» («Ромське життя», ведучий Мирослав Горват). Загалом в ефір уже вийшло близько 200 передач, які можна переглянути на інтернет-порталі «You Tube». Про це детальніше буде сказано в наступних частинах цього видання.

У результаті проведених досліджень та аналізу ромських періодичних видань Закарпаття доходимо висновку,

що ці часописи відіграли важливу роль як у процесі культурно-національного відродження цього етносу, так і в питанні подолання ним соціального аутсайдерства. Однак ані цілеспрямована інформаційна політика редакцій ромських медіа, ані зусилля обласного відділу національностей та релігій, на який було покладено відповідальність за реалізацію Програми «Ромське населення Закарпаття» на 2012–2015 роки, надзвичайно відчутних результатів у вирішенні зазначеної проблеми не дали. Великою мірою це пов'язано з тим, що вживані заходи є тактичними й тимчасовими ходами, спрямованими здебільшого тільки на задоволення національно-культурних потреб ромського етносу, але немає чіткої стратегії розв'язання циганського питання та комплексних шляхів побудови нової конфігурації інформаційної етнополітики з метою поетапного вирішення цих проблем.

2.5. Російськомовна преса Закарпаття

Процес зародження та розвою російськомовної періодики на Закарпатті складний, суперечливий та має кілька нерівноцінних етапів – від піднесення до занепаду. Втім періодичні видання майже жодного іншого етносу, що проживає на Закарпатті, не були так заглиблені в політичні явища, що відбувалися в краї, як російськомовні. Якщо періодика інших етнічних груп цього регіону впродовж усього часу існування була зорієнтована в першу чергу на культурно-просвітницьку роботу, збереження історичної пам'яті, народних традицій своєї громади, то російськомовна преса щоразу втягувалася в суспільно-ідеологічні справи, зокрема й питання етнонаціональної політики та проблеми культури інших етносів та субетносів.

Російська етнічна громада належить до наймолодших на Закарпатті, а до 40–50-х рр. минулого століття – най-

менших національних общин краю. Про це свідчать переписи, проведені як у часи ще неподіленої Австрійської імперії (перший загальний – 31 жовтня 1857 р.), п'ять – в новоутвореній в 1867 році дуалістичній Австро-Угорщині (1869, 1880, 1890, 1900, 1910), так і ті, що відбулися у період входження Закарпаття до складу Чехословацької республіки (1921, 1930) та окупації краю Угорщиною (1941). Під час згаданого гортистського перепису кількість росіян значно скоротилася через те, що переважна більшість білоемігрантів, які втекли з Росії під час громадянської війни й мешкали на Закарпатті в 20-30 рр. ХХ ст., залишили край у роки загарбання його угорськими фашистами. За твердженням науковців, росіяни, які залишилися на Закарпатті під угорською окупацією, покинули край «з наближенням советської армії» [Малець, 158].

Збільшення російської етнічної групи на Закарпатті починається після Другої світової війни, коли воно увійшло до складу Радянського Союзу. Так, уже в 1946 році до краю «прибуло 12176 росіян і російськомовних, які вже тоді склали понад 1,5% населення». Переселення росіян до Закарпаття активно провадилося для реалізації ідеї побудови соціалістичного суспільства в новоприєднаному до СРСР регіоні, де росіяни призначалися на керівні посади, а також через недовіру до місцевих фахівців, їх усіляку дискредитацію та переслідування, зокрема й закарпатських комуністів. Уже на 1 січня 1946 року в обласній комуністичній організації «нараховувалось 454 члени і кандидати в члени КПРС, які прибули зі східних областей та демобілізовані з армії. Всі вони зайняли керівні управлінські посади, очолили заклади культури і освіти та великі господарські комплекси» [Малець, 158]. Приріст російського етносу на Закарпатті, в основному за рахунок еміграції та політики комуністичної партії щодо поселення відставних військовослужбовців, відбувався надзвичайно стрімко.

Якщо в 1946 році їх налічувалося ще 12, 2 тис. осіб, то в 1989 році – 49,5 тис, що склало 4% від усього населення Закарпатської області. За кількістю росіяни посіли третє місце після угорців, випередивши румунів, число яких за рахунок природного приросту збільшилося вдвічі, однак складало лише 2,3% від усіх мешканців. При цьому в часи після першого «великого переселення» в 1946 році румуни за кількістю (12, 4 тис. осіб) ще випереджали росіян (12, 2 тис.).

Процес міграції російського та російськомовного населення на Закарпаття 1945–1991 рр. перебував під постійним державним контролем. «Незалежно від того, чи потрапляли росіяни... за направленням на роботу, чи переїздили до родичів (більш ранніх мігрантів, до дружин, братів і т. ін.), чи поселялись в краї за власним бажанням (таких стало багато після прийняття 1.09.1955 р. Постанови ЦК КПРС про надання пільг у виборі місця проживання, виділенні житла і працевлаштування демобілізованих офіцерів), росіяни на всіх рівнях почувалися комфортно... Для них була добре налагоджена культурно-інформаційна підтримка, система навчання дітей у російських школах, газети, радіо, кіно, телебачення». Збільшення числа росіян на території Закарпаття «велось переважно за рахунок переселенців з областей Російської Федерації» [212, 160].

Не відчував російський етнос і комунікаційного дискомфорту в краї та спілкувався з усіма іншими спільнотами своєю рідною мовою. Преференції для російської мови, що впроваджувалися партійним керівництвом, створення міфів про «старшого брата», «особливу революційну роль росіян» призвели до того, що «росіяни перебували в таких соціальнопсихологічних умовах, в яких не лише не відчували потреби в знанні української мови, але й чекали на кожному кроці знання російської мови від усіх неросіян. Тотальне зросійщення супроводжувалося дискримінацією не лише німців, угорців, румун, словаків, а й українців» [Малець, 161].

Російська етнічна громада як така, що не була автономною в краї, компактно на Закарпатті не проживала, здебільшого концентрувалася в обласному центрі й таких містах, як Мукачево, Берегово, Виноградів, Тячів, Хуст та Чоп. Про психологічно-емоційну та комунікаційну комфортність російського етносу в регіоні свідчить той факт, що в 1989 році для забезпечення навчання на Закарпатті діяло 14 шкіл з російською мовою навчання для 4121 школярів, у той час, як на українськомовні школи припадало 6384 учнів. Разом з двомовними (українсько-російські, угорсько-російські, румунсько-російські) на Закарпатті нараховувалося 40 шкіл з російською мовою навчання. Щоправда, на кінець 90-х років минулого століття їхня кількість зменшилася удвічі [див. дет.: Сагарда, 33].

Після проголошення Незалежності ситуація в російській етнічній громаді змінилася: через об'єктивні причини росіяни перестали бути титульною нацією, у Конституції України, прийнятій Верховною Радою 28 червня 1996, українська мова проголошена державною. Усе це, не без інформаційного сприяння з боку Російської Федерації, спричинило до певної міри надумані інформаційно-комунікаційні проблеми російського етносу в Україні [Кислая, 206 – 207], у місцях, як достатньо компактного проживання [Волкогонова, 128-140], так і дисперсного – на Закарпатті [Ковач, 216]. Соціологічні дослідження 1995 року визначають у росіян найбільш низький рівень суспільного самопочуття серед усіх національних груп Закарпаття [Ковач, 215-216].

Саме зародження російськомовного сегмента в інформаційному полі Закарпаття позначене складними етнополітичними процесами з середини, а особливо другої половини ХІХ століття. Мовне питання в регіоні, що піддавався нищівній асиміляції у складі чужого державного утворення, ускладнювало і появу рідномовного періодичного видання, і сам процес усвідомлення, ким насправді є закар-

патці, чи належать вони до українства та й узагалі до східного слов'янства. Характерною ознакою середини ХІХ ст. було те, що майже всі слов'янські народи, крім росіян, були під владою чужих держав. Це й спричинило орієнтацію закарпатських українців, а також більшості слов'янських народів на російську культуру та мову. В таких соціально-історичних обставинах не дивним є те, що 14 січня 1850 року у Відні вийшло перше число газети «Вѣстник – повременное письмо, посвященно политическому и нравственному образованию Русинов Австрийской державы», яка друкувалася мовою, близькою радше до російської, ніж до української. Видання було спільним органом для галицьких і угорських русинів, спочатку його редагував І. Головацький, з 1852 р. – Ю. Вислобоцький, що підписувався й псевдонімом Василь Зборовський. Згодом газета перетворилася на офіційний урядовий вісник «Часопись политическая для Русинов Австрийской державы» та друкувалася до 1866 року.

Російська дипломатична місія (зокрема В. Войтковський) радо підтримала [Рудловчак, 85–87] й «Церковну газету в пользу восточнокатолической церкви, соединённой с римским патриаршим престолом» (перше число побачило світ 13 березня 1856 р.), що друкувалася кириличним шрифтом у Будапешті й слугувала друкованим інформаційним органом для закарпатців. Головний редактор газети І. Раковський провадив величезну журналістську й організаційну роботу, довівши число передплатників у середині 1856 року до 400.

Незважаючи на те, що газета друкувалася російською мовою, головне питання, яке вона «підіймала упродовж свого трирічного існування, було питання національно-конфесійне. Воно стояло надзвичайно гостро не тільки на Закарпатті, а й по всій імперії Габсбургів – як наслідок незавершеності революції 1848 року. Рецензуючи «Повісті» Ю. Федьковича, І. Раковський писав: «Мы почитаем и ма-

лорусских гениальных писателей, как-то Шевченко, Гоголя, Квитку, Вовчка, Максимовича, Кулиша, Костомарова, Федьковича и прочих трудившихся и ещё трудящихся над воспроизведением малорусского характера и изображением соплеменников наших». М. Драгоманов так відгукнувся на цю заяву: «Ніколи ще угорсько-руський письменник не робив такого зізнання!» [див. дет: Федака С.].

Окрім Закарпаття та Галичини, «Церковну газету» передплачували в Чехії, Хорватії і Словенії. До Росії надсилялося 20 примірників. У перші місяці 1858 р. число передплатників сягло 500, а від сьомого номера за той же рік газета друкувалася накладом 600 примірників. Відтоді влада почала «відкрити цькування моєї газети», – писав Раковський. Однак орієнтація на російську літературну мову, яку слабо сприймали закарпатські українці, та політика цісарського уряду, що остерігався московського впливу, не дали змогу часопису існувати далі. У травні 1858 року «Церковну газету» заборонили, замість неї почав виходити «Церковний вісник», уже не цивільним, а церковнослов'янським шрифтом. Намагаючись уникнути звинувачень у русофільстві, І. Раковський прагнув наблизити мову до народної говірки. У першому числі нової (фактично – перейменованої) газети І. Раковський мусив демонструвати усіляку лояльність до влади. Проте навіть і при такій позиції газета залишалася підозрілою для уряду й була закрита на десятому номері 22 жовтня 1858 року.

Причини орієнтації закарпатців на російську періодику, літературу та культуру добре зрозумів М. Драгоманов після подорожі до тогочасного Закарпаття (1876 р.), дійшовши висновку, що «Угорська Русь – країна з усіх боків занедбана й задавлена мадярством – не тільки національним, але й соціальним, шляхоцтвом, котре живе в головах тамтошніх руських патріотів, найпротивніших мадярству. Починати справу з національного руського кінця там не-

практично, бо краєва рущина там дуже слаба культурно й не шанується самими руськими патріотами. Наше українофільство там теж не на руку, бо воно опирається на козацькі традиції, котрі вже й у Галичині ледве зачепили народ, а в Угорській Русі зовсім невідомі» [Драгоманов, 1889, 281]. М. Драгоманов чи не першим серед українських науковців усвідомив різницю між галицьким та закарпатським русофільством. Але він дещо однобоко підходить до розуміння закарпатського русофільства, критикуючи його за те, що воно «через краєві обставини стало ще більш клерикальним, ніж галицьке, ще більш зв'язалось у літературі з церковнослов'янщиною і зовсім уже не прийняло в себе ніяких новіших культурних чи соціально-політичних ідей» [Драгоманов, 281].

Прагнучи зберегти свою національну самобутність через орієнтацію на чужу російську культуру, але ближчу, ніж німецько-австрійська та угорська, тогочасна закарпатська інтелігенція мусила перехворіти русофільством так само, як і галицька, щоб вижити в чужомовному середовищі, зберегти свою релігію та культуру. Закарпатські русофіли саме через пресу, яка надходила до краю з Росії, сприймали нові соціально-політичні ідеї і пробували їх застосувати в місцевих умовах. Однак тривале захоплення такими традиціями кінець-кінцем призвело до негативних наслідків у закарпатській журналістиці – глибокого вкорінення русофільських та москвофільських ідей, які не лише гальмували розвиток рідномовної національної періодики, але й розкололи крайове інформаційне поле та коло місцевої інтелігенції на прихильників і противників наслідування чужого.

З другої половини ХІХ ст. і майже до середини ХХ ст. інформаційно-комунікаційний простір Закарпаття раз за разом здригають мовні чвари. Незважаючи на те, що тогочасна крайова періодика від «Учителя» (1867), «Свѣта» (1867-1870), «Сови» (1871) й до «Листка» (1885-1903) об-

стоювала національні інтереси закарпатоукраїнців, боролася проти їх повного окатоличення та асиміляції, робила вона це мовою ближчою до російської, а отже, значним чином незрозумілою й для місцевої інтелігенції, не кажучи вже про селянство.

З іншого боку, тогочасний угорський уряд не визнавав існування української мови, а тому й друкування рідномовних газет було нелегкою справою або й зовсім неможливою. Видавці, що бралися за цю справу, також добре не володіли українською літературною мовою, бо освіту здобували в чужинських закладах, а російська серед усіх мов видавалася їм найзрозумілішою. Розвитку російськомовної періодики як важеля угорському протистоянню сприяв і той факт, що з другої половини ХІХ ст. в Закарпатті відбувалося переслідування на ниві освіти рідною мовою, навіть у початкових школах. Якщо «на зламі ХVІІІ-ХІХ ст. у регіоні початкова освіта, головню під егідою церковних громад, що проводилася українською мовою, набула найкращого розвитку з усіх австрійських земель», то «ситуація докорінно змінилася з кінця 70-х рр. ХІХ ст. Шляхом адміністративного тиску та прямого терору угорська мова стала домінантною мовою освіти в королівстві. За 40 років (1874-1902) на Закарпатті кількість державних українських шкіл зменшилася від 571 до 74. До ланки середньої і вищої освіти українська мова взагалі не була допущена. Наслідком такої політики стало те, що серед українських закарпатців, а це найгірші показники в імперії, читати і писати вміли заледве 7% чоловіків та 4% жінок... Згадані події прискорюють процеси денаціоналізації українців. За деякими джерелами, у 1826 р. в Угорщині нараховувалося майже 800 тис. українців, а на початок ХХ ст. їх, як відомо, стало на третину менше.

Як зазначав І. Франко, під тиском примусової мадяризації поступово «зникав» українець Михайло і утворював-

ся мадярин Mihaly, і далі: Осип – Jozsef, Іван – Janos, Гаврило – Gabor, Василь – Bazil, Стефан – Istvan, Павло – Pal, Юрко – Gyorgy, Олекса – Sandor» [див. дет.: Гай-Нижник, 303-304].

Закарпатський інформаційний простір, цілком відмежований від українських суспільно-політичних процесів майже до кінця 40-х рр. ХХ ст., самотужки борсався в іншомовному середовищі, а ситуація щоразу аж ніяк не сприяла формуванню національної ідентичності. Навпаки, навіть у часи, коли Закарпаття після Сен-Жерменської угоди опинилося у складі Чехословацької республіки, яка багато лояльніше ставилася до розвитку української періодики, безпідставні дискусії в пресі щодо мовного вжитку владою усіляко підтримувалися. При цьому аж до 20-30 рр. ХХ ст. русофіли в суперечках спиралися на «Русско-мадярський словарь» (1881) закарпатського письменника Олександра Митрака (1837-1913), в якому лексика тяжіла до російської мовної традиції, а українофіли – на «Руськомадярський словарь» (1883) педагога й науковця Василя Чопея (1856-1935), побудованому на українській березькій говірці з додаванням багатьох слів, що вживалися й на Галичині.

Матеріали російськомовної закарпатської періодики 20-40-х років ХХ ст. хоч і тяжіли до російської літературної мови, однак часте послуговування старослов'янізмами, застарілими та діалектними словами робили газетний текст таким штучним витвором, який слабо розуміло не лише селянство, а й місцева інтелігенція. Видання цього періоду («Русская земля» (1919-1939), «Русский православный вестник» (1921), «Православный карпаторусский вестник» (1928-1935), «Русская народная газета» (1937-1938), «Русское слово» (1940-1943) та інші) великого інформаційного впливу на читача не мали, хоч і брали активну участь у дискусіях щодо того, якою літературною мовою мають послуговуватися на Закарпатті.

Парадоксально, але в часи угорської окупації Карпатської України (1939–1944) уряд Міклоша Горті, намагаю-

чись демонструвати послаблення тиску в національному питанні на закарпатських теренах, не визнає належність закарпатців ані до українців, ані до росіян [див. дет.: 349] та всіляко сприяє тому, щоб через медіа, школу та інформаційну політику загалом сформувати окремий народ – рутени, чи угроруси. На відміну від Чехословацької влади, яка активно підтримувала пресу етнічних спільнот, у тому зокрема й малочисельної російської, угорська влада більше уваги приділяла виробленню окремої угроруської мови.

Російськомовна періодика радянського періоду на Закарпатті («Закарпатская Украина», а згодом «Советское Закарпатье»), крім мови викладу матеріалів, нічим особливо не вирізнялася від української преси того часу. «Советское Закарпатье» так само, як і українськомовна «Закарпатська правда», з огляду на глибоку релігійність краю веде активну атеїстичну пропаганду серед читачів. Зокрема, у березні 1959 року на її сторінках опубліковано серію статей під назвою «Черная паутина», спрямованих проти діяльності Городилівського Свято-Троїцького монастиря. До прикладу, в одному з номерів (Советс. Закарп. – 1959. – 12 берез.) настоятеля храму (о. Іову Молнара) звинувачували за поширення фоторепродукцій цієї святині та за те, що він надає нічліг паломникам. Таким чином формували громадську думку про необхідність закриття цього храму.

Питання національної російської ідентичності на сторінках тогочасної російської крайової преси порушувалися лише в інтернаціональному дусі, оскільки за допомогою друкованого слова намагалися сформувати нову радянську людину. Про способи побудови в краї соціалістичного суспільства із використанням медіа вже йшлося в попередніх розділах нашого дослідження.

Після проголошення Незалежності російськомовний сегмент в інформаційному полі Закарпаття став навіть біль-

шим. Унаслідок реорганізації зник російський дубляж «Закарпатської правди», але з'явилися тижневики «Единство» (1991, наклад – 6 500), згодом «Единство – плюс» (1993), «РИО-пресс» (1995). Виникла російськомовна періодика рекламного характеру («РАЙТ Макс-сервіс», 1996; «База», 1997), релігійні видання («Путь к истине», 1997). Однак загальний наклад російськомовних часописів склав близько 10 000 прим. Для порівняння, наклад «Закарпатської правди» в 1987 році (див. № 54 (13288) за 5 берез.) був 160 000, як мінімум, половина з нього виходила російським дубляжем.

У той же час значна частина закарпатських видань у перші роки незалежності була зареєстрована як двомовна та вміщувала матеріали українською і російською мовами («Карпатська правда», 1994; «Комуніст Ужгородщини», 1997; «Православна Іршавщина», 1998; «ЕХО Карпат», 2000; «Комерсант», 2000; «Європа-центр», 2000 та ін.), а окремі газети – як тримовні й давали публікації українською, російською та угорською мовами («Карпаторусский вестник», 1995; «Старт», 1996; «Чізай», 2000).

Щоправда, більшість зі згаданих часописів виходили нетривалий час, нерідко спорадично, а деякі з них, до прикладу «Слов'янський союз» (1997), з року в рік переєструвались, але жодного разу так і не з'явилися в інформаційному обширі краю.

Загалом російська етнічна громада на Закарпатті виявилася найслабше організованою в часи національно-інформаційного ренесансу після проголошення Незалежності України. Перші спроби згуртувати закарпатських росіян довкола національно-культурних цінностей припадають на 1993 рік, коли в Мукачеві було створено обласне Товариство російської культури «Русский дом» (голова – С. Махортова), до складу якого увійшло 1500 осіб. У засадничій програмі спілка гарантує надавати місцевим

росіянам всебічну допомогу у вирішенні соціально-економічних питань, однак насправді робота її обмежилася культурологічною та просвітницькою діяльністю, проведенням «Днів російської культури», творчих і музичних вечорів, наукових конференцій та добродійних акцій. Але ці заходи проводилися у колі самих росіян, представники інших національних громад до них слабо залучалися. Найбільш помітними подіями, що пройшли з ініціативи товариства та мали інформаційний резонанс у краї, були міжнародний симпозіум «Українсько-російські відносини в контексті європейського співробітництва», круглий стіл експертів «Формування стратегії національної консолідації в Україні» та заходи, присвячені 200-річчю від дня народження О. С. Пушкіна.

Створене в 1999 році закарпатське відділення Всеукраїнської громадської організації «Русское движение Украины» (керівники – В. Прогораєв, В. Чорномордін) помітного інформаційно-культурницького впливу на теренах Закарпаття не мало, хоч в його програмі й декларується саме така діяльність. Жодне з цих товариств не має свого друкованого органу та й функціонують вони достатньо автономно. Це є однією з причин того, що їх вплив на російськомовну аудиторію Закарпаття достатньо слабкий.

Найбільш помітним явищем в інформаційному просторі Закарпаття виявилася щотижнева обласна газета «Єдинство» («Єдинство-плюс»). У першому ж числі, яке вийшло ще до проголошення Незалежності, часопис окреслює свої інформаційні домінанти: «Наша програма коротка, вона викладена справа від імення. Якщо ви звернули увагу, слова «За соціальну справедливість» змінили інший лозунг, який багато років прикрашував партійні видання. Повірте, це не данина моді. Новий час диктує нові орієнтири. І для партії теж. Якщо перебудова була задумана та вистраждана в ім'я людини, то соціальна справедливість

видається найбільш ємним поняттям, що вміщує в собі демократію та порядок, захищеність громадянина та його благополуччя, закріплених в найвищих міжнародних хартиях і в нашому праві на національні, місцеві, сімейні особливості, традиції та вподобання. Добре б і нам пожити в такий час. Але як не вибирає людина своїх батьків, так не дається їй право вибирати час свого народження. Не прийнято засуджувати батька й матір своїх, давайте ж не чорнити поспіхом і дні, які нам випали. Тим більше, що всі вони пораховані» (1991. – 1 січ.).

У своїй діяльності редакція орієнтується на «громадянина небагатого не високопоставленого, а звиклого до всіх бід, які звалюються на його голову, трохи заляканого суматохою та плутаниною. Але того, що в бідності зберіг високі моральні почуття, того, який в розгул плюралізму не втратив чітких та ясних орієнтирів». І як висновок, часопис констатує: «Що не кажіть, не політики нагодують країну і не красномовні економісти. Вони можуть просити подачку. Громадянину, при всій його бідності, стояти з протягнутою рукою не дозволить гордість».

В мовному аспекті газета, особливо в перші роки існування, спирається не лише на російськомовного читача, вона орієнтується на загальнолюдські цінності, звертається до гострих проблемних питань і твердить, що «...не мова головне. З людиною хотілося б поговорити людськи». В цьому контексті варто наголосити, що «Єдинство-плюс» справді певний час мало доволі високий авторитет не тільки у російськомовних читачів. Серед головних причин – безпощадні та викривальні матеріали на соціально-економічну тематику, яких так бракувало в пресі радянського періоду.

Процеси, що передували розпаду Радянського Союзу, загострили проблему тотального дефіциту найнеобхідніших товарів на полицях крамниць. «Єдинство» регулярно

вміщує матеріали на цю тематику. Причому вони вирізняються злободенністю, а також конкретикою та широким поглядом на проблему. Таким, до прикладу, є публікація «Водоворот» (1991. – 8 січ.) про стихійний ринок у Берегові. Журналіст С. Шимбаровський, далекий від того, щоб звинувачувати продавців та покупців, він, керуючись економічним підходом, твердить, що «попит породжує пропозицію». Автор порушує резонне питання, звідки на базар потрапляють дефіцитні товари: «імпортні джинси, кросівки, чоботи, косметика, шампуні, спиртні напої, радіоапаратура, цигарки?..». Журналіст аналізує причини такої ситуації й підкреслює, що більшість людей, які торгують, не є дармоїдами або перекупниками. В основному це звичайні громадяни, літні жінки, що потребують додаткового підробітку.

З іншого боку, відсутня здорова конкуренція чорному ринку, бо продукція легкої промисловості, яка випускається на допотопному обладнанні, годиться, на думку журналіста, лише для городнього опудала: «гумові чоботи зразка 30-х років, калоші, що давно вийшли з ужитку, жахливі піджаки, що припадають пилюкою, «протитанкові» черевики...».

Бездумне й спотворене наслідування західного досвіду стає об'єктом уваги в аналітичній статті О. Боржави «Принижуючий нас обман» (1991. – 15 січ.). Принагідно зауважимо, що матеріал не втратив актуальності й сьогодні. Автор небезпідставно, із певною часткою сарказму, твердить, що збіднілому українському громадянину неприємно бачити «заміський будинок містера Сміта, який обійшовся йому в 200 тисяч доларів», та й у підвалі у нього сухо, «так само, як у фон Бюргера завжди є вода», а «якщо «Тойота» обійшлася Акіро-сан дорожче, значить у ній насправді вмонтовано радіотелефон або навіть відеомагнітофон... Ми боїмося перемін, бо на цих змінах нас обов'яз-

ково обдурять. Ціну на «Запорожець» піднімуть до вартості «Тойоти». В будь-якій дрібниці чекайте підступність...».

В аспекті соціально важливих проблем регіону й держави «Єдинство» звертається й до таких болючих тем, як брак необхідних продовольчих, промислових товарів та небувале здорожчання («Сербський хліб. Ароматний і м'який – він рідкий гість на столах берегівчан», «Чи будуть обмінюватися купони?». – 1991. – 15 січ.; «Як у вас стосовно картоплі?». – 1991. – 23 лют.; «На землі – без землі і в результаті – без молока», «13 – число нещасне? Куди зникають депутатські запити», «Ціни – не цукор». – 1991. – 6 лип.; «Газети подорожчають, але не впадайте у відчай». – 1991. – 20 лип.; «Здирають податки», «Кусючий долар»; «Гарантії безправ'я». – 1991. – 27 лип.; «Купон помер. Нехай живе купон», «Малюки – без «Малюка». – 1991. – 3 серп.; еміграції населення до США та Західної Європи («Еміграція як вона є». – 1991. – 22 січн.; «Кому він потрібен, цей Ванька», «Радянські емігранти, хто вони». – 1991. – 23 берез.; «Концтабір для Івана, або зачинене вікно еміграції». – 1991. – 1 черв.; «Українці стали поліглотами не від доброго життя». – 1998. – 31 січ. тощо), екології («Спитайте у ріки». – 1991. – 30 берез.; «Залишилось 13 Чорнобилів». – 1991. – 8 черв.), милосердя, пам'яті й загальнолюдської толерантності («Совість» закликає до совісті». – 1991. – 15 січ.; «Щоб вижити». – 1991. – 5 черв.; «Чи повертається добро? Доля людини в епоху милосердя». – 1991. – 8 черв.; «22 червня, день перший», «Згадаємо всіх поіменно», «Чи запалимо свічу пам'яті?», «Легких перемог не буває», «Випадок із нашого дитинства», «Жили двоє друзів». – 1991. – 22 черв.).

Для початку 90-х років ХХ століття характерні бурхливі політичні процеси, які не оминули й Закарпаття. Толеруючи в питанні соціальної справедливості, газета «Єдинство», на відміну від багатьох українськомовних видань краю, стоїть на чітких позиціях збереження СРСР. Яскра-

вим свідченням цього є публікація матеріалів напередодні всесоюзного референдуму щодо майбутнього «оновленого Союзу» (1 грудня 1991 р.). Тенденційно підібрані тексти агітують читача висловитися за збереження СРСР. Подібне спостерігаємо і в редакторській статті «Непростий завтра день», і в інтерв'ю із заступником голови Закарпатської обласної ради народних депутатів Ю. Воробцем, і в статті науковця В. Сурніна «То ж чи потрібен нам Союз?», і в замітках дописувачів: Л. Ільницької, ветерана партії, війни і праці – «Союзу – так»; С. Нефьодової, начальника ужгородського агентства повітряних авіаліній – «Наш спільний дім» (1991. – 16 берез.). Жодного матеріалу, який містив би альтернативний погляд на майбутнє СРСР, у цьому числі газети не вміщено.

Доволі однобічний підхід у редакційній політиці цього часопису спостерігаємо й у питаннях подолання символів тоталітаризму. Так, газета після демонтажу пам'ятника Леніну в Ужгороді вміщує матеріали «Пам'ятник демонтовано. Очікуємо якнайшвидшого покращення життя...», «Вчитися, вчитися... нормам цивілізованого суспільства» (1991. – 31 серп.). За змістом та стилем викладу ці публікації демонструють неприховану ностальгію за минулим, хоч і завуальовані в белетристику й розмірковування про культурно-історичні цінності минулого. Щоправда, до останнього матеріалу газета подає коментарі письменника Фелікса Кривіна, художника-скульптора Лідії Орендовської, які, на відміну від авторів публікацій, підтримують демонтаж подібних монументів.

Хоч на сторінках «Єдинства» і публікується різноманітна за тематикою інформація, загалом у процесі становлення та розвитку магістральних проблемно-тематичних шарів основних матеріалів цього видання спостерігаємо кілька фаз, для кожної з яких характерне загострення уваги на якійсь конкретній темі. Так, у перших числах «Єдинства» найчастіше, за нашими підрахунками, порушувалися про-

блеми соціально-економічного стану та соціальної справедливості в регіоні. Як правило, більша частина публікацій у перших 10 номерах часопису стосувалися саме цих питань. Починаючи з середини березня 1991 року, газета стає поборником ідеї збереження СРСР, що яскраво демонструють як матеріали самих працівників редакції, так і кореспонденції дописувачів. Після невдалого путчу ГКЧП й безуспішної спроби реанімації СРСР, коли стало зрозуміло, що існування Радянського Союзу, як державного утворення, завершилося, «Єдинство» раптом згадало про особливий статус Закарпаття за результатами плебісциту, проведеного під час всесоюзного референдуму про майбутнє «оновленого Союзу». Більше того, часопис активно підтримує русинський рух у краї, публікує матеріали про несправедливе прилучення Закарпаття до УРСР у 1945 році та заборону русинського етносу («Ми, русини, пам'ятаємо». – 1991. – 24 трав.).

Спроба об'єктивно відобразити російськомовний медіасегмент на Закарпатті в контексті розвитку й трансформації ментально-інформаційної свідомості російського етносу як цілісного, історично безперервного процесу, що трансформується й містить логіку та виражену національну своєрідність, виявляється справою достатньо нелегкою. Щоразу з'ясовуються певні протиріччя в інформації, що виявляються не лише в одному номері газети, але й часто в одному й тому ж матеріалі. Ця проблема особливо загострилася на зламі ХХ-ХХІ століть і в новітній період, коли російський етнос перестав бути титульною нацією. Прищеплення міфологеми «старшого брата», який усе вміє, все знає й може кожному дати пораду, часто накладає відбиток і на публікації в газеті «Єдинство». Таким, до прикладу, є матеріал «Владу взяли? Кому її вручити?» (1991. – 5 жовт.), в якому газета не послуговується думкою експертів у складній суспільно-політичній ситуації в регіоні

після невдалого путчу 19 серпня 1991 року, а на свій розсуд дає вказівки та рекомендації, як слід діяти. Незважаючи на те, що ще з перебудовчих часів починають розсекретуватися спецфонди й стають відомими деталі ганебного втручання СРСР у справи сусідніх держав, зокрема Чехословаччини, газета публікує матеріал «30 років тому» (1998. – 15 серп.), в якому романтично й достатньо тенденційно відображає ці події.

Не можна стверджувати, що російськомовна преса Закарпаття не висвітлює проблеми інших етносів, що проживають у краї, однак часто навіть у самих назвах бракує толерантності. Затерті радянські штампи й стереотипні форми перцепції застосовано в таких матеріалах про національно-культурний фестиваль ромів Закарпаття «Цигани люблять танцювати й веселитися», про створення культурно-освітнього товариства німців Закарпаття «Гутен таґ, Відергербург» (1991. – 5 верес.). Критикуючи зміну назв вулиць, та представляючи її як явище манкуртства, газета подає публікацію «Парад перейменувань. Чим не догодив берегівчанам Богдан Хмельницький?» (1991. – 12 жовт.). Як згодом з'ясувалося, одна з найдовших вулиць міста Берегова, де більшість населення складають угорці, все-таки носить ім'я Б. Хмельницького, а от деяким вулицям повернули їхні історичні назви. Зокрема, в радянські часи через незнання посадовцями угорської мови та угорської культури вулиця Міхая Томпи, угорського поетаромантика, була записана як Тупа.

Щоразу, аналізуючи сучасну російськомовну періодику Закарпаття, нашо́вхуємося на колосальні внутрішні протиріччя як у світосприйнятті, формі подачі, так і в змісті матеріалів, що стосуються етнічних проблем краю. Зневажливе ставлення й недовіра російськомовного керівництва до місцевого населення раптом змінилися запеклим обстоюванням автономістських поривань та прагнень до

особливого статусу для Закарпаття. Газета без будь-яких коментарів друкує інформацію з інтригуючою назвою «Хто ще підтримає» (1991. – 7 верес.) про звернення сесії Мукачівської міської ради до Закарпатської обласної ради проголосити область Закарпатським автономним краєм.

Своєрідною кульмінацією в автономістських тенденціях газети стала публікація «Звернення до народів і парламентів» (1991. – 12 жовт.) Товариства карпатських русинів, в якому йдеться про приниження гідності русинського етносу. Не зовсім зрозуміло, від чийого імені подано це «Звернення» й на які соціологічні відомості спираються автори, коли твердять, що «підкарпатські русини відчувають пекучий біль через насилля, що вчинено над ними в 1946 р., коли... було відмовлено в національній приналежності. Національність «русин» було заборонено». Вимагаючи повернути «споконвічну назву русин майже мільйонному народу карпатського краю», критикуючи Рух за образи і приниження членів Товариства карпатських русинів, автори закликають «підкарпатських русинів і всіх мешканців краю не піддаватися обману підбурювачів Руху, які застосовують різні нечесні способи, щоб розпалити ворожнечу між національностями споконвічно мирного краю».

Припускаємо, що сприяння редакції «Єдинства» в поширенні таких тенденцій було зумовлене не бажанням газети зберегти місцеві звичаї та культуру, а підтримкою керівництва Товариства русинів самої інформаційної політики видання, про що свідчить «Звернення». Окрім того, в протистоянні та полеміці між осередком Народного руху Закарпаття та Товариством карпатських русинів газета відверто стояла на боці останніх. Про це свічить серія матеріалів на сторінках видання, а також відгуки читачів щодо публічного обговорення майбутнього статусу Закарпаття в прямому ефірі Закарпатської держтелерадіокомпанії «Хіба це демократія?» (1991. – 5 жовт.).

Водночас на сторінках газети практично не представлена полеміка всередині самої російської спільноти Закарпаття про створення власного культурно-освітнього товариства краю, хоча вона й тривала. Пізніше газета чомусь не стала органом російськомовної громади області. У цій проблемі часопис обмежується матеріалами, що констатують факти: «Русский дом». Читачі за його відродження» (1991. – 12 жовт.), «Русскому дому» – 5 лет» (1996. – 9 листоп.), «Русский дом». В День премоги» (1998. – 16 трав.), «Новини «Русского дома» (1998. – 19 верес.).

Позитивними тенденціями позначені матеріали, присвячені пошуку місця росіян в етнічній мозаїці краю, або ж стосуються культурницької тематики загалом: мистецькі здобутки Олексія Зикіна, актора Закарпатського російського музичного драматичного театру («Театр – його життя». – 1991. – 16 листоп.); 60 річниця видання книги І. Лукаша «Вітер Карпат» («Російський парижанин на Підкарпатській Русі». – 1998. – 22 серп.); потреба в збереженні пісенної традиції в українському суспільстві («Пісні наших батьків». – 1996. – 26 жовт.); ситуація щодо необхідності збереження Невицького замку, історичної пам'ятки Закарпаття XII-XIV ст. («Рідні вороги». – 1996. – 26 черв.); творчі здобутки самодіяльного ансамблю танцю України «Юність Закарпаття» у день його 35-річчя («Команда молодості нашої...». – 1996. – 30 листоп.); роль та місце слов'янофіла із закарпатського села Тибава Ю. Венеліна-Гуци в історії болгарської культури («Основоположник болгарської історіографії». – 1997. – 9 трав.); українськоросійські літературні зв'язки («Український Кобзар і російська культура». – 1998. – 18 квіт.); національно-культурні традиції вірменів краю («Перлина Вірменії». – 1998. – 27 черв.); зародження російського театру («Батько російського національного театру». – 1998. – 25 квіт.); успіхи та здобутки творчих колективів краю за кордоном («Закарпатцям аплодував міжнародний фестиваль». – 1998. – 1 серп.) тощо.

На складність проблеми національної ідентичності росіян Закарпаття в нових умовах вказує публікація В. Пахмурного «З ким ми, росіяни?» (1991. – 5 жовт.). Автор, що приїхав 15 років тому на Закарпаття, де його зустріли щиро й гостинно, хоч і не уявляє собі життя без цього краю, однак «відчуття гостя» ніколи не покидає його. «Хоч воно не заважає повноцінно трудитися, сприймати, як свої біль і радість людей, що складають корінне населення краю». Дописувач схильний вважати, що ніхто не дає морального права таким, як він, визначати подальшу долю народу, який його прийняв. «Нехай цим займаються самі русини, угорці, румуни, словаки, цигани, навіть росіяни, але виключно нащадки емігрантів першої хвилі, що знайшли тут прихисток після драматичних подій 1917 року». Автор переконаний, що так «повинен думати кожний приїжджий, що не втратив почуття такту». Згодом редакція «Єдинства» припустить, що саме публікація «З ким ми, росіяни?» стала поштовхом для об'єднання росіян краю в культурно-просвітницькі товариства, зокрема «Русский дом». Принаймні таке припускає редактор газети в публікації «Полюбити в собі слов'янина» (1996. – 26 жовт.), присвяченій п'ятиріччю з дня заснування цього громадського об'єднання.

Однак, у розрізі національної ідентичності, газета «Єдинство-плюс» не стільки переймається питанням закарпатських росіян, скільки бореться з українським націоналізмом. Матеріали, присвячені цій темі, вирізняються особливою гостротою й нетерпимістю. Свідченням цього є дискусійна стаття «До питання про боротьбу з націоналізмом. Відповідь опонентам» (1996. – 29 черв.), хоч насправді ніхто редакційному колективу газети не опонував. Приводом для полеміки стала однойменна замітка Петра Потушняка, вчителя з Іршави, опублікована в місцевій рухівській газеті «Карпатський голос». Журналіст

«Єдинства», що підписався криптонімом В. Г., обурений тим, що вчитель поділяє думку про націоналізм як ідеологію патріотизму держави. Критикуючи опонента за твердження, що комуно-шовіністи спотворили такі слова, як «націоналізм», «нація», «патріот», що й сьогодні патріота, який любить свою державу, звинувачують в українському буржуазному націоналізмові, В. Г. твердить, що ці слова й не повинні стояти поруч. Сплутуючи семантику слів «націоналізм» та «нацизм», автор розмірковує над питанням «як у «патріотів» вживається націоналізм і релігія» і вважає, що «називати себе віруючим і залишатися націоналістом – це і є ханжество, лицемірство і гріх, що має бути покараний. Бо на пряжках ременів гітлерівських солдат було написано «Got mit uns» – «З нами Бог». Заявляти..., що націоналізм – це найвища ступінь патріотизму, – значить сказати відверту безглуздість». Порівнюючи сучасних патріотів з тими, що опинилися під час Другої світової війни в есесівській дивізії «Галичина», журналіст «Єдинства» вважає, що «багато лідерів націонал-патріотичного руху в Україні, що виник в 90–91-х роках, на повірці показали себе, образно, кажучи, патріотами свого шлунку, роздутого честолюбством, нездорових пристрастей та амбіцій. Виявилося, що окрім цих якостей за душею у цих вождів більше нічого й нема – ні знань, ні здібностей». Забуваючи про радянські переслідування українських патріотів, ув'язнення, вислання та розстріли в боротьбі за незалежність, автор статті твердить, що Незалежність... «дали задарма..., її просто подарували». Особливо журналіста обурює критика російського шовінізму, яку він охрестив «обпльовуванням і киданням бруду у бік «північного сусіда». Погоджуючись, з думкою опонента, що «погано, звичайно, коли українських дітей вчать українофобії», автор твердить, що ще гірше, і це вже справжня трагедія, коли почнуть вчити націоналісти, навіть якщо вони – заслужені вчителі».

У релігійно-духовному аспекті газета декларує толерантність, однак має заплутаний підхід, що нагадує радянську світоглядну позицію. У публікації «Звідки у хлопця нетутешня злість» (1996. – 5 черв.) редакція дивується пропозиції Ігоря Гаврилів, опублікованій у газеті «Срібна земля», не провести до п'ятої річниці Незалежності шаблонні заходи в драмтеатрі з доповідями та концертом, а відслужити молебень в етнографічному музеї. Іронізуючи над твердженням Гаврилів про толерантність до нових старих керівників, у статті порушується питання: «А якщо запас толерантності закінчиться?», й тут же на нього дається відповідь: «Тоді зрозуміло. Комуняку – на гілляку» (підкреслюється, що Гаврилів народився не на Закарпатті). Подібними публікаціями газета продовжує підігрівати започатковану на зламі 80-х–90-х рр. з подачі КДБ тему «галичинофобії» та протиставлення толерантних закарпатців нестриманим націоналістам галичанам. Згодом це питання особливо гостро розгорнулося в періодиці русинського спрямування, про що мова йтиме далі.

Культурницьке життя російськомовної громади на сторінках «Єдинства» представлено вкрай слабо, зате газета активно вступає в дискусії з українськими виданнями. Повчальний тон матеріалів часопису та нескінченні поради щодо національно-культурного устрою краю викликали негативну реакцію інших крайових газет. Дискусія «Єдинства» з «Карпатським голосом» вилилася у «Відкритий лист автору «Ревіння» від В. Г. с глибоким пачтенієм» (1996. – 6 січн.), надрукований українською мовою, в якому, зокрема, стверджується, що «майже п'ять років триває ганебне цькування російськомовного населення краю, тих, кого доля загнала жити й працювати у Закарпаття. А коли ображені, доведені до краю, по суті ні в чому неповинні люди, єдиною провиною яких є їхня мова, намагаються захистити себе і в них іноді вириваються гнівливі слова, з усіх

боків піднімається галас «патріотів». Парадоксальне явище: гасло «Карпатського голосу» адресовано патріотам: «Будити приспаних, єднати патріотів» починає доходити і до «російськомовного» населення... Подобається це комусь або ні, однак доведеться покінчити з неоголошеною війною і визнати цих людей повноправними жителями краю. Неможливо нескінченно кожного дня базікати про права людини, про цивілізований шлях, про демократію, згадувати про дотримання міжнародних угод і водночас чинити цькування групи населення за етнічною ознакою, тримати цих людей у соціальному гетто». Однак жодного аргументу щодо цькування росіян та російськомовних на Закарпатті автор не наводить.

Загалом матеріали «Єдинства», які хоч якось торкаються проблеми національної ідентичності, етнотолерантності, національно-культурних цінностей етносів Закарпаття, часто мають присмак радянського інтернаціоналізму: «Чи не пора нам помиритися й об'єднатися?» (1996. – 20 січ.), «Живе така людина» (1996. – 3 лют.), «Одним членом УНА в Ужгороді більше не стало» (1996. – 10 лют.), «Грані життя» (1996. – 3 серп.), «Коли кинуто перший камінь» (1996. – 29 вер.), «Сердите безсилля» (1996. – 19 жовт.), «Звернення циганських товариств» (1997. – 30 квіт.), «Дякую товаришу Черничко» (1998. – 21 берез.), «Батьківщина – дорожче життя» (1998. – 25 квіт.), «Громада» звітує перед громадськістю» (1998. – 16 трав.), «Міра добра» (1998. – 8 серп.), «І жар душі» (1998. – 22 серп.), «Чужий кухар на політичній кухні» (1998. – 29 серп.), «З вірою в перемогу, з вірою в майбутнє» (1998. – 12 вер.) тощо.

Не вдаючись до глибинного аналізу специфіки менталітету закарпатських росіян, вважаємо, що під впливом місцевого інформаційно-комунікаційного середовища він значно відрізняється від того, що формується не лише на території Росії, а й в інших регіонах України, то ж мусимо констатувати, що, крім газети «Єдинство», попри заплу-

таність її інформаційно-редакційної політики, так глибоко національно-культурницькі питання цього етносу в регіоні іншими часописами не висвітлювалися.

У місцевій періодиці, що друкує матеріали українською та російською мовами, публікації, які прямо чи опосередковано стосуються проблем національної ідентичності та російської культури, мають переважно інформативний, а не аналітичний характер. Однак частіше російськомовні публікації в сучасних закарпатських часописах є передруками з інших видань або інтернет-ресурсів.

2.6. «Русинська» періодика: проблеми атрибутивності

«Русинська» преса, як і сам русинський рух, пройшовши декілька фаз у своєму розвитку, мають низку специфічних особливостей. Проте від найперших видань закарпатська періодика, яку представники сучасного «русинства» особливо любляють розглядати як явище «русинської» культури, у процесі розвитку рухалася до народу, нехай і через використання спочатку чужої мови, язичія, і нарешті народної. Ті ж процеси, що відбуваються сьогодні в друкованих органах товариств русинського спрямування, засвідчують рух у протилежному напрямку: використовуючи архаїзми, запозичення, діалектні одиниці та застарілі граматичні форми, сучасна «русинська» преса намагається витворити якусь штучну мову, не зрозумілу ні молодому поколінню закарпатців, ні підготовленим фахівцям-лінгвістам.

Від часу проголошення Незалежності, за нашими підрахунками, в інформаційному обширі Закарпаття зареєстровано 6 газет, 2 журнали та один літературно-мистецький додаток, що задекларували себе як «русинські» видання. Типологічно ці періодичні видання достатньо однакові й можуть бути визначені як суспільно-політичні,

хоч деякі з них зареєстровані як «народна двотыжньова новинка Общества подкарпатських русину» («Подкарпатська Русь», «Русинська газета»), «общественна культурно-просвітительна новинка» («Подкарпатський русин»), «народна новинка» («Русинська бисіда»), а інші – як громадсько-політичні («Айно», «Підкарпатська Русь – наш край»), літературно-мистецькі («Сад журналу «Айно»), релігійно-просвітницькі («Християнська родина») та науковопопулярні («Руснацький світ») часописи.

Спроби витворити за допомогою засобів масової інформації новий етнос на Закарпатті, який нібито не має нічого спільного з українцями, не є новою потугою. Закономірно, що ці процеси, не без допомоги політичних сил сусідніх держав, найчастіше активізувалися саме тоді, коли виникала реальна можливість створення незалежної Української держави.

Ключовою та специфічною ознакою русинського руху від самого його зародження є те, що раз у раз активізація цієї діяльності припадає на складні суспільно-політичні часи, коли нерідко вирішується не лише доля самого Закарпаття, а й чи не всього європейського континенту. Такі ситуації склалися під час революції 1848 року, в часи австро-угорського дуалізму, так було в період Першої та Другої світових воєн, так сталося і наприкінці ХХ ст., коли вся соціалістична система почала розвалюватися, а комуністична ідеологія інтернаціоналізму довела свою неспроможність. Друга важлива ознака русинського руху полягає в тому, що весь час він знаходиться під впливом зовнішніх чинників, зокрема іноземних держав, через фінансування і насадження деструктивних ідей. Причина цього – стратегічно важливе розташування Закарпаття як транскордонного регіону, який щоразу стає каменем спотикання у вирішенні геополітичних питань Європи. Таким чином, представники русинського руху, пропагуючи, зокре-

ма через медіа, свою ідеологію та уявлення про напрями розвитку краю, в жоден із періодів свого існування не діяли самостійно, а завжди були під прицілом та впливом певних інформаційно-політичних чинників чужих держав. У час свого зародження русинство було культурно-політичною течією в національно-визвольному русі Закарпаття другої половини ХІХ – першої половини ХХ ст., що сформувалася серед місцевої інтелігенції і духівництва як один з регіональних різновидів панславізму та «москвофільства». Кінцевою метою тогочасних «карпаторосів» та їхньої народно зорієнтованої періодики було проголошення себе окремим народом, але у складі АвстроУгорщини, а згодом – Угорщини і Чехословаччини. В попередніх розділах роботи вже йшлося про те, що в ХІХ ст. «карпаторусинство» разом зі своєю пресою мали почасти антиугорський характер, тяжіли до галицького й буковинського «москвофільства». Його представники – О. Духнович, А. Добрянський, О. Митрак, І. Раковський, І. Сільвай, В. Кимак, Є. Фенцик та ін. орієнтувалися на царську Росію, намагалися послуговуватися російською літературною мовою в художній творчості, пресі, освіті та навіть у богослужінні. Насправді це було відоме «язичіє» – суміш російської і церковнослов'янської мов з мадяризмами та незначною кількістю місцевих діалектизмів. Однак і галицькі, і буковинські, і закарпатські (угорські) «карпатороси» вважали себе одним народом – русинами Австрійської держави, про що сьогодні вперто не хочуть чути представники політичного неорусинства.

Після австро-угорського дуалізму 1867 року Угорщина всіма можливими інформаційно-комунікаційними ресурсами та політичними засобами почала наступати на національно-культурні права закарпатців з метою насильницької асиміляції їх в угорськомовному середовищі. Тоді «карпаторусинство» та його періодика стали одним із засобів

збереження своєї національної ідентичності. У цьому зв'язку науковець О. Мишанич слушно зауважує, що «потяг до великої слов'янської держави – Росії, її культури й мови диктувався політичними чинниками. Оскільки українці в той період не мали своєї держави, були малоросами в складі Російської імперії, офіційно користувалися російською мовою, то, зрозуміло, закарпатці, визнаючи свою належність до «мало-руського племені», все більше поглядали на Північ – Москву і Петербург, звідки чекали порятунку від національної і культурної смерті. Вони тягнулися не до російського народу і його культури, а до Російської держави, яка не шкодувала коштів і сил, щоб залучити в орбіту свого впливу всі слов'янські народи. Не рахувалася вона лише з «малоросами», вважаючи їх «южно-руським племенем». Та оскільки галицькі, буковинські та угорські русини перебували в чужих державних організаціях, Росія загравала з ними, послідовно творячи з них окремі народи – «общеросов», «карпаторосов», «угро-росов», відокремлюючи їх від «малоросов» і тим паче від українців, які з середини ХІХ ст. заявили про себе як про окрему державотворчу націю» [див.: Мишанич].

Приєднання Закарпаття до складу УРСР після завершення Другої світової війни було не лише геополітичним планом керівництва Радянського Союзу, а й прагненням закарпатських українців, що засвідчив Перший з'їзд народних комітетів, який відбувся в Мукачеві 26 листопада 1944 року і прийняв рішення про вихід Закарпаття зі складу Чехословаччини і возз'єднання його з Україною. З'їзд звернувся до Верховних Рад УРСР і СРСР з проханням включити Закарпатську Україну до складу УРСР. Тоді ж було утворено Народну Раду Закарпатської України як вищий тимчасовий орган влади на території краю, котру очолив І. Туряниця.

В сучасних умовах інформаційної війни, особливо після анексії Криму, спроби знищити Українську державу

шляхом її розчленування набувають особливо гострої форми. Так «регіональна, суто українська проблема карпато-русинства втягується у ширші геополітичні проблеми – проблеми перегляду кордонів і перерозподілу Європи. Для того, щоб відновити дотріанонські кордони бодай на якомусь відтинку, треба із закарпатських українців зробити новий, русинський народ, повернути його на рівень Австро-Угорщини початку ХХ ст., розпалити тут українофобію і галичанофобію. Все це нині на Закарпатті успішно робиться... Закарпаття при потуранні Києва отримує відчутну підтримку не лише «Общества подкарпатских русинов», а й місцевої адміністрації, владних структур, частини творчої інтелігенції і професорсько-викладацького складу Ужгородського університету» [див.: Мишанич].

Новітня активізація русинського руху припадає на кінець 80-х – початок 90-х років ХХ ст. і характеризується методичним та цілеспрямованим використанням різноманітних форм медіакомунікації й інформаційних технологій для поширення своїх засадничих принципів окремішності русинів та ідей про необхідність незалежного розвитку Закарпаття. Свідченням геополітичної зацікавленості регіоном є матеріал, на який одним із перших звернув увагу відомий український літературознавець і громадський діяч Олекса Мишанич, виходець із Закарпаття. Так, у вересні 1990 року в Женеві було проведено секретну нараду радянських і німецьких експертів, на якій обговорювали геополітичні проблеми Середньої Європи. За зразком мюнхенської змови 1938 року, на думку вченого, два хижакі вирішили провести новий перерозподіл Європи, ігноруючи при цьому Гельсінську угоду та інші міжнародні договори. Чеська політико-економічна газета «Politika» («Політика») на своїх шпальтах розмістила цю секретну інформацію, з якої довідуємося, що Закарпаття також було втягнуто в політичну гру. Подаємо лише один пункт

«рішення»: «СРСР не буде забороняти від'єднанню Закарпатської України на випадок дестабілізуючої діяльності українських націоналістів та її включенню до Угорської Республіки» (Politika. – 1991. – 14 nov.).

Деякі дослідники небезпідставно вважають, що після створення закарпатського осередку Народного Руху «з метою його поборювання, місцевий обком Компартії та КДБ, за вказівкою союзних органів, вирішили утворити у області «інтерфронт» у вигляді Товариства карпатських русинів, реанімувавши для цього довоєнні русинські ідеї про неналежність, начебто, закарпатських українців до українського народу» [Мишанич, 1991]. Як підтверджує В. Довгей у публікації «Неорусинство? Ні, тіньовий реваншизм» (Карпат. Україна. – 1992. – 1 квіт.), з цією метою КДБ вже восени 1989 року започаткував проведення в Ужгороді «русинських семінарів». Показово, що 6 лютого 1990 року Інститут етнографії Академії наук СРСР заявив: русини є окремим східнослов'янським народом [249, с. 77–104]. О. Мишанич та інші науковці простежили в матеріалах чеської газети «Necenzurované noviny Ty rudá kráva» («Нецензуровані новини. Руда корова», 1992. – № 14), що «головний ідеолог та вождь русинів різних угруповань, канадський професор Павло Роберт Магочій був агентом спецслужб Чехословаччини комуністичних часів» [Мишанич, 1991]. О. Данко припустив, що П. Магочі водночас був також агентом КДБ СРСР (Карпат. Україна. – 1992. – 18 черв.). І нарешті Віктор Школьник, провідний аналітик та розвідник КДБ СРСР, в інтерв'ю «Мы не были против реформ, мы были против обвала» засвідчив, що канадський професор Магочі насправді був агентом спецслужб двох держав (Независимость. – 1998. – 6 жовт.). Стає зрозуміло, чому поодинокі русинські діалоги на рівні суспільнопобутової комунікації, зокрема між колишньою комуністичною партійною номенклатурою, вилилися в установчу конференцію русинів, що

відбулася 17 лютого 1990 року в Ужгороді. В її роботі взяло участь 324 делегати і 87 запрошених. Події на цьому одноденному заході розвивалися карколомно: схвалено створення обласного культурно-освітнього товариства карпатських русинів та доручено розробити Статут організації. Одночасно сформовано п'ять первинних осередків організації: Ужгородська міська ім. М. Лучкая, Мукачівська районна ім. О. Митрака, Берегівська районна ім. О. Духновича, Свалявська районна ім. Ю. Гуци та Рахівська районна. Головою товариства обрано М. Томчанія, заступниками – Б. Сливку і М. Михальову, а 33 делегати увійшли до правління організації.

Тогочасні обласні очільники не зважали на активізацію русинського політичного руху, який зайняв сепаратистську позицію щодо перспектив краю, і в умовах послаблення важелів впливу з боку Києва намагався здобувати щоразу ширші права на самоврядування. Задля підкреслення унікальності краю просувалися навіть рекламні технології на зразок запровадження на Закарпатті середньоєвропейського часу. «30 травня 1990 року II сесією Закарпатської обласної Ради народних депутатів було прийнято рішення «Про введення на території Закарпатської області середньоєвропейського часу». Згідно з цим рішенням, у ніч із 1 на 2 вересня 1990 року о 2 год. за московським часом на території області запроваджувався порядок обчислення часу першого часового поясу. Рішення діяло аж до березня 1992 року, коли було встановлено єдиний загальнодержавний (київський) облік часу» [Зан, 2013, 276].

У січні 1991 року «було сформовано робочу групу з вивчення правомірності питань, поставлених у «Декларації» товариства карпатських русинів та інших громадсько-політичних формувань. А вже в лютому цього ж року на сторінках «Закарпатської правди» з'явилася заява 17 діячів науки, культури і мистецтва Києва (вихідців із Закарпаття), де засуджувались автономістські амбіції русинсь-

кого товариства. У висновках робочої групи облвиконкому зокрема зазначалось, що «...русини Закарпаття, як субетнос, є частиною української нації, із своїми етнічними особливостями» [Зан, 2013, 277].

Через відсутність офіційної інформації й не зовсім чітке розуміння подальшого суспільно-політичного розвитку нещодавно здобутої української державності, коли почалася, хоч і неповна, елімінація комуністичної вертикалі, вплив Києва на Закарпаття послабився. У такій ситуації обласне керівництво, яке ще за радянських часів воліло вирішувати проблеми області не з Києвом, а з Москвою, радо вхопилося за рецепти, висунуті товариством карпатських русинів, щодо розбудови автономного устрою в області.

В умовах слабкої інформаційно-політичної національної стратегії та браку комунікації з боку Києва в 1991 році Закарпатська обласна Рада народних депутатів стає епіцентром етнополітичних рухів, які щоразу посилювалися в краї. Розбіжності в поглядах щодо статусу Закарпаття між прихильниками автономного устрою та представниками національно-патріотичних об'єднань, які обстоювали соборність і унітарність України, призвели до того, що етнополітична ситуація в області стала критичною. З іншого боку, існував спротив колишньої комуністичної номенклатури, яка всіма способами почала підкреслювати окремішність та унікальність населення краю, успішно спираючись на регіональний патріотизм закарпатців.

У редакційній статті «Стрітилисьмесья. Первойе слово од головного редактора карпато-русинської новинкы» («Зустрілися...») новостворена газета «Подкарпатська Русь» відразу декларує: «Мы ся будеме бороти за признанья нас окремішным народом, йак то было здавна. Мы майеме право і типирьки на свойу школу, книжку ци новинку» (1992. – 8 трав.). А вже в липневому номері той же часопис оголошує, що обласна Рада прийняла відповідну ухвалу, а тому «Мож писатися русином» (1992. – 30 лип.).

Інформаційна ситуація на Закарпатті в цей час набуває майже неконтрольованого й етнічно загрозливого характеру: поширюються чутки та інформаційні листівки щодо майбутнього національного облаштування краю, в медіа культивується мова ворожнечі, розпалюється протистояння між автохтонними і приїжджими жителями краю. Існує велика ймовірність, за твердженням науковців, що до творення такої ситуації причетний КДБ та спецслужби іноземних держав.

Ситуація так обросла чутками та суперечливою інформацією, що правлінню «Общества підкарпатських русинів» довелося звернутися через пресу до громадськості краю із «Заявою», в якій, зокрема, йдеться про таке: «Останнім часом у нашому краї появилися різні листівки, звернення за підписом якоїсь Карпатської русинської асоціації, в яких звучать заклики до міжнаціональної ворожнечі, відкрито закликають до видворення з краю «пришельців», «чужинців», «окупантів» – росіян, галичан, вірмен та «яничарів». Такі заклики є грубим порушенням Конституції, Декларації прав людини, і можуть призвести до конфронтації між людьми різних національностей, які живуть у нашому краї. Общество підкарпатських русинів категорично відмежовується від подібних заяв і закликів, гнівно засуджує авторів цих пасквілів, якусь нелегальну Карпатську русинську організацію, заявляє, що нічого спільного такі заклики з русинським національним відродженням не мають і не служать цій благородній справі. Звертаємося через нашу газету до вищеназваних нелегалів негайно припинити підривну, дестабілізуючу антилюдську пропаганду серед населення краю і не допускати розпалювання міжнаціональної ворожнечі» (1992. – 10 верес.).

З іншого боку, русинські товариства через свою пресу вимагали від центральної та місцевої влади виконання всіх атрибутивних ознак автономії Закарпаття. У «Відкритому листі Президенту України пану Леоніду Кравчуку»

закликали очільника держави якнайшвидше вирішити свої передвиборчі обіцянки стосовно Закарпаття як спеціальної самоврядної території (1992. – 19 черв.), в «Заявленні» критикували обласну владу за бюрократизацію процесу «восстановлення національності русин ушитким жителям краю» (1992. – 13 серп.), «Протестом» засудили організаторів урочистого вечора в Ужгороді, присвяченого річниці незалежності України через невиконання після Державного гімну місцевого – «Подкарпатские русины, оставте глубокий сон» (1992. – 10 верес.).

Намагаючись подолати суспільно-політичне протистояння, місцева влада ініціювала засідання XII сесії XXI скликання Закарпатської обласної ради (31 травня 1993 р.), на якому було затверджено результати загальнообласного референдуму (1 грудня 1991 р.), внаслідок якого 78% виборців проголосували за те, щоб Закарпаття отримало (із закріпленням у Конституції України) статус спеціальної самоврядної адміністративної території як суб'єкта у складі незалежної України і не входило в будь-які інші адміністративно-територіальні утворення. Цей захід був дещо запізнілою реакцією на проголошення в Мукачеві (15 травня 1993 р.) «Тимчасового уряду Підкарпатської Русі» на чолі з проф. І. Туряницею, до складу якого ввійшли й громадяни Словаччини та Угорщини.

Самопроголошений уряд через місцеві й закордонні медіа розпочав інформаційну кампанію з дискредитації української державності. Увага громадськості особливо загострювалась на нібито складному становищі русинів на Закарпатті, що були насильно й незаконно прилучені до української нації, а через це вимагалось визнання нечинності радянсько-чехословацького договору 1945 року. Обласна влада в таких умовах намагалася дистанціюватись від політичного сепаратизму, який пропагували окремі лідери русинського руху. Водночас діяльність Тимча-

сового уряду підтримали словацьке та російське національно-культурні товариства, Асоціація демократів Закарпаття, «Народна рада громадянської злагоди», «Громадянський конгрес України». Угорська преса активно пропагувала ідею автономії Карпатського Єврорегіону та політичного русинства. Зокрема, угорське телебачення 13 серпня 1993 року рекламувало міністрів «тимчасового уряду» й лідера І. Туряницю. З підтримкою автономістських вимог 11 червня 1993 року виступило також оргбюро Закарпатського відділення Союзу комуністів» [див. дет.: Зан, 2013, 267 – 311].

У жовтні 1993 року голова обласної ради Д. Дорчинець опублікував розпорядження про скликання 29 жовтня 1993 року сесії обласної Ради для проголошення самоврядності, однак через спротив демократичних організацій та обговорення у Верховній Раді України питання вільної економічної зони, сесія так і не була проведена.

Наростання невдоволення діяльністю Президента Л. Кравчука та Верховної Ради, проведення дострокових виборів до українського парламенту, обрання Президентом Л. Кучми у 1994 році були об'єктивними чинниками державотворчого процесу України. Отож загальноукраїнські політичні процеси дещо пригальмували нестабільну етнополітичну ситуацію на Закарпатті.

У вересні 1994 р. представник Общества русинів Є. Жупан подав депутатський запит із вимогою розгляду на сесії Закарпатської обласної Ради питання про автономію краю. У підготовленому проекті «Заяви про включення в порядок денний питання про статус автономії нашого краю» проголошувалася Підкарпатська автономна республіка, а в її складі Березівський національно-культурний округ. Обласну Раду пропонувалося перейменувати на парламент Подкарпатської автономної республіки у складі України.

На думку дослідників, «поступ русинського політичного руху на Закарпатті вже в середині 90-х років перейшов

з відкритої до латентної фази його розгортання. У серпні 1996 року в Пряшеві (Словаччина) Світова Рада русинів висловила недовіру І. Туряниці, як «провокатору в русинському русі». 29 березня 1997 року в Мукачеві на позачерговій конференції товариства підкарпатських русинів І. Туряниця був позбавлений керівних прав та повноважень. Виступаючі звинувачували його у привласненні оргтехніки та коштів, зволіканні з перереєстрацією товариства. Відтак було обрано нове Правління та делегатів на IV Світовий конгрес русинів в Будапешті. Співголовами русинської організації стали І. Талабішка, Л. Лецович та І. Петровцій. 18 квітня 1997 року товариство русинів було перереєстроване у встановленому порядку з офіційною назвою «Общество подкарпатських русинов». Метою товариства стала «...консолідація всіх русинів, що проживають на Закарпатті та за його межами, на русинське етнокультурне відродження». Ця організація оголосила чітку етнокультурну орієнтацію на плекання традицій та культури корінного населення краю. Зокрема, вже тоді члени товариства проводили підготовку до фестивалю русинської культури «Червена Ружа», присвяченого 1100-річчю Мукачева [див. дет.: Адамович; Зан, 2013; Ходаківський].

Однак в Ужгороді 4 квітня 1997 року відбулася конференція прихильників І. Туряниці, які засвідчили його повноваження. 20 серпня вони зареєстрували організацію «Общество карпатських русинов», серед завдань якого було «...перетворення сучасного Закарпаття в екологічно чисту, демілітаризовану заповідну зону». Головною ж метою товариства й надалі було офіційне визнання русинської національності в Україні.

У тому ж році засновано Русинське науково-освітнє товариство, яке розгорнуло активну видавничу роботу й опублікувало чотири випуски науково-популярного журналу «Руснацький світ».

Незважаючи на те, що в останній час серед русинства пріоритет віддається культурологічному компоненту, вимоги політичного крила продовжують лунати на конгресах та форумах громадськості, на акціях русинських товариств.

Про байдужість обласної влади до політичного русинства свідчить той факт, що на сесії облради 8 грудня 2000 року депутатський запит Є. Жупана щодо присвоєння ідентифікаційного коду русинам при майбутньому переписі був проігнорований депутатами. Обласна рада всіляко уникала конфронтації. Упродовж 2000–2001 років розгорнулася агітація русинських товариств у зв'язку з проведенням 5-14 грудня 2001 року першого Всеукраїнського перепису населення.

Спроби повернутися та реанімувати ситуацію початку 90-х років проявились у зверненні Сойму підкарпатських русинів [див.: Заява Сойму...] до голови Закарпатської облдержадміністрації Г. Москаля з приводу обласної символіки. В серпні 2001 року він оголосив конкурс на прапор, герб та гімн області. Проте за якийсь час дія ухвали від 30 серпня була призупинена.

Після постпереписного (2001 р.) та поствиборчого періоду (2002 р. – парламентські та 2004–2005 роки – президентські вибори) на Закарпатті знову відбувається реанімація русинського руху. Насправді це друга хвиля (після 1990 року) активізації русинської політичної ходи в краї. Лідером закарпатських русинів стає священник о. Димитрій Сидор (голова організації «Сойм підкарпатських русинів»). Окремі експерти зазначають, що в цей період русинська динаміка явно підпадає під вплив Москви, однак зацікавлення росіян русинськими проблемами почалися набагато швидше [Дронов, 91-94]. Про нездоровий інтерес сусідньої держави до окремого регіону України свідчать конференції та створення організацій-земляцтв у Росій-

ській Федерації, участь проросійських організацій у русинських акціях, що проходили в Мукачеві та Ужгороді. Не без російської допомоги в жовтні 2005 року створюється ще одна організація під назвою «Народна рада русинів Закарпаття», яку очолює депутат Закарпатської обласної ради Є. Жупан. Уже 7 березня 2007 року Закарпатська обласна Рада народних депутатів визнала національність «русин» на теренах краю. Про це звітували закарпатські русини на IX Світовому конгресі русинів (21–24 червня 2007 р.) у румунському Мараморош-Сігеті й раділи з того, що на заході «пронизовалося челленов нитков про то, што русинські організації світу покликані створьовати єдинный, русинський національний фронт у своїх домаганнях на право почувати себе руноправным народом межи ушиткыми народами світу» (Подкарп. русин. – 2007. – 12–26 черв.). У кінці 2007 року в Мукачеві на засіданні Сойму була ухвалена декларація з вимогою незалежності Закарпаття. Вже через рік, 25 жовтня 2008 року, Другий Європейський конгрес русинів у Мукачеві ухвалив «Меморандум про прийняття акта проголошення відновлення русинської державності».

В останні роки українська громадськість через медіа більше дізналася про діяльність «тіньового русинського уряду», очолюваного П. Гецьком. В оприлюдненому «Меморандумі», зокрема, відзначалося, що з 1991 року до складу України Закарпаття (Підкарпатська Русь) входить «лише номінально».

Пізніша заява в Мінську о. Димитрія Сидора про проголошення незалежності республіки Підкарпатська Русь призвела до порушення СБУ кримінальної справи у зв'язку із зазіханнями на територіальну цілісність України. 25 квітня 2009 року в Пардубіце (Чеська Республіка) Перший світовий конгрес підкарпатських русинів прийняв рішення про створення 1 грудня 2009 року республіки Підкарпатська Русь зі столицею в Мукачеві або Ужгороді. Цю

ідею разом із прийняттям Конституції 1 травня 2009 року мав затвердити Європейський конгрес в Ужгороді, втім цього не відбулося. Як і раніше, за сприяння русинських активістів знову було порушено питання про регіональну символіку Закарпаття. Сучасний герб Закарпатської області був затверджений ще 18 грудня 1990 року, однак питання крайового прапора та гімну стали дискусійними. Так, із поданих аж п'ятдесяти варіантів на розгляд сесії обласної ради було рекомендовано винести два проекти: синьо-жовтий із зображенням у куті герба з ведмедем (авторство Закарпатського художнього інституту), і триколірний – синьо-біло-червоний також з гербом краю у верхньому лівому куті (поданий Народною радою русинів Закарпаття).

Після тривалих дискусій 27 лютого 2009 року в Ужгороді на 23-му пленарному засіданні сесії депутати Закарпатської обласної ради затвердили остаточний варіант прапора області. Більшістю голосів від всього депутатського складу було все ж прийнято перший варіант прапора. 22 грудня 2009 року Закарпатська облрада проголосувала за прийняття тексту гімну Закарпатської області «Подкарпатские русины, оставте глубокий сон» (слова О. Духновича, музика С. Фенцика).

Згодом в русинській періодиці, як і раніше, публікуються звернення лідерів русинських товариств до керівників закордонних держав. Зокрема, в газеті «Подкарпатський Русин» за березень–квітень 2010 року опубліковано звернення президії Народної ради русинів Закарпаття до Президента Чеської Республіки В. Клауса, а в наступному номері – до прем'єр-міністра Угорщини В. Орбана з проханнями «виступити на захист прав русинського народу на свою національність та самоуправління». 26 березня 2011 року в онлайн-режимі відбувся Четвертий Всесвітній та Сьомий Європейський конгрес підкарпатських русинів.

У резолюції цього конгресу чітко заявлено, що одним із стратегічних напрямів співробітництва, крім Європейського Союзу, є співпраця з Росією. Для цього русинам потрібно: «цілеспрямовано добиватися визнання Підкарпатської Русі з боку Російської Федерації; розширити взаємодію з російськими національними патріотичними і Православними організаціями, які, як і русини, ще зберігають стародавню руськість; налагодити діалог з державними органами Російської Федерації; розвивати й зберігати російську мову в Підкарпатській Русі як мову міжнаціонального спілкування...» [На «русинському» русі...; Україна утискає права...].

Російська Федерація і в нинішніх умовах виявляє неабиякий «інтерес» до русинського питання.

У русинському середовищі знову продовжуються взаємні звинувачення та протистояння стосовно лояльності до влади та зовнішньополітичних орієнтацій. Обласна періодика, Інтернет переповнені скандальними та образливими взаємними звинуваченнями русинських теоретиків і практиків краю. Один із лідерів сучасного русинства на Закарпатті, член президії Народної ради русинів Закарпаття М. Староста (відомий власним блогом «Микола Жалива» і своїм гаслом «Я русин! І тым горжусь!») на словах відмежовується від сепаратистських лозунгів Д. Сидора та П. Гецька. З іншого боку, вказує на нагальність створення Ліги Націй Закарпаття, де русини будуть представлені поряд із представниками інших етнічних спільнот краю і сприятимуть виробленню спільної суспільно-політичної стратегії розвитку Закарпаття. Отже, русинський політичний рух в краї продовжує залишатися латентним дестабілізаційним фактором української етнополітики початку XXI століття.

Аналіз проблемно-тематичних шарів «русинської» періодики Закарпаття засвідчує її однотипність та слабку

актуальність матеріалів для широкої читацької аудиторії. На сторінках цих газет, незалежно від того чи вони визначилися як суспільно-політичні, чи мистецькі та культурнопросвітницькі, повторюються одні й ті ж теми: приниження русинів у складі Української держави, домагання визнати їх як окрему націю, «українська окупація» Закарпаття, звинувачення чинної влади України в «геноциді русинів», завдання «збитків» русинам незалежною Україною, вимоги автономного статусу для Закарпаття або проголошення незалежної держави Подкарпатська Русь. Загалом закарпатським «русинським» часописам бракує самих атрибутивних ознак періодики, серед найголовніших зазначимо такі:

1. Відсутність кодифікованої літературної мови (зокрема й унормованих словників), якою б послуговувалась уся преса, що визначила себе як русинська. В газетах використовуються штучні мовні утворення на розсуд кожного редактора, а також діалектизми регіону, де він виріс. Навіть такі усталені для кожної мови лексеми, як позначення назв місяців року та днів тижня, вживаються в кожному виданні по-різному (януар – янувар; фебруар – лютий – февруар; юній – юній – йуній; септембер – сектембер; вуторок – уторок; четвирь – читвирь – четверьг).

2. Не існує художньої літератури, яка створювалася б закарпатською «русинською» мовою чи допомагала її кодифікації, подібно до бачванських русинів, до яких місцеві прихильники русинства часто апелюють. Твори, що друкуються на сторінках місцевої «русинської» періодики, маловартісні, здебільшого сатирично-гумористичного характеру, а іноді й сороміцького змісту (див. «Русинська бисіда»).

3. Жанрова палітра «русинських» часописів вузька й однотипна, а матеріали інформаційно й тематично слабо насичені, майже в кожному номері друкують заяви, звернення, протести, відкриті листи тощо.

4. З погляду медіаправа та журналістської етики «русинська» періодика нерідко друкує інформацію деструктивного, часто образливого характеру, зокрема й у питаннях, що стосуються міжнаціональної комунікації, свідомо фальсифікує історію Закарпаття, не дотримується етнічної толерантності, передусім стосовно державотворчого етносу.

5. За аудиторним охопленням ці часописи спрямовані здебільшого на читача старшого віку, що цікавиться суспільно-політичними питаннями, та й то вузького регіонального спрямування.

6. Для «русинських» видань характерна не часткова дискретність, що є загальною рисою періодики, а, як правило, повна залежність від фінансових надходжень, переважно закордонних.

Характеристика русинського друкованого інформаційного сегмента на Закарпатті буде неповною, якщо не згадати газету-тижневик «Карпаторусский вестник» (друкується з 7 січня 1995 р., головний редактор – Василь Зубач), яка на словах стоїть осторонь політичного русинства, але насправді обстоює ці позиції. На відміну від «русинських» видань, газета тривалий час виходила регулярно. Редакція задекларувала, що часопис друкує матеріали російською, українською та русинською мовами, однак інформації українською в газеті достатньо мало, натомість велика площа відводиться саме «русинським» проблемам. Редакційна стаття першого номера «Карпаторусского вестника» – «Здравствуйте» – опублікована російською мовою. Редакція декларує, що виступає «проти насилля над людиною, за її права і свободи. Свобода слова – складова цього принципу», часопис запрошує до «співробітництва всіх – нормальних і «ненормальних», інакомислячих, і просто тих, що вважають себе такими, художників та основоположників нових течій у журналістиці, поезії, прозі, філософії, тих, кому старі конторські сили не дають вільно дих-

нути, заважають самовираженню». Засновники закликають «не зачинятися в чотирьох стінах, не ховатися в підвалах і не плакати над своєю незрозумілістю». Дбаючи про права людини, редакція проголошує, що «спокійно ставиться до людських симпатій, віросповідання, політичних позицій та манер. Але спокійно лише у тому разі, якщо позиція іншого індивіда не тягне за собою посягання на здоров'я та життя іншого. Кожна людина цінна сама по собі, як герой Біблії – Христос. І тому всі люди вповні здатні жити разом, і зберігається в серцях палка надія на єдине людство. Людство людяності». Проте всі ці палкі редакційні слова абсолютно перекреслює інтерв'ю В. Зубача «XX вік – століття краху імперій та імперського ставлення до людини» (початок якого вміщено на цій же сторінці) з одним із керманів «Общества подкарпатских русинов» І. Туряницею, професором кафедри біохімії та фармакології Ужгородського університету. Реципієнт, звинувативши «обманщика Кравчука», провівши вододіл між собою, В. Черноволом, С. Хмарою та «подкарпатським бойовиком» Заяцем, констатує: «на свою біду не розуміють нас. Через нерозуміння ми рано чи пізно відокремимось і покажемо, як жити в мирі між всіма людьми... Історія цього краю буде залежати від усіх них – корінних народів, вони матимуть за щастя, незалежно від національності, називати себе русинами».

Таку ж специфічну людяність демонструє й матеріал «А ми собі, заспіваєм, бо сьме дяку маєм...» (1995. – 2 лют.) В. Саламахи, написаний так званою русинською мовою, де йдеться про таке: «розмаїття, багатство культури іде на хосен людям, а верховна пані Політика не видить сього, хоче все звести до штучного київсько-проукраїнського взірця, дати на відкуп різномовним жевжикам... Якщо мізерний ханти-мансійський народ пропагує свою культуру – то ми майже мільйонний етнос, чому її не чуємо, гребуємо, занепащаємо?».

У такому ж ракурсі розглядається проблема міжнаціональної комунікації в матеріалах «Король України. Про

спробу українських націоналістів коронувати Вільгельма Габсбурга» (1995. – 2 лют.), «Кому вигідно забороняти пам'ять» (1995. – 16 лют.), «Малі народи. Проблеми загострюються, тому що не вирішуються» (1995. – 29 берез.), «Волошин і галицькі революціонери» (1995. – 30 берез.).

Хоч газета друкує матеріали здебільшого російською, а частково й українською мовами, зміст публікацій явно вказує прорусинські симпатії редакції. Заради справедливості слід зауважити, що «Карпаторусский вестник», на відміну від газет, що друкуються так званою русинською мовою, достатньо активно публікує також матеріали культурознавчого характеру, які стосуються минулого Закарпаття, а також художні твори місцевих і російських авторів. Опублікована на сторінках часопису русинська поезія здебільшого має сатирично-гумористичний характер і пересипана величезною кількістю діалектизмів і слів іноземного походження. За змістом поетичні твори призначені читачам, яким уже виповнилося 18 років.

Таким чином, проаналізувавши «русинський» інформаційний сегмент на Закарпатті, доходимо висновків: власне «русинські» періодичні видання на Закарпатті, незважаючи на те, чи вони визначили себе як суспільно-громадська або літературно-мистецька новинка, чи культурно-просвітницький, суспільно-політичний часопис, за своєю інформаційно-редакційною політикою, світоглядною позицією та баченням перспективи розвитку краю поділяються на дві групи: 1) поборники політичного русинства, які виступають за те, щоб відібрати якнайбільше повноважень у Києва, передати їх до Закарпаття, максимально розширити права регіональної влади, надати краю автономний статус аж до права виходу зі складу Української держави; 2) прихильники культурницького русинства, що виступають за плекання народних звичаїв, обрядів, за збереження унікального фольклору, вивчення історії, літератури та культурних надбань русинів Закарпаття у

складі України. Зрозуміло, що належність видань до того чи іншого виду умовна і часто залежала від особи головного редактора та його бачення «русинської проблеми». Одні й ті ж русинські часописи могли очолювати різні редактори і від їх бачення змінювалася й інформаційна політика видання і зміст публікацій.

Реалізація успішної державної інформаційної політики у сфері міжнаціональних відносин, збереженні міжетнічної толерантності залежить від постійного діалогу влади з суб'єктами етнічних процесів та від взаємної комунікації між самими етнічними громадами. Важливим завданням у контексті збереження та підтримки національної ідентичності громад, що проживають на Закарпатті, постає й утвердження державного патріотизму, активної громадянської позиції та міжкультурної толерантності.

Після проголошення Незалежності України національні спільноти області не лише мають доступ до засобів масової інформації, але переважно завдяки культурно-освітнім товариствам створили власні друковані медіа. За цей час на Закарпатті в різні роки та з неоднаковою періодичністю друкувалося майже 20 періодичних видань угорською (разом з дубляжами), 2 – румунською, 2 – ромською, 2 – російською, 4 – русинською, 3 – словацькою, 1 – німецькою мовами. Понад 40 часописів реєструвалися як такі, що виходять двома та більше мовами. За підтримки обласного бюджету видаються угорськомовна газета «Kárpáti igaz szó» та регіональна газета румунською мовою «Maramureşeni».

Одночасно зауважимо, що на Закарпатті регулярно транслюються телерадіопрограми угорською, румунською, словацькою, німецькою, російською мовами. У Закарпатській державній телерадіокоманії створено «Творче об'єднання програм національних меншин», яке включає редакції угорського, румунського, словацького, німецького мов-

лень, з лютого 2008 року – редакцію мов національних меншин (російська, «русинська» та ромська мови).

Аналіз періодичних видань етнічних спільнот на Закарпатті засвідчує, що загалом ситуація у сфері міжнаціональних відносин у краї стабільна. Свідчень обмеження прав громадян, пов'язаних із їх належністю до того чи іншого етносу, офіційно в області не зафіксовано. Як свідчать матеріали ЗМІ, у регіоні досягнуто позитивних тенденцій розвитку міжнаціональних процесів. Достатньо активно проводиться робота місцевих органів влади із захисту прав національних меншин, спрямована на збереження у краї атмосфери толерантності співжиття різних національних груп. Так, за сприяння місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування проводяться заходи, спрямовані на задоволення етнонаціональних потреб національних спільнот області та запобігання розпалюванню міжнаціональної ворожнечі.

Процеси етнічної ідентифікації через рідномовну пресу, разом із дотриманням міжетнічної толерантності, в кожній національній спільноті Закарпаття має свої особливості. Якщо для угорців і в радянський час, попри репресивні заходи з національним підтекстом, все-таки збереглася певна система рідномовної періодики, а тому угорський ренесанс у краї має риси розширення та подолання деяких «табу», то для румунів і словаків преса служить засобом відновлення етнічної ідентичності, оскільки закарпатські румуни отримували інформацію з періодики молдавською (кирилично) мовою, а словаки взагалі не мали ані власної періодики, ані шкіл, ані церков, ані освітньо-культурних закладів. Новітня російськомовна періодика пережила складний процес через втрату росіянами статусу титульної нації, а відтак набуття комплексу «втрати великої батьківщини». Наставницько-повчальний стиль викладу в російськомовній пресі в перші роки незалежності – яскраве свідчення цього. Процес усвідомлення росія-

нами в нових умовах своєї кількісної меншості не тільки на Закарпатті, а в Україні загалом, проходить надзвичайно болісно, а крім того, регулярно підігривається інформаційними реляціями з боку історичної батьківщини про дискримінацію російськомовного населення.

Поява «русинської» періодики на Закарпатті у новітній час, з одного боку, засвідчує толерантне ставлення до «русинів», які намагаються зберегти історико-культурні традиції регіону, з іншого, – демонструє кризу національної ідентичності. Все це ще й інформаційно підігривається політиками закордонних держав, що зацікавлені у створенні нестабільної етнонаціональної ситуації в регіоні. Прорахунками, на нашу думку, є й те, що після приєднання Закарпаття до складу України не було вироблено лінгвістичної концепції з уведення до загального літературного слововжитку частини лексем, якими споконвічно користувалися закарпатські українці.

У розрізі цієї проблеми важливо пам'ятати, що збереження в Україні цілісного інформаційного та соціокультурного простору з його етнічним розмаїттям можливе лише на основі чіткого визначення основоположних загальнодержавних стратегій, із домінуванням людиноцентризму незалежно від національної належності та з одночасним культивуванням у суспільстві громадянських якостей і відповідальності не лише за регіональні проблеми й етнонаціональну громаду, а й за державу загалом.

РОЗДІЛ III. ЕЛЕКТРОННІ МЕДІА ЕТНІЧНИХ СПІЛЬНОТ ЗАКАРПАТТЯ

3.1. Радіо й телебачення

Упродовж тривалого часу на Закарпатті, одній із найбільш етнічно строкатих областей України, виробилися такі правила і норми співжиття краян, що демонструють мирне й толерантне співіснування представників різних національностей, взаємодію на рівні культури, релігії, традицій, звичаїв, народної дипломатії тощо. У зв'язку зі зміною «семи різноманітних за своєю суттю державних чи напівдержавних утворень (Австро-Угорщина, Чехословацька Республіка, Карпатська Україна, Угорщина, Закарпатська Україна, Українська Радянська Соціалістична республіка, Україна)» [Вегеш, Фединець, 16] на території сучасного Закарпаття «питома вага одних етнічних груп зростала, інших – зменшувалася, що, в свою чергу, призвело до відсутності історичного домінування одного з етносів» [Мітряєва, 27]. Тому крайню західну область України називають своєрідною «буферною зоною», у межах якої можливе співробітництво, взаємовплив, взаємозбагачення націй, релігій і культур [Мітряєва, 27]; «історико-етнографічною зоною українського етносу, що знаходиться в смузі етнічного і поліетнічного прикордоння з румунами, угорцями, словаками і поляками» [Малець, 5]; «прикладом етнографічної зони зі складною внутрішньою мозаїкою» [Тиводар 2011, 61]. Це виявляється у способі компактного проживання меншин на певних територіях, а також підтверджується етнографічною мозаїчністю українського населення, поділом території на етнографічні райони гуцулів, бойків, лемків, долинян [Тиводар, 2011, 61]. Отже,

дослідження медіасистеми регіону не може не враховувати як історичних, суспільно-політичних особливостей, так і особливостей міжкультурної комунікації, оскільки друковані ЗМІ, радіо- і телепрограми мовами національних меншин є невід'ємною складовою історії закарпатської журналістики.

Проблеми формування аудіовізуальних медіа для національних меншин у дорадянський період

Передумови формування радіо- і телепрограм для національних меншин виникли у період приєднання Підкарпатської Русі до Чехословаччини на правах автономії, що відбулося у 1919 р. внаслідок Сен-Жерменського мирного договору. Варто зазначити, що на той час ця територія займала 5 % всіх земель республіки перебувала під впливом русофільства, проугорських, прословацьких, прочехословацьких, прорумунських рухів, була економічно й культурно відсталою. Тому стратегічною метою державної політики, зокрема інформаційної, був поступовий розвиток цих земель, «інтеграція до суспільно-політичної й економічної систем республіки» [Росул, 24-32]. Попри те, що приєднання Підкарпатської Русі до Чехословаччини не було добровільним прагненням жителів усього Закарпаття і підживлювалося зовнішніми чинниками, за справедливою оцінкою С. Віднянського, воно «було єдиним реальним і водночас оптимальним варіантом, позаяк відкривало нові можливості для соціально-економічного й національно-культурного розвитку цього, одного з найбільш відсталих на початку ХХ століття регіонів Європи» [Віднянський, 2007, 104-115].

У порівнянні з перебуванням у складі Австро-Угорщини, політикою тодішніх сусідніх держав, політика чехословацького уряду дійсно сприяла розвитку Підкарпатської

Русі, була лояльнішою до українців та представників етноспільнот, які в той період проживали на цій території. Президент Чехословаччини Томаш Масарик «був одним із перших, хто почав по-новому осмислювати місце «малих» народів у загальноєвропейському процесі. Розглядаючи Європу як континент, де взаємодіють різні цивілізації, він був налаштований проти будь-яких проявів асиміляції цивілізацій, нав'язування їм своїх ідей та способу життя» [Залізник, 75].

Пожвавленню суспільно-політичних і культурних процесів на Підкарпатській Русі сприяв відділ пропаганди, спеціально створений у Народногосподарській раді, метою якого було: «підклубатися про розширення знань про Підкарпатську Русь у західних краях республіки і закордоном, знайомити з її красотами і потребами, влаштовувати виставки, готувати брошури, плакати, літучки, фільми тощо» (Подкарпатская Русь за годы 1919–1936. 2013–2014, 66). Подібні процеси сприяли активізації медіаруху на Закарпатті, передусім друкованих ЗМІ.

Щодо радіо, то на період приєднання цієї до Чехословаччини не існувало достатнього технічного оснащення для цього виду ЗМІ. Напередодні Першої світової війни були електрофіковані лише 4 населені пункти: Ужгород, Мукачево, Берегово, Севлюш. Утім вже в 1930-35 рр. було забезпечено енергією 65 міст і сіл, загалом понад 215 тисяч жителів (Подкарпатская Русь за годы 1919-1936. 2013-2014, 57, 59). Для порівняння, у багатьох містах Чехословаччини у 20-х роках ХХ ст. вже працювало радіо: у Празі діяла головна станція висилання інформації, яка підпорядковувалася Адміністрації пошти і телеграфу, і забезпечувала мережу радіомовлення (потужність становила 5-10 кВт); у Братиславі працювала станція французького виробництва з потужністю 0,5 кВт; у Брно – радіовисильна англійського виробництва з потужністю 2,4 кВт; у найближ-

чому до Підкарпатської Русі Кошице – радіостанція американського виробництва, яка охоплювала прийомом 40-кілометрову територію і мала потужність 2 кВт. Радіоподаток у цей період становив 10 корун за 1 приймач.

Лише з 30-х років ХХ ст. друковане слово на Підкарпатській Русі почало конкурувати з новим способом розповсюдження інформації – радіо, яке чеська влада також використовувала з метою інформування, об'єднання населення. До прикладу, у 1932 р. кількість радіопередплатників в Ужгороді сягала 800 осіб, а в цілій Підкарпатській Русі таких було близько 4-х тисяч. Вони слухали радіопередачі словацькою, чеською, угорською, єврейською мовами, трансльовані з європейських міст, однак українська в ефірі не звучала. Тож на сторінках тодішньої преси чи не вперше заговорили про окрему висилаючу станцію для Підкарпатської Русі в Ужгородському замку, яка би мовила українською. Порушував таке питання відомий письменник, журналіст, громадський діяч Василь Гренджа-Донський [Твори Василя Гренджі-Донського. Том XII, 151-152].

У 1933 р. починають виходити нерегулярні радіопередачі, створені на Підкарпатській Русі й трансльовані в ефірі Кошицької радіостанції. Вони тривали в середньому близько години і мали фольклорно-етнографічне спрямування (Карпаторусській голос. 1933. 11 січня. № 7 (181), 3; Карпаторусській голос. 1933. 19 лютого. №38 (212), 3). 1 грудня 1934 р. в Кошицях почала діяти окрема редакція передач під офіційною назвою «*Передача для Підкарпатської Русі*». Територіально вона обслуговувала ще й русько-українську громаду Східної Словаччини та взагалі русинів усієї Чехословаччини. Редакція сприяла розвитку літератури, самореалізації авторів, мала інформативний, культурно-освітній, розважальний характер, а її метою було об'єднання інтелігенції навколо радіомовлення. Періодично готувалися навіть випуски для дітей та існувала жіноча рубрика [Богдан, 3-4].

На розвитку цієї редакції позначалися політичні протистояння (народовців, русофілів, проугорських рухів) що простежується і на сторінках тодішніх видань. Підкарпатський відділ кошицької радіостанції в окремих статтях народовці називали «русотяпською філією» і відкрито просили не насміхатися в ефірі з української мови (Українське слово. 1935. 3 жовтня. № 34 (127), 3). Критика торкалася діяльності тогочасного редактора Андрія Рудловчака. Подібні виступи стають зрозумілими у контексті політичної ситуації: на Підкарпатській Русі в цей період активно поширювався русофільський напрям. Натомість «закарпатським русинам», попри визнання їх частиною українського народу, а мови – української, не поспішали надавати права, зокрема, право на інформацію рідною мовою. В результаті «це дозволило строкатим політичним силам – від мадяронів та карпаторосів аж до російських білоемігрантів – згуртуватися на антиукраїнській платформі» (Український тиждень. 2009. 27 листопада – 3 грудня. № 48 (109), 44–47).

Варто зазначити, що на території всієї України 30-40 рр. були трагічними через переслідування української національної еліти, голодомор, політику пацифікації тощо. Так і на Закарпатті, столицею для якого у цей час була Прага, склалися умови, які за оцінкою сучасних дослідників, публіцистів, свідків того часу (М. Тиводар, С. Віднянський, Л. та Л. Белеї, Ю. Бідзіля, О. Мишанич, В. Гренджа-Донський), насправді маскувалися під псевдодемократичними гаслами, а виявлялися такі проблеми через поширення ідеї про окремих народ, нав'язування архаїчних правописів, навіть через назву – Підкарпатська Русь і забороні назви «Закарпаття», що в сукупності сприяло денаціоналізації краю [Белей, 19]. У зв'язку з подібними процесами виникла парадоксальна ситуація, коли перше радіомовлення на територію Закарпаття велося мовою національної меншини – російською замість рідної для корінних жителів української.

Політична млявість корінного народу Підкарпатської Русі була вигідна як празьким політикам, так і Будапешту, оскільки «обидві сторони намагалися пригасити розгортання українського національного руху, явно чи негласно підтримуючи москвофільські та русофільські організації, які ще більше заплутували місцеве населення щодо його походження чи призначення» (Локальна історія. 2019. №3 (5), 16-21). Тому й перші регулярні радіопередачі, створені спеціально для жителів сучасного Закарпаття, були спрямовані саме на росіян, хоча ця нацменшина була серед найменших на Підкарпатській Русі [Бідзіля, 240]. За чисельністю переважали українці-русини (62,2% від усього населення), за ними йшли угорці – 109.427 осіб (14%); євреї – 91.255 (11%); чехи і словаки – 33.961; німці – 13.249; румуни – 12.641; цигани – 1.357 осіб [Вегеш, Фединець, 67]. Зате в ефірі кошицького радіожурналу «для пару соток москалів, що вживають гостинности на Підкарпатській Русі, давали 2-3 години тижнево» [Твори Василя Гренджі-Донського. Том XII, 151-152], – критикував подібну інформаційну політику на сторінках «Українського слова» письменник, журналіст, громадський діяч В. Гренджа-Донський.

Політика дискримінації української мови була характерна й для Другої Речі Посполитої, у складі якої перебувала сучасна Львівська область у 1919-39 рр. «Влада популяризувала через радіо польську музику, культуру, а українську – не допускала» [Дмитровський, 203]. Протягом 1930 р. в музичних передачах львівського радіо не прозвучало жодного українського музичного твору, а за весь 1931 рік прозвучало всього кілька виконавців [Дмитровський, 203-204].

У 1936 р. радіовипуски готувалися з різних міст та містечок Підкарпатської Русі: Ужгорода, Мукачева, Сваляви, Королева, Воловця. При чому кожен населений пункт мовив у свій день тижня. В ефірі були представлені новини,

прогнози погоди, традиції карпаторуського народу, бесіди на різноманітні теми, зокрема лікування домашніх тварин, концерти хорів і окремих співаків, радіоп'єси, богослужіння, колядки, культурні огляди (Неделя, 1936. 5 січня. №1, 8) тощо. Карпаторуська передача розпочиналася зазвичай о 18 годині. О 18.30 і 18.45 щодня передавали новини для Підкарпатської Русі.

1938 року під впливом громадськості у структурі редакції передач для Підкарпатської Русі кошицької радіостанції нарізи зміни – у штат ввели додаткову посаду україномовного редактора, однак почався розпад республіки і кошицьку редакцію закрили. Двоє редакторів – Е. Штефанта А. Рудловчак переїхали до Праги, куди перевезли з собою частину радійного архіву. Але вже за рік, у 1939 р. Чехословаччину розділили вороги, а двоє редакторів переїхали до Братислави, де продовжили роботу в Словацькій радіостудії. Передачу для русинів вдалося організувати лише в 1941 р. на хвилях Пряшівської радіостанції, хоча готувалася вона переважно в Братиславі. Окремої редакції для русинів не існувало. За форматом це були 10-хвилинні передачі вістей, щотижнева шістдесятихвилинна вечірня програма. Мовлення велося російською. Навколо радіо об'єдналася інтелігенція, студентство у Братиславі, був організований чималий актив кореспондентів-аматорів. Радіомовлення для русинів велося до 1944 р., доки у Банській Бистриці не заснували Вільне Словацьке радіомовлення. З того часу передачі для русинів тривали звідси, щоправда, вони були непостійними, присвяченими певним подіям, художнім текстам, музиці тощо. Після придушення Словацького національного повстання, мовлення було припинено і відновлено лише в післявоєнний час, після виникнення Української Народної Ради Пряшівщини, яка порушила питання радіомовлення для русинів-українців у контексті реалізації їхніх прав. Рада домоглася за-

снування декретом від 17 червня 1945 року українського відділу у справах інформацій з чотирма секціями – пропаганди і преси, інформації, фільму та радіо. Однак «було реалізовано лише секцію української радіопередачі, яка розпочала роботу в Братиславі у жовтні 1945 року як українське відділення Чехословацького радіо і як складова частина Кошицької радіостудії. Програма транслювалася на хвилях Кошицької та Бансько-Бистрицької радіостанцій» [Богдан, 5]. Ефірний час для радіопередач поступово збільшувався від 10 хвилин вістей і 4 півгодинних програм до повноцінних випусків вечірніх програм. Відбувся і перехід на українську мову. Була відновлена робота з активом кореспондентів-аматорів, навколо радіо гуртувалася українська інтелігенція – митці, студенти, які працювали і навчалися у Братиславі. Радіомовлення мало інформаційний, розважальний, просвітницький напрям, порушувало історичну проблематику, не оминало увагою післявоєнну відбудову. Передавали мовлення для русинів Кошицька, Бансько-Бистрицька, а невдовзі й радіостанція «Татри». Із серпня 1948 року редакція почала діяти у Пряшеві. До середини 1953 р. мовлення велося українською і російською, а з 1953 р. – тільки українською, «зі збереженням місцевих діалектів у багатьох передачах» [Богдан, 7]. Із 1993 р. структура мала назву *«Головна редакція національно-етнічних передач Словацького радіо»*, яка мала 3 редакції: русинсько-українську, німецьку та ромську, а за рік ефірний час сягнув 12 годин (Закарпаття онлайн. URL: <https://zakarpattia.net.ua/Special/132614-V-Koshytsiakh-vidbuvsia-halankontsert-z-nahody-80-richchia-natsionalno-etnichnykh-peredach-Slovatskoho-radio-FOTO>). Радіомовлення для русинів-українців зі Словаччини ведеться донині. Щоправда, у 2003 р. його переселили із Пряшева до Кошиць. У 2014 р. радіо мовило чеською, ромською, польською, русинською та українською тривалістю 25 годин щомісяця на загальнона-

ціональному окрузі (Українці в Словаччині <https://slovakia.mfa.gov.ua/ua/ukraine-sk/ukrainians-in-sk>).

Крім кошицької радіостудії, у 40-х роках ХХ століття радіомовлення для русинів-українців велося в інших містах республіки. Зокрема, в березні 1943 року розпочалися щоденні радіопересилання для української меншини з радіостанції Праги, а трохи пізніше аналогічне мовлення велося і з Банської Бистриці [Мащенко, 92].

Трансльованих з-за кордону радіопрограм було недостатньо. Тому з середини 30-х років розпочинаються активні наполягання підкарпатських русинів щодо будівництва окремої радіостанції в Ужгороді, які однак ігнорувалися. Стимулювало закарпатських українців те, що у сусідніх з Підкарпатською Руссю Угорщині й Словаччині радіофікація стрімко розвивалася. В Угорщині навіть у малих містах, на зразок Ніредьгази, була власна радіостанція. Для Словаччини всередині 30-х років збудували третю радіостанцію в Банській Бистриці і планували звести четверту в Нітрі (Карпаторусский голос. 1933. 9 грудня. № 265 (439), 1). Подібні процеси є свідченням того, що «реальний автономний статус краю, передбачений договорами, так і не був забезпечений чехословацьким урядом» [Бідзіля, 81]. Та й соціальний рівень життя, медичного чи культурного обслуговування підкарпатських русинів не суттєво зростав у порівнянні з Богемією, Моравією чи Сілезією (Локальна історія. 2019. № 3 (5), 16-21).

Дописувачі тодішніх періодичних видань висловлювали важливі і сьогодні міркування у контексті регіональних аудіовізуальних ЗМІ. До прикладу, автор словацькомовного додатку газети «Русській вестник» – «Сотацкій русській вестник» підтримував прагнення жителів Підкарпатської Русі мати свою радіостанцію і вважав, що в такий спосіб вдасться задовільнити смаки не лише руських радіослухачів, але й заборонити слухати закордонні переда-

чі (Русській вестник. 1936. 20 березня. № 13, 2). Однак місцеві представники русофілів, проугорських рухів у тодішніх ЗМІ висловлювали протилежні думки – мовляв, спорудження власної радіостанції завадить русинам слухати радіо з Будапешта [Белей, 200]. Забігаючи наперед, зазначимо, що за неповні 10 років доступність прийому сигналів іноземних радіостанцій на Закарпатті суттєво загрожуватиме радянській пропаганді, а з 90-х років буде враховуватися у контексті інформаційної політики незалежної України.

У травні 1936 року газета «Неділя» повідомляла на першій шпальті, що Підкарпатська Русь виборола собі 100-кіловатну радіостанцію. Спочатку її хотіли збудувати десь в околицях Ужгорода, на Анталовецькій поляні. Однак функціонування радіостанції у цьому місці вимагало будівництва дороги з Кам'янки. До того ж, навколо не було населених пунктів. Тому станцію вирішили звести десь між Ужгородом і Середнім. Будівництво мало завершитися за 2 роки. Оскільки попри суттєве обговорення питання радіостанції, все ще не було відомо, де ж вона буде знаходитися, автор статті припускав, що все залишиться по-старому: головна студія з радіооркестром залишиться в Кошицях, а в Ужгороді створять хіба що допоміжну студію (Карпаторусській голос. 1936. 24 травня. № 20, 1).

У грудні 1937-го року жителі Підкарпатської Русі почули в ефірі радіорепортаж з єпископської палати, присвячений єпископській бібліотеці. Цей ефір, як повідомляли місцеві газети, був підтвердженням того, що підкарпаторуська секція при радіостанції в Кошицях може готувати й надсилати радіопередачі, культурний рівень яких нічим не гірший за європейські (Неділя. 1937. 12 грудня. №50, 2).

Про розвиток телебачення у 1930-х рр. говорити зарано, однак у цей період на території Закарпаття знімали фільми-хроніки, популярні в Європі ще з початку ХХ сто-

ліття. Їх вважаємо своєрідним прообразом телевізійних репортажних передач у Підкарпатській Русі, оскільки у таких кінофільмах можна було сповна відобразити спосіб життя, рівень культури, розвиток виробництва тощо. Фільми-хроніки – це зразок кінодокументалістики, яка, на думку А. Москаленка, є невід’ємною частиною аудіовізуальних ЗМІ, розвивалася разом із ними. «Екскурс в історію кінематографа переконує, що з перших днів свого народження він, насамперед, ставав засобом масової інформації, своєрідним історіографічним джерелом, бо відображав життя таким, яким воно насправді було, тобто протокольно і документально точним» [Москаленко, 273]. Тому науковець відводить документальному кіно на початку його зародження таку ж роль, як і пресі.

Побіжно варто зазначити, що в Чехословаччині на початку ХХ століття вже функціонувала низка приватних компаній («Kinofa», «Illusion», «ASUM», «Lucernafilm»), продукція яких представляла широку жанрову палітру: мелодрами, екранізація класичної літератури, документалістика [Росул, 25]. Оглядач чеського історичного кінематографу Петер Білік називає початковим етапом фільмотворення період зйомки короткометражних фільмів архітектором Яном Кршіженецким. Упродовж наступних кількох десятиріч чехи знімали стрічки світового рівня, щоправда, їхня кількість була незначною, а також засобами екранного мистецтва «відтворювали красу чеських та словацьких пейзажів, чи навіть відлюдькуватість Закарпатської України, яка після Першої світової війни була у складі Чехословаччини» (Український тиждень. URL: <http://tyzhden.ua/Culture/184372>).

Для фільмування віддалених регіонів республіки суттєву роль мало створення Кінематографічної консультативної ради у структурі чехословацького Міністерства промисловості, торгівлі і ремесел у 1934 р. Своім завдан-

ням структура визначила документування буття Чехословаччини засобами кіно, «створення пропагандистських і рекламних матеріалів, які сприяли би формуванню і мешканців Чехословаччини нового образу держави, підтримували оптимістичні уявлення населення про прогресивний поступ» [Росул, 26], слугували би розвитку туризму, а у випадку Підкарпатської Русі – ще й ознайомленню жителів інших регіонів з цією частиною республіки. Цікаво, що виробництво стрічок фінансово стимулювалося з боку держави, при чому зйомки у віддалених частинах республіки оплачувалися краще [Росул, 26, 32].

Тож Підкарпатська Русь була в об'єктиві кінокамер чехів ще в першій половині ХХ століття. Фільмотворці користувалися такими жанрами і жанровими різновидами, як хроніка, відеорепортаж, пейзажний відеожурнал, художня документалістика, художній фільм. Вважаємо доцільним згрупувати хронікальні фільми того періоду за проблемно-тематичним критерієм. До першої групи відносимо фільми репортажного характеру (чеською мовою) з території Підкарпатської Русі, які, за нашими спостереженнями, є найдавнішими нині відомими зразками. Умовно цю групу можна назвати пейзажно-побутовими відеожурналами, оскільки демонстрування побуту жителів чергувалося із показом природи й архітектури. Це такі фільми: *«Ужгород та його околиці»* (1922 р.), *«Картинки з Підкарпатської Русі»* (1924 р.), *«Підкарпатська Русь»* (1924 р.), фільм *«Весна на Підкарпатській Русі»* (1929 р.), фільм про Підкарпатську Русь у двох частинах, хроніка про Верховину. У стрічках демонстрували важливі об'єкти Ужгорода, його околиць, інші міста і села Підкарпатської Русі, природні краєвиди, історичні будівлі, побутове життя підкарпатських русинів, відзначення релігійних і сімейних свят, сільське господарство, промисловість, охорону здоров'я, освіту. Більшість із названих стрічок німі, тож автори додавали титри з різ-

номанітною інформацією: кількістю населення, площею території, назвами географічних, архітектурних об'єктів тощо. Також серед фільмів репортажного характеру, створених у 1933 році, були зйомки катастрофічної повені в Підкарпатській Русі (Карпаторусській голос. 1933. 25 липня. № 158 (332), 2).

До другої групи можемо віднести фільми, приурочені відкриттю важливих об'єктів чи подіям за участі політичних і громадських діячів – своєрідні пропагандистські стрічки, наприклад, відкриття аеропорту в Ужгороді у 1929 р. Це коментований чеською мовою фільм за участю Антоніна Розсипала – віце-губернатора Підкарпатської Русі, Антонія Бескида – губернатора краю, а також Костянтина Грабаря – старости Ужгорода (Transcarpathian Heritage. URL: <https://www.facebook.com/transcarpathian.heritage/videos/607196576047046/>). До таких хронікальних фільмів, які демонстрували розвиток інфраструктури, допомагали створювати позитивний імідж держави, формувати національну самосвідомість населення, належать також фільм «Перший крайовий з'їзд освітніх працівників Підкарпатської Русі в Ужгороді» (масариковий інститут працівників освіти, 1929 р.), «Усьому землеробському народу» (1931 р.) [Росул, 26]. Ці фільми німі, супроводжуються урочистою музикою, а їхніми героями є відомі політичні і громадські діячі.

Третя група об'єднує зйомки подій на замовлення самих жителів Підкарпатської Русі, наприклад, масштабне єврейське весілля в Мукачеві. У цій події у Мукачеві брало участь 12.000 гостей і випадкових перехожих, цікавих до такої події. Весілля фільмували і записували на мікрофон, про подію повідомляли у пресі (Карпаторусській голос. 1933. 17 березня. № 60 (234), 3).

До четвертої групи відносимо художні фільми: «Корятівич» (1922 р.), «Земля співає» (знятий збирачем фольклору Карлом Пліцкою, 1933 р.), «Марійка-невірниця» (1933 р.),

які, на нашу думку, теж мали значення для розвитку екранного мистецтва, популяризації Підкарпатської Русі. Особливої уваги заслуговує фільм «Марійка-невірниця», який попри критику тодішніх чеських кінофахівців, дуже вподобали глядачі через народну мову, звичаї, культуру, майже документальний показ соціальних ролей, національного розшарування населення. Стрічку демонстрували у кінотеатрах Праги, Брно, Братислави та на території Підкарпатської Русі – в Ужгороді, Мукачеві, Хусті, Колочаві. Творцями «Марійки», яку називають новаторських кінопроектів 30-х років, були троє митців – письменник Іван Ольбрахт, сценарист Карел Новий та режисер Владислав Ванчура. Фільм здобув міжнародне визнання за 76 років після виходу на екрани – отримав першість на фестивалі архівних та реставрованих стрічок «IL Cinema Ritrovato» у категорії «Найкращий знову відкритий фільм» (Локальна історія. 2019. № 3 (5), 44-45).

Цікаво, що «Марійку-невірницю», а також фільм «Микола Шугай» показували у закарпатських клубах і кінотеатрах у 1977 р. із дозволу Держкіно СРСР. Крім цього, чехословацькі архівні кіноматеріали планували використати під час створення документального фільму про Радянське Закарпаття, що теж підтверджує цінність роботи чеських фільмовтворювачів [ЗОДА. Ф.1. Оп.9. Спр. 312. Арк. 110].

Наприкінці 30-х років, після надання Підкарпатській Русі автономного статусу внаслідок підписання Мюнхенського договору 30 вересня 1938 р., на території Підкарпатської Русі розпочинається новий етап розвитку аудіовізуальних і друкованих ЗМІ. Так, Чехословаччина стала федеративною державою чехів, словаків і підкарпатських русинів. Згідно з переписом 1938 р., в Закарпатті проживало майже 840 тисяч осіб, із яких українці становили 62,2 %, угорці 16 %, євреї – 13,1 %, чехи і словаки – 4,8 %, німці 1,9 %, інші – 2 % [Малець, 76]. Новий уряд очолив Андрій Бродій

– прибічник Угорщини, який досить швидко був усунутий з посади голови уряду автономії, а наступником став Августин Волошин. У період його управління територією поряд із назвою «Підкарпатська Русь» вживалася назва «Карпатська Україна», а українська мова набула статусу офіційної. Загалом за короткий час існування Карпатської України активно розвивалася власна періодика (виходило 8 часописів) [Бідзіля, 82], шкільництво, і врешті було налагоджено своє україномовне радіомовлення. Спочатку радіостудія розташовувалася в одній із кімнат Народного дому в Ужгороді, а в канцелярії знаходився радіоприймач, щоб ловити вісті ворожої пропаганди [Твори Василя Гренджі-Донського Т.8, 52]. Цей приймач, за спогадами В. Гренджі-Донського, доніс новину Будапештського радіо про повернення Угорщині Ужгорода, Мукачева, Батьова, Берегова, Вилка, згідно з постановою Віденського арбітражу (2 листопада 1938 р.), що й зумовило переїзд очільників Карпатської України до Хуста. Після зміни розташування керівництва Карпатської України з метою відслідковування ворожої пропаганди радіостанція була змонтована і в Хусті. Утім спочатку це було лише обладнання для прийому сигналів інших станцій. На територію Карпатської України у цей час мовили чеські, угорські радіостанції, однак це були дуже скупі відомості, до того ж нерідко неправдиві, маніпуляційні. Тому з чеською радіовисильнею українські державотворці ворогували. Стосунки погіршилися зокрема після того, як чехи відмовилися зачитувати в ефірі новини про демонстрації проти чеського генерала Прхала, якого у січні 1939 р. Прага призначила наглядати за діями карпатських українців.

З іншого боку, на територію Підкарпатської Русі посягали угорці, яких підтримували поляки. Метою пропаганди угорського та польського урядів були «намагання сприяти відновленню спільного кордону також за допомогою

акцій озброєних нерегулярних (терористичних) загонів, спрямованих на дестабілізацію ситуації в краї» [Вегеш, Фединець, 185]. Такий кордон сприяв би тіснішим політичним, економічним та військовим зв'язкам Угорщини та Польщі. Тож повідомлення будапештських і чеських радіостанцій щодо ситуації в Підкарпатській Русі були здебільшого перекручені, стосувалися, до прикладу, того, що Українська Національна рада звертається до Угорщини з метою прилучення до останньої Карпатської України, або ж подачі меморандумів селами з метою об'єднання з Угорщиною [Твори Василя Ґренджі-Донського. Т. 8, 103]. Тому Пресова Служба Карпатської України користувалася і радіохвилями в Банській Бистриці та Пряшеві [Бідзіля Ю., 83].

Крім цього, офіційні новини Хуста, які передавали телефоном, транслиували тричі на день українською та німецькою мовами зі словацької радіостанції у Братиславі. Вони були поміркованими, на відміну від радіоповідомлень віденської радіостанції, яка передавала неофіційну інформацію. Ця радіостанція, за оцінкою автора книги «Одноденна держава», одного з незалежних спостерігачів, кореспондента, дипломата Майкла Блуета Вінча, вела античеську й антипольську інформаційну політику, «і день у день змальовувала українців як героїв, що борються за якісь неясні права у світлі темряви та несправедливості» [Вінч, 25]. Позиція Відня обумовлювалася прагненням швидкої дезінтеграції Чехословаччини і швидкого утворення Великої України. Утім у Хусті такі патріотичні радіоповідомлення глушили.

Взагалі Августин Волошин вбачав у радіо впливовий засіб масової інформації, що засвідчують публікації про важливі з точки зору національного чи духовного виховання радіопрограми, повідомлення про вихід радіопідручників, які знайомили читача з принципами будови й функціонування радіостанцій. Майбутній Президент сам «не-

одноразово виступав на радіо, як це було у випадку з різдвяною промовою, виголошеною на Святвечір 1939 року» [Тарасюк, 324].

У лютому 1939 р. в Хусті починають спорудження радіовисильні. Вивченням території займалися чеські інженери, які констатували, «що околиця непригожа і що нема відповідної будови». Врешті звели «на 211 метрах якесь лабудало», яке не було добре чути в усіх околицях Хуста, – критикував спорудження станції В. Гренджа-Донський. Радіостудія знаходилася у владній будові, «антени не будували окремо, тільки приспособили на те бляшану вежу реформатської церкви». З весни натомість чехи обіцяли звести серйознішу будівлю [Твори Василя Гренджі-Донського. Т.8, 176]. Коли радіостанція налагодила інформування, «головним голосом радіо Карпатської України стала диктор Маруся Ігнатишин» [Бідзіля, 83]. Підтвердження факту існування української короткохвильової радіостанції в Хусті на початку 1939 р. знаходимо і в праці українського науковця І. Мащенка [Мащенко І., 92].

Саме за допомогою радіо Августин Волошин ще в переддень Сойму 1939 р. повідомляв про зміну заграничної ситуації Карпатської України, а також офіційне вирішення питання суверенності держави. *«Але вже і до остаточного рішення Сойму наша влада і Національна Рада вже тепер проголошує нашу незалежність»*, – виголосив він в ефірі, у такий спосіб сповістивши слухачів про самостійність Карпатської України. У цьому ж повідомленні було названо склад нового уряду [Твори Василя Гренджі-Донського. Т.8, 236]. Протягом усього дня 15 березня щопівгодини по радіо транслювалося патріотичне звернення Команданта Національної Оборони, полковника С. Єфремова до населення Карпатської України, у якому він закликав ставати до бою, зазначав про імовірні жертви, які однак будуть немарні, стануть «історичним прикладом для майбутнього покоління українського народу» [Пагіря, 121].

У період Карпатської України до подій на території сучасного Закарпаття була прикута увага міжнародної спільноти. До Хуста приїжджало чимало закордонних кореспондентів з Німеччини, Італії, Фламандії. Утім транслювання було різним. До прикладу, італійці підтримували угорців, тому їхні повідомлення були переважно неправдивими. Карпатська Україна була у моді, як згадував у щоденнику В. Гренджа-Донський. Дослідники зазначають, що лише у французькій пресі у цей період вийшло близько 300 статей про державне утворення закарпатців (Історична правда. URL: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2018/03/15/152208>), близько тисячі – у британській. «Частина оглядачів була переконана, що ця історія – початок нової великої інтриги Гітлера. От тільки в дійсності Карпатська Україна могла розраховувати тільки на власні сили» (UA:Перший. URL: https://www.youtube.com/watch?time_continue=574&v=Q8qileTzSTo).

Кінострічки періоду 30-40-х рр. використовували з пропагандистською метою, однак попри побічне висвітлення подій, вони становлять значний інтерес для дослідників, дозволяють відтворити важливі сторінки історії, їх можна вважати прототипами репортажної журналістики. Фільми-хроніки того періоду, які мають стосунок до Закарпаття, оскільки були відзняті на цій території, умовно можна розділити за національною ознакою на чеські, угорські, польські, українські хроніки.

Наприкінці 30-х рр. у Хусті існували дві кіностудії – «Дніпро-Фільм» Каленика Лисюка [Стерчо, 92], і «Українське фільмове мистецтво» зі штаб-квартирою у Нью-Йорку. Дослідник Карпатської України О. Пагіря зазначає, що про одноденну державу було створено і кольоровий фільм, який називався «Україна у Вогні» (режисер Волтер Блондин). У своїх припущеннях дослідник покликається на доньку режисера. Пошуки фільму тривають, оскільки

про нього є згадки у джерелах, але сам він безслідно зник (Медіацентр УжНУ. URL: <https://mediacenter.uzhnu.edu.ua/news/uchasnyk-festyvalyu-istoriya-ua-proviv-lektsiyu-dlya-studentiv-filologichnogo-fakultetu/2019-03-25-31433>). У щоденнику В. Гренджі-Донського зазначено про одного фільмоторця – українця Романа Мишкевича, який планував створити два фільми на території Підкарпатської Русі. Один із них, за порадою письменника, зняв на Гуцульщині [Твори Василя Гренджі-Донського. Т. 8, 198]. Доля цих стрічок теж невідома.

Значно більше відомостей є про зйомки і результат роботи громадського діяча, колекціонера та мецената, діяча Української Народної республіки Каленика Лисюка (справжнє ім'я Василь Лепикаш), який зі своїм сином Петром прибув до Хуста з Америки на початку 1939 р. Він збирався відзняти документальний фільм з історії визвольних змагань українського народу, в якому значне місце відводилося Карпатській Україні. Тексти до стрічки мав підготувати У. Самчук [Вегеш, 436]. Каленик Лисюк відзняв проголошення Соймом незалежності Карпатської України 15 березня 1939 року. Він чітко усвідомлював важливість своєї роботи, хоч події у Хусті тісно переплелися з його особистою драмою: 14 березня в одному з боїв трагічно загинув його син Петро. Відзняті К. Лисюком кадри неоціненні в історичному аспекті, оскільки «жодне інше проголошення українських республік у першій половині ХХ-го сторіччя не було відзнято на кінокамеру» (Історична правда. URL: <http://www.istpravda.com.ua/videos/2011/03/14/31517/>). Після подій у Хусті К. Лисюк продовжував зйомки у Словаччині за участі реальних вояків Карпатської січі, які вижили після березневих боїв з угорцями. Згодом усі ці кадри увійшли до документального фільму «Трагедія Карпатської України», який був завершений у 1942 р. у кіностудії Василя Авраменка у Нью-Йорку. Крім відеозйомки,

Каленик Лисюк зробив ще й фотографії, віднайдені відносно нещодавно В. В'ятровичем у фонді «Kalenik Lessiuk Papers» архіву Українського наукового інституту Гарвардського університету. Як зазначає дослідник, «збереглося понад 200 негативів та фотографій, зроблених Калеником Лисюком в лютому-березні 1939 року на Закарпатті та квітні того ж року в Словаччині» (Історична правда. URL: <http://www.istpravda.com.ua/artefacts/4d7fe81ac60af/>).

Національне державотворення Карпатської України дослідники називають «вершиною державотворчих змагань закарпатських українців, які на повну силу заявили про себе як про політичну націю» [Вегеш, Фединець, 17]. Особливий резонанс у світі викликав бій на Красному полі 16 березня 1939 р., які продемонстрували агресивні настрої Угорщини проти української держави. Загалом О. Пагіря називає події березня 1939 р. «першим у Європі збройним виступом проти агресивних планів III Рейху та його союзниці гортиської Угорщини» [Пагіря, 149].

Із періоду 1938-1940 рр. відомі короткі фільми-хроніки з кіножурналу «Угорські новини», зокрема прихід угорських військ до Ужгорода і Мукачева; зустріч угорських і польських військових на кордоні, що проліг через Ужоцький перевал, біля с. Верб'яж; вступ угорських військ до Хуста; святкування Різдва у селі Пістрялово на Мукачівщині (Див. дет.: 92, 102, 110, 120). У таких стрічках демонстрували місцевість, куди заходять військові, культові споруди, урочисту зустріч військових із населенням, радість русинів-українців, щедрість військових, які роздають харчі населенню тощо. Кадри супроводжуються маршовими мелодіями, титрами, озвучені угорськомовним диктором. За жанром це зразки кінопропаганди.

Непростим було становище Закарпаття у міжвоєнний період 1944-1945 рр., коли після визволення краю його намагалися розділити між собою СРСР та ЧСР. У період пе-

ребування в області делегації Ф. Немеца на Закарпатті (28 жовтня 1944 – 1 лютого 1945) у чехів існувала потреба передачі таємної інформації чехословацькій владі, яка перебувала в екзилі у Лондоні. Річ у тім, що офіційний шлях проходження інформації до Лондона тривав через територію СРСР, як зазначає дослідник П. Худіш, тому важливу інформацію могли передати лише через секретну радіостанцію під кодовою назвою «*Vladislav*», що діяла в Хусті і була альтернативним джерелом передачі інформації із Закарпаття до Лондона і Москви [Худіш, 9].

Із жовтня 1944 року до січня 1946 року на території сучасного Закарпаття проіснувало перехідне державне утворення – Закарпатська Україна, яка хоч і не була тривалою, однак відіграла історичну роль. 26 листопада 1944 року в Мукачеві відбувся Перший з'їзд народних комітетів Закарпатської України, наприкінці якого делегати прийняли Маніфест про возз'єднання з Радянською Україною.

Таким чином, можна виділити такі проблеми зародження радіо і передумови розвитку телебачення у найзахіднішій області у 30-40-х рр. Передусім – це перебування Закарпаття під владою чужих держав, що впливало на суспільно-політичні процеси, поширення інформації, розвиток медіасистеми. Для проукраїнського культурного, суспільно-політичного розвитку склалися не найсприятливіші обставини, які маскувалися під псевдодемократичними гаслами, що в сукупності сприяло денаціоналізації краю. Розвивалося мовлення для нечисельних національних меншин (чехів, словаків, росіян), натомість для корінної нації – українців упродовж тривалого часу не існувало жодної україномовної радіопрограми. Далася взнаки і відсутність підтримки з боку чехословацької влади, попри обіцянки автономності, й заснування радіостудій в інших містах республіки, окрім Підкарпатської Русі. Крім цього, економічна і культурна відсталість цієї частини Чехосло-

ваччини, неосвіченість і бідність населення позначилися на розумінні важливості ЗМІ у цей період. Вагомою проблемою була неспроможність місцевої інтелігенції відстояти потребу власного українськомовного радіомовлення ще на початку 30-х років. Наслідки цього були відчутні вже в 1939 р., коли проти Карпатської України велася інформаційна війна угорців, поляків, чехів за допомогою друкованих засобів, радіо, кінопропаганди, що завдавало значної шкоди іміджу молодій державі.

Особливості радіо- і телепрограм мовами етноспільнот у радянський період

Історія дротових ЗМІ на Закарпатті в радянський період розпочинається зі створення радіокомітету у жовтні 1945 р., після возз'єднання краю з УРСР. Подібно до інших областей УРСР, передумовою появи телевізійного сигналу у крайній західній області було радіо. Утім про радіоточки і радіовисильну у Хусті, які існували у Карпатській Україні, в архівних документах того періоду не згадували, що давало приводи історикам висловлювати помилкові судження, ніби на Закарпатті до радянської влади не було ані радіо, ні телебачення [Нариси з історії Закарпаття, 602]. Водночас не викликає сумнівів факт, що приводом до нагального налагодження радіомовлення були вибори до Верховної Ради СРСР. Тож у листопаді 1945 р. з Києва направили пересувну радіостанцію «Пчела» (позивний «РВ-130») та зв'язковий короткохвильовий передавач «РАФ-КВ-5» [Нариси з історії Закарпаття, 602], що слугувало резервом на початковому етапі закарпатського радіо. Першим будинком радіокомітету стало приміщення на вул. Руській, 1, а працівниками – щойно демобілізовані з лав Радянської Армії воїни-зв'язківці. Перша радіопередача з Ужгорода вийшла в ефір наприкінці листопада 1945 р. [Мащенко,

164]. Вона була присвячена підготовці Закарпатської України до виборів у Верховну Раду СРСР і розпочиналася у звичному для того часу ідеологічному забарвленні – жителі наймолодшої області у складі УРСР дякували за щастя возз'єднання у братній сім'ї народів.

Незважаючи на доволі стрімке збільшення показників (протягом 1945 р. було створено чотирнадцять радіовузлів та тридцять шість вуличних динаміків [Улиганець, 122], радіомовлення на Закарпатті впроваджували із запізненням, оскільки в колишній столиці УРСР – Харкові цей вид ЗМІ задовольняв потреби слухачів вже 21 рік поспіль. Станом на вересень 1947 року в області працювала радіостанція, 25 радіовузлів, потужністю 4 тис. ват і трансляційна мережа, довжиною 214, 5 км. Утім із Києва надходили листи про незадовільне виконання плану радіофікації Закарпаття. Із 91 села було радіофіковано всього лише 9 сіл, а з 7 тисяч запланованих радіоточок встановлено всього 2,5 тисячі. Під особливим контролем знаходилися прикордонні села, – із 19 було радіофіковано тільки 2 [ЗОДА. Ф.1. Оп.1. Спр. 1272. Арк. 58]. Найвагоміших результатів радіофікація на Закарпатті досягла під час реалізації генерального плану у 1950-55 рр. Напередодні аналізували географічні особливості області і можливості налагодження зв'язку у різних частинах [ЗОДА. Ф. Р-1896. Оп.1. Спр.31. Арк. 2-3].

Програмне наповнення обласного радіо розширювалося у напрямку від першої інформаційної передачі «*Останні вісті*» до тематичних передач для різновікового слухача, зокрема мовами етноспільнот (російською, угорською). До слова, за даними науковця І. Мащенко, перші передачі національними мовами було організовано у республіках і автономних областях СРСР ще в у 1937 р. [Мащенко, 105]. На Закарпатті із 1946 р. в ефір виходять громадсько-політичні передачі українською і російською мовами (зокрема, й один раз на тиждень для молоді); огляд

обласних газет (українською, російською та угорською мовами); літературно-драматичні передачі українською та російською мовами (один раз на тиждень); музичне мовлення, показ художньої самодіяльності краю; передачі для дітей (один раз на тиждень); платні інформації та оголошення» [ЗОДА. Ф.1238. Оп.1. Спр. 28. Арк. 2]. У 1947 р. добове мовлення становило 2 години 30 хвилин. Цей час розподілявся на дві трансляції протягом дня по годині 15 хвилин. Шість разів на тиждень тривали огляди газет «Закарпатської правди» і «Закарпатської України» трьома мовами – російською, українською та угорською. Щотижня тривала молодіжна та дитяча передача [ЗОДА. Ф.1. Оп. 1. Спр. 376. Арк. 84].

Із 1950 р. у структурі комітету з'являються редакції літературно-музичних передач та передач угорською мовою. «За один лише 1953 рік по обласному радіо було передано понад 450 концертів, літературних передач і радіовистав на радіохвилі «Театр перед мікрофоном» [Нариси з історії Закарпаття, 602].

Програмне наповнення обласного радіо 60-х років було різноплановим, зросла й кількість редакцій. У 1965 р. існували редакції громадсько-політичного мовлення, сільськогосподарських передач, промислових передач, молодіжних передач, художня редакція. Обласне радіо в цей час транслувало різні жанри культурно-мистецьких програм, до прикладу радіонариси, де диктори виступали у ролі дійових осіб твору. В ефірі й надалі лунали угорськомовні й молдавськомовні передачі. У 1966 р. на обласному радіо створили окрему редакцію передач для дітей та молоді.

Роль радіо у розвитку телебачення важко переоцінити, оскільки саме розвиток сітки радіорелейних і кабельних ліній зв'язку дозволив забезпечувати можливість передавати програми за сотні й тисячі кілометрів (Закарпатська правда. 1965. 7 травня, 7). Однак телебачення давало ще

більше можливостей для охоплення широких верств населення, зокрема, виховання у потрібному ідейно-просвітницькому руслі, про що йшлося у постанові ЦК КПРС від 29 січня 1960 р. «Про подальший розвиток радянського телебачення» [Єгоров, 7]. У тезах ЦК КПРС «50 років Великої Жовтневої соціалістичної революції» підкреслювали, що підвищення оперативності інформації партія розглядає як один із найважливіших засобів посилення ефективності ідеологічної роботи [ЗОДА. Ф. 1238. Оп. 2. Спр. 669. Арк. 1-9]. Так, із 1960 р. на Закарпатті суттєво зростає кількість телевізорів, починається розвиток телемережі області і планується побудова радіорилейної лінії Львів-Ужгород з урахуванням установки радіоретранслятора в Ужгороді, який зміг би передавати телебачення для Закарпаття по 5-6 програмах [ЗОДА, Ф.1. Оп.1. Спр. 3515. Арк. 96]. Науковець І. Мащенко зазначає, що телевежі в різних частинах республіки споруджувалися з розрахунку трансляції лише трьох програм – двох програм Центрального телебачення й однієї республікансько-обласної. Жителям УРСР забороняли ввозити з-за кордону супутникові антени-«тарілки» для прийому зарубіжних телепередач із космічних ретрансляторів. [Мащенко, 6] Не можна було придбати масові радіоприймачі зі шкалою нижче 19 метрів, їх не випускали, аби жителі СРСР не могли слухати «ворожі голоси». Якщо комусь таки вдавалося придбати потужніший прилад, «глушилки» оперативно влаштовували необхідні перешкоди, вимикали цілі діапазони хвиль. Дослідник І. Крупський припускає, що «глушіння «ворожих» голосів було першочерговим завданням львівського радіопередавального центру» [Крупський, 23].

Перші пробні передачі Ужгородської телестудії розпочалися 7 листопада 1967 р [ЗОДА. Ф.1238. Оп. 2. Спр. 763. Арк. 19]. Загалом цей рік називають періодом експериментального телемовлення на Закарпатті (Фест. 1997. 6–12

листопада. № 44 (80), 3]. Утім регулярні трансляції були розпочаті лише в лютому 1968 р., після завершення будівництва телецентру. До цього часу, із 1965 р., на Закарпатті працювала телевізійно-хронікальна група. Репортажі, підготовлені нею, транслювало львівське телебачення. У такому режимі робота тривала упродовж трьох років (Світогляд. 2003. 6 грудня. № 45 (50), 14).

Ужгородська телестудія розпочинала регулярне мовлення з невеликих обсягів – 2 годин 24 хвилин на добу. Саме такий час встановив для неї Комітет з радіомовлення і телебачення при Раді Міністрів УРСР. Обласний комітет планував розпорядитися цим часом у такий спосіб: україномовним передачам виділити 1 годину 40 хвилин, угорськомовним – 44 хвилини і молдавськомовним – 30 хвилин. Українською мовою передбачали такі форми передач: телевізійні новини, громадсько-політичні передачі, передачі для молоді, художні передачі. На практиці це виглядало так, що Закарпаття виходило в ефір з власними новинами двічі на тиждень, на першому каналі. З часу відкриття студії обсяг програм студії телебачення постійно зростає, і в червні 1968 року становив майже 4 години на добу [ЗОДА. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 123. Арк. 44].

Уже за рік у структурі Ужгородської телестудії згадуються такі редакції: пропаганди, народногосподарських передач, редакція новин, художніх передач, молодіжна редакція, редакція передач молдавською та окремо угорською мовами, редакція вечірніх програм [ЗОДА. Ф. 1238. Оп. 2. Спр. 842. Арк. 56]. Варто зазначити, що редакції мовами нацменшин не були самостійними у творчому плані, у 60-80х рр. вони нерідко дублювали основні матеріали інформаційної передачі «*Новини Закарпаття*», а також кінорепортажі, теленариси інших редакцій. Самостійно готували передачі до ювілейних дат, кінорозповіді, інформаційні матеріали про міжнародні події («*Актуальна ка-*

мера», «Від Чукотки до Карпат»), телефільми молдавською, угорською мовами, а також телефільми з синхронним перекладом, одержані з інших студій.

У 1956 р. було зафіксовано, що значна частина угорського населення регулярно слухала передачі будапештського радіо, а також читає центральний орган Угорської партії трудящих «Сабад неп», які мали антисоціалістичні ознаки [ЗОДА. Ф.1. Оп. 1. Спр. 2810. Арк. 28]. Аби посилити захист, в Ужгороді необхідно було встановити 12-15 спеціальних передавачів. Із Міністерства зв'язку інформували, що в 1956 р. тривало будівництво потужних радіоцентрів, розрахованих на значні відстані, для захисту території Української РСР, а в містах споруджувалися радіоцентри місцевого захисту. В Ужгороді ще в 1955 р. мав бути збудований радіоцентр місцевого захисту на 15 передавачів потужністю 0,4 квт, а також контрольно-корегуючий пункт. Однак тоді не знайшли приміщення, тому в 1957 р. готувалися все ж відкрити такий радіоцентр для захисту від антирадянської пропаганди [ЗОДА. Ф.1. Оп. 1. Спр. 2825. Арк. 14]. У зв'язку з імовірною небезпекою антирадянської пропаганди з Угорщини у 1962 р. радіопередачі угорською мовою перевели на кращий час, а радіовузли десяти населених пунктів, де проживали угорці, двічі на добу транслювали угорськомовні передачі з Москви. Відтак представники нацменшини могли слухати чотири радіопередачі на добу рідною мовою [ЗОДА. Ф.1. Оп. 5. Спр 403. Арк. 55-58]. Все це робилося з метою інформаційного впливу на угорськомовне населення [Бідзіля, 115].

У 1967 р. в селах прикордонних районів – Тячівського і Рахівського, облкомітет виявив чимало радіоапаратів, які приймали сигнали Бухареста і Клужа, Кишинівську радіостанцію на хвилі 300,6 метра, московські передачі спрямовані на Румунію. Добре приймалися програми Бухарестського телецентру, трансльовані через потужний телере-

транслятор, що діяв в районі обласного центру Байя-Марре [ЗОДА. Ф.1238. Оп.2. Спр. 582. Арк. 4-7]. Тому щоб уникнути перемикань приймачів представників румунської національності, яких за тодішніми підрахунками було приблизно 22 тисячі осіб, на дротові ЗМІ Бухареста і Кишинева, в СРСР планували збільшити потужність діючих в Рахові і Тячівському районі телеретрансляторів, спорудити нові телеретранслятори, прискорити закінчення робіт з підключення населених пунктів Тячівського району до Тячівського районного радіовузла, розширити радіотрансляційну мережу у румунськомовних селах, провести організаційно-масову і практичну роботу зі збільшення радіоточок у населення. Крім цього у 1967 р. в розгорнулася ідеологічна роботи у зв'язку з посиленням румунської націоналістичної пропаганди, яка зачіпала інтереси СРСР. ЦК КПРС прийняв відповідні постанови, які передбачали ряд організаційних та масово-пропагандистських заходів і мали гриф «цілком таємно». Йшлося про створення постійно діючих агітгруп, посилення виховання населення області в дусі дружби народів СРСР, радянського патріотизму і пролетарського інтернаціоналізму, високої політичної пильності. Журналісти повинні були збільшували рівень наукових публікацій, статей, тематичних передач, спрямованих проти націоналістичних концепцій румунської пропаганди, зокрема, поліпшення роботи редакції передач молдавською мовою студії телебачення і радіо.

З метою контрпропаганди у 1976 р. ввели у дію потужний ретранслятор на горі Товста неподалік Хуста (забезпечував трансляцію телепрограм на дециметрових хвилях у Хустському, Тячівському, Виноградівському, Берегівському і Рахівському районах), а також на горі Терентин неподалік Рахова. Крім цього, нарощували потужність радіовузлів у гірських районах, завершили суцільну радіофікацію сіл та присілків районів, розташованих на радянсь-

ко-українському кордоні. На Хустщині були введені радіомовні станції типу «Дощ-2», які транслювали першу союзно-республіканську програму і республіканську програму «Промінь». У 1979 р. з метою пропаганди було здано в експлуатацію потужний ретранслятор у Хусті, який транслював республіканську телепрограму [ЗОДА. Ф.1. Оп.11. Спр. 48. Арк. 29-30].

На початку 70-х років вимоги до радянського телебачення з боку влади були суворішими, ніж у 60-х. У цей період виникає потреба централізації телевізійного мовлення в масштабах країни; координації центрального і місцевого телевізійного мовлення; поліпшення підготовки кадрів для телебачення, введення конкурсної системи для деяких категорій творчих працівників телебачення; здійснення єдиної технічної політики в галузі телебачення. Нагальним питанням було запровадження другої республіканської програми [Єгоров, 7]. Одне з найважливіших завдань електронних ЗМІ, як і в попередні роки, полягало у покращенні ідеологічної роботи, комуністичного виховання трудящих, підвищення їхнього культурного й освітнього рівнів. Справедливо зазначає науковець В.Л. Цвик, що «інформаційна функція телебачення підмінялася агітаційно-пропагандистською» [Цвик, 169]. У прикордонних областях республіки ці проблеми набували особливої актуальності.

ЗМІ яскраво пропагували досягнення СРСР в комуністичному будівництві, успіхи зовнішньої політики КПРС, величні зміни, які сталися за роки Радянської влади, активно залучали до бесід, виступів представників румунської національності – жителів області. У передачах, які тривали чотирма мовами – українською, російською, угорською і молдавською, критикували буржуазний націоналізм, ворожу ідеологію, пропагували ідеї пролетарського інтернаціоналізму і дружби народів СРСР. Об'єднана редакція передач молдавською мовою на виконання постанови

готувала передачі циклу «Наш радянський спосіб життя» про величезні соціальні зміни в житті області, зокрема, представників румунської національності, а також цикли «Добра традиція», «Тритисячниця», «Я і моя робота», «Радянська людина», «Громадянин Країни Рад» (про нову Конституцію СРСР), «У наших друзів по змаганню» (про трудові здобутки трудящих Буковини і Північної Осетії), «В країнах соціалізму», а також окремі тематичні випуски про націоналістичні концепції румунської пропаганди [ЗОДА. Ф.1. Оп. 11. Спр.48. Арк. 2-5].

Увага до ЗМІ на Закарпатті була настільки серйозною, що в 1980 році Інститут соціологічних досліджень АН СРСР проводив дослідження на території області щодо інформаційної обстановки: з'ясування потреб закарпатців щодо прослуховування й перегляду іноземних т. зв. буржуазних радіо- й телеканалів; виявлення фактів пережитку націоналізму серед інтелігенції; визначення ступеня атеїстичної переконаності; ставлення до питань національних відносин. У висновках до соціологічного опитування зазначали, що інформаційна обстановка в Закарпатті характеризується складністю і своєрідністю. Жителі краю мають змогу переглядати і слухати передачі як радянського, так і закордонного телебачення та радіо. Утім більша частина респондентів все ж відповіла, що регулярно отримує інформацію із радянських ЗМІ. 15 % жителів отримували інформацію з іноземних джерел, найбільшою популярністю в той час користувався «Голос Америки» (13 %), «Радіостанція Свобода» (7 %), «Бі-Бі-Сі» (4 %), «Німецька хвиля» (2 %). З-поміж радіостанцій країн соцтабору популярною було «Радіо Праги» (18 %), «Радіо Румунії» і «Варшавське радіо» (10 %). За тематичним критерієм закарпатців найбільше приваблювали у закордонних мовниках музичні передачі, а також огляди новин, коментарі. Крім цього, достатньо гостро у 1980 р. поставало питання міжнаціонального спіл-

кування і мовне питання, а також релігійна проблематика. Так, з-поміж загальнополітичних проблем, актуальних для інтелігенції Закарпаття, найбільш актуальними були релігійні і національні, при чому результати дослідження продемонстрували їхню взаємозалежність. Результати соціопитування показали, що близько 2 % інтелігентів були віруючими. Загалом соціологи висловлювали стурбованість слабкою атеїстичною переконаністю закарпатців, особливо, молодих. Опитування серед робітників Закарпаття продемонструвало, що 35 % респондентів слухали закордонні радіостанції, лідером із яких теж був «Голос Америки». Крім цього, закарпатців найбільше цікавила релігійна тематика, а також музична. Національне ототожнювалося з релігійним, як свідчило соціопитування. Прослуховування іноземних радіостанцій безпосередньо пов'язували зі зниженням інтересу до соціалістичних змагань і поширенням релігійних пережитків. Тож у висновках соціологи відзначали потребу формування у населення негативного образу зарубіжного комунікатора [ЗОДА. Ф.1. Оп. 13. Спр. 204. Арк. 1-39] .

Дослідження сприяло тому, що в 1985 р. з метою посилення інформаційного впливу на закарпатців було заплановано будівництво наземної приймальної станції «Москва», яка через супутник повинна була передавати щодня двогодинну програму з Москви. А комітет натомість мав доповнювати її лише інформаційними і громадсько-політичними програмами з життя області [ЗОДА. Ф.1. Оп. 21. Спр. 212. Арк. 35-39].

Важливими з огляду поширення пропаганди були подовжені програми обласного телебачення, які повинні були відволікати глядачів від бажання подивитися чи послухати закордонне мовлення. Така програма складалася з кращих денних випусків українською, угорською і молдавською мовами, підбиралися кращі художні й докумен-

тальні фільми, розважальні програми, концертів, а також передач контрпропагандистського спрямування. Загальний обсяг мовлення редакції становив 24 години оригінального матеріалу. Випуски виходили п'ять днів на тиждень – у середу, четвер, п'ятницю, суботу і неділю. Ефіри були вечірні й нічні – з 22.45 до 23.00, іноді пізніше – о 23.00 – тривалістю 20-30 хвилин [ЗОДА. Ф.1238. Оп. 2. Спр 1507. Арк. 45-48]. Головними темами передач редакції подовжених програм був радянський спосіб життя, ленінська дружба народів СРСР, пролетарський соціалістичний інтернаціоналізм в дії, а також вистави обласних театрів, виступи колективів з республіки та країни, документальні, телевізійні, телевізійні художні фільми, фільми-концерти, повторення випусків *«Новин Закарпаття»*, *«Панорами тижня»*. У 1978 р. редакція подовжених програм виготовляла передачі *«Братерство»*, *«Соціалізмом народжені»*, *«Шовкова косиця»*, у яких пропагували внутрішню і зовнішню політику КПРС, Конституцію СРСР, на конкретних прикладах показували переваги соціалістичного способу життя. Ці програми виховували глядача у дусі радянського патріотизму, інтернаціоналізму, любові і відданості партії.

На відміну від центрального українського телебачення, угорське, частково чехословацьке, особливо – румунське мало розважальний характер, демонструвало багато фільмів, переважно американських, італійських, англійських, французьких, західнонімецьких. Румунське, до прикладу, показувало щомісячно по 18-20 художніх фільмів. Значну частину у вечірніх програмах цих студій займали музично-розважальні шоу, концерти шлягерів, телевар'єте. Чимало ефірного часу відводилося трансляції і відеозапису важливих спортивних змагань міжнародного і європейського рівнів. Оперативністю відзначалися інформаційні передачі на міжнародну тематику, у яких часто використовували кіноматеріали власних кореспондентів за кордоном і фрагментів обмінного відеозапису новин з ін-

ших країн [ЗОДА. Ф. 1238. Оп. 2. Спр. 1507. Арк. 49-50]. Тому влада намагалася вжити максимальних заходів, аби завадити закарпатцям переглядати такі «ворожі» передачі.

У другій половині 80-х років впровадження двопрограмного мовлення стало обов'язковим по всьому СРСР. Особлива увага при цьому відводилася телемовленню у прикордонних областях. Місцеві чиновники звітували, що вплив зарубіжних телепрограм позначається на ідеологічній ситуації в районах Закарпаття. У 1982 р. секретар Закарпатського обкому КПУ Г. Бандровський у листі до заступника голови Ради Міністрів СРСР інформував про реальну небезпеку покриття території області програмами телебачення сусідніх країн і потребу організації другої всесоюзної програми, «що дозволило би посилити виховний вплив на населення Закарпаття і розширити пропагандистський вплив на закордонного жителя» [ЗОДА. Ф.1. Оп. 16. Спр. 194. Арк. 21]. У той час область покривалася першою всесоюзною і українською програмами телебачення, яку також могли дивитися понад 4 мільйони жителів ЧССР, УНР, СРР, ПНР. Натомість дві програми телебачення Угорської Народної Республіки могли переглядати понад 60 % закарпатців, програми Чехословацької Народної Республіки – 50 %, а програми Польської Народної республіки і Соціалістичної Республіки Румунія – близько 30 % населення. Тому у 1983 р. для області виділили передавач потужністю 20 кВт і частотний канал для нього, який так довго просили закарпатці. Телевізійний канал в дециметровому діапазоні (33) з передавачем потужністю 5 кВт Ужгород отримав тільки у 1986 році, а робота передавача, який придбали у Чехословацькій соціалістичній республіці, розпочалася тільки у 1987 р. [ЗОДА. Ф. 1. Оп. 28. Спр. 117. Арк. 1]. Актуальною була й протидія ворожим радіопередачам, оскільки Закарпатський обласний радіотелевізійний передавальний центр не міг протидіяти російсько-

вним передачам радіостанцій Ізраїлю, США, Англії, ФРН, КНР, а також частотам радіостанцій «Вільна Європа», «Албанія», які транслювали чеською й угорською у короткохвильовому і середньохвильовому діапазоні [ЗОДА. Ф. 1. Оп. 25. Спр. 150. Арк. 12].

Отже, перші угорськомовні й молдавськомовні радіо- й телепрограми телерадіоцентру були зумовлені не стільки прагненням задовольнити інформаційні потреби нацменшин, а стійкістю прийому по двох програмах телебачення цих країн, при чому зі зміщенням (подовженням) у часі на 1,5-2 години у порівнянні з мовленням Українського і Центрального телебачення. Це був нічний кінозал, а насправді спосіб протидії ворожій пропаганді. При чому Ужгород, як прикордонне місто, не мав права поширювати телесигнал з Радянського Союзу за кордон. Однак сигнали іноземних держав на Закарпатті були доступні ще з 50-х років.

Керівництво СРСР за допомогою радіо і телебачення демонструвало інтернаціоналізм, ініціювало всесоюзні змагання різних колективів, утім посилювало реальний контроль за громадянами, всіляко перешкоджало поширенню антисоціалістичних ідей серед населення. Тому упродовж усього радянського періоду спостерігалася посилена увага до всіх прикордонних областей, удосконалювалися технічні особливості, змістове наповнення мовлення.

Розвиток мовлення для національних спільнот у незалежній Україні

Ситуація із веденням інформаційної політики у державі змінилася з утвердженням української незалежності. Незважаючи на суспільно-політичні, економічні труднощі, відсутність навичок роботи журналістів в умовах демократичного суспільства, на початку 90-х рр. в Україні розпочався новий етап розвитку вже власне українського ра-

дію і телебачення. Науковиця Н.В. Зверєва характеризує середину 90-х років як період розквіту регіонального телебачення в різних жанрах, чому сприяла і комерціалізація, оскільки вона створила ситуацію конкурентної боротьби за глядача, що спонукало розвиток цікавих телепрограм. При цьому справедливо зазначає, що вже до кінця 90-х років відчувалася тенденція залежності телебачення від власників-олігархів та політиків [Зверєва, 309]. Телерадіомовний простір Закарпаття теж зазнавав змін у зв'язку з формуванням інформаційного ринку і появою на ньому нових гравців. У 1991 р. в Ужгороді запрацювала перша приватна телекомпанія «21 канал», а за чотири роки на Закарпатті вже працювало 5 недержавних студій: ужгородські «Альянс-ТВ», «21 канал», канал Закарпатського обласного радіотелевізійного передавального центру «Спектр», мукачівське «М-Студіо». У 2000-му році приватних телекомпаній було також п'ять: ТРК «Мукачево (М-Студіо)», «РТК Хуст», «21 канал», «Перший кабельний», «Виноградів ТВ». У 2002 році у телепросторі були представлені «Альянс-ТВ» (ТРК «Спектр»), «21 канал» (ТРК «Даніо»), «Хустська ТРК», а також «Край-ТБ». Із 2016-го запрацював інтернет-канал «Ужінформ», а з 2017-го року – телеканал «Sirius», змінилися власники телеканалу «Перший кабельний». У 2018 р. з'явився угорськомовний «21 Ungvar».

Утім державна телерадіокомпанія, незважаючи на появу конкурентів, залишалася лідером в інформаційному просторі краю, вирізнялася кадровим потенціалом, тематичним наповненням, обсягами мовлення.

У структурі телерадіоцентру на початку 90-х рр. були головна редакція телебачення, об'єднані редакції програм угорською, румунською мовами (колишня редакція програм молдавською мовою), редакція передач німецькою мовою (із 1992 р.), редакція «Комерція і реклама». Редакція пропаганди була реорганізована в підрозділ суспіль-

но-політичних передач. Денне мовлення тривало 1 годин 40 хвилин. Щоквартально програми телестудії в обсязі близько 8 годин передавалися на всю Україну (Закарпатська правда. 1993. 8 травня, № 44 (14854), 1). У цей період обласний телеканал мав три переносні журналістські комплекси японського виробництва (ТЖК), котрих не було на той час більше ніде в області. У студійних, відеозаписуючих апаратних змінилося обладнання. Перехід на відеоплівку європейського стандарту сприяв започаткуванню обміну програмами зі студіями інших країн. Першу таку програму, підготовлену закарпатцями, транслювали у м. Печ (Угорщина) (Срібна Земля. 1993. 11 травня, 1).

У 1991-95 рр. в ефір виходили програми «Екран дня» (угорською), «Події, проблеми факти» (угорською), «День за днем» (румунською), «Тележурнал тижня» (румунською), транслювали концерти за листами глядачів (угорською мовою), програми німецькою мовою. На 25-му році існування телестудії в колективі ще працювали 13 першовідкривачів телебачення (Закарпатська правда. 1993. 8 травня, № 44 (14854), 1).

У 1998 р. програми ЗОДТРК дивилися 25 % населення Ужгорода і 75 % області (Новини Закарпаття. 1998. 24 березня. № 45 (1450), 1). У складі Закарпатської телерадіокомпанії була головна редакція телебачення, якій на цей час підпорядковувалися редакція інформаційно-аналітичних програм, редакція мистецьких програм, молодіжних і дитячих програм; головна редакція радіо з редакцією інформаційних програм, музично-розважальних програм; об'єднана редакція передач угорською мовою; румунською мовою; німецькою мовою, словацькою мовою; головна редакція програм; художньо-виробнича група, а також відділи, дільниці матеріального і технічного обслуговування.

План обсягів телевізійного мовлення у 1999 р. засвідчує, що українська редакція мала 554 год. На рік, угорська

– 72 год/рік, румунська – 58 год/рік, словацька – 22 год/рік, німецька – 24 год/рік. Загальна кількість годин власного мовлення становила 730 год/рік, а іншого мовлення – 182, 5 год/рік. Загальна кількість місцевого мовлення становила 912,5 год/рік. Обсяг радіомовлення на рік становив 876 годин.

Об'єднана редакція програм румунською мовою періодично видавала в ефір *«Тележурнал тижня»*, *«День за днем»*. А об'єднана редакція програм угорською мовою пропонувала в ефірі новини, актуальне інтерв'ю, природознавчі, екологічні передачі, репортажі, портрети міст і селищ. Словацькою мовою наприкінці 90-х – на початку 2000-х рр. виходила програма *«Словенські погляди»*. Програма німецькою мовою для національних меншин на час свого виходу в ефір у 1992 р. була єдиною в Україні німецькомовною передачею. Перші випуски присвятили проблемам німецької культури, з історії та етнографії, тож їх одразу відзначили представники національних меншин, а ще ці передачі привернули увагу посольства Німеччини у Києві. Закарпатцям надсилали матеріали, підготовлені Німецькою державною телерадіокомпанією у Кельні. Штат редакції німецькомовних передач на той час складався з чотирьох осіб. У планах було започаткування циклу передач з вивчення німецької мови (Закарпатська правда. 1992. 18 березня. № 17 (14696), 4).

У 1999 р. на Закарпатті вперше провели Міжнародний фестиваль телевізійних і радіопрограм для національних меншин *«Мій рідний край»*. Увага до цієї події була чимала, як на обласному, так і на всеукраїнському рівні (Урядовий кур'єр. 1999. 26 червня. № 1185, 5). З того року фестиваль став щорічним. Його засновниками були Держкомтелерадіо України, Закарпатська обласна державна адміністрація, Закарпатська обласна рада, Закарпатська обласна державна телерадіокомпанія. Метою заходу було сприян-

ня створенню та показу документальних фільмів, телевізійних і радіопрограм, які спрямовані на духовне відродження національних меншин, їх культурних надбань і цінностей, пошук шляхів вирішення проблем сьогодення етнічних спільнот, які компактно проживають на території країни. Конкурсні програми оцінювало журі телевізійних програм та журі радіопрограм за кількома номінаціями. Крім цього, щоразу на фестивалі тривали майстер-класи, дискусії, перегляд фільмів, екскурсії.

Захід транслювали у прямому ефірі на обласному телебаченні. Журналісти ОДТРК, висвітлювали його перебіг під різними кутами: в новинах сюжети були інформаційно насиченими, збалансованими у підборі коментарів, а редакції програм мовами нацменшин готували тривалі репортажі з місця події, з коментарями закордонних учасників. Залежно від аудиторії, на яку орієнтувалася програма, добиралися коментарі учасників, які представляли ту чи іншу країну, національність.

Загалом із 1999 до 2016 р. відбулося 18 фестивалів, учасниками яких були журналісти з України, Словаччини, Угорщини, Румунії, Сербії, Чорногорії, Великої Британії, Польщі та Австрії тощо. Це був «унікальний не тільки в Україні, а й на теренах Східної Європи фестиваль теле- та радіожурналістики» (Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/ru/v0281603-08/sp:max10>). Він сприяв актуалізації питання національних меншин, налагодженню контактів медійників і їхньому професійному вдосконаленню, сприяв формуванню командного духу серед працівників ЗОДТРК, які займалися лівовою часткою організації і проведення фесту.

У 2001 р. ЗОДТРК була єдиною в Україні і першою за роки її незалежності, хто мав угоди про співробітництво з акціонерними товариствами «Угорське телебачення» і «Угорське радіо», з Асоціацією радіомовлення Румунії, ре-

дакцією Національно-етнічних програм Словацького радіо у Пряшеві. Були спільні проекти зі словацьким і чеським телебаченням на зразок відеофільму «Пісні полонин» (2000 р.) (Новини Закарпаття. 2001 р. 20 листопада. № 171 (2156), 2).

Тематичний план Закарпатської ОДТРК виконання держзамовлення з виробництва телепередач у 2004 р. включав 28 назв передач загальною тривалістю 640 годин 38 хвилин, із яких 410 годин на рік велося інформаційне мовлення. До інформаційних передач у цей період належали щоденні випуски новин «Вісник», щотижневі «120 хвилин» і «Об'єктив», щоденна програма з проблем сьогодення «На тему дня», двотижнева угорськомовна «Горизонт», двотижневі румунськомовні «Телекур'єр румун Закарпаття», «Румунське слово», тижневі словацькомовна «Словенські погляди» і німецькомовна «Гутен так», а також щомісячна програма «По обидва боки Карпат».

У 90-х рр. відбулися зміни й на радіоринку, оскільки до цього часу державне радіо було монополістом в області. Утім із «1991 р. у боротьбу за слухача вступив незалежний регіональний радіожурнал «Ужгород-контакт», а 1992 р. – «Радіо Альтера», яке заснували студенти Ужгородського державного університету за сприяння Європейської федерації вільних радіостанцій» [Улиганець М., с. 87]. У 2000-х роках починають з'являтися мовники, які досі існують у закарпатському медіапросторі: з 2001 р. працює ТОВ «Радіомовна Компанія «Громадське Мовлення», більш відома слухачам як «Світ FM» (місцеве радіомовлення з розважально-музичним форматом), з 2002 р. – «Радіо Закарпаття-FM» (місцеве радіомовлення з розважально-музичним форматом), з 2004 р. – «Версія FM» (місцеве радіомовлення з музично-інформаційним форматом), з 2007 – «Слатіна FM» (місцева недержавна музично-розважальна радіостанція). Державними мовниками у 2000-х рр. були радіо «Ужгород»,

що транслювалося на АМ-хвилі та «*Tusa-FM*» (працює з 2005 р.), які належали до структури ЗОДТРК. З-поміж усіх радіостанцій програми для національних меншин, зокрема інформаційні випуски мовами нацменшин, пропонував тільки державний мовник.

Новий етап історії закарпатського державного радіо і телебачення розпочався зі створення власного телеканалу «*Tusa-1*», радіостанції «*Tusa-FM*» у 2005 році та з початку трансляції програм ЗОДТРК через супутник у 2006 р. Телеканал одним із перших в Україні зробив такий інноваційний крок. Для трансляції обрали супутник «Сиріус», тому що він найбільш підходив за розташуванням і забезпечував хороший прийом телеканалу у гірських районах, де зазвичай будь-який сигнал слабкий. Крім цього, супутникове мовлення забезпечувало трансляцію телеканалу в інших країнах. Вже в перші роки такого мовлення почали надходити листи й дзвінки від закарпатців з Німеччини, Швеції та інших країн (Журналіст Закарпаття. 2012. №10, 4, 6).

10 листопада 2005 року в ефір вийшов перший випуск програм телеканалу «*Tusa-1*». Можливості виготовлення власного інформаційного продукту було для закарпатської телестудії неабиякої подією, оскільки до цього часу закарпатці мали всього годину ефіру на «*УТ-1*» (Ужгород. 2005. 19 листопада. № 47 (355), 6.). Тепер програми закарпатської телестудії можна було побачити з 7 до 9 ранку та з 18 до 21-ї у вихідні. Телеканал створювали як сімейний, з самого початку планували інформаційні програми, науково-пізнавальні фільми, програми для дітей, зберігали мовлення для національних меншин. Так, у 2006 році на обласному телебаченні були створені редакції передач російською, русинською та ромською мовами. З того часу і до початку суспільного мовлення телеканал «*Tusa-1*» був єдиним українським мовником з державною інформаційною політикою, який потрапляв на екрани українських угорців, румунів, словаків на їхній рідній мові.

Згідно з законом «Про телебачення і радіомовлення», 80 % відводилося мовленню українською, а 20 % – мовленню іншими 7 мовами нацменшин (угорською, румунською, словацькою, ромською, російською, німецькою, ромською). Кількість хвилин на тиждень для кожної редакції визначалася відсотком конкретної нацменшини у загальній кількості мешканців Закарпаття. Всі передачі мали супроводжуватися субтитруванням. Для цього у 2012 році діяв відділ транскордонного і спеціального мовлення (Журналіст Закарпаття. 2012. №10, 4, 6]. Утім на практиці все виходило по-іншому: із технічних, кадрових причин субтитрами були забезпечені далеко не всі програми 2000-х рр.

У 2006-2011 рр. у сітці мовлення ЗОДТРК були представлені такі програми для національних меншин: «Новини» (українською, угорською, словацькою, румунською, німецькою), «Ласкаво просимо» (німецькою), «Романо джівіпен» (ромською), «Румунський телекур'єр» (румунською), «Точка зору» (угорською мовою), «Русинська родина», «Колесо життя» («русинською»), «Русское время» (російською), «Фаревна дуга» (словацькою), «Горизонт» (угорською), «На власні очі» (німецькою), «Румунське слово» (румунською).

До перетворення ЗОДТРК у Філію ПАТ НСТУ «Закарпатська регіональна дирекція», у структурі функціонували 12 редакцій, які виготовляли різноматематичні, різножанрові телепрограми. Зокрема, виходило 14 програм мовами нацменшин та щотижневий дайджест найцікавіших матеріалів мовами нацменшин – «Від суботи до суботи». Так, угорськомовна редакція об'єднувала програми: «Hirek» («Новини»), «Nezopont» («Точка зору»), «Latohatar» («Горизонт»). Редакція програм румунською мовою готувала «Cuvânt românesc» («Румунське слово»), «Telecurierul românilor» («Телекур'єр румунів»), «Panorama săptămânii» («Панорама тижня», щовівторка) та «Actualități» («Новини»,

щочетверга). Німецькою мовою на «Tuci-1» виходили програми «*Willkommen*» («Ласкаво просимо» – програма про і для нащадків колишніх переселенців з Німеччини, Австрії та Богемії) та «*Mit eigenen augen*» («На власні очі»). Творчий колектив словацької редакції готував телевізійні програми «*Farebn`a d`uha*» («Кольорова веселка»), «*Slovenske pohľady*» («Словацькі погляди»), «*Actuality*» («Актуально»). Редакція програм для національних меншин об'єднувала програми «*Романо джівінен*» («Ромське життя»), «*Русское время*» («Російський час»), «*Русинська родина*».

Крім цього, до 2014 р. виходили випуски новин мовами національних меншин – угорською, словацькою, німецькою російською. Вони мали універсальну заставку, у якій переважали текстові елементи, а точніше – слово «Новини», перекладене різними мовами. У випусках висвітлювали резонансні події, що сталися на Закарпатті, соціально значущі теми, актуальні для етноспільнот, представники яких проживають на Закарпатті. Це, до прикладу, у німецькомовній програмі – сюжет про вибух газу в Ужгороді, репортаж про медичну систему Німеччини (2.09.11), у російськомовній – сюжет про семінар гідрологів України, про табір скаутів Галицької Русі (3.09.11), у румунськомовній – про етнофестиваль у Сату-Маре (9.09.11), в угорськомовній – про вартість бензину, проблеми аеропорту «Ужгород» (12.06.12), у словацькомовній – про фестиваль «Наш рідний край», туристичний табір, архітектурні будівлі Земпліна (14.09.11). В окремих випадках повторювали сюжети українських «Новин», запозичували синхрони, відеоматеріал. Такий взаємообмін був актуальний у межах телестудії, виправданий з огляду економії ресурсів, утім не виправданий у програмах із назвою «Новини», яка вимагає вчасної, оперативної, оригінальної інформації.

Програми мовами національних меншин (зокрема заставки, декорації у студії, музичне оформлення) були онов-

лені у 2013-2014 рр., як і інформаційна редакція (оновлена студія, змінена назва з «Новин» на «Вчасно»). Значним недоліком було те, що програми для етноспільнот виходили в обідній час, через що втрачали частину аудиторії.

Після закриття проекту «Новини» мовами нацменшин угорська редакція була єдиною, яка мала оперативну інформаційну програму «*Hirek*» («Новини»), що виходила 5 разів на тиждень. Випуск, тривалістю до 5', складався з 2-5 сюжетів (хронометражем 30''– 2'). У них висвітлювали події на різні теми: політика, економіка, соціальна сфера, культура, мистецтво, спорт, релігія. Прикладами сюжетів на тему політики, міжнародної співпраці є репортаж про повалення пам'ятника Леніну в Чопі (Hirek. 13.10.2016); відкриття безкоштовних робочих віз українцям в Угорському консульстві (Hirek. 25.11.16); російсько-український конфлікт на Сході (Hirek. 14.03.18); марш націоналістів в Ужгороді (Hirek. 19.03.18) тощо. Сюжети на тему економіки: проекти економічного розвитку фонду «Еган Еде» на Закарпатті (28.11.16); підтримка Угорщиною економіки Закарпаття (Hirek. 29.12.17); аналітичний репортаж про економічну ситуацію в Україні (Hirek. 2.08.17). До сюжетів соціальної сфери можна віднести: ремонт доріг на Закарпатті (Hirek. 9.01.17); аналітичний репортаж про декомунізацію (Hirek. 12.01.17); допомога угорської екуменічної служби на Закарпатті (Hirek. 15.02.18); відзначення дня закарпатських угорських багатодітних сімей у Берегові (Hirek. 18.01.18); репортаж про африканську чуму (Hirek. 8.09.17), репортаж із відкриття будинку сімейного типу в Мукачеві (Hirek. 22.06.17) тощо. Прикладами сюжетів на культурну, історичну, освітню, релігійну тематику є: репортаж зі святкового концерту на Берегівщині, присвяченого Адвенту (Hirek. 30.11.16); репортаж про київське об'єднання угорців (Hirek. 4.04.17); виставка угорського художника Петра Матла у Києві (Hirek. 20.03.18); репор-

таж із фестивалю «Берегфест» (Нірек. 5.10.17); репортаж про допомогу Угорського Уряду дитячим садкам області (Нірек. 11.04.17); репортаж про комуністичний режим на Закарпатті (Нірек. 19.10.2016); святкування Водохреща в Ужгороді (Нірек. 22.01.18). Варто зазначити, що теми спорту в усіх угорськомовних програмах нерідко були пов'язані з політикою, оскільки у них розповідали про ініціативи Угорщини щодо відновлення спортивної інфраструктури в Закарпатті, до прикладу, як у сюжеті про спортзал, оновлений за кошти угорського уряду (Нірек. 1.12.17).

Принцип верстки від найважливішого до менш важливого зберігалися не у всіх випусках. В окремих із них більшу частину часу могли приділити висвітленню теми культури, розпочинали випуск, до прикладу, з репортажу про діяльність угорського театру на Закарпатті, а далі продовжити сюжетом про децентралізацію, щоправда, з архіву (Нірек. 6.12.16). Переваги у хронометражі і місця у випуску мали ті сюжети, у яких розповідали про ініціативи угорців на Закарпатті – соціальні чи культурні. Так, у випуску від 10.10.16 сюжет про відкриття пам'ятника жертвам Голокосту в Ужгороді за підтримки Угорщини тривав довше, ніж два сюжети на соціальну тематику, які пропонували після нього. Ремонту доріг за кошти угорців у селі Велика Добронь в одному з випусків також приділяли удвічі більше часу, ніж сюжету про річницю Незалежності України (Нірек. 24.08.17).

Порушення стандарту балансу думок чітко простежувалося у тривалості синхронів, коли в 1,5-хвилинному сюжеті упродовж хвилини тривав коментар героїні (Нірек. 10.10.2016). Чи упродовж одного випуску героєм двох із трьох сюжетів про діяльність угорців на Закарпатті був уповноважений угорського міністра Іштван Грежа (Нірек. 20.12.16). Загалом у більшості програм до коментування подій запрошували угорців і майже не приділяли уваги

подіям в Україні чи на Закарпатті у позитивному ключі. Зосереджувалися здебільшого на соціальних, політичних проблемах нашої держави: бідності населення, корупції, падінні гривні (Hirek. 15.08.2016 р.), зростанні цін на електроенергію для українців, військовому зборі (Hirek. 18.08.16). Натомість про ініціативи і підтримку з боку Угорщини завжди йшлося у позитивному ключі: про будівництво спортмайданчика в УжНУ, ремонти в гуртожитках (Hirek. 15.08.2016), відкриття пам'ятників жертвам сталінського режиму, репресованим, жертвам Голокосту тощо (Hirek. 20.10.16, 18.11.16).

Чимало сюжетів програми були оглядовими, не містили коментарів героїв чи учасників подій, відповідальних осіб, що свідчить про поверхневність роботи, бажання не заглиблюватися у проблему. Утім у випусках за 2015-2018 рр. було продемонстровано і чимало сюжетів (на соціальну, культурну тематику), які заслуговують уваги завдяки дотриманню стандартів журналістики, порушують проблемні питання. Це зокрема матеріали, підготовлені журналістами Гейзою Ковачем, Атіллою Іванчиком, які упродовж багатьох років працювали в угорськомовній редакції.

В іншій угорськомовній програмі «*Nezoront*» («Точка зору») здебільшого представляли по 2-5 сюжетів із життя угорської громади Закарпаття. Хронометраж програми становив 40'. Незважаючи на тривалість програми, аналітичних репортажів у ній за період 2015-2018 рр. виявлено досить мало і вони стосувалися загальноукраїнських тем, ситуацій, до прикладу, стану розвитку економіки в Україні за 2016 р., а на регіональну тематику – вакцинації від ко-ру, спалення офісу угорської партії в Ужгороді (Nezoront. 7.03.18 – цілий випуск, 18.01.16, 17.02.18). Більшість матеріалів – це переважно сюжети і розлогі репортажі з фестивалів, концертів, сільських свят, а також соціальні ініціативи угорців, відновлення і відкриття нових пам'ятників,

історичні розвідки тощо. Важливо, що в програмі приділяли увагу й важливим для України темам (фільм, присвячений другій річниці Революції Гідності (Nezoront. 22.02.17), репортаж із міжнародної конференції про ГУЛАГ (Nezoront. 14.12.16), репортаж із театральної вистави «Квіти ГУЛАГу» (Nezoront. 22.02.17)). Утім не в усіх випадках це було зроблено якісно. В одному з випусків сюжет, присвячений Дню незалежності України, змонтований у форматі слайд-шоу з текстівкою, під український гімн із читанням патріотичного вірша угорською мовою наприкінці (Nezoront. 24.08.26). Крім цього, у випусках траплялися випадки повтору сюжетів програми «Новини».

Інформаційно-аналітичний дайджест «*Latohatar*» («Горизонт») складався з 2-4 сюжетів, репортажів, що зрідка чергувалися з інтерв'ю. Хронометраж випуску коливався в межах 30-40'. У 2012 р. програма виходила зі студії хронометражем близько 25', мала задовгу заставку, неякісне зображення, що загалом не підсилювало ідею програми. У цей період журналісти готували повноцінний новинний випуск із сюжетами і репортажами на теми, важливі для угорської спільноти Закарпаття: медичне забезпечення, економічну ситуацію, туризм, мистецтво, культуру, релігію, народні ремесла тощо. Щоправда, окремі сюжети могли транслювати із запізненням у порівнянні з сюжетами україномовної інформаційної редакції. Однак у цьому випадку радше йшлося про соціальну проблематику, аніж оперативну інформацію. Загалом програма, що дотримувалася у 2012 р. інформаційного спрямування, була насичена новинами, в окремих випусках було по 5-6 сюжетів (Latohatar. 1.02.12).

Якщо телематеріалу бракувало, наприкінці програми подавали пейзажі, макрозйомку з коментарями, музикою (Latohatar. 29.08.16). Утім це траплялося значно рідше, ніж, наприклад, у програмі «*Русинська родина*». Недоліком

«Горизонту» можна вважати відсутність анонсу на початку випусків до 2017 р. (назви відеоматеріалів представлені упродовж кількох секунд на початку), тривалі нединамічні репортажі (Latohatar. 29.08.16) і синхрони консула, ректора, голів сільських рад тривалістю 2-3,5'. (Latohatar. 15.08.16, 29.08.16, 26.09.16). Програма переважно виходила зі студії, тож на початку короткий анонс представляв ведучий. У більшості випусків, за винятком окремих сюжетів (про угорськомовну школу в Ужгороді – Latohatar. 16.01.17), угорська мова не титрувалася і не дублювалася, що звужувало аудиторію глядачів виключно до знавців угорської мови. Окремі випуски склалися з репортажів на тему культури і мистецтва (Latohatar. 27.03.17, 24.04.17, 8.05.17) чи документальних фільмів про історію хокею чи фільм українського виробництва про Голодомор (Latohatar. 21.08.17, 27.11.17).

Проблемно-тематичний аналіз випусків програми «Горизонт» підтверджує, що її зміст становили різножанрові матеріали, сформовані переважно у суспільно-політичному, економічному, історичному, освітньому, мистецько-культурному, релігійному, спортивному, екологічному ключах, як і в програмах «Новини», «Точка зору». Тому крім оригінальної заставки, концептуально випуски не вирізнялися на фоні інших угорських програм.

Із осені 2012 р. виходили два нові угорськомовні телепроекти: спортивна програма «Спорт» і програма на соціальну проблематику «Генерації». Для спортивних випусків журналісти готували огляд міжнародних, всеукраїнських, регіональних подій, зосереджували увагу на різних видах спорту, пропонували аналіз спільно з експертами. У програмі «Генерації» знайомили з талановитою молоддю Закарпаття, роботою молодіжних організацій. У репортажах пропонували різні поради для збереження здоров'я, краси, гарного самопочуття.

Редакція румунських програм упродовж у 2000-х рр. готувала три програми: інформаційну – «*Actualități*» («Актуально»), культурну – «*Cuvânt românesc*» («Румунське слово»), аналітичну – «*Telecurierul românilor*» («Телекур'єр румунів»), кожна з яких виходила раз на тиждень і ще один раз повторювалася.

Випуск інформаційної програми «*Actualități*» («Актуально») складався з 2-3 сюжетів, хронометраж яких суттєво відрізнявся: один сюжет тривав 1,5', а інший – понад 8'. (Actualități. 21.09.16). Подібні проблеми виникали й на рівні синхронів, які в окремих репортажах тривали по 5-7', як у випуску програми про реалізацію міжнародного спортивного проекту (Telecurierul românilor. 14.02.17) чи в сюжеті, присвяченому відзначенню Дня Румунії у Солотвині, хронометраж якого – 10', із яких коментар голови Закарпатської ОДА Геннадія Москаля триває 5', а коментар Почесного консула Чеської Республіки в Ужгороді Отто Ковчара – 2' (Actualități. 7.02.17).

Аналіз випусків «Актуально» за проблемно-тематичним критерієм (2015-17 рр.) підтверджує, що її зміст становили різножанрові матеріали, сформовані переважно у суспільно-політичному, економічному, історичному, освітньому, мистецько-культурному, релігійному, спортивному, екологічному ключах.

Хронометраж аналітичної програми «*Telecurierul românilor*» («Телекур'єр румунів») коливався в межах 30'. До випуску входило з 2-3 репортажі. Як і німецька редакція, румунська також демонструвала репортажі закордонного виробництва про міста і села Румунії, зокрема програму «*Vidkrivameo світ*» (Telecurierul românilor. 13.09.16, 20.09.16, 31.03.17, 12.09.17, 3.10.17, РС. 23.11.17), «Гора на межі» (Telecurierul românilor. 20.06.17), документальний фільм про румунського поета Григоре Вієру (Telecurierul românilor. 24.01.17), кулінарні програми (Telecurierul românilor. 14.03.17, 26.09.17, 10.10.17, РС.15.12.16, 17.01.17, 5.10.17),

випуск програми «Мараморош TV» (Telecurierul românilor. 4.07.17), інтерв'ю з відомим виконавцем румунської народної пісні Ніколаєм Сабоу, Марамуреш (Telecurierul românilor. 1.08.17), фільм «Молдавські села серед козаків» (Telecurierul românilor.18.07.17), телепрограму телестудії «UA: Буковина» – «Вечірня студія», в якій обговорювали Закон України «Про освіту» і його вплив на можливість навчатися рідною мовою румунської спільноти України (Telecurierul românilor.19.09.17). На репортажі власного виробництва відводилося приблизно 15-20'. випуску, на закордонні – в середньому 10-15', зрідка – ціла програма. Телепродукти закордонного виробництва вирізнялися якістю зображення і змісту: сюжети і репортажі містили чимало коментарів, які логічно і збалансовано поєднувалися із тематикою випусків. Журналісти практикували і розмову у студії з румунськими дипломатами, представниками меншини, до прикладу, з Надзвичайним і Повноважним Послом Румунії в Україні (Telecurierul românilor. 20.09.16), науковцями, освітянами тривалістю 20-30'. (Telecurierul românilor. 31.01.17). В окремих випусках повторювали сюжети програми «Актуально», до прикладу, сюжет, що стосувався конкурсу «Кольори за мир» (Telecurierul românilor. 10.01.17), сюжет про обговорення законопроектів, що стосуються мов національних меншин (Telecurierul românilor. 14.02.17), свято румунської мови у школі Солотвина, заповнювали ефірний час музичними композиціями з архіву, які стосувалися теми, оскільки були написані на слова М. Емінеску, про якого йшлося у випуску, однак доволі застарілі за способом зйомки, що архаїчно виглядало у контексті випуску (Telecurierul românilor. 7.02.17), як і підбірка осінніх фотографій, котру подавали наприкінці одного з випусків (Telecurierul românilor.25.10.16).

До актуальних телематеріалів на тему політики належало висвітлення теми виборів, зокрема показ у випуску

соціальної реклами із закликом взяти участь у виборах, докладним поясненням виборчого процесу (Telecurierul românilor.22.05.14), а також міжнародного співробітництва (Telecurierul românilor.19.06.12). Загалом у випусках частіше приділяли увагу суспільній галузі, аніж політиці. Це зокрема такі теми сюжетів: обговорення законопроектів, що стосуються вивчення мов національних меншин у школі (Telecurierul românilor. 14.02.17); паводок у селі Біла Церква, курсування додаткового потягу Київ-Солотвино (Telecurierul românilor. 23.05.17); обговорення проблем селища на сесії селищної ради, проблеми сміттєзвалища, водопостачання (Telecurierul românilor. 30.05.17); інтерв'ю з головним лікарем Солотвинської міської лікарні про проблеми у медицині (Telecurierul românilor. 25.07.17); відзначення дня румунської мови у Солотвині, Середньому Водяному (Telecurierul românilor. 5.09.17, 27.02.18); створення першого ОСББ у смт Солотвино (Telecurierul românilor. 12.09.17); відзначення національного свята Румунії – Дня об'єднання Румунії (Telecurierul românilor. 5.12.17).

Значну увагу у випусках приділяли народним ремеслам, культурі, мистецтву, що відображається на прикладі таких тем: культура народів, які проживають у Румунії (Telecurierul românilor.4.09.12); відзначення румунами Різдвяно-Новорічних свят (Telecurierul românilor. 10.01.17); святкування Дня румунської культури у Чернівцях, відзначення 167-річниці з дня народження М. Емінеску (Telecurierul românilor. 17.01.17); свято весни «Марцішор» під егідою Румунського Консульства в Солотвині та культурних асоціації «Дачія» та «Сперанца» (Telecurierul românilor. 7.03.17); обласний конкурс румунської пісні «Флоаре» («Квітка») (Telecurierul românilor. 28.03.17, 4.04.17); літературні вечорниці «Ватра» в Середньоводянській ЗОШ (Telecurierul românilor. 9.05.17, 13.12.17); день Тячева (Telecurierul românilor. 26.09.17), міжнародний симпозіум «Ви-

датні особистості румунів Закарпаття»; презентація книги про румунів Закарпаття (Telecurierul românilor. 29.11.16, 13.12.16); дні добросусідства на кордоні (ТР. 3.01.17); теленарис про жінку, народжену в сім'ї репресованих (Telecurierul românilor. 14.03.17).

Прикладами сюжетів на тему освіти є: відзначення міжнародного дня рідної мови у Середньоводянській ЗОШ I-III ст. (Telecurierul românilor. 28.02.17); відкриття Солотвинського ліцею-інтернату з румунською мовою навчання ім. М. Емінеску (Telecurierul românilor. 13.09.16); обговорення проблем і перспектив вищої освіти під час конференції Міжнародного консорціуму університетів на базі УжНУ (Telecurierul românilor. 25.10.2016); змагання студентів румунського відділення УжНУ на тему життєвого і творчого шляху видатного румунського поета Міхая Емінеску; інтерв'ю зі старшим викладачем кафедри румунської філології Тарасом Дацьо про тенденції у вищій освіті румунів Закарпаття (Telecurierul românilor. 7.02.17); сюжет про румунській ліцей ім. Міхая Емінеску в Солотвині (Telecurierul românilor. 23.05.17); інтерв'ю з викладачем Інституту Культури Румунії про вивчення румунської мови для іноземців (Telecurierul românilor. 6.06.17).

Рідше у випусках розробляли спортивну і релігійну тематику. Приклади розкритих тем: реалізація міжнародного спортивного проекту (Telecurierul românilor. 14.02.17); відкриття спортивної арени «Тячів» (Telecurierul românilor. 26.09.17); розвиток спорту у Солотвині (Telecurierul românilor. 10.10.17); як дотримуватися Посту (Telecurierul românilor. 21.03.17); храмове свято Петра і Павла в Нижній Апші (Telecurierul românilor. 13.07.17).

Програма «*Cuvânt românesc*» («Румунське слово») тривала у середньому 30'. У випуску висвітлювали переважно одну тему, яку знімали у місцях компактного проживання румунів. До прикладу, у квітневому випуску 2012 р. роз-

повідали про румунські традиції писанкарства, показували процес створення писанок, майстринь, які володіли цим ремеслом (Cuvânt românesc. 10.04.12). До початку реформування телеканалу були кращі можливості зйомок у місцях проживання румунів, – зазначала колишня редакторка програм румунською мовою, ведуча Ельвіра Кілару (Media Vista. URL: <http://mediavista.com.ua/archives/3178>). Репортажі про життя румунських селян із показом їхньої роботи, описом портретів, особливо старожилів цих населених пунктів, становлять важливий архів відеоспогадів про життя національної меншини на Закарпатті. Прикладами є події і неподії матеріали про культуру румунів, історію, народні ремесла: відкриття пам'ятника Т. Шевченку у Середньоводянській школі (Cuvânt românesc. 15.09.16); відтворення зимових звичаїв і традицій румунів (Cuvânt românesc. 12.01.17); святковий концерт «Марцішор» у Солотвині (Cuvânt românesc. 9.03.17, 16.03.17); другий тур театральних вистав у школах з румунською мовою навчання «Караван казок»; свято «Прощавай, Букварику» у ЗОШ №2 з румунською мовою навчання у Солотвині; свято до Дня матері (Cuvânt românesc. 25.05.17); свято останнього дзвоника в Солотвинському ліцеї ім. Міхая Емінеску; репортаж із дитячого садочка в Солотвині (Cuvânt românesc. 01.06.17); літературні вечорниці «Ватра» у Середньоводянській ЗОШ (Cuvânt românesc. 15.06.17).

Незважаючи на те, що у програмі приділяли значну увагу висвітленню культури румунів Закарпаття, у випусках присутня: суспільно важлива тематика (громадська діяльність організації «Дачія» (Cuvânt românesc. 4.05.17); проблема міграції (Cuvânt românesc. 6.07.17); свято румунської мови (Cuvânt românesc. 7.09.17); відкриття ЦНАПУ у Тячеві (Cuvânt românesc. 28.09.17); відзначення національного свята Румунії – Дня об'єднання Румунії (Cuvânt românesc. 1.12.16, 30.11.17, 7.12.17)), міжнародні відносини (ві-

зит румунської делегації до Середньоводянської, Нижньо-апшанської шкіл (Cuvânt românesc. 27.10.16, 3.11.16); інтерв'ю з консулом Румунії у Солотвині (Cuvânt românesc. 25.10.16); актуальне інтерв'ю з префектом Марамуреша Міхаєм Себастьяном Лупуц щодо спільних проєктів із Закарпаттям (Cuvânt românesc. 24.11.16); День добросусідства Україна-Румунія (Cuvânt românesc. 28.04.17); співпраця повіту Сату Маре та Ужгорода (Cuvânt românesc. 28.09.17)), сюжети і репортажі на тему освіти (Всеукраїнська олімпіада з румунської і угорської мови (Cuvânt românesc. 30.03.17); освітня реформа та її впровадження в школах з вивченням рідною мовою (Cuvânt românesc. 5.10.17); впровадження білінгвального навчання в гімназії с. Боян Чернівецької області (Cuvânt românesc. 23.11.17)), теми релігії (теленарис про іконописця Ромео Удрю (РС. 9.02.17); репортаж про румунську церкву, життя релігійної громади у Солотвині (Cuvânt românesc. 20.10.16); храмове свято у православній церкві Солотвина (РС. 24.11.16); тематичний випуск до дня Св. Миколая (Cuvânt românesc. 15.12.16); історія найстаршого церковного хору з Солотвина (РС. 26.10.17)).

Румунська тематика потрапляла і до всеукраїнських ЗМІ, опісля їх транслювали у румунськомовних програмах. На жаль, у таких матеріалах транслювали стереотипи про румунів, хоч якість зображення, відео, тексту були набагато кращими, ніж у матеріалах закарпатських телевізійників. До прикладу, у двох випусках програми «Актуально» у 2017 р. (19.07.17, 16.08.17) показували репортаж журналістів «Радіо Свобода» із циклу програм «#в Україні» (Румунські королі | #ВУКРАЇНІ. Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/video/28905426.html>), записаний на Тячівщині. Якість зображення і монтаж матеріалів відрізнявся на фоні власних випусків редакції: журналісти «Радіо Свобода» підходили більш виважено до підбору коментарів, розповідали історії успіху жителів, гармонійно розпо-

діляли хронометраж програми, приділяючи достатньо часу розповіді журналіста, його відчуттям як спостерігача і героям репортажу. Якість зображення також відрізнялася. Утім самим румунам, як з'ясувалося, програма не сподобалася, оскільки журналісти розповідали і показували багаті будинки у Нижній Апші і навіть у назві підкреслили популярний стереотип про жителів, які заробили свої гроші на контрабанді. Крім цього, у випуску було використано ромську мелодію замість румунської. Тому колишній журналісти румунської редакції підготували власну програму із використанням відео «Радіо Свобода» (Медіацентр УжНУ. URL: <https://mediacenter.uzhnu.edu.ua/news/problemy-romunskyh-i-romskyh-media-obgovoryly-na-viddilenni-zhurnalistyky/2019-06-21-34439>).

Програми редакції словацьких програм «*Farebn`a d`uha*» («Кольорова веселка»), «*Slovenske pohl`ady*» («Словацькі погляди»), «*Actuality*» («Актуально») виходили раз на тиждень. У них порушували політичні, економічні, культурні, освітні проблеми, розповідали про події на міжнародній арені, що стосувалися українсько-словацьких відносин. Найкоротшою з-поміж цих програм була «*Actuality*» («Актуально»), що тривала 10' у форматі інформаційної програми. Випуск складався із 2-4 різнотематичних сюжетів, котрі більш докладно іноді показували у програмі «Словацькі погляди». Принцип верстки від найважливішого до менш важливого не завжди був дотриманий, оскільки окремі випуски складалися з сюжетів на культурно-мистецьку тематику. До прикладу, темами сюжетів випуску від 29.12.17 були: справжній Миколай у словацькому містечку Собранце; конкурс «Словацький бетлегем»; спільний проєкт дітей з Ужгорода та Мукачева під назвою «Кольорові вуха» та новорічне привітання Генерального консула. Переклад з української на словацьку, зі словацької на українську здійснювався і синхронно і за допомогою титруван-

ня, але не у всіх випусках. Коли інформаційного контенту не вистачало, ефірний час заповнювали відеокадрами словацьких населених пунктів, природи, архітектури тощо.

Хронометраж програми «*Slovenske' pohl'ady*» («Словацькі погляди») становить 30'. Упродовж випуску тривали 2-6 сюжетів і репортажів. Репортажі на соціальну проблематику, представлені у випусках, не в усіх розглянутих випадках мали прямий зв'язок зі словацькою спільнотою. До прикладу, у матеріалі про будинок сімейного типу у Великому Березному єдиним словацькомовним героєм є священник, який навідується до дітей (*Slovenske' pohl'ady*. 18.06.12). Важливо, що програма висвітлювала проблемні ситуації в житті жителів Закарпаття. Окремі випуски однотематичні, до прикладу, з релігійною спрямованістю – про життя і діяльність владики Мілана Шашіка і про духовне покликання різних священників (*Slovenske' pohl'ady*. 9.02.17). Значна частина випусків сформовані за принципом від найважливішого до менш важливого, від суспільно важливих тем до культури, мистецтва, релігії. До прикладу, у випуску за 25.05.17 простежувалася така градація тем: безвізовий режим; День добросусідства (Україна – Словаччина); транскордонні проекти Україна-Словаччина; обласний конкурс словацької пісні; відзначення в Ужгороді 100-ої річниці з'явлення Фатімської Божої Матері; виставка художника та архітектора у Центрі словацької культури в Ужгороді. В окремих випусках повністю чи частково повторювали сюжети програм «Фаревна дуга», «Актуально», до прикладу, сюжет про відкриття пам'ятника генералу Штефаніку (*Slovenske' pohl'ady*. 24.11.16); про День Св. Миколая у словацькій школі (*Slovenske' pohl'ady*. 8.12.16). Не всі випуски можна вважати актуальними. До прикладу, в одному з випусків значну частину програми займає показ вистави, музичних композицій словацького театру, а в другій частині розповідають про музичний гурт, сюжет про який

було підготовлено в літній період, про що свідчить одяг героїв, а програму натомість показували взимку (*Slovenske' pohl'ady*. 25.01.12).

У 2017 р. у програмі виходила рубрика «Словацька мова кожен день» (*Slovenske' pohl'ady*. 13.07.17, 20.07.17, 17.08.17, 31.08.17, 14.09.17, 2.11.17, 9.11.17, 23.11.17, 14.12.17). Її хронометраж становив 5'. У випусках розповідали про правила вживання слів, написання, відмінювання слів, можливості перевірки граматичних, лексичних, стилістичних особливостей тощо, які пояснювали мовознавці. Розвиток подібних рубрик у межах програм мовами нацменшин був перспективним у прикордонній області і завдяки таким програмам телебачення сповна реалізувало освітню функцію.

Хронометраж програми «*Farebn`a d`uha*» («Фаребна дуга») становив 30'. У випуску представляли 1-4 відеоматеріали. У випусках цієї програми, як і в інших програмах словацької редакції, траплялося чимало сюжетів, репортажів, науково-популярних фільмів про населені пункти, замки, церкви Словаччини, народні ремесла тощо закордонного виробництва. З нагоди важливих для України подій, до прикладу, Незалежності, у випуску пропонували тематичні випуски, у яких пригадували історичні звершення України й, безумовно, робили акцент на життю словацькомовної спільноти, правах, які їм гарантують українські і закордонні документи, можливості, які мають на Закарпатті, міжнародній співпраці України і Словаччини (*Farebn`a d`uha*. 22.08.12).

Загалом у програмі, як і в попередніх, були представлені різноматематичні сюжети, репортажі, нариси, звіти: з галузі міжнародних відносин (конференція, присвячена прикордонній співпраці (*Farebn`a d`uha*. 15.11.16); словацько-український міжнародний туристичний проект (*Farebn`a d`uha*. 25.07.17)), на суспільну проблематику (портрет Ганни Біталової, українки, яка отримала премію «Бізнес-леді ро-

ку» у Словаччині (Farebn`a d`uha. 7.02.17); День пам'яті Героїв небесної сотні (Farebn`a d`uha. 21.02.17); вручення ID-карток учням словацької школи (Farebn`a d`uha. 28.02.17); про телевізійну вежу на горі Камзік поблизу Братислави (Farebn`a d`uha. 14.03.17); відзначення Дня конституції Словаччини (Farebn`a d`uha. 12.09.17)), теми культури, мистецтва (репортаж із фестивалю «Словацька веселіца» (Farebn`a d`uha. 20.09.16); відкриття пам'ятника генералу Штефаніку (Farebn`a d`uha. 11.16); майстер-клас з виготовлення новорічних прикрас та ювілей словацького фольклорного колективу «Ліптаки» (Farebn`a d`uha. 6.12.16); Адвентний концерт у Римо-католицькому костьолі (Farebn`a d`uha. 13.12.16); про народні ремесла: вироби з вовни (Farebn`a d`uha. 13.12.16), шкіри (Farebn`a d`uha. 10.01.17, 17.01.17); ткацтво (Farebn`a d`uha. 31.01.17); словацька валашка (Фд. 21.02.17); словацький вертеп у виконанні фольклорного колективу «Віннічан» (с. Вінне, Словаччина); словацька коляда в Закарпатській ОДА; традиції словаків у зимовий період; технології обробки шкіри (Фд.17.01.17); про фольклорний колектив «Ліптаки» (Farebn`a d`uha. 10.01.17); фашінгові традиції словаків на Закарпатті (Farebn`a d`uha. 24.01.17); урок кераміки у словацькій школі (Farebn`a d`uha. 7.02.17); майстер-клас із кераміки у словацькій школі (Farebn`a d`uha. 28.02.17); фольклорний колектив «Земплін»; нарис про сучасну словацьку письменницю М. Компанікову та її творчість для дітей (Farebn`a d`uha. 14.02.17); літературний конкурс із декламування словацької повісті (Farebn`a d`uha. 21.02.17, 28.02.17); нові костюми колективу «Ружічка» (Farebn`a d`uha. 28.02.17); виставка відомої словацької художниці Людмили Краусової-Лакомої у генеральному консульстві СР в Ужгороді (Farebn`a d`uha. 14.03.17); ХХ Обласний конкурс декламації словацької поезії та прози «Чарівність казки» (Farebn`a d`uha. 25.04.17); презентація книги чеських пісень Закарпаття у ЗОШ №3;

дитяче свято у центрі словацької культури «Прощання з котом Леонардо» (Farebn`a d`uha. 13.06.17); Міжнародний фестиваль народних промислів та творчості (Farebn`a d`uha. 25.07.17); історія та сучасність свята словацького народного мистецтва «Словенська веселіца» (Farebn`a d`uha. 1.08.17); відзначення фестивалю «Словацька веселіца» (Farebn`a d`uha. 19.09.17); відзначення ювілею зразкового аматорського хореографічного колективу «Наша файте», с. Сторожниця (Farebn`a d`uha. 28.11.17)), туризм, історія (репортаж про Пряшівський, Братіславський край (Farebn`a d`uha. 15.11.16); репортаж про Сторожницю (Farebn`a d`uha. 10.01.17); буковинські словаки; унікальні сходи у костьолі м. Малацки (Farebn`a d`uha. 31.01.17)), релігія (особливості посту (Farebn`a d`uha. 14.03.17); церковна школа у м.Требішов (Farebn`a d`uha. 13.06.17)).

Редакція програм німецької мовою упродовж 90-х, 2000-х рр. готувала дві програми для німецької спільноти Закарпаття – «*Mit eigenen augen*» («На власні очі») та «*Willkommen*» («Ласкаво просимо»), кожна виходила раз на тиждень і в повторі хронометражем 15-20'. За рік виходило приблизно 35-45 випусків.

У багатьох випусках обох програм за 2015-2018 рр. пропонували закордонний контент – випуски ток-шоу «*Inside Brussel*» («Відкрита студія Європарламенту»), виробництва телеканалу «*ORF III*» австрійської компанії суспільного телерадіомовлення, що стосувалися актуальних проблем у Європі: референдуму за вихід Британії з ЄС; масових протестів у Франції; впливу Росії на політику в Європі й Україні; впливу політики президента США Д. Трампа на ситуацію у Євросоюзі; тенденцій сучасної європейської політики, прогнозів представників політичному Австрії, Німеччини та загалом ЄС; впливу процесу автоматизації на сучасний ринок праці; міграційної кризи; 60-ї річниці заснування Європейської співдружності тощо (Willkommen.

4.07.2016, 11.07.16, 24.10.2016, 31.10.16, 28.11.2016, 27.02.17, 13.03.17). У межах обох програм транслювали науково-популярні фільми телеканалу «*ORF-Tirol*» на туристичну (про закордонні міста, туристичний сезон в Альпах і східних країнах, діяльність метеорологів, містечко Бішофсхофен, що біля Зальцбурга (Willkommen. 1.08.16, 5.12.16, 19.01.17, НВО. 9.04.16; Mit eigenen augen. 20.07.16, 15.02.17)), спортивну (про польоти на парaplанах (Willkommen. 19.06.17)), культурну (про німецьких виконавців (Willkommen. 9.09.17)) соціальну (приклади успішного розвитку громад (Willkommen. 3.07.17)) тематику, підготовлені, зокрема, відомим журналістом, автором програм австрійського суспільного мовлення «ORF» Гербертом Гшвендтером, давнім другом закарпатських телевізійників. У межах програм транслювали і фільми-мюзикли закордонного виробництва про розвиток музичного мистецтва (Willkommen. 16.11.16), репортажний фільм про подорож екзотичним островом Мадагаскар (Mit eigenen augen. 10.05.17), Конго (Mit eigenen augen. 12.07.17) авторства мандрівника Карла Уламеца, а також фауну регіону Зальцах авторства Альберта Аусобскі (Mit eigenen augen. 19.07.17), Програми за обміном завжди титровані подяками організаціям, особистостям, які передали їх. Безумовно, закордонні програми мали кращу якість зображення і змісту, тож трансляцію таких зразків тележурналістики вважаємо актуальною, оскільки ці телепроекти підвищували рівень обізнаності закарпатців щодо політики, економіки, соціальних проблем у Європі, знайомили їх із європейською культурою.

Більшість випусків програми «*Mit eigenen augen*» («*На власні очі*») були репортажами з європейських, переважно німецькомовних міст. Нерідко у них розповідали про місця відпочинку, що було актуально у літній період, як, до прикладу, у випуску про найбільший у Німеччині парк розваг (Mit eigenen augen. 21.08.12). Окремі випуски скла-

далися з двох репортажів чи репортажу і телефільму, або ж сюжету на історичну тематику і репортажу з європейського міста (Mit eigenen augen. 16.03.16).

Подібно до програм усіх національних редакцій, у німецькомовних випусках події, діяльність, ініціативи коментували переважно німці – керівники закордонних і місцевих організацій, товариств, голови сільських рад, де компактно проживають представники спільноти, керівники установ, яким надають благодійну допомогу з-за кордону тощо. Більшість коментарів українською чи російською перекладали синхронно, утім траплялися й переклади за допомогою титрування (Mit eigenen augen. 26.04.17, 14.06.17).

В окремих програмах, схоже, через відсутність телематеріалу, програму доповнювали різнотематичними відеокадрами – демонстрували красу німецької флори і фауни, відзначення зимових свят, побут німецьких сіл (Mit eigenen augen. 1.03.17) чи підводний світ без коментарів (Mit eigenen augen. 8.03.17); архівним сюжетом із села Усть-Чорна за 2009 р. (Mit eigenen augen. 13.09.17),

Автори програм *«Ласкаво просимо!»* та *«На власні очі»* послуговувалися різними жанрами для висвітлення інформації. У більшості проаналізованих випусків були репортажі на краєзнавчу тематику, про закордоння, регіональні фестивалі, культурні заходи на Закарпатті і за кордоном, а також телевізійні інтерв'ю, сюжети. Аналітичні бесіди подавалися переважно у випусках програми *«Відкрита студія Європарламенту»*, зате на теми соціо готували репортажі.

Окремі випуски склалися з одного репортажу, рідше поєднували власний репортаж про Закарпаття із закордонним контентом, до прикладу, екранізацією історії письменника Герберта Гшвендтнера про подорож маленького хлопчика до різдвяного Зальцбурга (Willkommen. 12.12.16).

Традиція радіо- і телемовлення російською на Закарпатті існувала ще в 30-х рр. ХХ ст. Хоча як у той час, так і нині російська меншина на Закарпатті, була і є однією з найменших в Україні (за переписом 2001 р. становить 2,5 % чисельності населення регіону (Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org>). У період СРСР російська мова часто лунала на обласному телебаченні, що вважалося нормою. У 90-х, а з тим і 2000-х рр. мовна політика на телебаченні змінилася на користь української, утім у багатьох програмах тодішньої ЗОДТРК тривали коментарі російською і журналісти без вагань переходили на російську, якщо так було комфортніше співрозмовнику.

Окрема програма для російської спільноти Закарпаття з'явилася в ефірі телеканалу «Тиса-1» у 2006 р. під назвою «*Русское время*». Вона не була першою в закарпатському телепросторі, оскільки в радянський період виходили російські версії інформаційних, аналітичних, культурно-просвітницьких програм. У 2014 р. програма змінила назву на «*Зеркала времени*» («*Дзеркала часу*»), утім концепція залишилася незмінною. Ідея назви пояснювалася тим, що у програмі, за словами авторки і ведучої К. Лазаревич, розглядали явища, події або окрему особистість, яка у своєму житті, як у дзеркалі, відображає дух цілої епохи. Хронометраж програми коливався в межах 25'. У випусках пропонували репортажі з подій, інтерв'ю з відомими особистостями, не всі з яких були представниками російської меншини, а здебільшого російськомовними закарпатцями. Якщо героями були письменники, то у випуску начитували фрагменти їхніх творів, відповідно, у випадку з музикантами – демонстрували музичні твори. Програмі був властивий повтор тем, до прикладу, про письменників В. Сурніна (Зеркала времени. 20.03.16, 9.10.16), Л. Загоруйко (Зеркала времени. 2.02.18), Н. Репкіна (Зеркала времени. 7.02.16, 5.02.17, 22.02.19) тощо. Варто зазначити, що у випусках,

присвячених одним і тим же особистостям, автор і ведуча програми переважно по-різному підходила до розкриття теми, не повторювала у повному обсязі архівні матеріали, що свідчить про обізнаність із темою, журналістську майстерність. Утім траплялися і щорічні майже ідентичні випуски (Зеркала времени. 28.08.14, 3.04.16, 23.04.17). Програмі властива есеїстична манера розповіді, нерідко випуски обрамлювали описами-міркуваннями, як у програмі про керамістку Н. Попову: *«Лица, погруженные в иные измерения... архаично удаленные, и временно отстранённые, вызывают нечто первобытное и вечное... Они, Эти фигуры – проводники на пути к утраченным некогда ценностям, потерянным мечтам, и тому дорогому, что с рассветом зрелости и числом понимания растворилось... во взрослой сущности»* (Зеркала времени. 3.04.16). В окремих випусках використовували кадри з мережі для перебівок чи ілюстрування літературних творів – демонстрували ландшафт південних країн, що було алогічним у розповіді про закарпатських митців, до прикладу, про поета В. Сурніна (Зеркала времени. 20.03.16).

Безумовно, у програмі пропагували російську культуру, народні промисли, творчість росіян з походження чи російськомовних закарпатців. Якщо була можливість підсилити розповідь показом знаків, символів, предметів, які вказували на Росію, це завжди використовували. До прикладу, у випуску про художницю Олену Саврико кілька разів показували її роботи з сюжетами із російського фольклору, міні-копії православних храмів у російському стилі тощо (Зеркала времени. 19.08.12). Чи у випуску про художній розпис (26.08.12), на початку якого ведуча нагадувала про символи на текстовому рівні: *«Русский народ издревле славится своими расписными изделиями. Голубые цветки гжели, огненно-красно-золотистая хохлома и, конечно же, огромные пышные цветки жостово. Но оказывается, не*

многие знают, чем отличаются те или иные виды росписи друг от друга» (Зеркала времени. 26.08.12).

У програмі популяризували релігійних діячів Російської православної церкви Московського патріархату, русинських діячів (М. Алмаші). Порущували теми витоків російської релігійної традиції на Закарпатті (Зеркала времени. 16.09.16). Навіть у випусках на теми мистецтва і культури лунали антиукраїнські, ненаукові ідеї. До прикладу, у випуску про види російського розпису героїня – художниця родом із Москви, яка проживала на Закарпатті, – запевняла, що петриківського розпису не існує: *«(...) например городецкая роспись то же самое. Здесь ее путают с петрикеевской. Петрикеевской как таковой не существует. Потому что это городецкая роспись. Даже вот расскажу маленькую историю, что еще в 1876 году в город Петрикеевку приехал художник и как бы выдал за свою эту роспись городецкую. Но назвали в честь того города – Петрикеевской. Ее приняли якобы это новая петрикеевская роспись. Ничего подобного, это городецкая роспись» (Зеркала времени. 26.08.12).* Невеликий фрагмент розмови підтверджує зверхність навіть у народному мистецтві, із якою росіяни ставилися до українців і яку допомагала пропагувати програма «Русское время» на державному телебаченні. Адже петриківський розпис належить до списку нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО, його оригінальність визнана на міжнародному рівні (BBC. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news/2013/12/131205_petrykivskiy_vc).

У 2016 р. оновили заставку програми, почали уважніше ставилися до підбору тем. Серед випусків були такі, що апелювали до патріотичних почуттів, до прикладу, випуск про виставу «Стіна» київського театру-студії «Міф», яку показували в Ужгороді і яка торкалася тематики Революції Гідності (Зеркала времени. 16.04.17).

Упродовж тривалого часу єдиною в медійному просторі Закарпаття програмою, що належала до національ-

них редакцій, але вела мовлення українською, була «*Романо джівіпен*». З часу виходу на екрани вона висвітлювала проблеми ромської громади, пропагувала культуру ромів, сприяла об'єднанню і розвитку спільноти. Ромською віталися з глядачами, оголошували тему програми, нагадували тему, результат її розвитку наприкінці і прощалися з аудиторією. До творчої групи входили активісти ромської спільноти на Закарпатті: Євгенія Навроцька, Сандра Глущенко, Віктор Човка, Мирослав Горват та ін. Хронометраж програми становив 20'. Упродовж цього часу автори розкривали переважно одну-дві теми. Ведучий програми не тільки оголошував тему зі студії на початку випуску, а й коментував її перебіг.

Тематика програми була окреслена у першій заставці, у якій переважали текстові елементи: «освіта», «творчість», «традиції», «спорт», «духовність», «ЗМІ». Чимало актуальних тем розкривали крізь призму ромів. До прикладу, у випуску про створення Закарпатського народного хору увагу зосередили на участі в ньому ромських виконавців (Романо джівіпен. 18.08.11); в історичному репортажі про відзначення Дня перемоги зробили акцент на участі ромів у Другій Світовій війні (Романо джівіпен. 10.05.14); а про трагедії ромів під час Голокосту розповідали як про Ромський Голокост (Романо джівіпен. 8.08.16); у програмі про ювілей митця Адальберта Ерделі зосередили увагу на ромській тематиці в його творах (Романо джівіпен. 19.08.11, 29.06.16). Окремі випуски (про ромську тематику у мистецтві, історії, культурі, висвітлення діяльності відомих постатей) повторювали з року в рік, при цьому змінювали композицію. Утім у програмі траплялися й випуски, що не мали логічного взаємозв'язку з ромами. Це, до прикладу, випуск, приурочений Дню космонавтики (Романо джівіпен. 16.04.12), у якому єдиною прив'язкою до ромської тематики є згадування одного з працівників зоряного міс-

течка, який, за припущенням, був ромом, утім відомості його біографії зашифровані.

На початку багатьох програм уміщували задовгі вступи, зокрема біографічну довідки, що відволікали увагу, як ліричні відступи у патетичному тоні, які підводили до основної інформації, утім не містили важливих фактів, не сприяли зацікавленню слухача. До прикладу, у випуску про музей ромської культури у Брно, розповідь про який починалася зі вступу про роль музеїв у сучасному суспільстві (Романо джівіпен. 7.11.16). До недоліків на рівні відео, монтажу варто віднести сюжети, у яких демонстрували багато фотографій, документів, частин фільмів (Романо джівіпен. 3.08.14, 22.05.16).

До якісно розкритих тем належать випуски про фестивалі, історію, благодійні ініціативи тощо. Як у випусках за попередні роки, так і в період реорганізації обласної телестудії, удосконалення потребувало мовлення ведучих, авторів сюжетів, відмова від патетичного тону, монотонного коментування програми ведучим. У більшості випусків фонова мелодія на початку як студійного запису, так і сюжетів заважала інформуванню, відволікала від основного змісту. Утім у багатьох випусках, присвячених ромським музикантам, музичні композиції відігравали важливу роль аргументації, переконання глядачів у майстерності героя (Романо джівіпен. 19.08.11).

Автори програми допускалися помилок на мовленнєвому рівні, утім загалом випуски «Романо джівіпен» виконані на достойному рівні, особливо якщо брати до уваги ситуацію з відсутністю єдиної ромської мови у цієї етнопільноти, а також низький рівень освіти, поєднання у спілкуванні на побутовому рівні української, російської, словацької, румунської мов, а також закарпатських діалектів.

Програма «Русинська родина» почала виходити на телеканалі «Тиса-1» у 2008 р. після того, як на обласному рівні

було визнано національність «русин» [Белей, 91-92]. Сприяв політичному рішення тодішній голова Секретаріату Президента Віктор Балоба, котрий підтримував рух із 90-х рр. і одержав підтримку від «русинів» на виборах 1998 та 2003 рр. і який, як відомо, мав і досі має вплив на Закарпаття. Так деструктивні рухи, що загрожують єдності нації, почали фінансуватися самою ж державою. З того часу русинство було предметом багатьох дискусій, утім варто зазначити, що один із найвідоміших закарпатських дослідників цього явища – Л. Белей називає сучасний рух «неорусинським», аби відокремити справжніх русинів, якими є всі українці, (бо це їхня давня назва), від тих, хто пропагує русинство з політичною метою (Медіацентр УжНУ. URL: <https://media-center.uzhnu.edu.ua/news/lyubomyr-belej-termin-rusyn-treba-zaboronyty-vykorystovuvaty-u-znachenni-neukrayinets/2017-10-10-12244>).

Русинство зародилося наприкінці XIX ст. у середовищі занепаду москвофільського руху, в період активізації національного відродження та державотворення. Приблизно з того часу закарпатцям почали нав'язувати думку про їхню відокремленість від інших українців, що було вигідно для послаблення проукраїнських рухів. Процеси стимулювалися з боку Угорщини, Росії, Словаччини, Румунії, Польщі, які були зацікавлені у розділенні українців, для чого була використана і технологія зі створення окремої мови. «"Русинська" мова – це абсолютна лінгвістична фікція, яка не має ні орфографічних, ні фонетичних, ні граматичних, ні лексичних норм, а є асистемним конгломератом конгломератів вузькоговіркових, діалектних, загальноукраїнських та чужомовних (угорських, словацьких, церковнослов'янських, російських) елементів, які об'єднуються хіба що назвою "русинська мова"» [Белей, 309]. Пропагування цієї нібито окремої мови як за допомогою виступів, акцій самих русинів, так і через ЗМІ, становить загрозу цілісності Украї-

ни, роз'єднує націю. «Русинський» проект є значною проблемою, над розв'язанням якої вже не один рік міркують науковці, політики, громадські діячі. Утім його існування підтверджує деструктивні процеси у незалежній державі.

Варто зазначити, що «прорусинські» програми виходили на обласному телебаченні і до появи окремої редакції. У 1994 році певного розголосу у пресі набула передача «Пробудження», зокрема, її випуск від 15 листопада 1994 року. Так, історик Павло Галда, який переглядав випуск, вщент розкритикував ведучу Тетяну Максимову та й саму телестудію за псевдохристиянську програму, яка ще й посягала на державність. Передача велася російською мовою, у ній відстоювалася думка про окремий «закарпатський народ». Крім цього, висловлювалися тези на підтримку комунізму, оскільки ставили під сумнів культуру, мораль, традиційний суспільний устрій незалежної України (Карпатська Україна. 1994. 28 липня. №29 (144), 3). Подібні передачі можуть свідчити про підготовку ґрунту для активніших дій «русинів» на Закарпатті на початку 2000-х рр. що врешті і призвело до визнання місцевими функціонерами такої національності.

Аналіз випусків програми «Русинська родина» підтверджує культурологічно-просвітницькі «потуги». Тематично вона повторювала ідею і призначення програм мистецької редакції, однак значна відмінність полягала в ідеологічному підтексті. Так, місцевих письменників, художників, народних умільців у програмі представляли русинами, начебто представниками окремого народу й акцентували на тому, що програма створена для «русинів». У більшості випусків свідомо уникали слів «Закарпаття», «закарпатський», замінюючи їх «Підкарпаттям», прикметниками «пудкарпатський», «русинський», які більше відповідають ідеології.

У багатьох випусках події чи діяльність «русинів» коментували активісти цього руху. До прикладу, голова Сой-

му підкарпатських русинів о. Дмитрій Сидор, який отримав три роки умовно за антиукраїнську діяльність (ТСН. URL: <https://tsn.ua/politika/lidera-rusiniv-zasudili-do-3-rokiv-za-zakliki-vidokremiti-zakarpattya.html>), голова Народної ради русинів Євген Жупан та ін. Висловлювалися такі діячі у потрібному ідеологічному руслі: *«В лиці Андрія Васильовича Карабелиша маємо образ чоловіка-русина який де би не був, які би держави тут не були, які би імперії тут не правили, він оставався личностью, знав говорити по-нашому, сокотив наш язык, культуру, а своє творчество проявив у благословенному языкови, на тот час ото був язык европейський, – русский язык»* (Русинська родина. 8.10.2016).

Хронометраж «Русинської родини» – 30', що, безумовно, забагато для висвітлення однієї події, до прикладу, репортажу про фестиваль, нарису про життя відомої особи чи демонстрування цілих концертів, що й узагалі було завданням мистецької редакції.

Найважливішим подіям у житті «русинів» присвячували цілі випуски програм. Це, до прикладу, проведення конгресу «русинів» (Русинська родина. 20.07.13), основним призначенням якого була актуалізація русинського питання у зв'язку з мовним Законом про регіональну двомовність (Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org>) та імовірним проведенням перепису населення у 2014 р. Обговоренню важливості русинів як етносу присвячували конференції «Русини в Європі та Україні» (Русинська родина. 3.12.16), день русина (Русинська родина. 6.05.17 р.). Обговоренню легітимності «русинського языка» присвячували цілий випуск програми. Чимало із висловлених точок зору ставили під сумнів існування української мови на Закарпатті: *«Іде возрожденіє русинської культуры, языка, наших спыванок, наших віршів, нашої прозы, нашої драматургии...Надівуся, што й русины будуть признаны окремов національностью»; «Про кодифыкацыю русинського язы-*

*ка треба не говорити, а треба робити. А робити є єдинст-
венный способ – писати по-русинськы ... Дуже бы хотыло-
ся, обы быв кодифыкованы русиснькый язык»* (Русинська
родина. 4.03.18 р.). У програмі намагалися довести те, що
«русинська» – самостійна природна мова; пропагували
створення окремої інститутції, яка би видавала підручни-
ки, словники, газети, журнали «русинською», а також підго-
товку «русинсько»-українсько-руського словника лінгвіс-
тичної термінології, правил «русинського» правопису, ор-
фографічно-орфоепічного словника, граматики.

У програмі було і досі залишається чимало помилок на
рівні змісту і форми. Випуски за 2015-2018 рр. привертали
увагу патетичними відступами ведучої (Русинська роди-
на. 26.08.11, 8.06.17, 19.11.16, 8.06.17, 15.07.17), на зразок:
*«Чи знаєте, што то отцюзнина? Коли пуститися у дорогу
од родича і кажете: «Ідеме думів». Коли дойдете й говори-
те: "Слава Богу, дома сь ме!"»* (Русинська родина. 26.08.11,
8.06.17). Або початок програми про керівника народного
фольклорно-етнографічного ансамблю: *«Її назвали крас-
ным и духовным им'ям Надія, котрое вшитко життя все-
ляло в неї любов до роднои земли»* (Русинська родина.
17.03.12). Така меланхолійна манера розповіді на телеба-
ченні повертала глядача до періоду радянського телеба-
чення. Вона не може бути цікавою молоді, та й загалом
складається враження, що «Русинська родина» створю-
ється для кількадесят «русинів», які самостійно вирішили
так називатися та ще й отримали окрему передачу на об-
ласному телеканалі (Радіо Свобода. URL: [https://www.ra-
diosvoboda.org/a/28853364.html](https://www.radiosvoboda.org/a/28853364.html)). Прикметною ознакою
програми було і досі залишається привітання ведучої: *«А
вам, честовані телепозирачі, желаву сохрانیти свої тра-
диції, звичаї, обряди. Памнятати свою історію»*.

Ще однією «русинською» програмою телеканалу «Ти-
са-1» було *«Колесо жызни» («Колесо життя»)*. Її хрономе-

траж коливався в межах 20'. Нічим особливим, крім заставки, ця програма не відрізнялася від «Русинської родини», оскільки за форматом це були портретні телеінтерв'ю з представниками «русинства». Наприклад, у програмі про О. Духновича один із героїв програми зазначав: *«Про Духновича треба говорити як про історичну постать, велику історичну постать, яка зробила свій вклад в багато напрямків культурного відродження подкарпатських русинів»* (Колесо жызни. 12.05.13). Утім істориками доведено приналежність Духновича до русофілів, відстоювання ним аж ніяк не «русинських» поглядів (ProZak. URL: <http://prozak.info/Osobistosti/Josip-Kobal-CHomu-zakarpatci-ne-okremij-narod>). У глядача, який не дуже добре знає історію свого краю, могло скластися враження, що окремі випуски програми *«Колесо жызни»* мали інформаційно-просвітницьке спрямування, оскільки коментаторами розглянутих тем виступали заслужені вчителі, священнослужителі, історики, утім це одні й ті ж постаті – активні діячі цього руху, котрі були героями багатьох випусків як, до прикладу, у випуску *«Колеса життя»* від 19.05.13, були: заслужений вчитель України Михайло Алмашій; доктор фізико-математичних наук, професор Іван Кривський; вчитель, перекладач Анна Мегела; історик Людвіг Філіп; настоятель Ужгородського православного Христо-Воздвиженського собора о. Димитрій Сидор; краєзнавець Дмитро Поптощо. Вони пропагували одні й ті ж ідеї упродовж багатьох років виходу програми: звеличували постаті «русинських» будителів; розповідали про «русинську» мову; православну віру русинів тощо. Крім цього, декому із цих статей присвячували окремі випуски, наприклад, раніше засудженому за антиукраїнську діяльність о. Дмитру Сидору (Колесо жызни. 28.07.13), про що в самій програмі, звичайно, не згадували, а зосереджували увагу виключно на чеснотах героя: *«протоієрей, кандидат богословських на-*

ук, общественный деятель русинського двигання, один из главных организаторов Общества им. Святых Кирила и Мефодия, архитектор, рководитель и настоятель Ужгородського православного хрестовоздвиженського собора» (Колесо жызни. 28.07.13).

«Русинську» тематику порушували і в інформаційній програмі обласного телеканалу – «Вчасно» – при розгляді відповідних проблем. До прикладу, у позитивному ключі це явище висвітлювали в сюжеті від 28.10.2013 р. Приводом для нього стала прес-конференція тодішнього нардепа І. Бушка, під час якої він заявив, що в закарпатських вишах потрібно відкривати відділення для вивчення «русинської» проблематики, навчання студентів. Утім журналістка не обмежилася тільки висвітленням прес-конференції, взяла коментарі від активіста русинів, ректора вишу, студентки, яка вважала себе русинкою й підтверджувала необхідність навчання русинів. У сюжеті порушено стандарти балансу думок і точок зору, об'єктивності, адже взагалі не представлена альтернативна думка, не згадується навіть той факт, що навколо русинства дуже багато дискусій, тим паче, не враховано думки науковців, дослідників цього явища. Усе це свідчить про замовний матеріал, пропагування з одного боку ідей нардепа, а з іншого – небезпечного політичного явища.

Багатомовність колишнього державного, а нині суспільного телеканалу, крім, звісно, «русинських» програм, вирізняла його з-поміж інших телевізійних ЗМІ, була і надалі залишається надважливою у контексті забезпечення прав національних меншин, зокрема, права на інформацію. З іншого боку, для налагодження ефективної міжкультурної комунікації надважливими були програми, які виходили українською мовою і при цьому репрезентували теми про національні меншини, оскільки на Закарпатті є чимало корінних жителів, так званих білінгвів, які вільно володі-

ють мовами етноспільнот, однак більшість все ж україномовні. Варто зазначити, що до 2013 р. всі програми мовами нацменшин підлягали субтитруванню, яким займався спеціальний підрозділ. Однак усі напрацювання були зруйновані крадіжкою в 2015 році потужного монтажного комп'ютера. Тому лише окремі випуски національних редакцій виходили з субтитрами.

Для ознайомлення українців з найважливішими подіями у житті нацменшин краю на телеканалі «Тиса-1» із 2013 р. виходив щотижневий тележурнал редакцій національних менших «Від суботи до суботи», хронометражем 30' у форматі дайджесту. У випуску пропонували 5-6 сюжетів, репортажів, інтерв'ю, підготовленими національними редакціями. Іномовні сюжети субтитрували. Випуски були сформовані за звичним новинним принципом – від найважливішого (тем міжнародної співпраці, політики, соціальної сфери) – до менш важливого (мистецтва, культури, народних ремесел). На початку кожного випуску анонсували його зміст. Подальша тематична структура цієї щотижневої програми достатньо традиційна й майже щоразу пропонувала новини про етнонаціональні спільноти краю крізь призму політичних подій, національно-культурницьких, спортивних заходів, релігійних свят, порушувала питання соціальних проблем, що сталися в регіоні. Однак, як певний недолік вважаємо слабку аналітичну складову, оскільки переважно транслювалися заздалегідь підготовлені сюжети, що вже виходили в новинах національних редакцій. Окрім того, різнилися вони й якістю підготовки, як за підбором відеоряду, синхронів, так і за стилістикою, компонованням фактів, структурою мікротем тощо. З погляду верстки програми теж були певні недоліки: не кожен випуск тематично збалансований, культурно-мистецька група нерідко переважала. До прикладу, анонс випуску, озвучений на початку програми за 2 трав-

ня 2016 р., мав такий вигляд: *«візит Міністра закордонних справ до українського ліцею в Румунії; зустріч християнської молоді в Перечині; день угорських народних танців у Хусті; четвертий міжнародний фестиваль бограчу у Косино; конкурс словацької народної пісні «Золотий соловейко» у Середньому»*. У деяких випусках відчувався брак авторських ідей, тому журналісти заповнювали ефір загальнотематичними сюжетами низької якості, до прикладу, про історія квітки троянди (Від суботи до суботи. 14.07.2015).

Сюжети, які стосувалися життя національних меншин Закарпаття, періодично готували і для інформаційної програми *«Новини»*, а з 2013 р. – *«Вчасно»*. Проблематика сюжетів стосувалася переважно працевлаштування представників нацменшин, брак коштів у забезпеченні їхніх медичних, освітніх, культурних потреб. Переважно це новини про інвестування угорцями в Закарпаття мільярда євро (Вчасно. 14.06.2016), сприяння в оздоровленні 65 дітей учасників АТО в Угорщині (Вчасно. 13.06.2016), реалізації чехами соціальних проектів на Закарпатті (Вчасно. 26.05.2016), запозичення закордонного досвіду в облагородженні міст (Вчасно. 14.12.11) та інших ініціатив закордонних інвесторів, які поінформовані про неспроможність України через фінансову й політичну кризу забезпечити хороші умови для життя представників національних меншин, як і для всіх громадян держави.

Заслужують на увагу репортажі з культурно-мистецьких подій, фестивалів, підготовлені працівниками інформаційної редакції. Вони інформативні, відповідають стандартам журналістики, в окремих випадках були цікавішими за матеріали, підготовлені реакцією нацменшин, адже у стислій формі розповідали усе найважливіше, до прикладу, сюжет про Дні добросусідства в Ужгороді, коли авторка сюжету розкрила мету святкування, його перебіг і результат у межах 3 хв., натомість редакція мовами нац-

меншин могла приділяти цій події весь випуск, чи сюжет про святкування фестивалю античної та середньовічної культури у містечку Сигіт-Мармацієй, що триває 1'26".

Деякі з сюжетів програми «Вчасно» мали негативне інформаційне забарвлення, наприклад, новини про контрабанду, злочини, сепаратистську діяльність, здійснену представниками національних меншин: «Громадянин Румунії здійснив масштабну спробу незаконного переміщення тютюнових виробів» (Вчасно. 14.05.2016), «Йобб'ік» на Закарпатті отримав офіційне попередження від СБУ» (Вчасно. 3.06.2016), «Угорці провезли в Україну чотири кілограми наркотиків» (Вчасно. 9.06.2016). Такі сюжети могли сприяти формуванню негативного іміджу щодо представників нацменшин. Це не означає, що подібні новини варто замовчувати, однак при висвітленні вкрай важливо дотримуватися стандартів новинної журналістики, а в структурі новинного випуску приділяти увагу й репортажам про місця компактного проживання представників інших національностей, особливості матеріальної й духовної культури.

Проблеми етноспільнот обговорювалися і в інших телевізійних проектах, зокрема в аналітичній програмі «Про головне», «Євровектор», «Просто неба». До розмови залучали представників національних меншин, експертів, громадських активістів, що підтверджує прагнення до налагодження діалогу і спільного вирішення питань, які можуть виникнути на міжетнічному ґрунті. Нерідко у цих програмах пропонували тематичні репортажі з місць компактного проживання нацменшин, до прикладу, ромів у словацькому містечку Молдова-над-Бодвов (Вчасно. 13.10.12) чи на соціальну проблематику – про угорця, який тримає на Закарпатті свиноферму (Вчасно. 13.10.12). Репортажі із сіл, у яких проживають меншини, пропонували у програмі «Просто неба». Значну увагу при цьому приділяли змалюванню сільського побуту, портретів жителів – представни-

ків громад, який наприкінці показували крупним планом, що гармонійно доповнювало репортажі із сіл: *«Скрип старої бички розбудив ще сонне Павшино – те, яке ми зустріли, тільки-но заїхали на сільську дорогу. Цей скрип був би зовсім непомітним, якби не вривався у святу тишу храмової пісні, яка лунала у цей день з римо-католицького храму. Якби ви прислухалися, то почули би, що проповідь ведеться німецькою мовою і така традиція тут з'явилася понад 100 років тому»* (Просто неба. 6.08.13).

У 2012-13 рр. в ефірі телеканалу транслювали випуск європейського журналу *«Телебачення без кордонів»*, що виходив за співпраці телевізійних компаній *«Tusa-1»* (Україна), *«TV Zemplin»* (Словаччина), *«Zemplén Televízió»* (Угорщина). Програму підтримував ЄС, фінансували з державного бюджету Словаччини, Румунії, Угорщини. У межах програми, девіз якої був *«Пізнаймо один одного»*, представляли програмі блоки трьох телекомпаній. Кожна з них готувала сюжети на соціальну проблематику, на теми культури, мистецтва, туризму. До прикладу, в одному з випусків від телеканалу *«Tusa-1»* представляли сюжети про реформування медицини; знахаря, який лікує травами; сажотруса, котрий щодня сумлінно виконує свої обов'язки. Натомість словацька й угорська телекомпанії представляли у випуску сюжети про екуменічний страсний хід в місті Міхаловце; очищення річки Лаборець; роботи з відновлення замку; репортаж про головне місто Земпліну; розповідь про телекомпанію *«Земплен телевізію»* (Телебачення без кордонів. 16.05.12). В окремих випусках від телеканалу *«Tusa-1»* представляли матеріали програми *«Просто неба»* про населені пункти Закарпаття виробництва студії *«Експеримент»*, демонстрували проблемні репортажі про історичні будівлі тощо (Телебачення без кордонів. 27.01.13, 25.02.13). Важливо, що сюжети закордонного виробництва були доступні для українців, оскільки або синхронно перекладалися, або титрувалися.

Окремі випуски програм національних редакцій заслуговують уваги завдяки якісним репортажам, сюжетам, присвяченим представникам етнospільнот. До прикладу, випуски рубрики «Етноказанок», зокрема про німця Мішеля Якобі, який відновлює популяцію буйволів на Закарпатті, ромського музиканта, приготування словацької страви страпачки, процес випікання хліб за румунським рецептом. Репортажі тривалістю до 5 хв. уміщували максимум інформації про людину, подію, ситуацію, у них відсутня надмірна пафосність, ліричні відступи і водночас уміло використано образні засоби увиразнення, до прикладу: *«Вони покірні, благородно мовчазні і більш за все полюбляють водні процедури. Так, це буйволи, азіатські старожили Закарпаття»*; *«Його безвідмовний, хоч і норавливий транспорт, – кінь»*; *«Кажуть, буйвіл приносить добробут. То чому ж не примножити покірне, мовчазне, з широко відкритими на нас очима благополуччя?»* (Етноказанок німецької редакції. 15.08.11); *«Змінюються часи, змінюються звичаї, але незмінною залишається традиція випічки хліба, пасок, плацит. Якщо румунка не вміє пекти хліб – у неї немає шансу вийти заміж»*; *«Персоніфікуючи хліб, вони лагідно розмовляють із ним»*, *«Тісто перетворюється на хліб наш насущний – символ гостинності та щирості, яким румуни щедро діляться з усіма гостями»* (Етноказанок румунської редакції. 15.08.11).

Про життя української меншини за кордоном також розповідали в окремих сюжетах інформаційної редакції та випусках аналітичних програм. Таких матеріалів було помітно менше, ніж про етнospільноти, представлені в Україні, чи про їхнє життя на історичній батьківщині. Сюжети, репортажі, звіти стосувалися переважно культурного життя українців у Польщі, Словаччині, до прикладу, конференції про розвиток україномовних медіа в Словаччині (Новини. 10.10.12), розвитку української громади у Польщі

(Вчасно. 12.08.14), дням української культури у словацькому Вранові (Вчасно. 18.08.14), польське село Мокра, у якому живуть українці (Вчасно. 10.09.14) тощо. У таких матеріалах висвітлювали і проблемні питання, пов'язані із розвитком ЗМІ, громад загалом, звертали значну увагу на збереження української культури, національно-патріотичну позицію діаспори. До прикладу, у репортажі про польське село Мокра (Вчасно. 10.09.14), як і в випуску програми «Євровектор» про українців у Сербії (Євровектор. 8.11.13), журналіст звертав значну увагу на проукраїнську позицію жителів, їхнє хвилювання за долю братів-українців і добирав для цього відповідні коментарі, робив логічні підводки, актуальні порівняння, передавав емоції через змалювання портретів жителів, деталей, які додавали оригінальності: *«У його саду – яблуні різних порід. Тут і польська Папіровка, і російська Антонівка. Щороку пан Володимир збирає багатий врожай надзвичайно смачних яблук. Та цього ціла думати про сад пан Володимир не встигає, усі думки – про події в Україні»; «У родині Марчуків українською спілкується навіть пес Гінго»; «Сьогодні Мокра – маленька Україна у великій Європі. Тут відремонтовані дороги, гарна школа, кілька церков і новий дитячий майданчик. Тут намагаються робити усе, аби утримати в селі більше молоді»* (Вчасно. 10.09.14).

Перевагою географічного розташування закарпатської телестудії завжди була можливість підготовки сюжетів, програм за кордоном. Нерідко подібні прес-тури ініціювали, підтримували, оплачували консульські установи. Безумовно, у таких випадках йшлося про поширення позитивного досвіду тієї чи іншої країни, спільноти, людини. Зразковим у цьому розумінні можна вважати сюжет про відкриття Музею угорської мови в сусідній державі. У підводці до репортажу апелювали до патріотичних почуттів, наголошували на проблемах нашої країни: *«Без мови на-*

ція мертва”, – сьогодні в Україні ці слова Ліни Костенко згадують особливо часто. У той час, коли наша держава запроваджує двомовність, сусідня Угорщина усіма силами намагається зберегти і відновити найдорожче – національну мову». Розповідаючи про створення, ідею, розвиток музею, авторка зазначала, що це перший музей мови у світі, а подібний йому також створюють в Іспанії: «Певно, у цих двох країнах розуміють важливість національного надбання, невід’ємним атрибутом якого є мова» (Новини. 13.07.12). Натомість у 2014 р. сюжет про скасування одіозного закону про регіональну двомовність подавали із недотриманням балансу думок і точок зору, акцентуючи на негативному результаті такого рішення, звертаючись за коментарями лише до представників національних меншин. У сюжеті навіть на текстовому рівні не відчувалася патріотична позиція, яку мав би відстоювати державний телеканал: «На думку численних противників нововведення порушувати мовне питання зараз було хибним кроком, адже коли країна переживає глибоку політичну та економічну кризу, потрібно робити усе, щоб згуртувати народ» (Вчасно. 27.02.14). Негативна реакція була спричинена тим, що з 2012 р. угорська, румунська, русинська мови мали статус регіональних завдяки відповідному рішенням Закарпатської обласної ради, хоч на практиці це суттєво не відобразилося.

Збільшення кількості сюжетів на мовну проблематику у програмах мовами національних меншин, аналітичних програмах телеканалу спостерігалось з часу ухвалення Закону «Про освіту» (2017 р.). Жваве обговорення тривало навколо статті 7, у якій представники етноспільнот вбачали обмеження права на навчання рідною мовою. Для врегулювання ситуації на Закарпаття приїжджали представники Міністерств освіти і науки України, фахівців з міжнародних відносин, відбувалися круглі столи, дискусії, реалізовували освітні проекти, присвячували наукові праці

[Шумицька]. Прикладом предметного обговорення ситуації навколо Закону можна вважати випуски програм «*Tusa_LIVE*» та «*Про головне*», учасниками яких були експерти з обговорюваного питання, представники громад, мовознавці, політологи. Натомість у програмах редакцій нацменшин ситуацію не висвітлювали зусібіч, обмежувалися короткими інформаційними матеріалами у форматі БЗ, а також пропонували проблемні сюжети, репортажі, у яких порушували стандарт балансу думок і точок зору. Прикладом цього є документальна стрічка «Румунська мова – материнська мова», створена у співпраці з Буковинським сайтом «Букпрес» про намагання румунської спільноти України зберегти рідну мову в навчанні (Румунське слово. 14.12.17), аналітичний репортаж про реакцію угорської спільноти на новий Закон «Про освіту» (Горизонт. 11.09.17). При цьому титрів українською мовою у таких матеріалах не було, як і титрів мовами нацменшин до коментаря Міністра освіти і науки України Л. Гриневич у сюжеті про її візит до чернівецької школи (Від суботи до суботи. 28.10.17). Небезпечними для розпалювання міжетнічної ворожнечі можна вважати майже всі телематеріали, у яких не титрувалися і не перекладалися синхроні з позицією на підтримку Закону чи освітніх нововведень, висвітлення позиції держави загалом. У цьому ключі показовим є репортаж румунської редакції про запровадження в румунськомовних школах білінгвального навчання. Із першої хвилини матеріалу у ньому критикували експеримент у школі Чернівецької області, добирали негативні коментарі, які титрували українською, натомість україномовний коментар директора департаменту освіти, у якому було представлено альтернативну точку зору, не перекладали і не титрували румунською. Наприкінці сюжету вміщено заклики до румунської спільноти: *«Таким чином, у школах із румунською мовою навчання незабаром буде запроваджено*

«двомовність» – процес, який може бути прийнятий або відхилений вчителями. Румунська громада в Україні має проявити єдність та наполегливість, щоб не дозволяти вчителям приймати можливого троянського коня у навчальних закладах! Румуни повинні продемонструвати, що мають гідність і не допустять, щоб процес асиміляції захопив нас, бо він як та «вишня на торті» може бути для прихильників двомовності дуже привабливим та спокусливим, а може бути навпаки гірким як полин» (Від суботи до суботи. 02.12.17).

Зважаючи на нагнітання негативу навколо Закону «Про освіту», мовного питання, подібні матеріали могли сприяти розпалюванню ворожнечі, загострювати й без того складну ситуацію.

Програми для національних меншин у контексті суспільного мовлення

Із кінця вересня 2015 р. регіональні телерадіокомпанії офіційно працюють як філії НТКУ. Наразі створено 26 регіональних і одну центральну дирекцію Національної телекомпанії України. Відтак на Закарпатті більше не існує ОДТРК «Тиса-1». Замість неї в області діє Філія ПАТ НСТУ «Закарпатська регіональна дирекція», що складається з телеканалу «Тиса-1» та радіостанцій «Ужгород» і «Тиса FM».

У період перетворення ЗОДТРК «Тиса-1» у суспільний мовник у структурі продовжували існували 12 редакцій, які видавали в ефір добре відомі проекти. У 2017 році сітка мовлення поповнилася відновленим проектом «Відкрита лекція» (запис лекцій викладачів УжНУ), дитячою програмою «Я знаю!» (модернізований варіант відомої раніше програми «4+1»), розважальною програмою «Хлоп-шоу». Того ж року закрили вузькоспеціалізовані програми на юридичну, медичну тематику, замість яких ввели щоден-

ну 26-хвилинну прямоефірну програму «*Tusa Live*». У цей період «*Tusa-1*» мала 24-годинне мовлення, але по суті, виготовляла щодня по 6 годин власного контенту. Протягом дня транслювали вісім випусків «*Вчасно*» (7:00, 8:00, 10:00, 11:00, 13:00, 16:00, 19:00 та 22:00), половина з яких були оригінальні. Аби мовити 24 години на добу, журналісти зверталися до архівів, частину програм брали по обміну в «*UA: Першого*», інших регіональних філій ПАТ «НСТУ» [*]. Спеціальні редакції нацменшин (угорської, румунської, словацької, німецької та російсько-русинсько-ромської) готували 14 програм та дайджест «*Від суботи до суботи*». Ефірний час для цих програм розподілявся залежно від чисельності меншини. Найбільшою була частка угорськомовних програм: 1 год. 45' на тиждень (програми «*Новини*», «*Горизонт*» і «*Точка зору*», а також радіопрограми угорською мовою). Серед румунських програм (1 год. 5' на тиждень) – «*Актуально*», «*Румунське слово*», «*Румунський телекур'єр*». Словацькою виходили «*Актуально*», «*Феребна дуга*», «*Словацьке слово*» (1 год. 5' на тиждень) [*]. Також виходили проекти німецькою мовою – «*На власні очі*», «*Ласкаво просимо*» (40' на тиждень), російською – «*Дзеркало часу*» (26') і русинською – «*Русинська родина*» (26'), ромською – «*Романо джівіпен*» (20'). Щосуботи виходив дайджест програм мовами нацменшин – «*Від суботи до суботи*» (30'). Крім цього, телеканал отримував за обміном програми телекомпаній країн Вишеградської четвірки (Польщі, Чехії, Угорщини та Словаччини), Австрії та Німеччини» [*].

У процесі реформування була закрита найбільш прогресивна редакція телеканалу – «*Експеримент*». Вона працювала на особливих умовах, мала найкращу техніку, виготовляла найбільш інноваційні проекти: «*Про головне*», «*Акценти*», «*Пізній вечір*», «*Шлях до себе*», «*Сам собі господар*», «*Просто неба*», «*Незвідане Закарпаття*», «*4+1*», знімала документальні фільми тощо.

Восени 2018 р. телеканал дістав новий логотип, відтак з того часу в ефірі присутній «UA:Закарпаття» замість колишньої «Тису-1». Наразі працює новий сайт мовника, оновлені заставки, музичне оформлення багатьох проєктів. Згідно з Концепцією мовлення з тематики національних меншин Суспільного, кількість проєктів, величина редакцій для національних меншин залежить від чисельності етнospільнот. Так, найбільшою має бути угорська редакція, утім у 2018 р. з телеканалу звільнилася значна частина працівників, зокрема весь склад угорської редакції, а також керівники Творчо-виробничого об'єднання (ТВО) програм мовами національних меншин. Із цього часу виникли суттєві труднощі з підготовкою як телевізійних, так і радіопрограм для громади, оскільки редакція забезпечувала 2 телевізійні програми хронометражем 26 хв. кожна, новини угорською мовою на телебаченні та 5 програм на радіо (Детектор медіа. URL: https://stv.detector.media/reformuvannya/regional_movnyku/usya_redaktsiya_ugorskoju_movoyu_tisi1_perekhodit_na_privatniy_kanal/). Команда перейшла працювати на приватний телеканал «21 Ungvar», що був утворений шляхом продажу 50 % акцій телерадіокомпанії «Даніо» («21 Ужгород») Товариству угорської культури Закарпаття. Мовлення триває 12 годин на добу, із яких 6 годин угорською і 6 годин українською. Мовлення угорської частини телеканалу організовувала досвідчена когорта телевізійників – колишні працівники обласного телебачення Золтан Кулін і Тетяна Вашаргелі. Угорськомовний телеканал – «21 Ungvar» поставив собі за мету знайомити телеглядачів з життям закарпатських угорців. В ефірі виходять жіночий, медичний, дитячий, економічний тележурнали, тележурнал для родини, спортивна, аналітична програми. Решту ефірного часу заповнюють програмами угорського телеканалу «Magyar Televízió (MTVA), Будапешт» та адаптовані телепрограми «BBC»

українською мовою. З початком діяльності угорського «21 каналу» в області відкрили власний корпункт «*Magyar Televízió*».

Тож у 2019 р. угорською мовою на «UA: Закарпаття» вийшло кілька випусків «*Горизонт*» у зміненому форматі. До прикладу, один із випусків «*Горизонту*» є фільмом про родину Шпеників, найстаршого її члена, відомого науковця Отто Шпеника. Фільм називається «Один день», у ньому докладно показують день життя головного героя, досягнення і характер якого коментують рідні, друзі, колеги (Latohatar. 12.02.19). Випуски програми середини 2019 р. створені із залученням сучасної техніки, зокрема, квадрокоптерів, що сприяє якісному зображенню, пристосуванню відео до вимог як телебачення, так і соціальних мереж. Сюжети тривалістю 5-10'. уміщують чимало важливої інформації, мінімум авторського втручання у сюжет. Автори проекту намагалися створити портрети героїв – представників угорської спільноти. Відтак пропонували сюжети, репортажі, інтерв'ю про творчих особистостей: науковців (Latohatar. 12.02.19), музикантів (Latohatar. 2.07.19).

«*Hirek*» («*Новини*») угорською мовою у 2019 р. тривають щодня о 19.50 та 23.50. Утім кадрового ресурсу для їхнього виробництва не вистачає, тому випуски складаються із сюжетів україномовної програми «*Новини*», перекладених угорською. Проект «*Горизонт*» був тимчасово призупинений у зв'язку з цією ж проблемою.

Із трьох румунських програм в ефірі залишилася одна програма румунською мовою – «*Телекур'єр румунів*», із трьох словацьких – «*Словацьке слово*», а з двох німецьких – щотижнева програма «*На власні очі*». Їхня концепція не змінилася, як і хронометраж (до 30'). У випусках продовжують висвітлювати міжнародну співпрацю, суспільну галузь, культуру, мистецтво, релігію румуномовної, словацькомовної, німецькомовної громад Закарпатської області. У

німецькомовній програмі розповідають про життя німців Закарпаття, національні традиції, висвітлюють суспільно важливі австро- та німецько-українські проекти з кооперації та партнерства, актуальні соціальні та культурні питання. Утім покращилася якість зйомок (Mit eigenen augen. 14.04.19, 26.06.19). Глядачами програми, як зазначають її автори, є і колишні співвітчизники, які нині живуть в Німеччині та Австрії, утім зберігають гарні спогади про Закарпаття (UA: Закарпаття. URL: <https://uz.suspilne.media/programs/108>).

Незмінними в ефірі суспільного мовника залишилися російськомовна програма «Зеркала времени» і «Русинська родина». Героями і надалі ставали письменники, художники, – видатні діячі сучасності та минулого, при чому переважно не представники російської меншини, а російськомовні закарпатці. Випуски присвячували висвітленню культурно-мистецьких подій в Ужгороді, темам історії, музики, кухні, релігії. Програму транслюють на радіо «Тиса FM», утім вона потребує змін відповідно до вимог радіомовлення.

З часу реорганізації державного телеканалу у суспільний мовник «Русинська родина» створила кілька випусків, про українську культуру, озвучених українською літературною мовою. Такі програми популяризували регіональне мистецтво, фольклор (Русинська родина. 3.06.17, 7.10.17, 14.10.17). Із втратою русинського забарвлення зник поділ на «своє» і «чуже», а Закарпаття показували як частину України. До прикладу, два випуски, присвячені фестивалю стрілецької пісні «Красне поле» з нагоди річниці Карпатської України, що якісно вирізняється з-поміж «русинської» тематики (Русинська родина. 18.03.17, 25.03.17). Також без «русинського» забарвлення висвітлено участь закарпатських майстрів писанкарства на міжнародній виставці у Гуменному (Русинська родина. 1.04.17), програма

про виставку писанки в Ужгороді, у якій розповідають про традиції Великодня (Русинська родина. 22.04.17), про виставку кераміки і гончарства, приурочена Дню Незалежності України (Русинська родина. 2.09.17).

Утім навіть у вигляді культурно-просвітницької програми із вкрапленням патріотичної тематики «Русинська родина» загрожує інформаційному простору Закарпаття й України загалом, сприяє активізації рухів за федералізацію, оскільки пропагує ідею окремого народу з власною мовою і територією. Розмови про перейменування «Русинської родини» на «Закарпатську родину» (Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28853364.html>), виступи журналістів з цього приводу виявилися марними зі зрозумілих причин втрати майданчика для популяризації сепаратистських ідей.

Протидіяти поширенню русинських маніпуляцій може популяризація закарпатських діалектів, говорів української мови, а також заборона використовувати давню самоназву українців у значенні «неукраїнець», для позначення нового народу, «бо така практика є маніпулятивною та антиісторичною» [Белей, 308].

Закарпатські діалекти лунали і в програмі «Наша бисіда» місцевої телекомпанії «Виноградів ТВ», що працює із 2002 р. У випусках ведучі не наголошували на «русинській мові», змістом програми були історії про життя, побут, зайнятість, ремесла жителів Виноградівщини.

Утім в окремих випусках пропагували творчість «русинів», до прикладу, письменника Василя Чухрана (Наша бисіда. 9.03.18). Програма не мала усталеної композиції, розповіді героїв були подеколи хаотичними і не вартими популяризації на телебаченні, оскільки жителі сіл лише ділилися особистими міркуваннями про сучасну політику, економіку, ностальгували за Радянським Союзом (Наша бисіда. 6.03.18).

Для ромів Закарпаття на каналі «21 Ужгород» із 2018 р. виходить проект ромською мовою «*Романо лав*», яку веде колишній ведучий ромської програми на суспільному мовленні Віктор Чонка. Це друга програма для ромів у теле-радіоінформаційному просторі Закарпаття, що є досить унікальним явищем не тільки для регіону, а й України загалом. Випуски «*Романо лав*» композиційно повторюють ідею «*Романо джівіпен*»: висвітлюють життя ромів, усі події, пов'язані із цією меншиною. Хронометраж випусків – 10-20'. Випуски присвячують здебільшого одній події, до прикладу, відзначенню Міжнародного дня ромів (Романо лав. 19.04.19); ромській футбольній команді (Романо лав. 31.05.19); Міжнародному фестивалю ромському кіно у Будапешті (Романо лав. 7.06.19); єдиному в Україні центру дошкільної підготовки ромський дітей, що функціонує при благодійному фонді «Благо» (Романо лав. 24.05.19); дизайнерці ромського одягу (Романо лав. 14.06.19). Якість зйомок, оформлення цієї програми значно кращі, ніж на колишньому державному телеканалі, що пояснюється новою сучасною технікою, кращими фінансовими можливостями. Таким чином, програма «*Романо лав*» нині є серйозним конкурентом «*Романо джівіпен*», що вимагає від суспільного мовлення вдосконалення на рівні змісту і форми.

На телеканалі «*Sirius*», що працює з 2017 р., виходять телепроекти для національних меншин «*Разом*» та «*Важливі питання*» у межах яких пропонують випуски словацькою, угорською, німецькою мовами. Хронометраж становить 15'. «*Sirius*» позиціонує себе як телеканал семи мов. Утім штат телеканалу досі не укомплектований, тому випуски мовами національних меншин виходять нерегулярно.

Єдиною програмою для національних меншин телеканалу «UA: Закарпаття», що зазнала змін на рівні концепції, оформлення у 2019 р. стала програма «*Від суботи до суботи*». Її назву змінили на «*#ethno vision. Дайджест*». Збе-

рігся підхід до формування випусків, які склалися з сюжетів, репортажів, інтерв'ю, підготовлених редакціями національних меншин. Утім початок і закінчення програми, анонси між сюжетами почали знімати вже не у студії, а в різних частинах Ужгорода. Як і в попередні роки, інформаційні матеріали чергувалися, з аналітичними і художньо-публіцистичними: *«Зустріч з питань відкриття пункту пропуску Біла Церква – Сігету Мармацієй; Йосип Калої – представник німецькомовної громади села Барбово; як зняти кіно на актуальну тематику; конкурс словацьких легенд; мисткині-аматорки представили свої роботи на виставці “Зачарована весною”»* (#ethno vision. Дайджест. 23.03.19.)

Для налагодження ефективної роботи суспільного мовлення у поліетнічному Закарпатті варто звертати увагу і на закордонні моделі. До прикладу, BBC у Великобританії виробляє набагато більше оригінальних програм, ніж комерційні канали і ставить собі за мету розвиток громадянського суспільства, представлення народів Великобританії, її регіонів та громад. (Media Sapiens. URL: <http://stv.mediasapiens.ua/material/1931>). У Німеччині успішно працює організаційна децентралізація (Media Sapiens. URL: <http://stv.mediasapiens.ua/material/2051>), оскільки телерадіокомпанії підпорядковані федеральним землям. Dritte Programme («Треті канали») створюються в кожному регіоні і їхній контент усюди є різним. Румунський суспільний мовник виготовляє програми для нацменшин, а також програми, призначені для людей з обмеженими можливостями (TVR. URL: http://www.tvr.ro/perceptie_2221.html#view). А в сусідній Словаччині суспільне радіо складається з 9 загальнонаціональних і 2 регіональних радіостанцій, а телебачення має 2 телеканали: один повноформатний, орієнтований на загальну аудиторію, другий складається з програм, присвячених національним меншинам та фольклору (Вчасно. 24.11.16) тощо.

Основні особливості радіо й телебачення етноспільнот Закарпаття (узагальнення)

Мовлення для етноспільнот було і залишається важливою складовою роботи радіо і телебачення на Закарпатті. Із початку організації аудіовізуальних ЗМІ у крайній західній області України враховували етнічний аспект, щоправда, упродовж різних історичних періодів відрізнялися підходи до організації таких програм, ідеологічне підґрунтя. Так, 30-40-х рр. ХХ ст. характеризуються впливом сусідніх держав на розвиток місцевої журналістики, відстоюванням права на власне, україномовне радіо. Мовлення з європейських міст на території Підкарпатської Русі тривало російською, словацькою, чеською, угорською, єврейською мовами, натомість українською – лише з 1938 р., і то неперіодично. Становлення місцевих дротових ЗМІ відбувалося у тісному взаємозв'язку з розвитком чехословацьких дротових медіа і в контексті суспільно-політичної ситуації, зокрема проголошення Карпатської України, угорської окупації, що відображено у фільмах-хроніках пропагандистського спрямування чеською, англійською, угорською мовами.

Із приходом радянської влади на території Закарпаття одразу розпочалася розбудова радіомережі. Тематичне наповнення обласного радіо враховувало потреби українців, найбільшої етнічної групи – угорців, а також було розраховано на росіян, чисельність яких стрімко зростала. Невдовзі на радіо були організовані окремі редакції угорською (1950 р.) та молдавською мовами (1968 р.). На телебаченні відповідні редакції нацменшин відкрили з самого початку запуску регулярного мовлення: у головній редакції телебачення з 1967 р. була організована об'єднана редакція подовжених програм, мовлення у якій велося українською, угорською, молдавською мовами. Наприкінці 60-х рр. існували окремі редакції передач угорською і молдавсь-

кою. У радянський період редакції мовами нацменшин не були самостійними у творчому плані, у 60-80-х рр. вони нерідко дублювали основні матеріали інформаційних, аналітичних програм українською мовою. Самостійно готували передачі до ювілейних дат, кінорозповіді, інформаційні матеріали про міжнародні події, телефільми молдавською, угорською мовами, а також телефільми з синхронним перекладом, одержані з інших студій. Безумовно, увага до контенту, який пропонували редакції мовами нацменшин, була значною, обумовлювалася ідеологією, контрпропагандою, спрямованістю на виховання радянської людини.

Ситуація із веденням інформаційної політики у прикордонних областях кардинально змінилася з утвердженням української незалежності. У 1992 р. була створена редакція програм німецькою мовою, у 1994 р. – словацькою мовою. Молдавськомовну редакцію перейменували у редакцію програм румунською мовою. У 1991-95 рр. в ефір виходили програми «Екран дня» (угорською), «Події, проблеми факти» (угорською), «День за днем» (румунською), «Тележурнал тижня» (румунською), транслювали концерти за листами глядачів (угорською мовою), програми німецькою мовою.

На початку 2000-х кількість програм для національних меншин почала стрімко зростати, в ефірі з'явилися: «Горизонт» (німецькою), «Телекур'єр румун Закарпаття», «Румунське слово» (румунською), «Словенські погляди» (словацькою), «Гутен таг» (німецькою). У 2006 році на обласному телебаченні були створені редакції передач російською, русинською та ромською мовами. Тож кількість проєктів суттєво зросла, а телеканал «Тиса-1» вирізнявся серед інших обласних студій тим, що мовив сімома мовами національних меншин.

У 2011 р. виходили знайомі й сучасному глядачеві: «Новини» (угорською, словацькою, румунською, німецькою),

«Ласкаво просимо» (німецькою), «Романо джівіпен» (ромською), «Румунський телекур'єр» (румунською), «Точка зору» (угорською мовою), «Русинська родина», «Колесо життя» («русинською»), «Русское время» (російською), «Фаребна дуга» (словацькою), «Горизонт» (угорською), «На власні очі» (німецькою), «Румунське слово» (румунською).

Найбільша кількість програм для національних меншин виходила на колишньому державному каналі у 2012-2018 рр. – 14 програм мовами нацменшин та щотижневий дайджест «Від суботи до суботи», а також 13 програм на радіо. Угорськомовна редакція готувала телепрограми: «Hirek» («Новини»), «Nezoront» («Точка зору»), «Latohatar» («Горизонт»). Редакція програм румунською мовою пропонувала «Cuvânt românesc» («Румунське слово»), «Telecurierul românilor» («Телекур'єр румунів»), «Panorama săptămânii» («Панорама тижня», щовівторка) та «Actualități» («Новини», щочетверга). Німецькою мовою на «Tuci-1» виходили програми «Willkommen» («Ласкаво просимо» – програма про і для нащадків колишніх переселенців з Німеччини, Австрії та Богемії) та «Mit eigenen augen» («На власні очі»). Творчий колектив словацької редакції готував телевізійні програми «Farebn`a d`uha» («Кольорова веселка»), «Slovenske pohľady» («Словацькі погляди»), «Actuality» («Актуально»). Редакція програм для національних меншин об'єднувала телепрограми «Романо джівіпен» («Ромське життя»), «Русское время» («Російський час»), «Русинська родина». Крім цього, журналісти україномовних інформаційних («Вчасно»), аналітичних («Про головне»), розважальних («Просто неба») розповідали про етнонаціональні спільноти краю крізь призму політичних подій, національно-культурницьких, спортивних заходів, релігійних свят, порушували питання соціальних проблем, що сталися в регіоні.

Кількість телепрограм для етноспільнот в ефірі «UA: Закарпаття» суттєво зменшилася у 2018-19 рр. Угорська,

румунська, німецька, словацька редакції нині виготовляють лише по одній програмі: «*Hirek*» («Новини» угорською), «*Telecurierul românilor*» («Румунський телекур'єр»), «*Slovenske pohľady*» («Словацькі погляди»), «*Mit eigenen augen*» («На власні очі»). В об'єднаній ромсько-російсько-русинській редакції особливих змін не відбулося: в ефірі представлена програма для ромів «*Романо джівіпен*», небезпечна для інформаційного простору краю «*Русинська родина*» та суперечлива з огляду на військові дії Росії проти України програма «*Зеркало времени*». «Русинський» телепроект є антиукраїнським з часу виходу на екрани, пропагує ідеї федералізації – відокремленість закарпатців від українського народу, популяризує так звану «русинську мову», в ідеологічному ключі трактує історію краю. Така програма загрожує цілісності держави, безумовно, негативно впливає на імідж НСТУ.

Із 2017 р. у медіапросторі Закарпаття представлені телепрограми мовами нацменшин (угорською, словацькою, німецькою) комерційного телеканалу «*Sirius*», угорськомовні програми телеканалу «*21 Ungvar*», ромськомовна програма на «*21 Ужгород*», а також нерегулярні програми угорською і «русинською» на «*Виноградів ТВ*». Відтак незважаючи на зменшення кількості програм для угорської меншини на суспільному мовнику, інформаційні потреби етнospільноти задовольняє приватний телеканал.

Інформаційно-мовна палітра програм колишнього державного телеканалу – сучасного «*UA: Закарпаття*» – упродовж багатьох років була і поки що залишається його перевагою на всеукраїнському рівні. Закарпатський телеканал є одним із трьох у структурі суспільного мовлення України (поряд із чернівецьким та одеським мовником), що працює для національних меншин. У Концепції регіонального мовлення зменшення кількості програм пояснюють потребою покращення якості, відсутністю чітких форма-

тів проектів, невідповідністю телестандартам, браком фахівців. Утім на закарпатській Філії зменшення кількості програм поки що не вплинуло на якість. Тому для підвищення засобами телемовлення етнотолерантності закарпатців варто враховувати наступне:

1. Національно-історичну та ментальну специфіку аудиторії, а також географічні обставини, що обумовлюють традиції прослуховування і перегляду закордонних мовників місцевими жителями, доступність прийому теле-, радіопрограм з-за кордону. Це спонукає суспільний і комерційні мовники бути конкурентоспроможними в умовах прикордоння.

2. Рік тому телеканал почав мовити у форматі 16:9 замість 4:3, що стало важливим кроком для технічного удосконалення. Однак труднощі з технікою не вичерпані. До них додаються ще й кадрові проблеми: після вимушених хвиль скорочень у всіх Філіях, чимало працівників звільнилося і за власним бажанням. Так, із «UA: Закарпаття» пішла вся угорська редакція, ведучий ромської редакції, журналісти Бюро новин, спортивної та інших редакцій. Це призвело до того, що сюжети україномовної інформаційної програми «Новини» повністю повторюють угорською мовою у програмі «Hirek». Тому вкрай важливим є удосконалення економічного стану Філії, оскільки недостатнє фінансування, нестача професійних кадрів позначається на якості програм, втрати конкурентоздатності на медіаринку.

3. Варто зазначити, що упродовж досліджуваного періоду не знайдено в сюжетах жодної з розглянутих програм випадків дискримінації або нетолерантного ставлення до представників нацменшин на Закарпатті. Утім аналіз окремих випусків підтверджує неоднозначне, подеколи негативне ставлення етноспільнот до цінностей держави, у якій вони живуть, а також неповагу до її законів, мови, спроби маніпулювання історичними фактами.

4. Сувора регламентація діяльності «*UA:Закарпаття*» зі столиці, створення координаційного центру для проєктів мовами нацменшин чи інших подібних структур, які уніфікують роботу телевізійників, може негативно позначитися на програмах, оскільки кожен регіон має свої особливості, тому варто надавати більше прав і свобод місцевим телерадіокомпаніям, дотримуватися інформаційної децентралізації.

5. Утім не слід повністю відмовлятися від контролю якості мовлення, його змісту з метою захисту інформаційного простору, попередження міжетнічних конфліктів. Роль Нацради з питань телебачення і радіомовлення за умови пропагування небезпечних радіо- чи телепроєктів має бути непохитною і передбачати відповідні заходи у межах повноважень.

6. Недоліками проєктів для нацменшин «*UA: Закарпаття*» було і досі залишається недостатнє авторське опрацювання тем, недотримання принципу верстки випуску від найважливішого до менш важливого, недоліки на рівні відеоряду, синхронів, компонування мікротем, опрацювання фактів та їхнього аналізу. Крім цього, не всі випуски тематично збалансовані, у деяких переважає культурно-мистецька група сюжетів. Є певні недопрацювання в сюжетах програм німецької, угорської, румунської, словацької редакцій. На мовностилістичному рівні у сюжетах нерідко траплялися штампи, росіянізми, нагромадження емоційно забарвлених слів.

7. Ведучими програм для нацменшин повинні бути авторитетні у регіоні особи, представники цих же нацменшин, тоді й довіра до програм, їхня популярність зростатиме. Утім для забезпечення якості програм вкрай важливо, аби принаймні у творчій групі був журналіст-фахівець.

8. Нині у штаті «*UA: Закарпаття*» є посади перекладачів, однак не всі програми мовами національних меншин у

2018-19 рр. виходили із субтитрами. Для налагодження міжкультурної комунікації важливим є субтитрування іномовлення. Нині із субтитрами постійно виходить тільки дайджест «*#ethno vision*».

9. Актуальним напрямком діяльності суспільного мовника є виробництво інформаційних, аналітичних, культурологічних, освітніх програм для етноспільнот. Важливо приділяти увагу розвінченню усталених міфів, руйнуванню стереотипів.

10. Сьогодні перед суспільним мовленням є чимало викликів, серед яких найважливіше – заслужити довіру глядачів. Щоб витримати конкуренцію на медіаринку, суспільні ЗМІ мають бути професійнішими за комерційні, які зосереджуються радше на розважальній функції, аніж функції служінні інтересам суспільства. Саме якісний контент, який задовольняє інтереси всіх верств населення країни (наявність інформаційно-аналітичних, культурологічних, дитячих, релігійних програм) є визначальною рисою такого мовлення.

11. Негативним рішенням суспільного мовника була відмова від єдиного в Україні фестивалю телевізійних та радіопрограм для нацменшин «*Мій рідний край*», що сприяв налагодженню контактів із закордонними медійниками, обговоренню проблем етноспільнот, обміну досвідом, врешті популяризації закарпатського мовника. Відновлення цього фестивалю сприяло би підняттю рейтингу суспільного радіо і телебачення, яке і за допомогою такого заходу підтверджувало би його спроможність задовольняти потреби різної аудиторії.

12. Про створення окремого телеканалу для інформаційних меншин за зразком деяких суспільних мовників Європи в Україні говорити зарано. Утім збільшення кількості, удосконалення якості програм має бути стратегічною метою регіонального суспільного мовлення на Закарпатті.

13. У процесі роботи як суспільного мовника, так і приватних, важливим є дотримання стандартів журналістики, етичних норм, всебічне інформування, оскільки аналіз програм мовами нацменшин підтверджує випадки нехтування стандартами балансу думок і точок зору, об'єктивності, неупередженості. Важливо пам'ятати, що незадоволеність інформаційних потреб національних меншин на Закарпатті, навмисне роздмухування міжетнічних конфліктів, поширення неправдивих відомостей задля маніпулювання загрожує безпеці прикордонного регіону.

3.2. Онлайнові ЗМІ

Початок нового століття до традиційних технологій виробництва та поширення контенту, про які йшлося вище, додав абсолютно нові – запровадження цифрових технологій, які призвели до трансформацій традиційних редакцій в конвергентні мультимедійні з новими технологічними інструментами та технологіями, які змінюють і сам інформаційний контент. “По суті, йдеться про нове інтегроване інформаційне середовище, яке увібрало в себе пошту, бібліотеку, періодичні видання, телебачення, радіо, телефон і навіть музей чи картинну галерею. Додаймо сюди ще віртуальний університет та електронну комерцію, щоб збагнути найголовніше: йдеться не просто про арифметичну суму старих ЗМІ. Ця сума, за законами синергії, створює принципово нове комунікаційне середовище” [Потятиник, 2010, 15].

Такі зміни цілком відповідають світовим тенденціям, які свідчать, що “частка цифрового контенту (нині – Є. С.) <...> зросла до 16% у порівнянні з 9% у 2012 році” [Всемирный, http]. А отже, цифрова основа носіїв такої інформації постійно зростає, і медійники мають задовольнити потреби споживача інформації та намагатися розповсюдити свій

контент на зручних для споживача носіях. При цьому успіх на цьому шляху гарантований тим ЗМІ, яким “притаманна швидкість, гнучкість і розуміння того, як притягнути і монетизувати всю різноманітну споживчу базу, надаючи їй індивідуалізований, що відповідає потребам споживача, і, зрештою, незамінний досвід користування контентом” [Всемирный, [http](#)]. Такий “бурхливий розвиток цифрових технологій призводить до стирання меж поміж різними медіа. На зміну їм приходить універсальний мультимедійний інформаційно-аналітичний чи довідково-розважальний ресурс” [Потятиник, 2004, 13], який передбачає потребу в отриманні швидкої інформації. При цьому найбільш затребуваними стають не просто електронні чи друковані ЗМК, а інтегровані чи конвергентні редакції, творчий виробничий процес у яких поставлений таким чином, що включає роботу не лише з текстом, а й з аудіо, відео, фото матеріалом, результатом роботи з якими має стати не лише масовий контент, але й корпоративні блоги, портали за різноманітними темами; це нові підходи “до змісту, формування редакції та розподілу ролей, а також у використанні інструментарію на основі інтернет-технологій” [Журналистика, 60].

Загальні тенденції розвитку електронних медіа в Україні кінця 90-х – поч. 2000-х рр. виявилися і на Закарпатті, де з початку нового століття стартують медійні онлайн-проекти: «Тоді власне закарпатські сайти можна було перерахувати на пальцях однієї руки. Штат Інтернет-редакції нараховував 1-2 “універсальних” працівників. <...> Це віддзеркалюється на практиці: якщо дивитися стрічку новин 3-4 закарпатських сайтів, то їх контент практично однаковий. Різниця хіба що в часі появи новини і майстерності її подачі після редакторської обробки» [Гулан, [http](#)]. Загальні тенденції зародження та розвитку онлайн-журналістики на початку століття в регіоні природно не

призвели до масової появи онлайн-медіа етнічних спільнот. Перш ніж виокремитися, вони у структурі регіональних ЗМІ подолали кілька етапів трансформацій від традиційних до нових медіа з інтегрованими чи конвергентними редакціями

Загалом науковці виділяють кілька окреслень, різновидів поняття «конвергенція». Найвідоміша належить І. Пулу: “Стирання меж між медіа як засобу обопільної комунікації, такими як телефон, пошта, телеграф і як засобами масової комунікації, такими як преса, радіо й телебачення” [Журналістика, 15]. Норвезькі вчені А. Фагерйорд і Т. Сторсул [Журналістское, 11-12] виділили особливі аспекти конвергенції: конвергенція мереж як процес перетворення аналогового сигналу в цифровий; конвергенція терміналів, яка передбачає об’єднання різних пристроїв в єдиний мультифункціональний пристрій, призначений для приймання й споживання інформації; конвергенція послуг на базі цифрових мереж, різних за своєю суттю, але які поширюються в один й той самий “електронний” спосіб; конвергенція ринків, яка впливає з конвергенції терміналів, мереж і послуг; конвергенція регулювання, яка напряду пов’язана з конвергенцією ринків, бо в результаті виникнення спільних ринків, влада запроваджує регулюючі процедури, загальні для всіх цих великих ринків; конвергенція жанрів і форм як об’єднання різних медіа платформ (друкованих ЗМІ з телевізійними на базі інтернет-порталів) та жанрів.

Американський дослідник Р. Гордон [Kawamoto] виділив 5 рівнів конвергенції в залежності від структури медійної компанії. Конвергенція власності виникає внаслідок поєднання різних медійних структур в рамках однієї великої. Тактична конвергенція передбачає взаємовигідну співпрацю між ТБ та друкованими ЗМК задля поєднання їхніх аудиторій, що сприятиме економічним зискам.

Структурна конвергенція призводить до зміни організації роботи журналістів різних медіа, вироблення контенту на одній платформі. Конвергенція способів збору, зберігання та передачі інформації передбачає еволюцію від текстового формату до мультимедійних платформ. Конвергенція способів розповіді про події для розкриття повноти матеріалу передбачає поєднання різноманітних платформ (текст, аудіо, відео, фото).

Науковець А. Качакаєва пропонує ще одну класифікацію типів конвергенції [Журналистское, 11]: конвергенція як бізнес-стратегія медіахолдинга, націлена на оптимізацію видатків та зайнятості людей, збільшення ефективності за рахунок обміну інформації; конвергенція як тактика міжвидового партнерства ЗМІ; конвергенція як «перепакуння» медіапродукції для різних ЗМІ; конвергенція як новий цифровий вид передачі інформації.

Австрійські науковці [Newsroom, http] виділили три моделі конвергенції: повну інтеграцію, перехідні медіа, окремі платформи. Архітектура та інфраструктура новинарного виробництва при повній конвергенції сконцентрована в одному ньюзрумі. Інформацію виробляють різні відділи, а редактори розподіляють контент між різними каналами комунікації. При цьому інформаційні потоки регулює та контролює єдиний центр. Модель перехідних медіа передбачає автономну роботу редакцій, які залишаються типовими для традиційних медіа. Координація відбувається при розподілі інформації для різних каналів комунікації. Модель “відокремлених платформ” не передбачає системної координації на жодному з етапів новинарного виробництва: зборі, підготовці та розповсюдженні. Редакції залишаються повністю розмежованими, співпраця між різними платформами може відбуватися лише з власної ініціативи журналістів.

В. Різун у процесі конвергенції звертає увагу на етап диджиталізації інформації, як процесу “запису, обробки та

передачі інформації за допомогою бінарнокодованих знаків, що використовуються у комп'ютерній техніці” [Різун, 136]. Таке цифрування будь-якої аудіовізуальної, текстової чи графічної інформації дає безмежні можливості її поширення в Мережі і торує конвергентний шлях. Б. Потятиник пишучи про той самий шлях конвергенції, відзначає, що вона – “в поступовій інтеграції на цифровій основі усіх ЗМІ в єдине ціле” [Потятиник, 2010, 168].

Означені нами наукові підходи дозволяють говорити, що питання конвергенції як методу є доволі актуальними, а дослідження набуватимуть системного характеру в процесі розвитку цього явища в медіасфері, і особливо українській. Тож серйозного теоретичного осмислення потребуватимуть явища конвергенції у національній медіаіндустрії, зокрема в діяльності регіональної преси та пресі нацменшин. Запропонована нами нижче періодизація процесів конвергенції закарпатських медіа у тому числі і медіа нацменшин від “дезінтеграції традиційних медійних структур та реінтеграції їх на базі універсального пошуку й ідеалу “всезнання” [Потятиник, 2010, 41] – якраз одна зі спроб надати набутим онлайн-журналістикою знань системного характеру.

На першому (кінець ХХ – початок ХХІ ст..) відбувалась концентрація різних видів медіа (та капіталів). (Така конвергенція засобів інформації призвела до конвергенції бізнес-ресурсів, тому перший рівень варто віднести до економічної конвергенції). У цей період утворилось кілька медіаструктур, наближених до певних політичних структур чи фінансово-економічних груп та їх представників.

Експерти [Гарагонич, <http>] виділяють формування у цей період кількох медіацентрів, зокрема:

– медіагрупи родини В. Балогі (екс-голова Секретаріату Президента України В. Ющенко, народний депутат України) (до цієї групи належать телеканал, кілька радіостанцій та інтернет-ЗМІ: ТРК “Мукачєво (М-Студіо)”, “Ра-

діомовна компанія – “Громадське мовлення” (“Радіо Світ 104,7 FM”), “Версія FM”, “Радіо “Слатіна-РТК” (“Радіо “Слатіна”), інформаційно-діловий портал “Мукачево.net”, інтернет-видання “Закарпаття онлайн”, газета “Старий замок «Паланок»” (до 2014 р.);

– медіаресурс О. Ледиди (екс-голова Закарпатської ОДА, депутат Закарпатської обласної ради) (50% статутного фонду газети «Закарпатська правда», ТРК «Даніо» («21 канал»), інтернет-ресурс «Karpatnews»);

– медіагрупа «РІО» С. Ратушняка (екс-мер Ужгорода) (газета «РІО» та «Трибуна»(разом з однойменним сайтом), «Журналіст Закарпаття», прес-центр «Нове Закарпаття», інтернет-ресурс «Clipnews.info» та канал інтернет-мовлення «КорзоТВ»);

– медіагрупу І. Бушка (народний депутат України VII скликання) (частка в статутному фонді газети «Закарпатська правда» та інтернет-ресурсі «Новини Закарпаття», газета та однойменний сайт «Голос Карпат. ІНФО»);

– медіагрупу родини В. Погорєлових (екс-мер Ужгорода) (газета «Унгар» та інтернет-ресурс інформаційно-аналітичне інтернет видання «7днів.інфо»);

– медіаресурси В. Лунченка (народний депутат України) (товариство з обмеженою відповідальністю «Регіональна телевізійна компанія “Хуст”», яка має територію розповсюдження на Хуст та Хустський район) та ін.

У цей же період угорська національно-культурна меншина Закарпаття сформувала власну медіагрупу (видання «Kárpátalja», засновком якого є ТОВ “Карпатоліо” (98% статутного фонду якого належить «Товариству угорської культури Закарпаття») та «Карпатський об’єктив» (засновник – «Товариство угорської культури Закарпаття»), видання «Az igazi Kárpáti Igaz Szó», «Karpatinfo»).

Паралельно з першим етапом, проходив і другий – етап технологічних інновацій, у ході якого регіональний ме-

дійний ринок активно оновлював технічне обладнання та активно освоював виробництво контенту у цифровому варіанті. Медіа національних меншин закріплюються в регіональному інформаційному просторі і надають Закарпаттю не лише особливого поліетнічного статусу, а й стають засобом міжкультурної комунікації, діалогу культур, взаємоповаги та толерантності. «16 угорськомовних періодичних видань, 3 словацькі, 2 ромські» [Бідзіля, с. 433-437], 3 телепрограми угорською, по 2 румунською та німецькою і 3 словацькою, і все це – не лише в традиційних медіа, але й в онлайн-ресурсах. Телеканал «Тиса-1» розвиваючи власний інформаційний ресурс, стає основою для розвитку медіа нацменшин, які маючи ефірний час на державному каналі, репрезентують у медіапросторі, у т.ч. мережевому, свої етноси.

На третьому етапі (2004-2014 рр.) стався вихід названих структур з інтернет-версією продукту (фактично відбувалось механічне перенесення традиційних текстів в онлайн-контент). Доповнена інтернетом структура розширила можливості видань, а така конвергенція сприяла загальному доступу до ЗМК тих споживачів, які мали інтернет. Другий і третій етапи цілком можна віднести до технологічної конвергенції.

На четвертому етапі (з 2010 р.) регіональна журналістика почала сприймати інтернет “як ще одну технологічну платформу” [236, 148], який вимагає особливої мовної специфіки, особливих мультимедійних технологій і має особливий контент. Зрештою, прийшло розуміння, що для регіонального виробника медійної продукції – це реальна можливість презентувати себе цілому світу з власним продуктом. Відбулась еволюція “від інформаційного сайту з логотипом видання та телефонами редакції – до самодостатнього інформаційного ресурсу” [Потятиник, 2010, 48].

Нині регіональний мовник долає четвертий етап конвергенції, слідом за яким прийде *п'ятий*, який завершить

професійний етап конвергенції і закріпить мультимедійні основи медіавиробництва – “взаємодію і взаємодоповнюваність різнорідних медіумів (тексту, аудіо, відео, анімації та нерухомих образів) залежно від вибору користувача” [Потятиник, 2010, 63].

І якщо чотири означені етапи лише готували журналістів до перетворень, то п'ятий має зробити їх універсальними, тобто вони на базі мультимедійних ньюзрумів поєднують технології з високими стандартами професії, результатом чого стане однократне виробництво контенту для тиражування його на різних медіа платформах (Інтернет, мобільний зв'язок, ТБ, радіо, друковані ЗМК). І така мультимедійність стане кінцевою точкою “в русі від неповної до повної конвергенції” [Dewze, с. 40].

Медіа етноспільнот у цей період отримують ще кілька технологічних платформ для поширення контенту. У 2017-2018 рр. в медіаполі регіону з'являється ТОВ «Сіріус Медіа Продакшн» (телеканал «Сіріус»), який має департамент національних меншин з мовленням угорською, німецькою, словацькою та англійською, з відповідним онлайн-ресурсом, та «21 Ungvár» («21 Ужгород») телеканал, який на 50% належить угорцям. Відзначимо, що угорська громада Закарпаття на сьогодні представлена «Карпатським об'єктивом» (друковане видання та інтернет-ресурс), радіо *Pulzus*, виданням Угорської демократичної спілки (УМДС) «*Kárpáti Igaz Szó*» (з онлайн-версією).

У медіаполі Закарпаття [Центр, <http>], крім угорців, у різних формах, у тому числі онлайн-ових, представлені румуни (Соціально-культурне товариство румун Закарпаття ім. Джорджа Кошбука, Соціально-культурне товариство румун Закарпаття ім. Іоана Міхалі де Апша, Закарпатська обласна румунська спілка “Дачія”, Закарпатське обласне молодіжне об'єднання “Товариство румунської молоді „М. Емінеску”, росіяни (Закарпатське обласне товариство російської культури “Русский дом”, Закарпатське обласне това-

риство російської культури «Русь»), *роми* («Товариство циган Закарпаття “Рома”, Закарпатське культурно-просвітнє товариство ромів “Романі Яг”, Закарпатське обласне товариство циган “Амаро дром”, Культурне товариство циган Закарпаття “Ром Сом”, Товариство музичної культури циган Закарпаття “Лаутарі”, Закарпатська асоціація ромських громадських організацій “Єкгіпе”, Культурне товариство по захисту інтересів угорських ромів Закарпаття “Унг-ромен”, Закарпатське обласне культурно-просвітнє товариство ромських жінок “Терне чая по нево дром”, Закарпатське обласне культурно-просвітнє товариство “Роми ловари”, Закарпатське обласне молодіжне ромське об’єднання “Романі черхень”, Конгрес ромів Закарпаття “Праліпе”, Обласне молодіжне товариство ромів “Романі бахт”, Закарпатське обласне товариство ромів „Романі зор”, Закарпатське обласне товариство ромів “Романі чгіб”, Закарпатське обласне товариство ромів “Бахтало дром”, Закарпатська обласна громадська організація ромської інтелігенції «Нейве Рома» («Нові Роми»), *словаки* (Культурно-освітня організація “Матіца Словенска” на Закарпатті, Товариство словаків Закарпаття ім. Л. Штура, Закарпатське обласне культурно-просвітнє товариство словацьких жінок “Довіра”, Обласне товариство словацької інтелігенції), *німці* (Закарпатське обласне товариство німців “Відродження”, Закарпатська обласна організація “Німці Закарпаття”), *білоруси* (Закарпатське обласне культурне товариство білорусів “Сябри”), *євреї* (Закарпатське обласне єврейське культурно-освітнє товариство, Товариство угорськомовних євреїв Закарпаття, Представноцтво філії «Сохнут-Україна» у Закарпатській області), *поляки* (Товариство польської культури Закарпаття ім. Гневи Волосевич), *вірмени* (Товариство вірменської культури Закарпаття “Арарат”), *греки* (Обласне культурно-просвітнє товариство греків Закарпаття “Еллада”).

Онлайн-ресурс «*Media Vista*» (www.mediavista.com.ua) на сьогодні став ефективним майданчиком для оприлюднення й обговорення важливої інформації для представників різних етносів, що мешкають на Закарпатті (українців, угорців, ромів, румунів, словаків, євреїв тощо) та на суміжних прикордонних територіях. У рамках проекту «Сприяння етнічній толерантності в Закарпатті шляхом запуску мультимедійної платформи» / «Promoting Ethnic Tolerance in Zakarpattia through the Launch of the Multi-Media Platform» відбуваються різноманітні заходи (тренінги, лекції, семінари, майстер-класи, презентації), спрямовані на підвищення якості закарпатських медіа, реалізації завдання сучасної медіаосвіти, підготовки студентів-журналістів до роботи в багатонаціональному середовищі за визнаними світовими, зокрема загальноєвропейськими професійними стандартами.

Варто наголосити при цьому, що онлайн-медіа нацменшин Закарпаття активно інтегруються в міжкультурну систему комунікацій, займаючи й утримуючи в ній власний сегмент, проте варто працювати у напрямку підвищення рівня інтерактивності та активного залучення реципієнтів до створення контенту, а сайти як основні платформи для представлення мультимедійних форматів мають бути уніфіковані і відповідати вимогам часу та потребам реципієнтів. Останні ж мають ставати не лише творцями інформації, але й джерелом постачання відеоконтенту за допомогою власних гаджетів, мобільних телефонів та інших сучасних аудіовізуальних цифрових пристроїв. При цьому впроваджувати QR-коди для доступу реципієнтів до наявних платформ через смартфони та активно поширювати контент у соціальних мережах. Кафедра журналістики Ужгородського національного університету при цьому готова на сьогодні стати місцем для навчання сучасних стандартів медіавиробництва студентства, у тому числі представників національно-культурних товариств Закарпаття.

ПОСТСКРИПТУМ

Опрацьовуючи питання закарпатських медіа в контексті етнотолерантності, значну увагу ми приділили концептуальним засадам формування взаємоповаги в соціумі, взяли до уваги філософський, правничий, історичний, етнологічний, лінгвістичний аспекти. Поданий емпіричний матеріал із друкованих, електронних мас-медіа Закарпаття засвідчує багату поліетнічну палітру місцевих засобів масової інформації та доводить толерантне ставлення як місцевих журналістів, так і аудиторії до представників різних народів.

Основною особливістю етнічних закарпатських мас-медіа є їхній інтерес до культури, мови, історії, художньої творчості, фольклору тощо. Позитивним є те, що майже всі етнічні групи області мають майданчики для репрезентації, реалізації власного культурного життя, інформування спільноти про все, що турбує. Це, вважаємо, надзвичайно важливо в сенсі збереження самоідентичності, забезпечення права етнічної меншості на задоволення духовних потреб. Такий високий рівень діяльності етнічних засобів масової інформації Закарпаття варто всіляко підтримувати, культивувати й з огляду на наше прагнення стати посправжньому демократичною, правовою державою.

Хоча не можемо не згадати про окремі вияви нетолерантності в сучасних закарпатських медіа. Серед них не тільки такі ознаки, як незбалансованість, упередженість, опертя на стереотипи, перебільшена увага до негативного у зв'язку з якоюсь етнічною групою (наприклад щодо ромів), а й кричущі випадки неповаги до національних цінностей, суверенітету України, на які вже звертають увагу і відповідні державні служби. Так, у липні 2019 року СБУ, як повідомила прес-служба, відкрила провадження через «розміщення на титульній сторінці одного з періодичних видань

зображення частини Закарпатської області у кольорах угорського національного прапора». Позитивно, що на цей факт звернув увагу загальноукраїнський ресурс «*Радіо Свобода*»:

«Нанесений прапор сусідньої країни на територію виборчих округів, на яких балотуються кандидати в народні депутати від угорської меншини, у населених пунктах з компактним проживанням угорців, умовно відокремлює ці райони від іншої території області. Зображення із картою Закарпатської області на фоні угорського прапора містить ознаки посягання на територіальну цілісність України та може спровокувати сепаратистські настрої в середовищі угорської національної меншини», – йдеться в повідомленні.

В СБУ зазначили, що кримінальне провадження відкрили за статтею про посягання на територіальну цілісність і недоторканість України. Процесуальне керівництво у справі здійснюватиме прокуратура Закарпатської області, додали в СБУ.

Раніше сьогодні заступник міністра закордонних справ України Єгор Божок заявив, що Служба безпеки України та Генпрокуратура мають відреагувати на позначення окремих територій України «угорськими» на шпальтах газети «Карпаталія», яку видає громадська організація «Товариство угорської культури Закарпаття». Божок повідомив, що підготував відповідні звернення-листи щодо ситуації до силових органів». Як зазначають журналісти «Радіо Свобода», їм не вдалося отримати коментар у редакції видання, де мажоритарні округи, в яких балотуються лідери угорських організацій Закарпаття, позначені в кольорах прапора Угорщини (18.07.19 / www.radiosvoboda.org/a/news-sbu-zakarpatia/30062615.html).

Окремо слід сказати про наявність на Закарпатті так званих русинських засобів масової інформації. Як переконливо доводять авторитетні українські та зарубіжні мовознавці, феномен і питання «русинської мови» лежить суто в політичній площині, здебільшого інспірується ззовні. Спро-

би за допомогою «русинськомовних» медіаресурсів нав'язати закарпатцям ідею мовної окремішності (що не має під собою жодного природного і наукового підґрунтя), дезорієнтують, дезінтегрують спільноту, є не просто виявом нетолерантності, тобто неповаги до мови народу, спотворенням живого мовлення. Граючи, спекулюючи на неосвіченості частини аудиторії, економічній, політичній нестабільності, такий «русинськомовний» продукт провокує ксенофобію, ворожнечу, протистояння, розкол на мовному ґрунті. Дивує й обурює сама наявність за державний кошт, за рахунок платників податків, телепрограми, яка послідовно ведеться «русинською мовою» – покручем, штучним міксом діалектних елементів, невластивих як цілісність жодній окремішній території Закарпаття, – витвореною з політичних міркувань *in vitro*. І підкреслюємо, що така мова аналогій не має – це не есперанто, що має під собою благородну гуманістичну ідею об'єднання людей і не суржик, який постав у результаті зросійщення. Отже, «русинська мова» не є природною, об'єктивно витвореною і не збагачує мовний ландшафт України.

Принагідно зауважимо, що й з окресленнями «російськомовна» і «російська етнічна» преса можуть бути пов'язані різнотлумачення, плутанина. Ці поняття нетотожні, несиметричні, повністю не збігаються: в усіх випадках перше є набагато ширшим.

Сприятиме належному рівневі етнотолерантності відмова журналістів популяризувати псевдонаукові знання (як-от про «русинську мову» і загалом про закарпатців), розуміння значення державної мови у забезпеченні суспільного консенсусу, послідовніше впровадження, пропагування національної ідеї, формування України як частини демократичного світу, як гуманістично орієнтованої держави.

При всій етнічній різноманітності спільноти Закарпаття, наявності великої кількості етнічних мас-медіа (цікаво б порівняти число таких засобів масової інформації в ін-

ших країнах – Угорщині, Словаччині, Румунії, Польщі, Росії тощо, – це заслуговує на окремий аналіз), всі поділяють загальнолюдські цінності, навколо яких і треба гуртуватися. Зазначимо, що, як і в кожній державі, в Україні потужним інтеграційним чинником є національні цінності – незалежність, суверенітет, соборність, територіальна цілісність, державна мова, духовна культура нації. Це, на нашу думку, мають більше враховувати етнічні й неетнічні засоби масової інформації Закарпаття. Наразі, за нашими спостереженнями, у місцевих мас-медіа бракує ширшого загальноукраїнського, загальноєвропейського тла, ширшого контексту з'ясування окремих культурних, освітніх, політичних, релігійних тощо проблем, ширшого осмислення причин і наслідків висвітлюваних явищ.

Як засвідчує опрацьований емпіричний матеріал, розвивати етнічну пресу, радіо, телебачення, онлайніві ЗМІ варто в напрямку посилення аналітичної складової, залучаючи при цьому експертів з-поза меж вузького етнічного кола.

Правильно, що журналісти етнічних мас-медіа Закарпаття серед іншого приділяють велику увагу освітнім питанням. Зокрема, особливого резонансу набули проблеми реформування української освіти, запланований поступовий перехід шкіл з угорською, словацькою тощо мовами навчання на державну українську. Справді, такі питання, так би мовити, є незручними, дразливим для багатьох і потребують делікатності, ерудованості мас-медійника. Якраз щодо подібних ситуацій (як-от незнання державної української мови угорцями, котрі компактно проживають у сільській місцевості вздовж кордону з Угорщиною) потрібно враховувати причини становища, що склалося, прогнозувати розвиток ситуації, пропонувати шляхи розв'язання проблеми. Етнічним та неетнічним засобам масової інформації варто демонструвати розуміння значущості знань державної мови представниками всіх етносів, оскільки її незнання не полегшує життя, а навпаки – спричиняє багато труднощів, створює бар'єри у здобутті вищої освіти, у

кар'єрному зростанні, загалом реалізації всіх прав громадянина України. Тобто просвітницька функція медіа на Закарпатті є надзвичайно важливою, і її слід послідовніше реалізовувати.

Ще однією перевагою місцевого медіаландшафту вважаємо наявність ромських засобів масової інформації, де добре представлена культура, традиції, загалом духовне й матеріальне життя цього народу. Хоча, на наш погляд, на більшу увагу тут заслуговують кризові явища, пов'язані з певною ізоляцією, закритістю, аутсайдерством (низьким рівнем освіченості, зайнятості, включеності в політичне життя країни) цієї громади на Закарпатті. І журналістам, і широкому загалу слід розуміти глибинні причини таких явищ, докладати більше зусиль до соціалізації ромів. Серед найскладніших проблем цього етносу – кастовість, нерівність у межах власної групи, відсутність спільної для всіх кодифікованої мови. Розв'язання цих питань допоможе як закарпатським ромам, так і українським циганам загалом піднятися на якісно новий щабель розвитку, досягти більш гармонійного співіснування.

Уникати непорозумінь, підтримувати належний рівень етнотолерантності як журналістів, так і їхньої аудиторії допоможе підвищення культуромовного рівня засобів масової інформації Закарпаття. Опрацьовані медіатексти доводять, що не всі вони мають добрий культуромовний рівень. Адже не достатньо правописної, граматичної правильності, стилістичної комунікативної оптимальності, доцільно прагнути мовної майстерності, що й передбачає журналістська професійна підготовка. Ідеться, зокрема, про такі комунікативні ознаки, як змістовність, правильність, чистота, багатство, різноманітність, виразність, доречність тощо. А надзвичайно важливими для висвітлення різної проблематики, особливо пов'язаної з етнічними питаннями, є точність, ясність і логічність мовлення. На наш погляд, доволі часто в медіамовленні спостерігаємо

недостатність точності. Як комунікативна ознака вона виявляється у відповідності внутрішнього та зовнішнього планів висловлювання, а як поняття її складають предметна точність і поняттєва точність. Відхилення від цієї ознаки виникають внаслідок уживання слова у несловниковому значенні, неадекватних стосовно предмета формулювань, невідповідної аргументації та ін. Звертаємо на це увагу, оскільки виявили, що місцеві медійники іноді плутають терміни різних галузей: *етнос* – *етнографічна група* – *етнічна меншина* – *народ* – *нація*; *автохтонний* – *корінний*; *мова* – *мовлення*, *діалект* – *національна мова* – *літературна мова*, *діалект територіальний* – *діалект соціальний*; *ксенофобія*, *расизм*, *сексизм* тощо.

Аксіомою є те, що журналістська діяльність – це передусім мовна діяльність, і саме в конкретних текстах виявляється увесь світоглядний спектр автора, його ставлення до дійсності, тому тут надзвичайно важливе точне слововживання. Політологічний сенс багатьох згадуваних уже понять також дуже важливий у мас-медійній практиці, оскільки вона вплетена у всі сфери буття суспільства, з яких політична часто є визначальною.

Маємо на увазі перш за все ключове поняття нашого дослідження – *толерантність*. Прикметно, що «поява терміна «толерантність» у політичній теорії й практиці характерна саме для сучасного стану світового співтовариства, коли люди (...) все більше розуміють необхідність установалення цивілізованих, дружніх взаємовідносин між різними народами і країнами» [Політ. енци. сл., 661]. Найбільш ефективним у журналістській професійній діяльності можна вважати поєднання різних з погляду політології видів толерантності – декларативного (словесного, не підкріпленого діями, «на словах»), реляційного (характерного для стосунків між різними суб'єктами) та акційного (що виявляється в діях). «Як свідчить історія людства і наше повсякденне життя, буває суто декларативна толерантність, коли

ні відносини, ні дії не відповідають заявам і промовам» [Політ. енци. сл., 661]. Слушним є висновок науковців про те, що «(...) для досягнення більшої гармонії в суспільстві і особистого щастя людей необхідне досягнення щораз вищих позитивних взаємовідносин на всіх рівнях особистого, соціального і політичного життя» [Політ. енци. сл., 662].

До важливих у контексті етнотолерантності належить і поняття *етнічні (національні) меншини*, часте й широке вживання якого наразі не підкріплене, як вважають політологи, задовільним визначенням у міжнародній практиці. Серед причин науковці зазначають «величезну варіативність існування національних меншин та їх проявів у різних сферах суспільного життя» [Політ. енци. сл., 188]. Не вдаючись у деталі, зазначимо, що в політології розмежовують поняття «етнічна меншина» і «національна меншина». Хоча спільним для обох понять є окреслення меншини як групи людей з такими характерними ознаками: «1) кількісно менша, ніж інша частина населення держави, що становить більшість; 2) не перебуває у панівному становищі; 3) складається з громадян певної держави; 4) володіє етнічними (національними), релігійними, культурними, мовними рисами, відмінними від відповідних рис іншої частини населення; 5) виявляє почуття солідарності, спрямоване на збереження своєї культурної традиції, релігії і мови» [Політ. енци. сл., 189]. Етнічні та мовні характеристики в окресленні поняття етнічна (національна) меншина стали визначальними лише в ХІХ – на поч. ХХ ст. після становлення національних держав у Європі.

Потребують розуміння й свідомого застосування в журналістиці також інші важливі, витлумачені і в політології поняття: *громадянське суспільство, громадянські права і свободи, громадська думка, консенсус, еліта, національна свідомість, національна самосвідомість, політична культура, політична коректність, екстремізм, суспільний до-*

говір, плюралізм, дифамація, диктатура, децентралізація, державність та багато-багато інших.

Не менш значущим є й добір слів під час наукового осмислення фактів журналістської творчості, у т. ч. етнічної проблематики. Виявлення нетолерантності зараз окреслюється багатьма терміном «мова ворожнечі». З огляду на його частотність, модність вважаємо за доцільне докладніше на цьому зупинитися.

«Мова ворожнечі» зараз стала популярною темою не лише в наукових / журналістикознавчих колах, а й серед журналістів-практиків. З одного боку, як ми вже зазначили, це данина моді, наслідування закордонних колег, а з іншого – спроба систематизувати, обґрунтувати сучасні реалії пропаганди, вияв усього негативного, переважно пов'язаного з недотриманням прав людини, принципів толерантності (у т.ч. етнічної, расової, релігійної, гендерної тощо).

Отже, очевидною є потреба оцінки самого поняття «мова ворожнечі» та відповідного його окреслення як нового терміна. Висока частотність у науковій літературі, спроба задіяти його і в правничому контексті, застосування в публічних дискусіях засвідчують, що аналізоване поняття багатьма сприймається як термін, однак залишається розмитим, чітко не визначеним, позбавленим основних термінологічних рис. До цього часу немає прийнятної наукової, коректної, загальноновизнаної вченими дефініції.

І не даремно. Нагадаємо, що мова – поняття перш за все лінгвістичне, одне з центральних у мовознавстві, де аксіоматичним уже стало розмежування мови – мовлення як абстрактного і конкретного, загального і часткового, парадигматичного і синтагматичного (див. енци. «Українська мова», праці Л. Булаховського, Ю. Карпенка та ін.). Це аргумент не на користь термінологізації поняття «мова ворожнечі». Помітною є й невідповідність українського аналога англійському оригінальному поняттю *hate speech*, де *speech* не означає мова. Тут ідеться про мовну

діяльність, мовлення, висловлювання. Тому якщо й запозичувати це поняття, то окреслювати як «*висловлювання нелюбові / ненависті / огиди*». На нашу думку, навіть у такому варіанті воно більш прийнятне, таке, що відповідає суті явища. Тобто відображає основне – конкретне застосування мовних ресурсів у конкретних умовах, не вказує на якусь окрему універсальну мову *ненависті, образ і приниження*. Всяка мова має невичерпний потенціал для вираження думки – як позитивної, нейтральної, так і негативної. І тільки мовець обирає найбільш прийнятне для нього. До прикладу, таврування, навішування ярликів, негативна оцінка може здійснюватися за допомогою на перший погляд нейтральних ресурсів мови (згадаймо, якого значення набувають *брат, братні народи* в устах російських пропагандистів); інтелектуальне шахрайство, омана, підміна понять відбуваються часто на основі переосмислень, уживання слів із невластивими їм значеннями (як у словнику російських пропагандистів своєрідний сенс мають лексеми *хунта, фашисти* etc.).

Раціональніший підхід до інтерпретації явищ, пов'язаних із виявами у мовленні агресії, приниження, ненависті, нетерпимості, дискримінації за різними ознаками, знаходимо в міжнародних правничих документах, де мову ворожнечі окреслюють переважно як *антигуманні висловлювання*. Так, «Комітет міністрів Ради Європи визначає мову ворожнечі як усі форми самовираження, які включають поширення, підбурення, сприяння або виправдання расової ненависті, ксенофобії, антисемітизму чи інших видів ненависті на ґрунті нетерпимості, у тому числі: нетерпимість висловів у формі радикального націоналізму та етноцентризму, дискримінації та ворожості щодо меншин, мігрантів і людей з числа іммігрантів...» [Wikipedia].

Обговорюваного явища стосується чимало уже згаданих нами міжнародних документів, зокрема Загальна декларація прав людини (схвалена ООН 1948 р.), Європей-

ська конвенція про права людини та основоположні свободи, Міжнародний Пакт про громадянські і політичні права, Конвенція ООН проти катувань та інших жорстоких, негуманних або таких, що порушують права людини, видів поводження та покарання, Декларація ЮНЕСКО принципів терпимості та інші.

Слушною в цьому контексті й такою, що заслуговує на повагу, вважаємо висновок авторів відповідної статті Вікіпедії про те, що «найскладнішим в міжнародному праві є не саме покарання за *«мову ненависті»*, а її класифікація. Адже потрібно проводити межу між свободою вираження поглядів, *«мовою ворожнечі»* та правом на недискримінацію» (uk.wikipedia.org/wiki/Мова_ворожнечі). Тим більше, що дати цьому поняттю максимально чітке, логічне, обґрунтоване визначення майже неможливо.

Вважаємо, що формулювання *«висловлення негуманності, антигуманні висловлення / негуманні висловлювання, висловлення ненависті / нелюбові»* більш прийнятні, ніж *«мова ворожнечі»*. Пропоновані окреслення, сподіваємося, також допоможуть уникнути невинуватого кваліфікації будь-яких публічних висловлювань (особливо в медіа) про негативні явища як *«мови ворожнечі»*. Усе, що суперечить моральним нормам, гуманістичній ідеї, закріпленим у відповідних законодавчих актах правам людини, принципам толерантності, безперечно, є негативним. І якщо воно виявляється у мас-медійному мовленні (яке за своєю природою є ситуативним, частковим, пов'язаним із відповідними просторово-часовими умовами), то має, на нашу думку, оцінюватися аналітиками не загально, абстрактно (*«мова ворожнечі»*), а конкретно – як *висловлення ненависті, ксенофобії, сексизму, шовінізму* тощо.

Термінологічні наукові проблеми, про які йшлося, тісно пов'язані з питаннями журналістської практики, удосконалювати яку можна різними шляхами. Зазначимо деякі з них.

Сприятиме об'єднанню спільноти, полегшить взаєморозуміння представників різних етнічних груп та вивчення етнічними неукраїнцями державної мови, підвищить ефективність інформування населення Закарпаття, особливо в районах компактного проживання людей іншої етнічної належності (переважно в сільській місцевості – угорські, румунські села) дублювання друкованих етнічних видань українською мовою. Така практика є («*Романі яг*», «*Вісті Ужгородщини*», «*Kárpáti Igaz Szó*»), і її можна поширити на всі інші часописи. У двомовних виданнях (угорсько-українських, словацько-українських, ромсько-українських, румунсько-українських та ін.) варто подавати адаптований курс української літературної мови, рубрики з мовними рекомендаціями, консультаціями науковців тощо.

Сприятиме взаєморозумінню, підтримці етнотолерантності в закарпатській спільноті послідовне титрування підготовлених місцевими журналістами іншомовних (угорською, словацькою, румунською, німецькою тощо) телепрограм українською мовою, а українських передач – мовами представників різних інших етносів Закарпаття.

Зауважимо, етнотолерантність як одна із загальнолюдських цінностей стосується всіх етнічних груп Закарпаття. Однак вважаємо, що особливу увагу слід приділяти представникам бездержавних народів – ромам (що живуть на Закарпатті здавна) і кримським татарам (окремі з яких опинилися тут через окупацію Криму Російською Федерацією).

У професійну підготовку журналіста, як знаємо, входить опанування журналістської етики, професійних кодексів і рекомендацій. Проте важливість концептуальних світоглядних позицій медійника (особливо щодо висвітлення етнічних, мовних питань) зумовлює необхідність більшого врахування під час університетської підготовки різних напрямів філософії, зокрема аксіології, а також історії, політології тощо. Можливо, варто розробити спеціальну навчальну програму, яка б включала засади вчення

про цінності, роз'яснювала основні позиції, що зумовлюють сучасні журналістські стандарти, орієнтувала майбутніх фахівців на гуманістичну основу їхньої діяльності; корисними були б і спецкурси на зразок «Етнотолерантність журналіста» та ін. Адже завдання університету – дати ґрунтовні знання, надійний світоглядний фундамент. А сучасним українським мас-медійникам, у т. ч. закарпатським, на нашу думку, можна звертати більшу увагу на принципові аспекти їхньої діяльності, цікавитися відповідною літературою, загалом дотримуватися напрацьованих і визнаних у світі гуманістичних підходів.

Як позитивний приклад прагнення консолідації засобами мас-медіа представників різних етнічних груп розглядаємо онлайн-ресурс *Media Vista* (<http://mediavista.com.ua/>), створений 2019 р. за підтримки Фонду розвитку ЗМІ Посольства США в Україні в межах проекту «Сприяння етнічній толерантності в Закарпатті шляхом запуску мультимедійної платформи» / «Promoting Ethnic Tolerance in Zakarpattia through the Launch of the Multi-Media Platform». Це поліетнічний майданчик для широкого обговорення закарпатцями всіх складних питань, пов'язаних із життям представників різних етнічних спільнот – українців, угорців, словаків, румунів, ромів та ін. Створена відносно недавно для широкого загалу – науковців, студентів-журналістів, усіх зацікавлених – *Media Vista* перебуває на етапі становлення, однак має великий потенціал наповнення і використання (тут наразі вже є новинний, медіаосвітній, медіанауковий, етнокультурний / традиційний / історичний блоки). У медіаландшафті етнічних засобів масової інформації він може виконувати роль консолідації, задоволення інтересів не окремої етнічної групи, а бути універсальною поліетнічною платформою.

ЛІТЕРАТУРА

Адамович С. Проблема автономії Закарпаття та політичне русинство у незалежній Україні. *Людина і політика*. 2004. № 4. С. 11-12.

Бабинець І. І. Закарпаття в системі міждержавних відносин України і Угорської республіки (1991-2004 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Ужгородський національний університет. Ужгород, 2004. 24 с.

Бабинець І. Становлення українсько-угорських міждержавних відносин (1991-1993 рр.). *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*: міжвідом. зб. наук. пр. на пошану члена-кореспондента НАН України І. М. Мельникової / відп. ред. С. В. Віднянський. К. : Ін-т історії України НАН України, 2003. Вип. 12. С. 85-94.

Барчан О.В. Публіцистика Василя Гренджі-Донського 20-30-х рр. ХХ століття: монографія. Ужгород: Ліра, 2017. 200 с.

Белей Л. «Русинський» сепаратизм: націотворення in vitro. К.: Темпора, 2017. 390 с.

Берені А. Суспільно-політичне становище та культурний розвиток угорської національної меншини Закарпатської області (1991-2004 рр.) : дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Ужгородський національний університет. Ужгород, 2007. 224 с.

Бідзіля Ю. М. Закарпатська преса в період угорських революційних подій 1956 р. *Українська періодика: історія і сучасність*: доп. та повідомл. одинадцятої Всеукр. наук.-теорет. конф., Львів, 29-30 листоп. 2013 р. / за ред. М. М. Романюка. Львів, 2013. С. 179-191.

Бідзіля Ю. М. Інформаційна безпека поліетнічного регіону: пошук нової медіасистеми (на прикладі Закарпаття). *Наукові записки Інституту журналістики* : наук. зб. / за ред. В. В. Різуна. К., 2014. Т. 56 (лип. – верес.). С. 195-203.

Бідзіля Ю. М. Журналістика і проблеми насилля над масовою свідомістю. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Сер.: Філологія. Ужгород: Підприємство «Ліра», 2002. № 6. С. 130-134.

Бідзіля Ю. М. Проблема етнотолерантності в сучасному інформаційному просторі (на прикладі медійного простору Закарпаття). *Науковий вісник Ужгородського університету*. Сер.: Філологія. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2007. № 17. С. 6-10.

Бідзіля Ю.М. Медіа полінаціонального Закарпаття: проблеми формування етнічної та громадянської ідентичності. *Обрії друкарства*. 2018. № 1. С. 23-39.

Бідзіля Ю.М. Періодика транскордоння в контексті міжнаціональної комунікації: монографія; Держ. ВНЗ «Ужгород. нац. ун-т». Ужгород: Аутдор-Шарк, 2016. 472 с.

Борев Ю. Естетика. М.: Политиздат, 1988. 496 с.

Булаховській Л. А. Нариси з загального мовознавства. К.: Рад. школа, 1955. 248 с.

Вегеш М., Токар М. Карпато-Українське державотворення: до 70-річчя проголошення державної незалежності Карпатської України. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2009. 536 с.

Вегеш М. М. Августин Волошин: життя і помисли президента Карпатської України / М. М. Вегеш, М. І. Кляп, В. Ю. Тарасюк, М. Ю. Токар. 2-ге вид., допов. Ужгород: Карпати, 2009. 480 с.

Віднянський С. Проблема самовизначення і розв'язання питань про державну приналежність Закарпаття після Першої світової війни. *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки*. 2007. 16. С. 104-115

Вінч М. «Одноденна держава»: свідчення англійського очевидця про події Карпатської України. К.: Темпора, 2012. 348 с.

Волкогонова О. Русская диаспора в Севастополе. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Курасівські читання 2005*. К.: ІПІД, 2006. Кн. 1. С. 128-140.

Волошин А. Ко історії нашого новинарства. Ужгород : МПП «Гражда», 1995. 447 с.

Волошин А. Спомини. Ужгород: Книжки «Русина», 1923. 96 с.

Габор В. Українські часописи Ужгорода (1867-1944 рр.): іст.-бібліогр. дослідж. / наук. ред.-консультант д-р іст. Наук М. М. Романюк. Львів, 2003. 564 с.

Гай-Нижник П. П. На шляху до Української державності в Закарпатті (реконструкція визвольних змагань у ХІХ – початку ХХ ст.). *Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства*. К.: Українське агентство інформації та друку «Рада», 2008. Т. ХХІІ. С. 300-319.

Данилюк Д. Д. Історія Закарпаття: навчальний посібник з краєзнавства. Ужгород: Вид-во В. Падяка, 2013. 304 с.

Державне регулювання міжетнічних відносин в Закарпатті: матеріали наук.-практ. конф. Ужгород, 1997. 78 с.

Дженнингз Б., Томпсон С. Основы воздействия СМИ. М.: Издательский дом «Вильямс», 2004. 432 с.

Дмитровський Є. Українські музиканти в передачах львівського радіо (1930-1939-ті рр.). *Теле- та радіожурналістика*. 2012. Випуск 11. С. 203-206.

Дорошенко Д. Угорська Україна. Ужгород: В-во «Срібна Земля», 1992. 59 с.

Егоров В.В. Телевидение: теория и практика. М., 1993.

Євтух В. Державна етнополітика України: нинішні засади і погляд у майбутнє. *Українські варіанти*. 1997. № 2. С. 4– 9.

Ємець Г. С., Дяченко Б. І. Циганське населення Закарпаття. Ужгород: Карпати, 1993. 64 с.

Журналистика и конвергенция: почему и как традиционные СМИ превращаются в мультимедийные. М.: Фокус-медиа, 2010. 200 с.

Журналистское образование в условиях конвергенции СМИ: монографія. Челябинск: Издательство РЕКПОЛ, 2012. 114 с.

Закарпаття 1919-2009 років: історія, політика, культура / під ред. М. Вегеша, Ч. Фединець. Ужгород: Видавництво «Ліра», 2010. 720 с.

Залізник Л. Л. Походження українського народу. К.: ПБП «Фотовідеосервіс», 1996. 80 с.

Залізник Ю. «Гуманістичні ідеали» як принципи для регіональної інтеграції Європи в публіцистиці Томаша Гаріґа Т. Масарика. *Вісник Львівського університету. Серія журналістика*. 2012. Випуск 33. С. 74-83.

Зан М. Етнічні процеси на Закарпатті в сучасну добу. *Українці-русини: етнолінгвістичні та етнокультурні процеси в історичному розвитку* [голов. ред. Г. Скрипник]; НАН України; МАУ, ІМВФЕ ім. М.Рильського. К., 2013. С. 267-311.

Зан М. П. Політичне русинство. *Інтернет-портал Агенції досліджень регіонального соціуму*. 21.06.2013. URL: <http://www.zakarpatia.com/?p=789>.

Заставний Ф. Д. Географія України. Львів: Світ, 1994. 472 с.

Зверева Н. В. Школа регіонального тележурналіста: учеб. пособие для студентов вузов. М.: Аспект Пресс, 2004. 320 с.

Здорова В. Й. Теорія і методика журналістської творчості. Львів: ПАІС, 2000. 180 с.

Карпенко Ю. О. Вступ до мовознавства. К.; Одеса: Либідь, 1991. 280 с.

Кислая А. Этническое поведение в Украине: факторы влияния. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Курасівські читання 2005*. К.: ІПІД, 2006. Кн. 1. С. 205-209.

Ковач Л. Соціально-економічна складова етнополітичних процесів на Закарпатті після здобуття Україною державної незалежності. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Курасівські читання 2005*. К.: ІПІД, 2006. Кн. 1. С. 210-219.

Коцюба В. Ромські ЗМІ на початку ХХІ століття: газета «Романі Яг». *Ромологія: історія та сучасність: матеріали Міжнар. наук. читань / упоряд. Є. М. Навроцька*. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2013. С. 104-112.

Крип'якевич І. Історія України. К.: Всеукраїнське товариство «Просвіта», 1992. 88 с.

Крупський І. Відродження і діяльність львівського обласного радіо в повоєнний період (за матеріалами львівського обласного архіву). *Теле- та радіожурналістика*. 2016. Випуск 15. С. 21-27.

Лісовий В. С. Аксиологія. *Енциклопедія Сучасної України*. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=43500

Лісовий В. Толерантність. *Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (голова редколегії) та ін. ; Л. В. Озадовська, Н. П. Поліщук (наукові редактори) ; І. О. Покаржевська (художнє оформлення)*. Київ: Абрис, 2002. С. 642. 742 с.

Лісовий П. Журналістика Закарпаття 50-70-х рр. ХІХ століття і її зв'язки з іншими українськими землями та Росією. Ужгород, 1969. 54 с.

Макара М. П., Минович І. І. Карпатами поріднені: Історичний нарис українсько-словацьких етнополітичних та етнокультурних відносин. Ужгород : ВАТ «Патент», 1998. 84 с.

Малець О. О. Етнополітичні та етнокультурні процеси на Закарпатті 40-80-х рр. ХХ ст. Ужгород : Інформаційно-видавничий центр ЗІППО, 2004. 188 с.

Мащенко І.Г. Хроніка українського радіо і телебачення в контексті світового аудіовізуального процесу. К., 2005. 382 с.

Мелеганіч Г. Громадські об'єднання етнопонаціональних меншин Закарпаття у процесі реалізації державної етнопонаціональної політики України. *Міжетнічна та міжконфесійна толерантність як чинник консолідації українського суспільства: досвід Закарпаття*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Ужгород, 28-29 травня 2013 р. Ужгород: Ліра, 2013.

Мигович І. І. Закарпатський соціум: етнологічний аспект. Ужгород: Патент, 2000. 160 с.

Мишанич О. В. Від підкарпатських русинів до закарпатських українців. Ужгород: Карпати, 1991. 61 с.

Мишанич О. В. Політичне русинство: історія і сучасність. Ідейні джерела закарпатського регіонального сепаратизму. *Сайт Інтернет-ресурсу «Український Центр»*. URL: <http://ukrcenter.com/Література/Олекса-Мишанич/26266-1> Політичне русинство-історія-і-сучасність.

Мітряєва С. І. Міжнаціональні аспекти консолідації українського суспільства (регіональна модель): монографія. Нац. ін-т стратегічних досліджень при Адміністрації Президента України, Закарпатський філіал. Київ; Ужгород: [НІСД], 2001. 172 с.

Москаленко А.З. Теорія журналістики. К.: ЕксОб, 2003. 337 с.

Нариси історії Закарпаття / редкол.: І. Гранчак, Е. Балагурі, І. Грицак та ін. Ужгород : Закарпаття, 1995. Т. II (1918 – 1945). 665 с.

Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки: Рідномовний катехизис для вчителів, робітників пера, духовенства, адвокатів, учнів і широкого громадянства. К.: АТ «Обереги», 1994. 72 с.

Остапець Ю., Токар М. Закарпаття через призму політичних виборів: монографія. Ужгород: Вид-во «Карпати», 2009. 408 с. *Серія «Studia regionalisnica»*.

Пагіря О. Карпатська Січ: військово формування Карпатської України: науково-популярне видання. К.: Темпора, 2010. 152 с.

Подкарпатская Русь за годы 1919-1936. 3-е переизд. Ужгород: Клуб Т.Г.Масарика в Ужгороде, 2013, 2014. 196 с.

Політологічний енциклопедичний словник. К.: Генеза, 2004. 736 с.

Поліщук Я. Міфологічний горизонт українського модернізму. *Літературознавчі студії*. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1998. 296 с.

Потятиник Б. В. Інтернет-журналістика: навч. посіб. Львів : ПАІС, 2010. 246 с.

Потятиник Б. В. Медіа: ключі до розуміння. Львів : ПАІС, 2004. 312 с. *Серія: Медіакритика*.

Причепій Є. М., Черній А. М., Чекаль Л. А. Філософія. К.: Академвидав, 2009. 592 с. *Серія «Альма-матер»*.

Радевич-Винницький Я. Україна: від мови до нації. Дрогобич: ВФ «Відродження», 1997. 360 с.

Різун В. В. Теорія масової комунікації: підручник. К. : Просвіта, 2008. 260 с.

Росул Т. Образ Підкарпатської Русі в Чехословацькому кінематографі (1919-1938). *Студії мистецтвознавчі*. №1 (2016). С. 24-32.

Рудловчак О. Газета «Свѣт» і її попередники. *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*. Братислава; Пряшів, 1985. Т. 12. С. 83-146.

Сагарда В. В. Освітньо-виховні-проблеми національних меншин Закарпаття / В. В. Сагарда, М. Ю. Токар, В. С. Фернега. Ужгород: Ужгородський університет, 2000. 124 с.

Севрук В. Г. Протидія злочинам, що вчиняють особи циганської національності: історичний аспект. *Науковий вісник Академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 383–389.

Сергієнко Т. С. Румунська національна меншина Закарпаття в контексті розвитку українсько-румунських взаємин (1991–2013 рр.). *Науковий вісник Ужгородського університету*. Сер.: Історія. 2013. Вип. 2(31). С. 39-44.

Словник іншомовних слів / уклад. Л. О. Пустовіт та ін. К.: Довіра, 2000. 1018 с.

Стерчо П. Карпато-українська держава: До історії визвольної боротьби карпатських українців у 1919-1939 рр. Торонто: НТШ, 1965. 288 с.

Стилос проти стилетів: Карпатська Україна у журналі «Пробоем» (1934-1943) / Упорядкування, передмова та примітки Леся Белея.. Ужгород: Гражда, 2009. 232 с. Серія Ucrainica: ad fontes. Книга 5.

Стрипський Я. Початки друкарства на Подкарпаттю. *Зоря-Најнал*. 1942. Ч. 3/4. С. 261–289.

Субтельний О. Україна: історія / пер. з англ. Ю. І. Шевчука. К.: Либідь, 1991. 512 с.

Сюсько М. Питання сучасної літературної та живорозмовної мови: Вибране. Монографія. Ужгород: Гражда, 2014. 624 с.

Тарасюк В. Ю. Августин Волошин — журналіст і публіцист. *Вегеш М. М., Кляп М. І., Тарасюк В. Ю., Токар М. Ю. Августин Волошин. Життя і помисли президента Карпатської України*. 2-е вид., допов. Ужгород: Карпати, 2009.

Тиводар М. Етнологія. Ужгород: ВАТ «Патент», 1998. 578 с.

Тиводар М.П. Етнографія Закарпаття: історико-етнографічний нарис. Міністерство освіти і науки України, Ужгородський національний університет. Ужгород: Гражда, 2011. 410 с.

Українська мова: Енциклопедія. К.: Українська енциклопедія, 2000. 752 с.

Улиганець М. Жанрова еволюція програм державного радіомовлення Закарпаття (1945-1995 рр). *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2010. Вип. 23. С. 122-126.

Улиганець М. Закарпатська обласна державна телерадіокомпанія в умовах незалежності України. *Журналістика: науковий збірник / голов. ред. Н. М. Сидоренко*. К.: Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, 2011. 204 с. С. 86-93.

Універсальний словник-енциклопедія (УСЕ) / ред. рада М. Попович, І. Дзюба та ін. К.: Новий друк. 2003. 1416 с.

- Федченко П. М. Преса та її попередники. К.: «Наукова думка», 1969. 384 с.
- Філософія / Л. В. Губерський, І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко та ін.; за ред. І. Ф. Надольного. К.: Вікар, 2006. 534 с.
- Філософський словник / за ред. В. І. Шинкарука. 2-ге вид., перероб. і доп. К. : Головна ред. УРЕ, 1986. 800 с.
- Худіш П. М. Закарпаття в контексті чехословацько-радянських відносин (1944-1948 рр.): автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01. ДВНЗ «Ужгород. нац. ун-т». Ужгород, 2016. 17 с.
- Хунгарология в Ужгородском государственном университете: библиографический указатель. Ужгород: В-во «Радянське Закарпаття», 1990. 160 с.
- Цвик В. Л. Телевизионная журналистика: история, теория, практика. М.: Аспект Пресс, 2004. 382 с.
- Черничко С., Фединець Ч. Наш місцевий Вавилон. Історія мовної політики на території сучасного Закарпаття у першій половині ХХ століття (до 1944 року). Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2014.
- Чорний С. Національний склад населення України в ХХ сторіччі: довідник. К. : ДНВП «Картографія», 2001. 88 с.
- Чучка П. Національна свідомість закарпатських українців у ХХ столітті: етнолінгвістичний та культурно-історичний аспекти. Ужгород, 2014. 32 с.
- Шаповалова Г. В., Шебештян Я. М. Теоретико-практичні питання текстознавства. Ужгород: Гражда, 2016. 100 с.
- Шевельов Ю. Нарис сучасної української літературної мови та інші лінгвістичні студії (1947 – 1953). К.: Темпора, 2012. 664 с.
- Шумицька Г.В. Через діалог до взаєморозуміння в мультилінгвальному просторі: регіональна рецепція мовних новацій в освітній сфері: монографія. Ужгород: Гражда, 2019. 104 с.
- Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис / пер. с англ. В. И. Ривош, А. М. Прихожан, А. Д. Андреева. М.: Прогресс, 1996. 340 с.
- 50 років українського радіомовлення в Чехословаччині. Пряшів, 1984. 159 с.
- 65-річне радіо (65-ročný rozhlas). Словацьке радіо, 1999. 24 с.
- Attfield R. Value, Obligation and Meta-Ethics. Amsterdam; Atlanta, 1995.
- Dewze M. What is Multimedia Journalism? Journalism Studies, Vol. 5, No.2, 2004, pp. 139-152.
- Dressler W.U. Introduction to textlinguistics. L. – N.Y. Longman, 1981.
- Erikson E. Life history and the historical moment. New York : Norton&Company, 1975. 283 p.
- Frondisi R. What is Value? An Introduction to Axiology. La Salle, Illinois, 1971.
- Kawamoto K. Digital Journalism: Emerging Media and the Changing Horizons of Journalism, Oxford: Rowman & Littlefield Publishers Inc., 2003. 208 p.
- Newsroom convergence: A transnational comparison. Abstact. Medienhaus Wien. March 2008. URL: // https://www.rtr.at/de/ppf/Kurzberichte2007/Konvergenz_im_Newsroom_Newsroom_Convergence.pdf (дата звернення 17.07.2019).

ДОКУМЕНТАЛЬНІ ДЖЕРЕЛА

Всеукраїнський перепис населення 2001. *Сайт Державного комітету статистики*. URL: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/>.

Декларація принципів толерантності (Генеральна конференція ЮНЕСКО, 1995 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_503

Загальна декларація прав людини (Генеральна Асамблея ООН, 1948 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015

Закон України «Про засади державної мовної політики». *Вікіпедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення: 25.07.19).

Записки відділу пропаганди і агітації, обласних ідеологічних організацій з питань розвитку культури, поліпшення роботи преси, споруди пам'ятника і монументів в області. *ЗОДА*. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 123. 64 арк. Арк. 44.

Заява Сойму підкарпатських русинів. *Руснацький світ*. Ужгород: Видавництво В. Падяка, 2003. Т. 3. С. 119–120.

Інформації обкому партії в ЦК Компартії України з питань роботи лекторських груп, районних газет, видавництва, радіо, розвитку поліграфічної промисловості. *ЗОДА*. Ф. 1. Оп. 5. Спр. 403. 63 арк. Арк. 55–58.

Інформації обкому партії ЦК КПРС про хід обговорення постанови ЦК КПРС «Про культ особи та його наслідки», про будівництво вокзалу в м. Чоп, про стан ідейно-політичної роботи в області. *ЗОДА*. Ф. 1. Оп.1. Спр. 2810. 28 арк. Арк. 28.

Інформації та довідки про роботу обласного комітету з радіомовлення і телебачення за 1967 рік. *ЗОДА*. Ф. 1238. Оп.2. Спр. 582. 32 арк. Арк. 4–7.

Інформації, довідки, доповідні записки органів зв'язку, райкомів партії з питань розвитку засобів зв'язку, радіофікації населення області. *ЗОДА*. Ф. 1. Оп.1. Спр. 3515. 118 арк. Арк. 96.

Інформації, довідки, доповідні записки, листування з органами освіти, культури, товариствами «Знання» з питань ідеологічної роботи. *ЗОДА*. Ф.1. Оп. 9. Спр. 312. 236 арк. Арк. 110.

Інформації, доповідні записки обкому партії ЦК КП(б)У про політично-масову роботу із забезпечення виконання партійних рішень, стану пропагандистської, агітаційної, культурно-просвітньої роботи за 1946-1947 рр. *ЗОДА*. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 376. 169 арк. Арк. 84.

Інформаційно-аналітичні матеріали про стан задоволення національно-культурних, мовних, освітніх потреб національних меншин області. *Офіційний веб-сайт Центр культур національних меншин Закарпаття*. URL: <http://centerkultur.xtreemhost.com/archives/category/materialu>.

Квартальні тематичні плани передач на 1969 рік. *ЗОДА*. Ф. 1238. Оп. 2. Спр. 842. 65 арк. Арк. 56.

Квартальні тематичні плани передач на 1969 рік. *ЗОДА*. Ф. 1238. Оп. 2. Спр. 842. 65 арк. Арк. 1–55.

Кодекс етики українського журналіста. Комісія з журналістської етики. URL: <http://www.cje.org.ua/ua/code>.

Лемак В. Колективізація на Закарпатті, або як комуністи знищували господаря. *Календар українців Угорщини на 2000 рік*. Ужгород: Мистецька лінія, 2000. С. 102-104.

Листи обкому партії в Раду Міністрів УРСР з питань розвитку промисловості і транспорту, зв'язку і відповіді на них. *ЗОДА*. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 1272. Особливий сектор – загальна частина. 59 арк. Арк. 58.

Листування обкому партії з республіканськими міністерствами промисловості будівельних матеріалів, місцевої і паливної промисловості, продовольчих товарів, сільського господарства, паперової та деревообробної промисловості, зв'язку. *ЗОДА*. Ф. 1. Оп.1. Спр. 2825. 24 арк. Арк. 14.

Матеріали соціологічного дослідження, проведеного в м. Ужгороді й області інститутом досліджень АН СРСР з питань ідеологічної обстановки серед різних груп населення. *ЗОДА*. Ф. 1. Оп. 13. Спр. 204. 39 арк. Арк. 1-39.

Наказ Державного комітету з телебачення і радіомовлення за 1978 рік. *ЗОДА*. Ф. 1238. Оп. 2. Спр. 1435. 3 арк. Арк. 1-3.

Населення Закарпатської області за даними перепису 1989 року: статистич. зб. Ужгород, 1990. 65 с.

Переписка з Державним комітетом з телебачення і радіомовлення та іншими організаціями з основної діяльності за 1979 рік. *ЗОДА*. Ф. 1238. Оп. 2. Спр. 1507. 56 арк. Арк. 45-48.

Переписка з Державним комітетом з телебачення і радіомовлення та іншими організаціями з основної діяльності за 1979 рік. *ЗОДА*. Ф. 1238. Оп. 2. Спр. 1507. 56 арк. Арк. 49-50.

Переписка Обкому партії з міністерствами, товариствами, редакціями і т.д. з питань наочної агітації, телемовлення, проведення кінозйомок в області, діяльності спортивних товариств, організації змагань. *ЗОДА*. Ф. 1. Оп. 16. Спр. 194. 25 арк. Арк. 21.

Переслідування та вбивства ромів на теренах України у часи Другої світової війни: зб. документів, матеріалів та спогадів. К.: Український центр вивчення історії Голокосту, 2013. 208 с.

Перлини циганської культури: біобібліогр. нарис. К., 2014. *Платформа публікації для документів і журналів «Calameo»*. URL: <http://ru.calameo.com/read/003148429a56a27460bd9>.

План суцільної радіофікації Закарпатської області. *ЗОДА*. Ф. Р-1896. Оп. 1. Спр. 31. 18 арк. Арк. 2-3.

Плоскіна В. Засудження Голодомору в Україні Парламентом Угорщини. URL: <http://www.ukrajinci.hu/parlament/rezolyucija.htm>

Постанова бюро, довідка відділу пропаганди та агітації, інформації партійних, радянських, адміністративних органів, управління культури та ЗМІ про виконання постанови бюро обкому партії № 2 від 29 січня 1976 р. про організаційні та масово-пропагандистські заходи по виконанню постанови ЦК КППС «Про додаткові заходи в галузі ідеологічної роботи в зв'язку з посиленням румунської націоналістичної пропаганди, яка зачіпає інтереси СРСР» та відповідної постанови Компартії. *ЗОДА*. Ф. 1. Оп. 11. Спр. 48. 81 арк. Арк. 2-5; 6-10; 29-30.

Постанова Комітету радіофікації і радіомовлення при Раді Міністрів УРСР про роботу Закарпатського обласного радіокомітету за 1946 рік. *ЗОДА*. Ф. 1238. Оп. 1. Спр. 28. 3 арк. Арк. 2.

Поточний архів Закарпатського обласного управління статистики. Розподіл населення за національністю та рідною мовою за даними перепису 2001 року. Закарпатська область. Все населення. Таблиця 5.1. Постійн. населення. Абсолют. дані.

Протокол к Договору между Союзом Социалистических Республик и Чехословацкой Республикой о Закарпатской Украине. *Закарпатська Україна*. 1945. 30 черв. С. 1.

Рецензії на передачі обласного Комітету радіомовлення і телебачення за 1967 рік. *ЗОДА*. Ф. 1238. Оп. 2. Спр. 669. 19 арк. Арк. 1-9.

Річний бухгалтерський звіт за 1967 рік. *ЗОДА*. Ф. 1238. Оп.2. Спр. 673. 20 арк. Арк. 19.

Робочі плани відділу пропаганди та агітації. *ЗОДА*. Ф. 1. Оп. 21. Спр. 121. 51 арк. Арк. 35–39.

Робочі плани, записки, інформації промислово-транспортного відділу про виконання постанов ЦК КПРС з питань розвитку індустрії, зміцнення матеріально-технічної бази телевізійного мовлення. *ЗОДА*. Ф. 1. Оп. 28. Спр. 117. 48 арк. Арк. 1.

Робочі плани, інформації промислово-транспортного відділу про виконання постанов ЦК КПРС, ЦК Компартії України з питань підвищення ефективності діяльності підприємств оборонних галузей промисловості. *ЗОДА*. Ф. 1. Оп. 25. Спр. 150. 38 арк. Арк. 12.

Ходаківський М. Д. Автономія Закарпаття в контексті грудневого референдуму 1991 року. Інтернет-портал Електронна бібліотека юридичної літератури. URL: <http://pravoznavec.com.ua/period/article/4313/%CC>

Bajnai Gordon beszéde az Országgyűlés választások előtti utolsó ülésnapján. *Офіційний урядовий Інтернет-портал Угорщини «Kormanyozz.hu.»*.

URL: <http://www.kormanyozz.hu/2010/02/23/bajnai-gordon-beszede-az-orszaggyulesvalasztasok-elotti-utolso-ulesnapjan/>

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ, ХУДОЖНІ МАТЕРІАЛИ

Абрамов С. Про підсумки проведення X міжнародного фестивалю телевізійних і радіопрограм для національних меншин «Мій рідний край». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/ru/v0281603-08/sp:max10> (дата звернення: 8.07.19)

Б/А Russkaja radio-peredaca. *Сотацкій русскій вестник. Русскій вестник.* 1936. 20 березня. № 13. С. 2.

Б/А «Тиса-1» – телеканал для закарпатців. *Ужгород.* 2005. 19 листопада. № 47 (355). С. 6.

Б/А 70 років радіо. *Закарпатська правда.* 1965, 7 травня. С. 2.

Б/А Весілля дочки равина в Мукачеві. *Карпаторусскій голосъ.* 1933. 17 березня. № 60 (234). С. 3.

Б/А Друга радіопередача з Ужгорода. *Карпаторусскій голосъ.* 1933. 19 лютого. №38 (212). С. 3.

Б/А Закарпатській телевізії – 25. *Срібна Земля.* 1993. 11 травня. С. 2.

Б/А Неверная Марійка. *Карпаторусскій голосъ.* 1933. 6 грудня. С. 3.

Б/А Необходимо в Ужгороді побудувати русскую радиостанцию. *Карпаторусскій голос.* 1933. 9 грудня. № 265 (439). С. 1.

Б/А Около Подкарпатской радиостанции. *Карпаторусскій голос.* 1936. 24 травня. № 20. С. 1.

Б/А Подкарпатская Русь в фільмах. *Карпаторусскій голосъ.* 1933. 2 грудня. С.3

Б/А Радіопередача из єпископской палати. *Неділя.* 1937. 12 грудня. № 50. С. 2.

Б/А Радіопередача із Ужгорода 8.1.1933 года. *Карпаторусскій голосъ.* 1933. 11 січня. № 7 (181). С. 3.

Б/А Радіограма в кошицькій кадиостанции. *Неделя.* 1936. 5 січня. №1. С. 8.

Б/А Развитие чехословацкой киноиндустрии – 30 нових чехословацких фільмов. *Карпаторусскій голосъ.* 1933. 25 липня. № 158 (332). С. 2.

Белей Л. Маски й гримаси національного відродження Закарпаття. *Український тиждень.* 2009 р. 27 листопада – 3 грудня. № 48 (109). С. 44-47.

Білик П. Чеське кіно: між красою та іронією. *Український тиждень.* URL: <http://tyzhden.ua/Culture/184372> (дата звернення: 28.03.19)

В'ятрович В. Карпатська Україна та її армія. Унікальні ФОТО. *Історична правда.* URL: <http://www.istpravda.com.ua/artefacts/4d7fe81ac60af/> (дата звернення: 8.03.19)

Веклюк В. Жінка, яка зупинила прекрасну мить. Євгенія Малош сміливо ламала стереотипи, ставши першим оператором Закарпатського телебачення. *Світогляд.* 2003. 6 грудня. № 45 (50). С.14.

Віднянський С. У «дружніх» обіймах Кремля. До 50-річчя Угорської революції 1956 року. *Сайт газети «Дзеркало тижня».* 2006. № 40. 21 жовт. URL: <http://www.dt.ua/newspaper/articles/48145#article>.

Всемирный обзор индустрии развлечений и СМИ: прогноз на 2013-2017 pp. URL: <http://www.pwc.ru/outlook>. (дата звернення 18.07.2019).

Вся угорська редакція Закарпатської філії НСТУ переходить на приватний канал. *Детектор медіа* URL: https://stv.detector.media/reformuvannya/regional_movnyku/usya_redaktsiya_ugorskoju_movoyu_tisi1_perekhodit_na_privatnyi_kanal/ (дата звернення: 18.07.19)

Гаврош Окс. Закарпатський журнал «Екзиль» поновив свій вихід після семирічної перерви. *Сайт інтернетвидання «Zaholovok.com.ua»*. 05.03.2015. URL: <http://zaholovok.com.ua/zakarpatskii-zhurnal-ponoviv-svii-vikhid-pislya-semirichnoji-pererivi>.

Гаврош Олекс. Наречені з Апша де Жос. *Сайт журналу «Український Тиждень»*. URL: <http://tyzhden.ua/Publication/3853/PrintView>.

Гаврош Олекс. Телебачення на Закарпатті. Українська держава й далі буде у ролі «корисного ідіота»? *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radio-svoboda.org/a/28853364.html> (дата звернення: 12.07.19).

Гайніш Й. «Матіца Словенска» – символічна матір закарпатських словаків, котра захищає їхні національні інтереси. *Сайт газети «Ужгород»*. № 34(500). 11.08.2008. URL: <http://gazeta-uzhgorod.com/index.php?s>

Галда П. Як «відроджується» закарпатське телебачення. *Карпатська Україна*. 1994. 28 липня. №29 (144). С. 3.

Гарагонич І., Шух С. Закарпатські ЗМІ і їх власники. URL: <http://uzhgorod.net.ua/news/65488>(дата звернення 23.07.2019).

Гоменюк І. Яблуко розбрату. *Локальна історія*. 2019. № 3 (5). С. 16-21.

Гордієнко В. Закарпатському ТБ – 30. *Фест*. 1997. 6-12 листопада. № 44 (80). С. 3.

Гулан Я. Інтернет-ЗМІ Закарпаття: ситуація покращується. URL: <https://imi.org.ua/articles/internet-zmi-zakarpattya-situatsiya-pokraschuetsya/> (дата звернення 30.07.2019).

Драгоманов М. П. В справі відносин українців до російської літератури (Листи до редакції «Зорі»). *Зоря*. 1889. № 8. С. 143-144; № 9. С. 158-159; № 10. С. 174-175; № 11. С. 191-192.

Дронов М. Русинская тема в современной России. *Наш чесько-русинський календар*. 2001. С. 91–94.

Закарпатська Верховина в 1930 рр. *Kertvarosh*. URL: <https://www.facebook.com/kertvarosh/videos/595099790640711/> (дата звернення: 7.03.18)

Зан М. П. Українсько-угорські відносини в Закарпатті: громадсько-політичний дискурс проблеми. *Просвітницько-пізнавальний портал «Закарпаття»*. URL: <http://www.zakarpattia.com/?p=2325>.

Зустріч на кордоні польських та угорських військ, 1939 р. Кіножурнал «Угорські новини» («Magyar vilaghirado»). *Територія терору*. URL: http://territoryterror.org.ua/uk/archive/film-archive/video/?vd_movieid=121 (дата звернення: 28.03.19).

Ілюк М. В Кошицях відбувся гала-концерт з нагоди 80-річчя національно-етнічних передач Словацького радіо (ФОТО). *Закарпаття онлайн*. URL: <https://zakarpattia.net.ua/Special/132614-V-Koshytsiakh-vidbuvsia-hala-koncert-z-nahody-80-richchia-natsionalno-etnichnykh-peredach-Slovatskoho-radio-FOTO> (дата звернення: 28.06.19)

Каралкіна Н. Йосип Кобаль: Чому закарпатці не окремий народ, а Лаборець, Корятович і будителі – не герої. *ProZak*. URL: <http://prozak.info/Osobistosti/Josip-Kobal-CHому-zakarpatci-ne-okremij-narod> (дата звернення: 8.06.19)

Кенідра В. Про гібридну війну проти Карпатської України студентам і викладачам філфаку розповідав учасник фестивалю «Історія.UA». *Media-центр УжНУ*. URL: <https://mediacenter.uzhnu.edu.ua/news/uchasnyk-festyvalyu-istoriya-ua-proviv-lektsiyu-dlya-studentiv-filologichnogo-fakultetu/2019-03-25-31433> (дата звернення: 28.03.19)

Кляшторна Н. Як у 30-х роках ХХ століття знімали Кіно в Колочаві. *Локальна історія*. 2019. № 3 (5). С. 44-49.

Косуріс Д. Фашизм повертається до Європи. *Перший соціальний портал «Страйк»*. 19.04.2015. URL: <http://firstsocial.info/interview/fashizm-povertayetsya-do-yevropi>.

Лідер русинів визнав себе «політичним в'язнем». *ТСН*. URL: <https://tsn.ua/politika/liderra-rusini-v-zasudili-do-3-rokiv-za-zakliki-vidokremiti-zakarpatyua.html> (дата звернення: 2.07.19)

Магас Б. Про румунські і ромські медіа Закарпаття говорили на відділенні журналістики. *Media Vista*. URL: <http://mediavista.com.ua/archives/3178> (дата звернення: 20.07.19)

Михайлов А. Закарпатському телебаченню – 25. *Закарпатська правда*. 1993. 8 травня. № 44 (14854). С. 1.

Михайлов А. ТБ: Сім передач німецькою. *Закарпатська правда*. 1992. 18 березня. № 17 (14696). С. 4.

На «русинському» русі спробують розхитати ситуацію щодо приєднання території Закарпаття до УРСР. *Інтернет-видання «Reporter.ua»*. 28.01.2016. URL: <http://uareporter.com/novosti/187234>.

На власні очі. *UA: Закарпаття*. <https://uz.suspilne.media/programs/108> (дата звернення: 26.07.19)

Новий кордон Угорщини. Кіножурнал «Угорські новини» («Magyar vilaghirado»). *Територія терору*. URL: http://territoryterror.org.ua/uk/archive/film-archive/video/?vd_movieid=126 (дата звернення: 28.03.19)

Окупація Карпатської України, березень 1939 р. Кіножурнал «Угорські новини» («Magyar vilaghirado»). *Територія терору*. URL: http://territoryterror.org.ua/uk/archive/film-archive/video/?vd_movieid=128 (дата звернення: 28.03.19)

Пагіря О. Як західна преса та дипломати писали про Карпатську Україну. *Історична правда*. URL: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2018/03/15/152208/> (дата звернення: 7.07.18)

Петриківський розпис потрапив до списку ЮНЕСКО. *BBC*. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news/2013/12/131205_petrykivskiy_vc (дата звернення: 7.07.19).

Пилипенко Т. Окремі аспекти українсько-румунських відносин у сучасних умовах. *Сайт газети Конгресу національних громад України «Форум націй»*. № 4/83. 2009. URL: <http://www.forumn.kiev.ua/2009-04-83/83-08.html>.

Підкарпатська Русь – 1930. Ч 1,2. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/user/stylenotes1/videos> (дата звернення: 7.03.18)

Підкарпатська Русь у 1924 році. *Transcarpathian Heritage*. URL: <https://www.facebook.com/transcarpathian.heritage/videos/605721746194529/> (дата звернення: 7.03.18)

Про TVR. URL: http://www.tvr.ro/perceptie_2221.html#view (дата звернення: 17.04.18)

Репортаж з відкриття аеропорту в Ужгороді 5 травня 1929 року. *Transcarpathian Heritage*. URL: <https://www.facebook.com/transcarpathian.heritage/videos/607196576047046/> (дата звернення: 7.03.18).

Рибалко О. Мерцишор у Білій Церкві. *Сайт газети Конгресу національних громад України «Форум націй»*. URL: <http://www.forumn.kiev.ua/2008-03-70/7014-merzyshor.htm>.

Різдво на Закарпатті в 1940 р. *Kertvarosh*. URL: <https://www.facebook.com/kertvarosh/videos/975093872641299/> (дата звернення: 7.03.18)

Росіяни в Україні. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення: 9.07.19).

Руда Л. Золтан Кулін: «Наші програми ведуться на восьми мовах». *Журналіст Закарпаття*. 2012. №10. С. 4, 6.

СБУ відкрила провадження через «угорські» позначення територій України. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-sbu-zakarpattia/30062615.html>

Свій. Буде радіовисилаюча станція в Ужгороді чи не буде? *Українське слово*. 1935. 3 жовтня. № 34 (127). С. 3.

Тегза Н. Для телерадіоефіру не існує кордонів. *Новини Закарпаття*. 2001 р. 20 листопада. № 171 (2156). С. 2.

Тейзе Є. Чи з'являться «європейці другого ґатунку»? *Інтернет-сайт «Дойче веле»*. – 23.08.2010. – URL: <http://www.dw.com/uk/5934582>.

Твори Василя Ґренджі-Донського. Том I-XII. / Літературна редакція: проф. д-р. Василь Лев. Видання Карпатського Союзу, Інк. Відділ у Вашингтоні, Д.К. 1981-92.

Твори Василя Ґренджі-Донського. Том XII. / Літературна редакція: проф. д-р. Василь Лев. Видання Карпатського Союзу, Інк. Відділ у Вашингтоні, Д.К. 1992. 562 с.

Твори Василя Ґренджі-Донського. Щастя і горе Карпатської України. Щоденник. Т. 8. Видання Карпатського Союзу, Інк. Відділ у Вашингтоні, Д.К., 1987. 487 с.

Толочко Н. Любомир Белей: Термін «русин» треба заборонити використовувати у значенні «неукраїнець». *Медіацентр УжНУ*. URL: <https://mediacenter.uzhnu.edu.ua/news/lyubomyr-belej-termin-rusyn-treba-zaboronyty-vukorystovuvaty-u-znachenni-neukrayinets/2017-10-10-12244> (дата звернення: 28.03.19).

У Болгарії не вщухають протести. *Інтернет-ресурс «Euronews»*. 28.09.2011. URL: <http://ua.euronews.com/2011/09/28/anti-roma-protesters-turn-on-government-inbulgaria>.

У Сербії сталися заворушення через будівництво житла ромам. *Інтернет-сайт журналу «Тиждень»*. 09.04.2012. URL: <http://tyzhden.ua/News/47085>.

Угорсько-польські військові на Ужоцькому перевалі, 1939 р. Кіножурнал «Угорські новини» («Magyar vilaghirado»). *Територія терору*. URL: http://territoryterror.org.ua/uk/archive/film-archive/video/?vd_movieid=124 (дата звернення: 28.03.19)

Удовиченко Г. Показує Ужгород... 30 років. *Новини Закарпаття*. 1998. 24 березня. № 45 (1450). С. 1.

Ужгород та його околиці. 1922 рік. *Transcarpathian Heritage*. URL: <https://www.facebook.com/transcarpathian.heritage/videos/606280842805286/> (дата звернення: 8.03.18).

Україна утискає права угорців Закарпаття... угорці і русини мають право на автономію, – заявив глава МЗС Росії Лавров. *Інтернет-видання «Reporter.ua»*. 27.01.2016. URL: <http://uareporter.com/novosti/187139>.

Українці в Словаччині. URL: <https://slovakia.mfa.gov.ua/ua/ukraine-sk/ukrainians-in-sk> (дата звернення: 28.03.19).

Федака П. Дружба між двома народами може бути тільки взаємною. *Сайт інтернет-видання «Закарпаття-онлайн»*. URL: <http://zakarpattya.net.ua/ukr-news-20515-Pavlo-Fedaka>.

Федака С. Д. Витоки закарпатської журналістики. *Сайт інтернет-видання «Закарпаття-онлайн»*. 12.06.2015. URL: <http://zakarpattya.net.ua/News/141149-Vytokyzakarpatskoi-zhurnalistyky>.

Центр культур національних меншин Закарпаття. URL: <http://centerkyltur.pp.ua> (дата звернення 17.07.2019).

Щегельський А. Свято творчості під небом Закарпаття. *Урядовий кур'єр*. 1999. 26 червня. № 118. С. 5.

Як улаштоване громадське телебачення у Великій Британії. *Media Sapiens* URL: <http://stv.mediasapiens.ua/material/1931> (дата звернення: 11.05.15)

Як улаштоване суспільне телебачення Німеччини. *Media Sapiens*. URL: <http://stv.mediasapiens.ua/material/2051> (дата звернення: 11.06.15).

1938: угорські війська займають Ужгород і Мукачево. *Історична правда*. URL: <http://www.istpravda.com.ua/videos/4cd0766e6f3e9/> (дата звернення: 8.03.19)

1939: проголошення незалежності Карпатської України. *Історична правда*. URL: <http://www.istpravda.com.ua/videos/2011/03/14/31517/> (дата звернення: 8.03.19)

Media Vista. URL: <http://mediavista.com.ua/>

Štrasburk Vandase nevyslyšel. Dělnická strana definitivně končí (Страсбург Ванду не почув. Робітничу партію нарешті ліквідовано). *Сайт видання «Eurozprávy»*. URL: <http://domaci.eurozpravy.cz/politika/68356-strasburk-vandase-nevyslysel-delnicka-strana-definitivne-konci>.

UA: Перший. Розсекречена історія. Карпатська Україна: 80 років проголошення незалежності. Хронометраж 48.42. 8-10 хв. *YouTube*. URL: https://www.youtube.com/watch?time_continue=574&v=Q8qileTzSTo (дата звернення: 8.03.19)

ДОДАТКИ

А. Географічні, історичні, демографічні, мовні особливості Закарпаття.

Закарпатська область

Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії.

Закарпатська область	
	
Герб Закарпатської області	Прапор Закарпатської області
	
Основні дані	
Неофіційна назва:	Закарпаття
Країна:	 Україна
Утворена:	22 січня 1946 року
Населення:	1 258 155
Площа:	12777 км²
Густота населення:	98,27 осіб/км²
Обласний центр:	Ужгород

Закарпатська область — область на південному заході України в межах західної частини Українських Карпат та Закарпатської низовини. На півночі межує з Львівською, на сході з Івано-Франківською областями України. На півдні з Румунією, на південному заході з Угорщиною, на заході зі Словаччиною, на північному заході з Польщею. Обласний центр — Ужгород.

Історія

Хроніка державної приналежності Закарпаття

Увесь історичний шлях Закарпаття — від найдавніших часів і до наших днів — можна поділити на кілька періодів:

- IX ст. — Слов'янське князівство білих хорватів під проводом князя Лаборця;
- XI—XVI ст. — Угорське королівство;
- кінець XIII ст. — початок XIV ст. — середня частина Закарпаття у складі Галицько-Волинського князівства;
- XVI ст. до 1867 р. — Західна частина — Угорське королівство, у складі Австрійської монархії див.(Австрійська імперія); Східна частина до VII ст. — як частина Трансільванського князівства Османської імперії зі сплатою данини;
- 1867–1918 рр. — Австро-Угорщина;
- 1919 р. — Угорська Республіка Рад;
- 1919–1939 рр. — Чехословацька республіка;
- 1939 р. — Карпатська Україна;
- 1939–1944 рр. — Закарпатське губернаторство;
- 1944–1945 рр. — Закарпатська Україна;
- 1945–1991 рр. — Українська Радянська Соціалістична Республіка;
- з 1991 р. — Україна.

Національний склад населення Закарпатської області станом на 2001 рік

№	Національність	Кількість осіб	%
1	Українці	1 010 127	80,51 %
2	Угорці	151 516	12,08 %
3	Румуни	32 152	2,56 %
4	Росіяни	30 993	2,47 %
5	Цигани	14 004	1,12 %
6	Словаки	5 695	0,45 %
7	Німці	3 582	0,29 %
8	Білоруси	1 540	0,12 %
9	Євреї	565	0,05 %
10	Поляки	518	0,04 %
11	Інші	3 922	0,31 %
	Разом	1 254 614	100,00 %

Про кількість та склад населення Закарпатської області за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року

Molnár József — Molnár D. István: Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Matematika és Természettudományi Tanszék, Beregszász, 2005)

Демографічні та мовні особливості

Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії.

Динаміка населення

Історична динаміка чисельності населення області (у сучасних кордонах)

рік	населення	місце серед регіонів
1939	845 000 ^[7]	24
1959	920 173	23
1970	1 056 799	22
1979	1 154 417	23
1989	1 252 288	20
2001	1 258 264	19
2014	1 256 850	17

Національний склад

Закарпатська область є багатонаціональною. Основним і корінним населенням є українці (80.5 %) . Проживають також угорці (12.1 %), румуни (2.6 %), росіяни (2.5 %), цигани (1.1 %), словаки (0.5 %), німці (0.3 %), всього понад 30 національностей.

Національний склад населення Закарпатської області станом на 2001 рік

№	Національність	Кількість осіб	До загальної чисельності населення
1	Українці	1 010 127	80,51 %
2	Угорці	151 516	12,08 %
3	Румуни	32 152	2,56 %
4	Росіяни	30 993	2,47 %
5	Цигани	14 004	1,12 %
6	Словаки	5 695	0,45 %
7	Німці	3 582	0,29 %
8	Білоруси	1 540	0,12 %
9	Євреї	565	0,05 %
10	Поляки	518	0,04 %
11	Інші	3 922	0,31 %
	Разом	1 254 614	100 %

За результатами Всеукраїнського перепису населення, проведеного у 2001 році, 10200 жителів Закарпаття визнали себе «русинами» (менше 1% від загальної кількості мешканців області). Назва «русин» не закріплена в офіційних документах державного рівня, 10200 згаданих громадян визначені як представники субетносу української національності.

Динаміка чисельності основних національностей Закарпаття за даними переписів:

Націо-нальність	1921		1930		1959		1970		1979		1989		2001	
українці	372 884	63,0%	450 925	62,2%	686 464	74,6%	808 131	76,5%	898 606	77,8%	976 749	78,4%	1 010 127	80,5%
угорці	102 144	17,3%	115 805	16,0%	146 247	15,9%	151 949	14,4%	158 446	13,7%	155 711	12,5%	151 516	12,1%
румун			12 777	1,8%	18 346	2,0%	23 454	2,2%	27 155	2,3%	29 485	2,4%	32 152	2,6%
росіяни					29 599	3,2%	35 189	3,3%	41 713	3,6%	49 458	4,0%	30 993	2,5%
цигани					4 970	0,5%	5 902	0,6%			12 131	1,0%	14 004	1,1%
словаки	19 737	3,3%	34 511	4,8%	12 289	1,3%	9 573	0,9%			7 329	0,6%	5 695	0,5%
німці	10 460	1,8%	13 804	1,9%							3 478	0,3%	3 582	0,3%
євреї	80 059	13,5%	95 008	13,1%	12 169	1,3%	10 862	1,0%			2 639	0,2%	565	0,05%
все населення	592 044	100%	725 357	100%	920 173	100%	1 056 799	100%	1 155 759	100%	1 245 618	100%	1 254 614	100%

Національний склад населення районів Закарпаття за переписом 2001 року

	населення	украї- нці	угор- ці	Румуни	росіяни	цига- ни	слова- ки	німці	білоруси
Ужгород	117 317	77,8	6,9	0,1	9,6	1,5	2,2	0,2	0,4
Берегове	27 235	38,9	48,1	0,1	5,4	6,4	0,2	0,1	0,2
Мукачеве	82 346	77,1	8,5	0,0	9,0	1,4	0,4	1,9	0,4
Хуст	32 348	89,3	5,4	0,0	3,7	0,4	0,1	0,3	0,2
Берегівський район	53 841	18,8	76,1	0,0	0,7	4,1	0,0	0,0	0,0
Великобerezнянський район	28 016	96,3	0,0	0,0	0,7	1,6	1,0	0,0	0,1
Виноградівський ра- йон	117 863	71,4	26,2	0,0	1,2	0,8	0,1	0,0	0,1
Воловецький район	25 336	98,8	0,0	0,0	0,6	0,0	0,1	0,1	0,1
Іршавський район	100 881	98,6	0,1	0,0	0,6	0,1	0,3	0,0	0,0
Міжгірський район	50 057	99,1	0,0	0,0	0,5	0,2	0,0	0,0	0,0
Мукачівський район	101 572	84,0	12,7	0,0	0,7	1,3	0,2	0,8	0,4
Перечинський район	31 790	96,3	0,0	0,3	1,3	0,4	1,0	0,0	0,1
Рахівський район	90 811	83,8	3,2	11,6	0,8	0,2	0,0	0,0	0,1
Свалявський район	55 468	94,5	0,7	0,0	1,5	1,4	0,6	0,7	0,1
Тячівський район	172 389	83,2	2,9	12,4	1,0	0,0	0,0	0,2	0,1
Ужгородський район	74 433	58,4	33,4	0,0	2,0	4,1	1,6	0,0	0,4
Хустський район	96 561	95,0	3,9	0,0	0,9	0,0	0,1	0,0	0,0
Закарпатська область	1 258 264	80,5	12,1	2,6	2,5	1,1	0,5	0,3	0,1

Національний склад міст Закарпатської області за переписом населення 2001 р., у %:

Місто	населення	українці	угорці	Румуни	росіяни	цигани	інші
Ужгород	115 568	77,8	6,9	0,1	9,6	1,5	4,1
Мукачеве	81 637	77,1	8,5		9,0	1,4	4,0

Місто	населення	українці	угорці	Румуни	росіяни	цигани	інші
Хуст	31 864	89,3	5,4		3,6	0,4	1,3
Берегове	26 554	38,9	48,1		5,4	6,4	1,2
Виноградів	25 383	80,8	14,3		3,5	0,2	1,2
Свалява	16 983	86,4	2,0		3,1	4,7	3,8
Рахів	14 969	89,9	6,9	0,1	2,1	0,4	0,6
Тячів	9 519	71,3	24,2	0,9	2,7		0,9
Іршава	9 512	97,4	0,5		1,5	0,1	0,5
Чоп	8 870	48,1	39,4		8,3	2,3	1,9
Міста Закарпатської області	340 859	76,5	11,8	0,1	7,0	1,7	2,9

Мовний склад

Найпоширеніша рідна мова у містах і сільрадах Закарпатської області за переписом 2001 р.
Рідна мова населення Закарпатської області за результатами переписів населення, %

	1959	1970	1989	2001
українська	73,5	76,1	78,1	81,0
угорська	16,3	15,4	13,4	12,7
російська	4,2	4,2	5,0	2,9
румунська	2,0	2,1	2,3	2,6
інша	4,0	2,2	1,2	0,8

Рідна мова найбільш чисельних національностей Закарпатської області за даними перепису 2001 р.

	Свої національності	Українська	Російська	Інша
Українці	99,2%	-	0,5%	0,1%
Угорці	97,1%	2,6%	0,2%	0,1%
Румуни	99,0%	0,5%	0,1%	0,2%
Росіяни	91,7%	7,9%	-	0,1%
Цигани	20,5%	16,7%	0,2%	60,0%
Словаки	43,5%	41,5%	2,6%	1,0%
Німці	50,5%	39,6%	4,8%	0,7%

Статистичний збірник «Чисельність наявного населення України на 1 січня 2014 року», — Київ, Державна служба статистики України, 2014

Про кількість та склад населення Закарпатської області за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року

[Всеукраїнський перепис населення 2001. Розподіл населення за національністю та рідною мовою](#)

Б. Показчик періодичних видань Закарпаття.

Часописи 1856–1943¹

1. БЛАГОВѢСТНИКЪ. Духовна газета для подкарпатских Русинів. Выходить раз в мѣсяць. Редактор-издатель: А.Волошин. Рочник 1921 (I) – 1942 (XXII). (Газета до 1922 р. мала больше редакторов. Теперь выходит яко духовна новинка. Друковалася: в Ужгородѣ и Хустѣ. Теперь выходит в Унгварѣ у выданю о Василян).

2. ВІСТІ. Етнографічного Товариства Підк. Руси. Видання неперіодичне. За редакцію відповідає: проф. Адальберт Балаж. Мукачево. (1937 року появилось ч. 6-7).

3. ВІСТНИК мукачівської епархії в Чехо-Словацькій республіці. Хуст, 1939.

4. ВПЕРЕД. Орган чсл. соціал-демократичної робітничої партії Підк. Руси. Властитель і видавець: Екзекутивна чсл. соц.-дем. партії Підк. Руси. Відповідальний редактор: Дмитро Німчук. Ужг. Рік вид. 1920. (I) – 1938 (19)

5. ВЫСТАВОЧНЫЯ ИЗВѢСТІЯ. Выходить ежедневно утромъ. Освѣдомитель I. Торгово-промышленной выставки въ Ужгородѣ. Ужг., 1927. 15 чисель.

6. ВѢНОЧОК для Подкарпатских дѣточок. Редактор Ярослав Розвода. Выдає Школьный отдѣл цивильноѣ управы Подк. Руси. Выходить 10. и 20. каждого мѣсяця окрема юлія и августа Ужг., 1920 (I) – 1922 (IV). (Позднѣйше яко прилога Нашого Родного Краю.).

7. ВѢСТНИК УЧИТЕЛЬСТВА ГОРОЖ. ШКОЛ ПÔД КАР ПАТСКОЪ РУСИ. (Бесплатный часопис для членов организованных в Т.У.Г.Ш. Пôдк. Руси.). Выходить першого дня каждого мѣсяця, яко прилога «Měřfanské školy». Редакция: М. Перейма – Мукачево. Рочник 1932 (I).

8. ВѢСТНИКЪ НАРОДНЫХЪ УЧИТЕЛЕВЪ. Редагуе и выдає м. кор. министерство культа и нар. просвѣщеня. Публикациѣ на руськомъ языцѣ. Выходить 1. и 15. мѣсяця. Бп., 1942. (часописъ выходитъ дальше.).

9. ГАЗЕТА ДЛЯ НАРОДНЫХЪ УЧИТЕЛЕЙ. Еженедѣльное издание для дѣтскихъ пріютовъ, народныхъ, и гражданскихъ школъ въ Угорщинѣ. Издаетъ кор. Угор. Министерство народнаго просвѣщеня. Отвѣственный редакторъ: Иванъ Керней. Будапештъ. Годъ 1868 (I) – 1873 (VI).

10. ГАНДЯ. Подк. Дружественный Вѣстникъ. Выходить ежемѣсячно. Редакция: Будапешт. Администрация: Унгвар. Отповѣдный редактор: д-р витязь Євген Габрієл. Отповѣдный издаватель: Юлій Золтан. Филияльна редакция: Экспозитура «Гандя» в Ужгородѣ. Унгв., 1939 (I) – 1943 (V). (Часопис виходить дальше).

11. ГОВЕРЛЯ. Місячникъ культуры. Выдає і за редакцію відповідає Иван Роман. Державна друкарня в Хусті. I. 1939. ч. I. Січень, 8, 64.

12. ГОЛОС ЖИТЯ. Суспільно-політичний орган бідняцького селянства. Виходить 1-го і 15-го числа кожного місяця. За видавництво відповідає: Анна Мондокова. За редакцію: Иван Балєга. Адреса редакції і адміністрації: Мукачево, Ужг. Рік видання: 1928 (I) – 1938 (X) (Выходивъ нерегулярно).

¹ При укладанні бібліографії збережено мову та позначення, якими послуговувалися видання, а також використано відомості із публікації «Загальна бібліографія Подкарпатя». Зложили Николай Лелекач и Иван Гарайда (Унгвар, 1944).

13. ГОЛОС МОЛОДИ. Часопис молоді Підкарпаття. Видавець і відповідальний редактор: Йосиф Гавелка. Ужг., 1938 (I). (Появилось 6 чиселъ).

14. ГОЛОСЪ РУССКАГО НАРОДА. Политическо-просвѣтительный еженедѣльникъ. Орган «Карпаторусской Народной Рады». Редакторъ Вислоцкій. Пряшевъ, 1919.

15. ГОСПОДАРЬ. Вѣстникъ Земледѣльской Коморы для края Подкарпаторусскаго. – Вѣстникъ Округ. Госп. Обществъ а Округ. Фаховыхъ Объединеній Земледѣльскихъ. Выходитъ два раза на мѣсяць. Отв. Ред.: І.Э. Лоскотъ. Фах. Ред.: В.М. Чернышенко. Ужг., 1934 (I) – 1936 (III).

16. ДА ПРИЙДЕТЪ ЦАРСТВІЕ ТВОЕ! Офіціальний органъ Общества Найев. Сердца І. Христа. Сполка Всепомагающей Богородицы и Братства Св. Розанца. Редакторъ: о. Миронъ Петрашовичъ, приходникъ. (Выходила яко прилога «Русскаго Слова»). Пряшев, 1928 – ?

17. ДЕНЬ. (Политично-соціална газета. Выходитъ каждый тыждень. Редакторы: Ганчинъ М.И., Б.Цморъ и А.Вислоцкій. 1-ое число вышло 30 декабря 1922 въ Нью-Йорцѣ Статъ, друковались латинкою).

18. ДНЕВНИКЪ. Інформаціонный русскій органъ. Выходитъ периодически. Adresa redakce: Praha. Vydavatel a odpovědný redaktor: D-r. S. Antalovskij. Užh.: Годъ изданія 1937 (5-ый). Выходивъ отъ 1935 р. и нерегулярно).

19. ДО ПЕРЕМОГИ. Суспільно-господарський та літературнокритичний місячникъ. Виходить дня 10-го кожного місяця. Редагуе редакційний кружок. Власник і видаватель і відвічальний редактор Юліян Ревай. Ужг., річ. 1935 (I) – 1936 (II).

20. ДОБРЫЙ ПАСТЫРЬ. Часопись практичныхъ проповѣдей для рус. г. к. духовенства. (Отъ 2-го числа: Зборникъ практичныхъ проповѣдей для рус. г.к. духовенства. Прилога Душпастыря). Выходитъ ежемѣсячно. Отвѣчательный редактор: о. Александер Илницкій, каноникъ. Помочный редакторъ: о. Евгений Петрикъ, засѣдатель консисторіи. Ужг. Рочникъ: 1932 (I) – 1942 (XI).

21. ДРУЖЕСТВЕННЫЙ ВѢСТНИК. Урядова газета Краевого Дружественнаго Союза в Ужгородѣ. Год изданія: 1924 (I) – 1938 (XIV).

22. ДУШПАСТЫРЬ Офіціальний органъ греко-кафоліч. епархіи Мукачевской и Пряшевской. Выходитъ каждого мѣсяца разъ окрем юлія и августа. Редакція: Ужгородъ. Редагуетъ и выдаваетъ: «Товариство Катехитовъ Мук. Епархіи». За редакцію отвѣчаетъ: д-ръ Юлій Григашій, проф. Духовной семинаріи в Ужгородѣ. (Отъ 2-го роч.: Отъ имени Ред. Комитета за редакцію отвѣчаетъ: о. Александеръ Ильницкій, засѣд. и письмоводитель Конзисторіи) Роч. 1924 (I) – ажъ до 1941 (XVIII).

23. ДѢЛЯ РУСИНА. Приложение Русина. Выдае друкарске товариство. Ужг., рочникъ: 1923.

24. ДѢТСТВО И ЮНОСТЬ ВЪ ХРИСТѢ. Ежемѣсячное приложение къ газетѣ «Православная Русь» Ладиминова. Отвѣтственный редакторъ: Николай Ив. Бойко. Владимирова. Годъ изданія 1935 (I) – 1939 (V).

25. ЖИВАЯ МЫСЛЬ. Карпаторусскій журнал политики и культуры. Издатель: Иван И. Андрашко. Прага, роч. 1932 (I) – 1936 (V).

26. ЖѢЛѢЗНИЧНЫЙ ВѢСТНИК. (Орган подкарпатскихъ желѣзничаровъ. Появлялся непериодично) Ужг., 1928.

27. ЗАРЯ. Иллюстрированный журналъ Карпатской Руси. Выходитъ два раза въ мѣсяць. Редакція: Ужг. Издат.: Анна Ладани. Ужг., 1938 (I), ч. 1., 2.

28. ЗЕМЛЕДѢЛСКАЯ ПОЛИТИКА. Официальный органъ Республиканской Земледѣльской Партіи на Подк. Руси. (Издателъ и отвѣдальнѣ редакторы: рознѣ особы.). Ужг. Годъ изданія: 1919 (I) – 1938 (XVIII).

29. ЗЕМЛЯ І ВОЛЯ. Господарський і суспільно-політичний тижневик українців – членів республіканської хліборобської (аграрної) партії на Підк. Руси. Виходить: кожного тижня в середу. Редагує: Редакційна Колегія. Відповід. редактор і видавець: Михайло Попадючок. Головний редактор: Степан Клочурак. Редакція й адміністрація: Ужгород. Рік видання: 1934 (I) – 1938 (V).

30. ЗЕМСКІЙ ВѢСТНИК – ZEMSKÝ VĚSTNIK для Подкарпатской Руси. Издаетъ Земскій Урядъ для Подкарпатурского края в Ужгородѣ. Отвѣтственный редактор: дръ Карель Горейшъ. Выходитъ по потребности. Редакція: Президіумъ Земского Уряда в Ужгородѣ. Ужг., 1927 (I) – 1938 (XI).

31. ЗЕМСКІЙ ПРАВИТЕЛЬСТВЕННЫЙ ВѢСТНИКЪ ДЛЯ КОРОЛЕВСТВА УГОРЩИНЫ. Будинъ. Рочникъ 1850 (I) – 1859 (X).

32. ЗОРЯ – НАЈNAL. Науковий часописъ Подкарп. Общества Наукъ. Выходитъ каждого третёго мѣсяця въ роцѣ подъ головою редакціею: Ириней Контратовича. За редакцію отвѣдає Иванъ Гарайда. Рочникъ Ужг., 1941 (I), ч. 1-2, 196; Рочникъ 1942 (II), ч. 1-2, 3-4, 500; 1943 (III), ч. 1-4, 610. ЗОРЯ. Все для народа и черезъ народ. Выходитъ 1. и 15. каждого мѣсяця. Редактор: К. Коханный. Адрес: Зоря, Ужгород. Выдає Школьный оддѣлъ цивильноѣ управы Подк. Руси. Рочникъ 1920 (I) – 1938 (XI).

33. КАРПАТО-РУССКІЙ ВѢСТНИКЪ. Урядова новинка Подк. Земледѣльского Союза. Редакція: Ужгородъ, Телеки ул. ч. 21. Отвѣдательный редакторъ: Дръ Іосифъ Каминскій. Головнй сотрудникъ: Антоній Бобульскій. Отвѣдательный издатель: Юлій Фелдешій. Издательня: Ужгородъ. Годъ изданія I, Ужгородъ. 1921 (Въ 1924 роцѣ змѣнена назва на Русскій Вѣстникъ).

34. КАРПАТОРУССКІЙ ГОЛОСЪ. Независимая ежедневная газета. Редакція и адміністрація: Ужгородъ. Главнй редакторъ и издатель: дръ Іосифъ В. Каминскій. Отвѣтственный редакторъ: дръ Ст. А. Фенцикъ. Ужг. Годъ изданія: 1932 (I) – 1934 (III).

35. КАРПАТОРУССКІЙ ГОЛОСЪ. Независимая ежедневная газета. Редакція и адміністрація: Унгваръ. Издатель и отвѣтственный редакторъ: Дръ Ст. А. Фенцикъ. Годъ изданія I – IX. (1931-1942).

36. КАРПАТОРУССКІЙ ЗЕМЛЕДѢЛЕЦЪ. Центральная иллюстрированная газета по всѣмъ вопросамъ земледѣлія. Урядова газета: Профессіональной Землед. Организациі для Подкарпатской Руси, «Сельского Господаря», Краевого Дружественнаго Союза въ Подк. Руси, Краевого Союза Русскихъ Винарей и Окр. Господар. Обществъ. Шефредакторъ: Агрономъ Іосифъ Э. Лоскотъ, секретарь «Сельского Господаря». Редакторъ: Михаилъ И. Микита. Адміністрація: Мукачево. Выходитъ два раза въ мѣсяць Мукачево. 1924 (I) – 1926 (III).

37. КАРПАТО-РУССКІЙ ОРЕЛЬ. Офіціальний Органъ Культурно-спортивного О-ва «Карпаторусскій Орель». Выходитъ ежемѣсячно. Отвѣств. Редакторъ: о. А. Поповичъ. Редакція и администрація. Мукачево. 1936 (I) – 1938 (III).

38. КАРПАТОРУССКОЕ СЛОВО. Выходитъ два раза въ мѣсяць. Редакція и администрація: «Карпаторусское Слово» Ужг. Отвѣтственный редакторъ: Осипъ Линекъ. Собственникъ и издатель Карлъ Ильма, Ужг. Годъ изданія 1934 (I) – 1938 (V).

39. КАРПАТО-РУСЬКІЙ ВѢСТНИК. Выходитъ в каждую недѣлю. Отвѣчательный редакторъ: Юлій Фелдешій. Главный редактор: Антоній Бобульскій. Год изданія I. Унгв., 23 децембра 1918. (Выходивъ до апрѣля 1919 р.) Появились 3 числа.

40. КАРПАТСКА НЕДѢЛЯ (переже «Недѣля»). Орган мадярскоруського братерства. Выходитъ каждой недѣлѣ. Редакція: Унгваръ. Администрація: Унгвар. Головный редактор: Александер Ильницкій. Выдаватель и отвѣчательный редактор: др. Александер Немет. Рок выданя: 1939 (V) – 1941 (VI).

41. КАРПАТСКА РУСЬ – CARPATHO RUSSIA. Офіціальний органъ Карпаторус. Народнаго Комитета, Лемко-Союза въ Соед. Штатах и Канадѣ и Карпаторусских Просвѣтительных Клубов. Выходит два раза в тыждень. Youkers U.S.A. Год 1928 (I) – 1943 (XVI).

42. КАРПАТСКАЯ РУСЬ. (Carpatho-Russia). Ежедневная, безпартійная, національная газета. Выходитъ ежедневно, за исключеніемъ воскресеніи и русск. праздниковъ. Издатель: «Издательскій Комитетъ» Отвѣтственный редактор: Андрей Ивановичъ Китлянъ. Ужг. Годъ изданія:

43. КАРПАТСКІЙ КРАЙ, ежемѣсячный литерат.-исторический журналъ издающійся Обществомъ имени А.В.Духновича. Адресъ редакціи: Мукачево. Годъ изданія I. 1924. Отвѣтственный редакторъ: А.В.Поповъ. Издатель: Общ. им. А.В. Духновича въ Ужгородѣ. (Отъ 5 числа шефредакторъ архид. Евменій Сабовъ. Переставъ выходить въ 1925 р.).

44. КАРПАТСКІЙ КРАЙ, литературно-историческій журналъ. Отвѣтственный редакторъ: А.В. Поповъ. Издатель: «Русское Касино» въ Мукачевѣ. Адресъ редакціи и администраціи: Мукачево. 1923 Годъ изданія II.

45. КАРПАТСКІЙ СВѢТЪ. Литературно-общественный журналъ О-ва имени А. Духновича въ Ужгородѣ. Главный редакторъ: Архидіаконъ Евм. Сабовъ. Отвѣтственный редакторъ Стефанъ А.Фенцикъ. Выходитъ одинъ разъ въ мѣсяць, кромѣ іюля и августа. Годъ 1928 (I) – 1938 (VII). Всѣхъ сторонъ 1400.

46. КАРПАТСЬКА ІСКРА. Газета робітників і селян. Газета появляется два раза кожного місяця: 8-го і 25-го. Видавець і відповідальний редактор Антон Моравек. Адреса адміністрації, редакції і експедиції: Прага – Карлін. Філія редакції і адміністрації: Мукачево. Прага Річник: 1935 (I).

47. КАРПАТСЬКА МОЛОДЬ. Часопись для молоді. (За редакцію відповідає Микола Вайда).

48. КАРПАТСЬКА ПРАВДА. Орган комуністичної партії Чехословацкини (секції комуністичного інтернаціоналу). Выходитъ кожного тиждня під

неділю. За видання і редакцію відповідає: Юрко Гаджега. Адреса редакції і адміністрації: Мукачево. Ужг. Рік видання: 1935 (I) – 1938 (IV).

49. КАРПАТСЬКА УКРАЇНА. Незалежний селянський часопис. Виходить у вівторок і в суботу. Видає і редагує Редакційна Колегія. Відповідальний і начальний редактор: Юрій Таркович. Хуст. Рік видання 1939 (I) (Появилось 13 чиселъ).

50. КАРПАТСЬКИЙ ПРОЛЕТАР. Газета простих і фахових робітників сіл і міст. Газета появляється два рази кожного місяця: 1-го і 15-го. Адрес адміністрації і редакції: Мукачево. Відповідальний редактор и видавець Осип Гавелка. Ужг. Рік: 1935 (I) – 1938 (IV).

51. КАРПАТЬ. Общественная, церковная, науковая, литературная и экономическая газета. Органъ епархіального правительства и Общества св. Василия Великаго. Выходитъ тыжднево по четвергамъ. Издатель и отвѣчательный редакторъ Николай Ю. Гомичковъ. (Газета выходила отъ 2 юлія 1873 – до 1886 р.).

52. КВАСЪ. Юмористическая газета. Выходитъ въ мѣсяць разъ. Редакція и администрація: Мукачево. 1929, ч. 1.

53. КООПЕРАТИВА. Часопись кооперативныхъ дружествъ въ Подк. Руси. Органъ Краевого Кооперативного Союза въ Ужгородѣ. Выходитъ мѣсячно въ Ужгородѣ. Отвѣчательный редакторъ: Францъ Брожь. Ужг. Рочникъ: 1921 (I) – 1922 (II).

54. КУЛЬТУРА. Педагогическій вѣстникъ. Выходитъ каждого мѣсяца 1. и 15. Отвѣчательный редакторъ: Василій Тиганъ. Издатель Учительскій Союзъ. Мукачево, годъ изданія I. (1921).

55. ЛЕЛІЯ. Мѣсячникъ для женщинъ Подк. Руси. Выходитъ 20-го каждого мѣсяца. Выдаватель, властитель и отвѣчальный редакторъ: Викторъ Желтвай, Ужг., роч. 1926 (I).

56. ЛЕМКО. Карпаторусска Робоча Газета. Выходитъ два рази въ недѣлю по вторникамъ и пятницамъ. Органъ Лемко-Союза въ Соед. Штатахъ и Канадѣ. Youkers U.S.A. Годъ 1926 (I) – 1939 (XII).

57. ЛИПА. Русское приложение журнала «Липа». Мукачево. Годъ 1921 (I) – 1928 (VIII).

58. ЛИСТОКЪ МИССІЙНЫЙ. (Выходивъ въ Унгварѣ въ 1913 роцѣ. Одно число 8 сторонъ, 16^о формату.).

59. ЛИСТОКЪ. Духовно-литературный журналъ. Выходитъ 1-го и 15-го числа каждого мѣсяца въ объемѣ одного печатного листа. Отвѣтственный редакторъ: Евгений Фенцикъ. Унгв., 1885 (I. Роч.) – до 1903 (XIX. рочниковъ), форматъ 8^о. (1-ое число вышло дня 14 (26) септембра 1885).

60. ЛИТЕРАТУРНА НЕДѢЛЯ Подкарпатского Общества Наукъ. Выходитъ два рази въ мѣсяць. За издавництво отвѣчае: др. Иванъ Гарайда. Редагуе и за редакцію отвѣчае: др. Иванъ Гарайда. Унгв., Рочникъ 1941 (I). (1-ое число вийшло 25. Мая 1941 яко прилога. Карпатской Недѣлѣ), 6^о, 140, Рочникъ 1942 (II), 6^о, 264. Рочникъ 1943 (III). (Выходитъ дальше).

61. ЛИТЕРАТУРНИЙ ЛИСТОК. Безплатна щомісячна прилога тижднєвика «Свобода». Ужг., 1929. (Вышли только 4 числа).

62. МѢСЯЦОСЛОВ. Щорічник календарного типу, виадвався з 1853 року закарпатським письменником О.Духновичем, засновником «Литературного заведенія Пряшевского», в різних типографіях. На годъ 1857 вийшов у Львові Типом Института Ставропигіанского.

63. МИССІЙНЫЙ ВѢСТНИК. Народный орган товариства дѣла ширеня вѣры для вѣрников Подкарпатской и Пряшевской Руси. Выдае «Товариство Дѣла Ширеня Вѣры» для Русинов и Чеськословенской Републицѣ. Головный редактор: о. Александер Ильницкій, каноник, помочный редактор: о. Мирон Петрашович, парох. Ужг., 1931 (I) – 1938 (VIII).

64. МОЛОДАЯ РУСЬ. Журналъ Общества Карпаторусскихъ Студентовъ «Возрожденіе» въ Прагѣ. Издатель О.К.С. «Возрожденіе». Редакторъ и отвѣтственный редакторъ: В.И. Лендъель. Прага, 1930 – 1931.

65. МОЛОДАЯ РУСЬ. Органъ молодежи Русской Національно Автономной Партіи. Выходитъ каждый четвергъ. Отвѣтственный редакторъ и издатель: инж. Иванъ Ив. Федьковичъ Ужг., 1938 (I). (Появилось 11 чисель).

66. МОЛОДЕ ЖИТТЯ. Журнал Украинського Пласту. Виходитъ щомісячно, окрім липня і серпня. Видає видавництво «Чорногора». (власник: Иван Роман). Редагує: колегія, за редакцією відповідає: Иван Яремчук. Ужг. Рік видання 1938 (I).

67. МОЛОДЫЙ СЕЛЯНИН. Органъ Краевой Организациі республиканской земледѣльской молодежи на Подкарпатской Руси. Выходитъ тыжднево. Вед. редактор: В. Магдинец. Ужг., 1938 (I). (Появилось 11 чисель).

68. НАРОД. Выходитъ два разы на тыждень. Выдає Комитет. За редакцію одповѣдає: Стефан Клочурак. Од. ч. 15 орган руськоѣ соціальнодемократичноѣ партіи. Тыжневик. Выходитъ разъ на тыждень в субботу. Ужг., 1920 (I) – 1921(II).

69. НАРОДНА ШКОЛА. Журналъ Учительского Товарищества Карпатского Края. Выходитъ ежемѣсячно, къ 1-му числу мѣсяца, кромѣ іюля и августа. Редактируетъ: Редакційный Комитетъ. Отвѣтственный редакторъ: В. Шпеникъ. Головный редакторъ Павелъ Федоръ. Редакторъ: Иванъ Мартинъ (отъ 3-го числа М.Грига). Издатель: Учительское Т-во Карпатского Края. Редакція и администрація: Унгв. – Ужг. Годъ изданія: 1939 – 40 (I) – 1943 – 44 (V). Выходитъ дальше.

70. НАРОДНАЯ ГАЗЕТА. Орган русской народной партіи. Политическая, экономическая и культурно-просвѣтительная газета. Издателѣ и редакторы: (рознѣ особы). Пряшевъ, 1925 (I) – 1935 (XII).

71. НАРОДНАЯ ШКОЛА. Журналъ Учительскаго Товарищества Подк. Руси. Выходитъ ежемѣсячно, кромѣ іюля и августа. Редактируетъ: Редакційный Комитетъ. Ужг, 1920 (I) – 1938 (XVII).

72. НАРОДНОЕ ЗДРАВІЕ. Ежемѣсячникъ Чсл. Краснаго Креста. Редакторъ: Д.Пекъ. Мукачево. Годъ изданія 1928 (I).

73. НАРОДНЯ СИЛА. Орган української національної селянсько-робітничої партіи. Виходитъ 10. і 25-го кожного місяця. Головный редактор: Ирина Невицька. Видавець і відповідальний редактор: Михайло Тулек. Адреса редакції і адміністрації: Ужгород. Ужг. Рік видання: 1936 (I) – 1938 (III).

74. НАРОДОВЕЦЬ. Популярний додаток часопису підкарпат. молоді «Пробоем». Прага, 1934 (I), ч. 1 – 3.

75. НАРОДЪ. (газета виходила в Ужгородъ в 1920 роцѣ).

76. НАСТУП. Орган Української Національної Оборони. Виходить два рази в тиждень, як прилога «Нової Свободи». Редагує: Редакційна колегія. Видає: Др. Степан Росоха. Адреса редакції і секретаріату: Ужгород. Річ. 1938 (I) – 1942. (Виходить дальше в Празѣ).

77. НАУКА. Духовна и поучительна газета для угро-руського народа. Редакторъ Юлій Чучка, отъ пол 1900-го року редакторъ Августинъ Волошинъ, отъ 6-го юнія 1901 (12. число) – до октобра 1903 р. др. Василій Гаджега, а отъ октобра 1903 р. до конца Августинъ Волошинъ. Газета до конца 1903 р. виходила два рази в мѣсяць, отъ 1 януара 1904 р. тыжднево. Отъ 1 януара 1919 р. виходить подъ назвою «Руська Краина», а отъ потомъ зновъ подъ назвою «Наука». Отъ 1922 р. до 1938 подъ назвою «Свобода», а отъ 1938 р. до конца яко чтоденна газета подъ назвою «Нова Свобода». Зачала виходити в 1897 р. в Унгварѣ. Отъ новембра 1938 до марта 1939 друковалася в Хустѣ.

78. НАЦІОНАЛІСТ. Часопис українського юнацтва. Виходить щодва тижні. Видав. і відповід. редактор др. Степан Росоха. Пр., 1940 (I) – 1942 (II).

79. НАЦІЯ. Орган Національної Думки. Часопис виходить разъ в тиждень. Редагує колегія під проводом д-ра С. Юськова. Адреса редакції й адміністрації: Рахів, Хуст, 1939 (I).

80. НАШ РОДНЫЙ КРАЙ. Новинка для молодежи Подкарпатскоѣ Руси. Виходить ежемѣсячно. Окрем юлія и августа. Одповѣдальный выдаватель: Е.Егрецкій. Одповѣдный редактор: А.Маркуш. Адреса редакціѣ: Тячово, Ужг., 1923 (I) – 1939 (XXII).

81. НАША ЗЕМЛЯ. Літературний і суспільно-політичний журнал. Виходить щомісяця. Редакція і адміністр.: Ужгород. Редактор: Гренджа-Донський. Ужг., 1927 (I) – 1928 (II).

82. НАША ОБОРОНА. Орган военных инвалидов, вдов и сирот Подкарпатскоѣ Руси. Видає товариство военных инвалидов, вдов и сирот Подк. Руси «Надѣя». Редактор: Юрій Танчаковскій. Ужг., 1920 (I) – 1922 (III).

83. НАША ШКОЛА. Педагогічний часопис. Виходить раз у місяць. Видає: Товариство «Учительська Громада» в Ужгороді. Відповідальний редактор: Іван Васко. Мукачево. Річник 1935 (I) – 1937 (III).

84. НАШИ СТРЕМЛЕНІЯ. Альманахъ учениковъ русской гимназіи в Мукачевѣ. Редактируетъ комитетъ подъ руководствомъ проф. А.В. Карабелеша. Мукачево. (Альманахъ зачавъ виходити отъ 1935 р.).

85. НАШИ СТРЕМЛЕНІЯ. Журналъ карпаторусской молодежи. Виходить ежемѣсячно. Редактируетъ комитетъ подъ руководствомъ проф. А.В. Карабелеша. Редакція: Мукачево. Ужг. (Виходивъ отъ 1936 р. до 1937. Нерегулярно).

86. НАШЪ АВАНГАРДЪ. Органъ Русскихъ Националистовъ. Виходить три рази в недѣлю. Red. Ilja Vološčuk. Pr., 1938 (I ч. 1 – 4).

87. НАШЪ ПУТЬ. Національная общественно-политическая газета. Виходить три рази в недѣлю. Издатель и отвѣтственный редакторъ: Василій В. Лабаничъ. Адреса редакції: Ужгородъ. Ужг., 1935 (I).

88. НЕДЪЛЯ. Еженедѣльна, политична, суспольна, литературна, безпартійна газета для подк. русинов. Выходитъ каждой недѣлѣ. Выдаватель и властитель Евгений Петрик, молод. Отвѣтственный редактор: Емилиан Бокшай. Редакція и администрація: Ужгород Ужг. Год выданя: 1935 (I) – 1939 (V). (1 ое число выйшло 6 октября 1935 р.).

89. НЕДЪЛЯ. Общественна Новинка. Редакція и издавництво Унгварь. Выдаватель: Калот. Будапештъ. Головный редакторъ: Александеръ Ильницький. Отвѣтственный редакторъ и издаватель: Андрей Кутланъ. Книгопечатня Подкарпатского Общества Наукъ. Унгварь. Рочникъ (I) – 1941, ч. 1 – 22, Рочникъ (II) – 1942, ч. 1-51; Рочникъ (III) – 1943, ч.1.

90. НЕДЪЛЯ. Поучительно-господарска газета для угрорусского народа. Выходитъ еженедѣльно также на мадарскомъ, сербскомъ, словацкомъ, волошскомъ и нѣмецкомъ языкахъ. Редакція и администрація Будапештъ. (Редакторомъ бывъ Коломанъ Демко, а отъ 1899 року до конца Михаилъ Врабель). Бп., рочникъ: 1898 (I) – 1919 (XXII). Першое число появилося 1-го януара 1898 р. Числомъ 12 – 13 зъ дня 30 марта 1919. перестала выходить. Появлялася и латиникою.

91. НИВА-НИВА. Неполитичный двухнедѣльный, сельскогосподарскій журнал. Изданіе О-ва Свободнаго сельскаго ученія на Подкарпатской Руси. Официальный органъ Правленія С.С.У. и Земскаго пчелярскаго соединенія. Выходит под редакціей редакціонной коллегіи С.С.У.: инж. А. Седлачека, инспектора К. Гаека, инж. Я. Кацовского. Отвѣтственный редакторъ: инж. А. Седлачек Ужг. 1930 (I) – 1932 (III).

92. НОВА СВОБОДА. Украинскій незалежный щоденник. Выходитъ щодня крім понедѣлка. Видає і редагує Редакційна Колегія. Відповідальний редактор: Федір Ревай Адр. Редакції й адміністр: Ужгород. Ужг., Річник: 1938 – I. (XXXIX) – 1939 – II. (XL).

93. НОВА СЦЕНА. Мѣсячник театральнаго мистецтва. Видає й редагує: Редакційна Колегія. Відповідальний редактор: Орест Чернек. Хуст. 1939 (I). (1-ое число появилося въ януарѣ 1939 р.).

94. НОВЫЙ СВѢТЪ. Литературная, церковная и общественная газета, издаваемая Обществомъ Святаго Василия Великаго. Выходитъ еженедѣльно по четвергамъ. Редакторъ: Викторъ А. Гебей. Унгв., 1871 (I) – 1872 (II). (Першое число выйшло 9 февраля (28 януара) 1871.

95. ПЛАСТУН – JUNÁK – CSERKÉSZ. Час. пластовоѣ молодежи Подкарп. Руси. Выходитъ 10 раз рочно, чешкой и мадарской мовѣ. Одвѣчальный редактор: мин. рад. Йос. Пешек, жупный звѣтодавецъ. Редагує комитет. Ужг., Рочник 1923 (I) – 1938.

96. ПОДКАРПАТСКАЯ РУСЬ. Безпартійная политическая газета. Отвѣтственный редакторъ: Михаилъ Демко. Мукачево – Ужг., 1925 – 26. ПОДКАРПАТСКА РУСЬ. Часопись присвячена для познания роднаго краю. Выходитъ 4 разы до року. Редакція: др. И.Панькевич. Печатано в друкарнѣ Державнаго издавництва в Празѣ. Рочник: I. 1923. ч. 1 – 4, 128. (У сем выданю больше не выйшла. Отъ 1925 (II) рочнику): Часопись посвячена познанию роднаго края в педагогичнымъ справам. Видає: Педагогичне товариство

Подк. Руси в Ужгородѣ. Выходить 15 каждого мѣсяца кромѣ іюля и августа. Головный редактор: Павло Яцко. Отвѣчательный редактор: Дир. Авг. Штефан: 1925 (II), ч. 1-10, 1-168; 1926 (III), ч. 1-10, 1-232; 1927 (IV), ч. 1-10, 260; 1928 (V), ч. 1-10, 240; 1929 (VI), ч. 1-10, 222; 1930 (VII), 1931 (VIII), ч. 1-10, 228; 1932 (IX) ч. 1-10, 72, 1935 – 1936 (XII-XIII), 1-64.

97. ПОДКАРПАТСКЕ ПЧОЛЯРСТВО. Илюстрована новинка. – 1924 (II). Рок 1923 (I) 8^о. Выходить раз на мѣсяць. Выдає Товариство «Просвѣта». За редакцію одвѣчає: Иван Курах, директор державноѣ школы в Заричовѣ.

98. ПОДКАРПАТСКІЙ СТУДЕНТЪ. Выдаєтъ Союзъ Соціальной Помочи Подкарп. Руськихъ Студентовъ. Выходить разъ въ мѣсяць. Отвѣчательный редакторъ: Александеръ Фединецъ. Редакція: Прага, Пр., роч. 1922 (I).

99. ПОДКАРПАТСКОЕ ДРУЖЕСТВО – KÁRPÁTALJAI SZÖVETKEZÉS. Ежемѣсячное приложение къ «Угорскому Дружественному Дѣлу», вѣстнику Вседержавного Центрального Кредитного мѣсяца. Отвѣтственный редакторъ и издатель: Дръ Силадѣ Ласло. Редакція и администрація. Рокъ выданя 1940 (I) – 1943 (IV).

100. ПОЖАРНИК – HASIČ – TŰZOLTÓ. Официальный орган Союза Пожар. Дружины для Подкарпатской Руси. Отповѣдальный редактор и издавецъ: Ю. Сопко. Администрація: Ужгород. Рок выданя 1934 (I) – 1938 (V).

101. ПОЗДРАВЛЕНИЕ РУСИНОВЪ (1851, 1852 pp.) Періодичні альманахи, які видав Олександр Духнович до появи його Мѣсяцослова.

102. ПОЛЕЗНЫЕ ЗНАНІЯ ДЛЯ ОУГРО-РУССКАГО НАРОДА. Додатокъ «Листка», Унгв. (1-ое число вышло въ януарѣ 1891 p.).

103. ПОСТУП. Орган поступовой молоді. Выходить дня 15-го каждого мѣсяца, крім липня і серпня. Редагує редакційний кружок. Власник і издавецъ: Павло Добровський. Відвѣчальный редактор: Иван Горват. Прага. Річник: 1932 (I) – 1933 (II).

104. ПРАВДА. Центральный орган международной социалистической партии Подкарпатской Руси. Выходить каждого тыжня в пятницу. Адрес редакції и администрації: Ужгород, Сечени ул., 39. Издатель: Подкарпатска Руська международна социалистична партия. Отвѣчательный редактор: Иван Мондок. Рок I. Ужгород. 30 апрѣля 1920. Ч. 1 – 22. Формат фоліо, од. ч. 15, формат 4.

105. ПРАВДА. Центральный руській орган международной социалистической партии Подкарп. Руси. Выходит каждого тыждня в пятницу. Адресс редакції и администрації: Ужгород. Отвѣчательный редактор: Федор Ревай. Издатель: Карпатска Руська Международна Социалистична Партия. Ужг., Рок: 1921 (I).

106. ПРАВО. Періодическій органъ Союза Русскихъ Юристовъ въ Ужгородѣ. Отвѣтственный редакторъ: Д-ръ Е.М. Вальницкій. Выходить одинъ разъ въ два мѣсяца. Ужг., 1937, 8^о. Годъ изданія: I. 1937, ч. 1 – 4.

107. ПРАВОСЛАВНАЯ КАРПАТСКАЯ РУСЬ. Церковнонародный Органъ Православнаго движенія на Карпатской и Пряшевской Руси. Выходить 2 раза въ мѣсяць. Издатель: Епископъ Виталій. Отвѣтственный редакторъ:

Н.И. Бойко. Адресъ редакціи: Владимірова у Свидника. Владимірова, Годъ изданія: 1928 (I) – 1935 (VIII).

108. ПРАВОСЛАВНАЯ РУСЬ. Церковно-народный органъ православнаго движенія въ Зарубежной Руси. Выходитъ 2 раза въ мѣсяць. Издатель: Братство преп. Іова Почаевскаго. Отвѣтственный редакторъ: Николай Ив. Бойко. Адресъ редакціи: А. Серафимъ, и Ладимірова годъ: 1927 (I) – 1943 (XVI).

109. ПРАВОСЛАВНЫЙ КАРПАТОРУССКІЙ ВѢСТНИК, 1935-1938. IV. г. Ужгород.

110. ПРАВОСЛАВНЫЙ КАРПАТОРУССКІЙ ВѢСТНИКЪ. Періодическое изданіе для духовенства и вѣрующаго народа Православной Мукачевско-Пряшевской Епархіи Ужг., роч.: (I) – 1935 – роч.: (II) – 1938.

111. ПРАВОСЛАВНЫЙ ПУТЬ. Органъ русской православной богословской и церковно-общественной мысли Ладомірова. 1939.

112. ПРОБОЕМ. Часопис підкарпатської молоді. Виходить кінцем кожного місяця, крім липня та серпня. Редагує редакційний кружок. Відповідальний редактор: Стефан Росоха. Прага. Рік видання: 1934 (I) – 1942. (Виходить дальше въ Празѣ).

113. ПРОСВѢТА – PROSVITA. Урядовый Органъ Собранія Гр. Кат. Церк. Братствъ и Гр. Кат. Епархіи въ Спол. Держ. Сѣв. Америки. Тыжднева газета. Выходитъ каждого четверга (Редакторъ и увѣдатель: о. Валентинъ Горзо). (Газета зачала виходити въ 1910омъ роцѣ и выходила еще въ 1939 роцѣ. 30 рочниковъ.).

114. ПРОСВѢТА. Литературно-науковий и господарскій мѣсячник. Рѣчник I. Ужгород, 1925. Число I. Выходитъ 1-го каждого мѣсяця. Редакція и администрація: «Просвѣта», Ужгород, ул. Раковци, ч. 20. Выдае: Товариство «Просвѣта». Редагує колегія. Одвѣчальный редактор: Михайло Мегела. Ужг., 1925 (I).

115. ПРЯШЕВСКАЯ РУСЬ. Органъ свободной русской общественной мысли. Редакція и администрація: Пряшовъ. Главный редакторъ: о. Т.Ройковичъ. Отвѣтственный редакторъ: Василій Млинарикъ. Пряшево, годъ изданія 1938 (I).

116. ПЧОЛКА. Иллюстрированный мѣсячник для молодежи и для народа. Выдае товариство «Просвѣта» в Ужгородѣ пѣд проводом Августина Волошина. Головный редактор: Августин Волошин. Одвѣчальный редактор: Др. Микола Долинай. Администратор: Павло Кукуруза. Ужг., рѣчники: 1922/23 (I) – 1931/32 (X).

117. ПЧОЛЯРСТВО. Орган Краевого Пчолярского Союзу Подкарпатскоѣ Руси. Выданія Товариства «Просвѣта» в Ужгородѣ. Выходитъ раз на мѣсяць. Ужг, 1923 (I), 8^о. – р. IV. 1926.

118. РЕПУБЛИКАНСКІЙ РОБОТНИК. Газета фаховаго объединія республиканских работников. Отвѣтственный редактор: Ив. Кваковскій. Ужгород. Год изданія: 1935 (I).

119. РІДНЕ СЛОВО. Часопис для українців в Югославії. Виходить три рази 1., 10. і 20 в місяці. Видавець: РНПД в Р. Керестур. Відпов. Редактор: о. Михайло Фірак. (Часопись зачавъ виходити въ 1933-омъ роцѣ, а переставъ въ 1941-омъ.).

120. РУСИН. (Выходивъ въ 1938-омъ роцѣ въ Раховѣ. Редакторъ В.В. Данишка).

121. РУСИН. Выходить два раза на тыждень, в среду и субботу. Адрес редакціи: Ужгород, Жупанат, 16. Головный редактор: О.А. Жаткович. Отвѣчательный редактор: Августин К. Штефан. Ужг, роч. 1920 (I) – 1921 (II).

122. РУСИНЪ – RUSIN. Urjadnyj organ Sobranija Gr.-Kath. Cerkovnych Bratstv. Časopis dla greko-kath. Rusinov v Ameriki. Vychodit každyh četverha. Redaktor Joseph Hanulya. Pittsburgh, Pa. 1910 (I).

123. РУСИНЪ. Выходить ежедневно. Отвѣтственный редакторъ Иванъ Свѣчка. Мукачево. Годъ изданія. 1938 (25 чисель), 1939 (2 числа).

124. РУСИНЪ. Чтоденна газета. Выходить чтоденно рано окремъ понедѣлку. Адресъ редакціи и администраціи: Ужгородъ. Выдае друкарске товариство. Отвѣчательный редакторъ: В. ГренджаДонскій. Ужг. Рочникъ 1923 (I) (1-ое число вышло 1. Януара 1923 – а послѣднее число концемъ децембра 1923).

125. РУСКИ НОВИНКИ за русинох у Югославиі. Виходза кажди тидзень. Управа и администрация: «Руски Новинки», Руски Керестур. За редакцию одповеда: М. Фирак. Друкуе: Друкарня Просвити у Керестуре Р. (Часопись зачавъ выходить въ 1929-омъ роцѣ, а переставъ 1941.).

126. РУССКАЯ ЗАРЯ. Органъ культурно-націонал. союза югославянскихъ Русиновъ. Редакция и администрация: Нови Сад. Излази 2 пута месечно. Одворни уредникъ Евгение М. Кочишъ. Годъ 1934 (I) – 1940 (VII).

127. РУССКАЯ ЗЕМЛЯ. Народная газета. Издаеть: Издательскій Комитетъ въ Ужг. Отвѣтственный редакторъ: И.Ю. Пуркановичъ. Годъ изданія: 1919 (I) – 1938 (XX).

128. РУССКАЯ НАРОДНАЯ ГАЗЕТА. Еженедѣльная газета подъ редакціей д-ра И.И. Жидовскаго. Общественная безпартиійная, экономическая и культурнопросв. газета. Выходить воскресеніямъ. За изданіе и редакцию отвѣчаетъ Д-ръ Иванъ И. Жидовскій. Годъ изданія 1937 (I) – 1938 (II).

129. РУССКАЯ ПРАВДА. Независимая политическая газета. Основатель: А.И. Бродій. За редакцию отвѣчаетъ: Главный редакторъ: Иванъ Г. Шпакъ. Издаеть Комитет подъ предсѣдательствомъ А.И. Бродія. Редакция и администрация: Унгваръ, Унгв., 1939. (I) – 1940 (III).

130. РУССКАЯ ПРАВДА. Общественно-политическая ежедневная газета. Выходить каждый четвергъ. Издаеть: Издательскій Комитетъ. Отвѣтственный редакторъ: д-ръ Ф.И. Чеканъ. Ужгородъ. Годъ изданія 1938 (I).

131. РУССКАЯ ШКОЛА. Официальный органъ Союза Русскихъ учителей Словакии. Выходить одинъ разъ въ мѣсяць. Отвѣтственный редакторъ: Павелъ М. Фиртко. За администрацию отвѣчаетъ: І. Гендеръ. Редакция и администарция: Пряшевъ. Годъ 1928 (I) – 1936.

132. РУССКІЙ ВѢСТНИКЪ. Официальный органъ Автономнаго Земледѣльскаго Союза Выходить еженедѣльно. Издатель и главный редакторъ: Андрей Бродій. Отвѣтственный редакторъ: Иванъ Г.Шпакъ. Годъ изданія: 1919 (I), 1938 (XVIII).

133. РУССКИЙ ЗЕМЛЕДѢЛЕЦЬ. Офіціальний органъ Республиканской Земледѣльческой Партіи. Выходитъ два раза въ мѣсяць. Редактируетъ: Юрій Ю. Миллый. Прилога: «Gazdovských Novin». Кошицы. Годъ изданія: 1928 (I) – 1937 (IX).

134. РУССКИЙ НАРОДЕ! (RUSSKIJ NARODE). Объявленіе пряшевскаго секретаріата Русско-Христіанско-Народной Партіи. Отвѣчаетъ: Викторъ Берецкій. Приложение «Руского Слова». Пряшевъ, 1925.

135. РУССКИЙ НАРОДНЫЙ ГОЛОСЪ. Общественно-внѣпартіиная газета. Редакція: Ужгородъ. Выходитъ ежедневно, кромѣ понедѣльниковъ и дней послѣпраздничныхъ. Отвѣтственный редакторъ Д-ръ Евгений Л. Недзѣльскій. Издаетъ: Издательскій Комитетъ. Годъ изд.: 1934 (I) – 1938 (V).

136. РУССКИЙ ПРАВОСЛАВНЫЙ ВѢСТНИКЪ. Духовнопросвѣтительная газета для православныхъ Подк. Руси. Выходитъ въ каждую пятницу. Издатель: Издательскій Комитетъ. Отвѣтственный редакторъ Иванъ Михайловичъ Мондичъ. Ужг., отъ 2 августа 1921. Годъ изданія I.

137. РУССКИЙ ПЧЕЛАРЬ. Редагуе: И. Лизакъ. Ужг., Роч. 1923 (I) – 1926 (IV).

138. РУССКИЙ СКАУТЪ. Ежемѣсячный журналъ русскихъ скаутовъ им. А.В. Духновича. Выходитъ 1 разъ въ мѣсяць за исключеніемъ іюля и августа. Издаетъ: отдѣлъ скаутовъ им. А.В. Духновича въ Ужгородѣ. Отвѣтственный редакторъ: Степанъ Фодоръ, помочный редакторъ: Василій Петрецькій, администраторъ: Михаилъ Лугошъ. Ужг., годъ изданія (I).

139. РУССКОЕ СЛОВО. Культурно-народная газета. Выходитъ каждого 1. и 15-го въ мѣсяцѣ. Редакція и администрація: Пряшевъ. Пряшевъ. Годъ изд.: 1924 (I) – 1938 (XV). (1. число появилось въ мартѣ 1924 р.).

140. РУССКОЕ СЛОВО. Независимая политическая газета. Редакція и администрація: Унгваръ. За редакцію отвѣчаетъ главный редакторъ: Иванъ Г. Шпакъ. Издатель: А.И. Бродій. Выходитъ два раза въ недѣлю. Годъ изданія: 1940 (I) – 1943 (IV) (Выходитъ дале).

141. РУСЬ. Органъ Русской Народной Партіи. Редакторъ: Константинъ Бескидъ. Пряшевъ, годъ изданія 1921 (I) – 1923 (III).

142. РУСЬКА КРАИНА. Выходитъ каждого тыждня въ среду. Головный редакторъ: Августинъ Волошинъ. Помочный редакторъ: о. Емилианъ Бокшай. Отвѣчательный редакторъ: о. Викторъ Желтвай. Издатель: Книгопечатня «Унію» Ужгородъ. Годъ изданія: 1919 (XX).

143. РУСЬКА МОЛОДЕЖЬ. Часопись для подкарпатской молодежи. Выходитъ каждого мѣсяця кромѣ іюля и августа. Выдае Подкарпатское Общество Наукъ. Редагуе и за редакцію отповѣдае: др. Иванъ Гарайда. Унгв., 1942 (I) – 1944 (III). (Часопись выходитъ дальше).

144. РУСЬКА НИВА. Урядова новинка русько-хлѣборобской (земледѣл) партіи. Выходитъ кожного тыждня в четверг. Адрес: Руська Нива, Ужгород. Отвѣтственный редактор: Др. Михайло Бращайко Ужг, 1920 (I) – 1924 (V).

145. РУСЬКО-КРАЇНСЬКА ПРАВДА. Просвѣтно-політична тыжднева газета. Выходитъ каждой субботы. Урядові извѣщаня Русько-Країнського Комісарства. Редакція і администрація: Мукачево, Руська-Країнська Губернія Печатня Русько-Країнського Комісарства. Бп. Роч.: 1919 (I).

146. САМОУПРАВЛЕНИЕ – SAMOSPRÁVA – ÖNKORMÁNYZAT. Вѣстникъ Земск. Союза Подк. Общинъ, Городовъ и Округовъ. Выходить 10 разъ въ годъ. Редакторъ: Ярославъ Машата, Ужгородъ. Годъ изданія: 1931 (I) – 1935 (IV).
147. СВІТЛО. Освітньо-господарський часопис. Видає філія «Просвіта» в Мукачеві. Відповідальний редактор: П. Петричко. (Часопис зачав виходити в 1933 р.).
148. СВОБОДА. Орган Християнської Народної Партії Подкарпатської Русі. Виходить раз на тиждень у четверъ. (Переже «Наука»). Власник: А. Волошин. Редагує: Ред. Комітет. Відповідальний редактор і видавець: Юрко Сопко. Ужг., Річник 1935 (XXXVI).
149. СВОБОДНОЕ СЛОВО. (Тыждневикъ. Мукачево и Ужгородъ, 1931-1935 pp.
150. СВѢТЪ ДѢТЕЙ. SVIT ĎITEJ. CHILDRENS WORLD. Official Organ of the Youth's Branch of the Greek Catholic Union of U.S.A. Урядовый Органъ Юношеского Отдѣленія Соединенія Гр. Кат. Русскихъ Братствъ. Выходить каждаго 15-го въ мѣсяцѣ. Редакторъ: П.И.Мацковъ. Homstead, Pa., 1917 (I).
151. СВѢТЪ. Литературная газета, издаваемая Обществомъ Св. Василия Великаго. Выходить еженедѣльно по субботамъ. Отвѣтственный редакторъ: Кириллъ Сабовъ. Унгв., 1866 (I) – 1871 (VI). (Першое число появилось 1/13 юлія 1866).
152. СЕЛО – SELO. Фаховый журналъ, посвященный земледѣлю и нашимъ селамъ на Подкарпатской Русі. Редакція: Ужгородъ. Глав. Редакторъ: Ярославъ Фибиръ, земл. совѣтникъ. Отв. и фак. ред.: Инж. д-ръ Александръ Иностранцевъ. Выходить 1. и 15. каждаго мѣсяца. Ужг., 1937 (I) – 1938 (II).
153. СЕЛО. Духовна и поучительна газета для угрорусскихъ селянъ. Приложение къ «Наукѣ». Редакторъ-издатель: о. Августинъ Волошинъ. Унгв., годъ изданія: (I) 1911. (1-ое число вышло въ януарѣ 1911-го р.).
154. СЕЛО. Орган селської республіканско-подкарпаторусской партіи. Выходить кождую недѣлю. Редакція: Ужгород, Чендеш ул. ч. 1. Администрація: Кошицы, Звонарская ул. ч. 19. Отвѣтственный редактор: Владимиръ Бороняк. Рочникъ 1920 (I).
155. СЛОВО БОЖІЕ. Выборъ церковныхъ проповѣдей. Выходить разъ на мѣсяць. Редакторъ: о. Теофанъ Скиба, ч. св. Василия Великаго. Унгваръ. Годъ 1913 (I) – 1914 (II). (Форматъ 16°. Одно число 16 сторонъ).
156. СЛОВО БОЖІЕ. Выборъ церковныхъ проповѣдей. Приложение къ «Науцѣ» (Выходитъ ежемѣсячно. Видає и редагує: Петро Гебей. Ужг. (1-ое число вышло въ януарѣ 1905-го року).
157. СЛОВО НАРОДА. Народно-просвітна новинка. Редагує Комітет. Выходить 2 раз на мѣсяць. Відповід. редакторка Ірина Невицька. Адм. і редакція: Пряшев. Пряшів. Рік: 1931 (I) – 1932 (II).
158. СЛОВО. Літературний додаток газети «Українське слово». Редагує: В. Гренджа-Донський. Появляється раз в мѣсяць. Ужг., 1935 (I). (Появилось только 4 чисел).
159. СОВА. Сатирическо-иллюстрованна газета. Редакторъ: Викторъ Кимакъ. Унгв., 1871. (Першое число появилось 20 юнія (2 юлія) 1871. Вышло 5 чиселъ).

160. СОВА. (Двотыжднева газета. Выходила въ Ужгородѣ въ 1923 роцѣ).

161. ТЕХНИКА, огляди подій із світа технікі. Выходить щодва тижні. Видавець і відповідальний редактор: др. Степан Росоха. Прага. Рік видання: 1940 (I) – 1943 (IV).

162. ТИСА. (Тыжднева газета. Выходила въ Севлюшѣ. Редакторъ: В. Сцитовскій. Роч. 1935).

163. УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО. Незалежний суспільно-політичний часопис. Редакція і адміністрація: Ужгород. Редагує: Комітет. Відповідальний редактор і видавець: Др. Михайло Брящайко. Рік видання 1932 (I) – 1938 (VII).

164. УРЯДОВА ГАЗЕТА. Земскаго Уряду для Подкарпаторусскаго края въ Ужгородѣ. Выходить по потребности. Редакція: Ужгородъ. Выдаесть: Земскій Урядъ въ Ужгородѣ. Отвѣтственный редакторъ: (рознѣ особы) Ужг., 1920 (I) – 1938 (XIX).

165. УРЯДОВЫЙ ВѢСТНИК шкѣльного реферату краевого уряду Пѣдкарпатскоѣ Руси. Редакцією, накладом и администрацією шкѣльного реферату краевого уряду Пѣдкарпатскоѣ Руси. Ужг., 1921 (I) – 1938 (XVIII).

166. УЧИТЕЛЬ – UČITEĽ – EDUCATOR. Organ Tovaryščestva Karpato-Ruskich učitelej v Ameriki. Misjačnoje Izdanije. Otvičatel'nyj Redaktor George Gulanich. Mc-Kesport Pa. Rok 1932 (I).

167. УЧИТЕЛЬ. Выдае Школьный оддѣл цивильноѣ управы Подк. Руси. Выходить 10. каждого мѣсяця окрема юлія и августа. Редактор: др. Иван Панькевич. Ужг. Роч. 1920 (I) – 1938 (XIX).

168. УЧИТЕЛЬ. Педагогическій и народнопросвѣщающій журналъ. Редаговавъ Андрей Рѣпаевъ, учитель препарандіѣ. Выходивъ мѣсячно. (1ое число вышло 4/16. апрѣля 1867. – послѣднее 26-ое число 5/17. децембра 1867. Друковався въ Унгварѣ).

169. УЧИТЕЛЬСЬКИЙ ГОЛОС. Орган Товариства «Учительська громада» в Ужгороді. Выходить раз у місяць. Адреса редакціі і адміністраціі. Мукачів. Видае: Товариство «Учительська Громада» в Ужгороді. За редакцію відповідае Александер Полянскій. Рік видання 1929 (I) – 1939 (XI).

170. ХОЗЯЙСТВЕННЫЯ НАСТАВЛЕНІЯ. Къ газетѣ народныхъ учителей. Издаесть у. к. министерство земледѣлія, промышленности и купечества на угорскомъ, словенскомъ, румынскомъ, сербскомъ, нѣмецкомъ, хорватскомъ и русскомъ языкахъ. Сочинитель А. Лпкачій, Буда-Пештъ Годъ 1868 (I) – ?

171. ЦЕРКОВНАЯ ГАЗЕТА в пользу восточно-кафолической церкви, соединенном съ римским патріаршескимъ престоломъ. Издаесть Обществом св. Стефана. Редактор Іоаннъ Раковскій, свящ. Мукач. епархіи. Будинъ. Первый годъ изданія, 1856, чиселъ 40, ст. 320. Другий годъ изд. 1857, чисел 50, ст. 400. Третій годъ изд. 1858, чис. 16 ст. 128 (1-ое число вышло 1/13. марта 1856 р., а послднее 16-ое число дня 20, юлія 2 юлія 1858).

172. ЦЕРКОВНАЯ ПРАВДА. Пасхальный выпускъ для вѣрующихъ русской православной церкви. Издатель и отвѣтственный редакторъ: Свящ. Бѣляковъ. Годъ 1925(I) – 1927 (III).

173. ЦЕРКОВНЫЙ ВѢСТНИК для Русиновъ австрійской державы. Выходить три разъ в мѣсяцѣ, именно 10, 20 и послѣдняго числа. Издаесть Обществом св. Стефана. Отвѣтственный редакторъ Іоанн Раковскій. Будинъ,

1858, 4°, ч.1-10, ст. 80. (1-ое число появилось дня 10/22 юлія 1858 р. (Переставъ выходити дня 22 октября 1858).

174. ЮНОШЕСТВО. Мѣсячный журналъ Юношества Чсл. Червенаго Креста. Издаеть: Дивизія Чсл. Червенаго Креста для Подк. Руси въ Мукачевѣ. Выходить: кромѣ мѣсяцей юлія и августа каждый мѣсяць. Мукачево. Годъ 1927 (I) – 1938 (XII).

175. ЮНЫЙ ДРУГЪ. Илюстрованный журналъ для юношества. Выходить 1го числа каждого мѣсяца за исключеніемъ юлія и августа. Издаеть Общество «Школьная Помощь» въ Ужгородѣ. Редактируетъ Комитетъ подъ предсѣдательствомъ д-ра Александра А. Бескида. Отвѣтственный редакторъ: С.С. Медъешій. Ужг., 1930 (I).

176. AMERIKANSKY RUSSKY VIESTNIK. Organ Greko Kaftoličes kaho Sojedinenija v S.S.A. i organ Greko Kaftoličeskich Cerkovnych Sprav. Vychodit každoj četver. Majtel' i izdatel': Gr. Kaft. Sojedinenije S.S.A. Homestead, Pa. Ročnik 1893 (I) – 1941 (XLIX).

177. BRATISLAVA. Časopis pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi, vydává Učena společnost Šafaříkova v Bratislavě. Pořadaji J.F.Babor, Vladimír Klekanda, Karel Laštovka. Roč. 1927 (I), VII÷574; 1928(II), X÷884; 1929 (III), VIII÷1147; 1930(IV), VII÷788; 1931 (V), VIII÷918; 1932 (VI)÷623; 1933(VII), VIII÷568; 1934 (VIII), XII÷580; 1935 (IX), XII÷596; 1936 (X).

178. FELVIDÉKI SION. G-kath. egyházi s irodalmi folyóirat. Felelős szerkesztő és kiadótulajdonos: dr. Mikita Sándor. Medjelenik: Kéthetenként kedden. Ungv., 1889 (I) – 1891 (III).

179. GŐRŐG KATHOLIKUS HIRLAP. Egyházi, népnevelési, társadalmi és közgazdasági hetilap. A görög kath. magyarok országos bizottságának és a magyar görög kath. Egyesületének közlönye. Főszerkesztő és kiadótulajdonos: dr. Demkó Kálman. Felelős szerkesztő: Prodán János. Bp., 1903 (I) – 1905 (III).

180. GŐRŐG KATHOLIKUS SZEMLE. Egyházi, tanügyi és társadalmi hetilap. Megjelenik minden vasárnap. Kiadóhivatal: Az «Unio» Részvénytársaság. Ungv., 1900 (I) – 1918 (XIX).

181. HLAS VÝCHODU. Organ československé sociálně demokratické strany dělnické na Podkarpatské Rusi. Vychází každý čtvrtek. Redakce a administrace: Užhorod. Ridí; Redakční Kruh. Odpovědný redaktor: Ant. Kekus Užh. Ročník: 1828 (I) – 1936 (VIII).

182. KÁRPÁTALJA. Politikai, gazdasági és társadalmi hetilap. Megjelenik hetenként egyszer. Szerkesztésért és kiadásért felelős: Boksay Péter. Užh., 1926. (Az 1-ő szám megjelent 1926. Február 7-én.).

183. KÁRPÁTI HIRNÖK. (Társadalmi, népgazdasági, s közhasznú ismeretek közlönye.) Szerkesztő, és tulajdonos: Mészáros Károly. A 22. számtól Jäger lett a tulajdonos. Ungv., 1861 (július 1-től – december 29).

184. KÁRPÁTI LAPOK. Egyházi, tanügyi és társadalmi hetilap. Megjelenik vasárnap. Felelős szerkesztő: Romanecz Aladár. Központi munkatárs: Zseltvay Emil. Ungv., 1895 (I).

185. KÁRPÁTI VASÁRNAP. A magyar – ruthén testvériség lapja. Megjelenik minden vasárnap. Szerkesztőség: Ungvár. Kiadóhivatal: Ungvár. Főszerkesztő: Il-niczky Sándor. Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. Német Sándor. 1939 (I) – 1941 (III).

186. KARPATORUSKÝ POKROK (1-oe číslo появилось 15. фебриара 1924 р. въ Ужгородѣ. Органъ чехословенской партиѣ соціалистовъ).

187. KELET. A magyarországi görög katolikusok érdekeit képviselő hetilap. Megjelenik minden vasárnap. Felelős főszerkesztő, laptulajdonos: Drohobeczky Gyula. 1892-től Neviczky Konstantin. Ungv., 1888, fotio, (I) – 1901 (XIV).

188. MAGYAR KÁRPÁT. Melléklet az orosz Kárpáthoz. Ungv., 1875 (I) – 1876 (II). Газета-тижневик, що виходила в Ужгороді як угорськомовний додаток до газети «Карпат». Під редагуванням Миколи Гомічкова «Модьор Карпат» публікував статті про Підкарпатську Русь, а також піднімав проблему доцільності вживання угорської мови як літургійної у греко-католицькій церкві. Деякі дослідники (зокрема І. Поп) вказують, що видання друкувалося до 1877 р.

189. MAGYAR TANÍTÓJELÖLT. Óvó-, tanítónőés tanítójelöltek lapja. Havi folyóirat. Szerkesztő és lapkiadótulajdonos: Dudinszky István. Megjelenik – júl. és aug. kivételével – minden hónapban. Ungv., 1908 (I).

190. NASE OTECSESCTVO. (Часопись, тыжневикъ). Redactor: o. Szuchy. Eperjes, 1916 (I) – 1919 (IV).

191. NÉPISKOLA-GÖRÖG KATHOLIKUS. A munkácségyházmegyei Gör. Kath. Kántortanító-Egyesület közlönye. Mégjelenik: július és augusztus kivételével minden hó 25. napján 2 ivnyi terjedelemben. Felelős szerkesztő: Melles Gyula, Főmunkatársak: Egreczky Emil, Karpinecz Emánuel, Ungv., 1913 (I). (Az 1-ső szám megjelent januárban).

192. NOVOJE VREMJA. Nezavisimaja političeskaja gazeta Podkarpatskej Rusy. Otvitstvenyj redaktor: V.H. Baran. Izdatel' i vlastitel': V.H. Baran. Užh., 1925 – 1933.

193. PODKARPATORUSKA REVUE. Nezávislý měsíčnik pro kulturni, hospodářské, sociální a politické poznání Podk. Rusi. Vychází 20. každého měsíce. Rediguje: Dr. Jar. Zatloukal. Bratislava, 1936 (I). – 1937 (II).

194. PODKARPATSKÁ RUS. Týdeník Čsl. Národní Demokracie. Vychází každé úterý. Vydavatel a zotpovědný redaktor: Jan Kettner. Užh., roč. 1926 (I).

195. PODKARPATSKÉ HLASY. Neodvislý deník hájící zájmy českého lidu na Podk. Rusi a vých. Slovensku. Užh., Ročník: 1925 (I) – 1938 (XIV).

196. PODKARPATSKÉ NOVINY. (Ческа газета. Выходила въ Береговѣвъ 1924 р.).

197. SLOVAN. (Ческа газета, выходила въ Ужгородѣ въ 1923 роцѣ).

198. UŽHORODSKÉ NOVINY. Выдаватль и отповѣд. редак. V. Škubal. Užh, 1920 (I).

199. VĚSTNIK SOKOLSKĚ ŽUPY PODKARPATSKĚ RUSI. – ВѢСТНИК СОКОЛЬСКОѢ ЖУПЫ ПОДКАРПАТСКОЙ РУСИ. Vychazi 1. v měsici. Zodpovědný redaktor dr. Eman Pařízek. Užh., ročník 1923 (I) – 1924 (II).

Сучасні часописи 1944–2019 рр².

1. АВТОРИНОК (тел./факс: (03122) 43-305). Газета заснована 9 квітня 1997 р. приватним підприємством «Поліграфбанк сервіс». Мова видання – українська. Головний редактор – Роман Олег Іванович.

2. АГРАРНІ ВІСТІ. Газета заснована 1992 р. управлінням сільського господарства і продовольства Закарпатської облдержадміністрації. Друкувалася нерегулярно українською мовою. Із 1997 р. газета не виходить.

3. АЙНО (88015, м. Ужгород, вул. Легоцького, 9/42, тел: (03122) 52-383). Журнал зареєстровано 1998 р. Фединишинцем В.С. як громадсько-політичне видання. Мови видання – українська та мови оригіналів. Головний редактор – Фединишинець Володимир Степанович.

4. БАЗА (тел./факс: (03122) 34-592). Газета заснована 20 березня 1997 р. товариством «Апекс» як рекламне видання. Друкувалася українська й російською мовами. Тираж – 5 000 прим. Головний редактор – Мегеш Михайло Михайлович.

5. БДЖІЛКА – щомісячний педагогічний часопис для вчителів, дітей та юнацтва. Заснований у 1995 р. в Ужгороді видавництвом «Гражда». Головний редактор Наталія Ребрик. Виходив у 1995-1997 роках.

6. БЕРЕГОВО (90200 м. Берегово, вул. Б. Хмельницького, 7 тел./факс: (03141) 25-044). Газета виходить з 20 травня 2000 року. Засновник – Березівська міська рада народних депутатів. Видання друкується українською та угорською мовами раз на тиждень. Наклад – 600 примірників українською мовою і 2 275 примірників – угорською (див. №28 (58) від 14 липня 2001 р.). Головний редактор – Папіш Михайло Юрійович.

7. БІБЛІОТЕЧКА «КАРПАТСЬКОГО ГОЛОСУ» (88011 м. Ужгород, пл. Шандора Петефі, 14, тел./факс: (03122) 33-378). Заснована 23 лютого 1998 року Закарпатською Крайовою (обласною) організацією Народного Руху України. Видання друкується українською мовою. Головний редактор – Піпаш Василь Васильович.

8. БЛАГОВІСНИК (88015, м. Ужгород, вул. 8-го Березня, 37/66, тел./факс: (03122) 27-000). Газета заснована 1991 р. Мукачівською греко-католицькою єпархією як добротинне видання. Виходить українською мовою раз на місяць на 12 сторінках (див. №3 (93) за березень 2000 р.). Наклад – 3 000 прим. Головний редактор – Філіп Людвиг Іванович.

9. БУДНІ ЮРИСТА (88015, м. Ужгород, вул. Заньковецької, 8). Часопис зареєстровано 1998 р. Немешом Петром Федоровичем як спеціальне видання. Мова видання – українська. Головний редактор – Немеш Петро Федорович.

10. ВЕКТОР (88016, м. Ужгород, вул. Університетська, 10, тел.: (0312) 642 529). Молодіжно-інформаційне видання профкому студентів Ужгородського національного університету, видається з 2005 р., мова видання – українська. Головний редактор – Іванна Дюлай.

² Відомості про редакцію, адресу, прізвища, ім'я (ім'я по батькові) редакторів подаються згідно з інформацією, що вказана в самих виданнях або в реєстраційних документах.

11. ВЕРХОВИНА (90000, смт. Міжгір'я, вул. Шевченка, 80; тел./ факс: (03146) 91-268, 91-530, 91-512). Газета почала виходити під назвою «Радянська Верховина» із 18 вересня 1946 р. як орган Міжгірського районного комітету компартії України та районної ради народних депутатів. Виходила три рази на тиждень – у вівторок, четвер і суботу. Мала наклад у 1983 році 5 730 прим. (17 листопада 1983 р.). Після розвалу СРСР та проголошення незалежності України змінила свою назву. Перереєстрована 1990 р. Міжгірською районною радою народних депутатів, райдержадміністрацією та редакцією газети «Верховина». Зараз виходить 2 рази на тиждень українською мовою – у середу й суботу, наклад – 741 – 1 000 прим. Головний редактор – Пилипчинець Василь Васильович.

12. ВЕЧІРНІЙ СЕВЛЮШ (90300, м. Виноградів, вул. Миру, 39) Газету зареєстровано 1998 року громадянином Ленделом Василем Васильовичем як громадсько-політичне видання. Мова видання – українська. Наклад – 500 прим. Головний редактор – Іван Тупиця.

13. ВІДОМОСТІ МІЛІЦІЇ (88008 м. Ужгород, вул. Ференца Ракоці, 15 тел./факс: (03122)12-228. E-mail: gazeta@vidmil.uz.ua; Web-сайт: www.vidmil.uz.ua). Газета заснована 15 червня 1996 р. Управлінням МВС України Закарпатської області, ТзОВ видавничополіграфічного центру «Літопис-Захід». Видання виходить українською мовою. Наклад – 13 300 прим. На цей час друкується на 8 сторінках. Наклад коливається: 23 червня 2001 р. він складав 12 850 прим. (Див. №24 (257)). Головний редактор – Маківчук Олександр Олександрович.

14. ВІНОЧОК (88011 м. Ужгород, вул. Гагаріна, 42/1). Журнал заснований 1998 року видавництвом «Закарпаття», управлінням освіти та науки Закарпатської ОДА, інститутом методики навчання і виховання, підвищення кваліфікації педагогічних кадрів як часопис для дітей. Видання друкується українською мовою. Наклад – 1000 прим. Головний редактор – Федака Дмитро Михайлович.

15. ВІСНИК БЕРЕГІВЩИНИ – BEREGI NIRLAP (90200 м. Берегово, вул. Мукачівська, 3 тел./факс: (03141) 23-305; 24-446; 23-154. E-mail: alir@bereg.uzhgorod.ua). Газета заснована 9 грудня 1945 р. під назвою «Veres Zaszlób» («Червоний прапор»). Із 1 січня 1955 р. виходить також дубляж українською мовою. У 1983 р. наклад українською мовою складав 2900 примірників (див. № 138 (4457) від 7 листопада 1983 р.). Виходила 3 рази на тиждень – у вівторок, четвер і суботу. Нова назва зареєстрована 1990 р., засновники – Берегівська районна рада народних депутатів, райдержадміністрація та редакція газети.

16. ВІСНИК БЕРЕГІВЩИНИ. Сьогодні видання друкується українською та угорською мовами. Загальний наклад обома мовами – 4 900 – 6 200 прим. 7 липня 2001 р. наклад складав – 3 564 прим. угорською і 426 прим. українською мовами. Головний редактор – Зубанич Ласло Ласлович.

17. ВІСНИК ГАЗОВИКА (88015 м. Ужгород, вул. Погорєлова, 2, тел./ факс: (03134) 21-073; (03122) 62-668; 25-850; 25-569). Газета заснована 6

жовтня 1997 р. відкритим акціонерним товариством «Закарпатгаз» і філією Торгового дому «Газ України» як професійний часопис. Видання друкується українською мовою нерегулярно. Наклад – 1500 – 2000 прим. Головний редактор – Михайло Данилюк.

17. ВІСНИК ХУСТЩИНИ (90400, м. Хуст, вул. Корятовича, 3, тел./факс: (031422) 22-42; 32-39; 34-51; 35-57). Газета є спадкоємницею заснованої 30 листопада 1945 р. газети «Ленінська правда». Була органом Хустського районного комітету компартії України та районної ради народних депутатів. Виходила 3 рази на тиждень – у вівторок, четвер і суботу. Мала наклад у 1983 р. 13 020 прим. (див. № 126 (5477) від 20 жовтня 1983 р.). Після розвалу Радянського Союзу й проголошення незалежності України змінила свою назву. Співзасновники: Хустська районна рада, Хустська міська рада, райдержадміністрація та редакція газети «Вісник Хустини». Видання друкується українською мовою. Сьогоднішній наклад – 4 116 прим. (див. №65 (7689) від 21 серпня 2001 р.). Головний редактор – Липчей Іван Васильович.

18. ВІСТІ СВАЛЯВЩИНИ (89300, м. Свалява, вул. Головна, 1, тел./факс: (03133)22-330). Газета заснована 21 грудні 1945 р. із назвою «Ленінський шлях» як орган Свалявського райкому компартії України та районної ради народних депутатів. Виходила три рази на тиждень – у вівторок, четвер і суботу. Видання мало досить великий наклад – 7 130 прим. (див. № 76 (4691) від 25 червня 1983 р.). Із 1990 газета має нову назву і зареєстрована Свалявською районною та міською радою, райдержадміністрацією і редакцією газети «Вісті Свалявщини». Часопис друкується українською мовою. Нинішній наклад – 3 100 (див. №35 (6895) від 1 вересня 2001 р.). Головний редактор – Гештень Ганна Василівна.

19. ВІСТІ ТИЖНЯ (88018 м. Ужгород, пл. Богдана Хмельницького, 21, тел./факс: (03122) 35-558; 55-416, пейджер: тел. оператора 15-555, абон. 1228. E-mail: virapres@karpaty.uzhgorod.ua). Газета заснована 6 квітня 1998 р. рекламно-інформаційно-видавничим агентством «Прес-Сервіс» та громадянкою Оксаною Смірноюю як закарпатський незалежний щотижневик. Видання виходить українською та російською мовами. Наклад – 5 000 прим. Головний редактор – Олег Ладижець.

20. ВІСТІ УЖГОРОДЩИНИ – UNGVÁRI VIDÉKI HIREK. (88000 м. Ужгород, вул. Собранецька, 84; тел/факс: (03122) 14426; 42-225; 42-475; 42-076; E-mail: visuzg@mail.uzhgorod.ua). Газета виходила із червня 1949 р. під назвою «Вогні комунізму» й друкувалася українською мовою. Угорськомовний дубляж («A kommunizmus fényei») друкується із 1952 р. Виходила три рази на тиждень – у вівторок, четвер і суботу. У 1984 р. наклад українською мовою складав 4925 прим. (див. № 2 (4788) від 3 січня 1984 р.). Із 1990 р. часопис має нову назву і зареєстрований Ужгородською районною радою, райдержадміністрацією та редакцією газети «Вісті Ужгородщини». Видання виходить українською та угорською мовами. Загальний наклад – 3 500 – 5 000 примірників (українською мовою – 3 500; угорською – 1 500, див. №57-58 (6916-6917) від 24 серпня 2001 р.). Головний редактор – Дрогальчук Віктор Кульмич.

21. ГАЗДИНЬКА (88015 м. Ужгород, а/с 115, тел./факс: (03122) 53-110). Газета заснована 5 березня 1997 року Ільницькою Раїсою Олексіївною як часопис для жінок. Видання друкується українською та російською мовами. Наклад – 4 000 – 5 000 примірників. Головний редактор – Ільницька Раїса Олексіївна.

22. ГІМНАЗІЯ (88015 м. Ужгород, вул. 8-го Березня, 44, тел.: (03122) 62-257; 62-689). Газета зареєстрована 18 лютого 1996 року дирекцією та учнівським колективом Ужгородської гімназії як спеціальне видання. Видається з 23 березня 1998 року. Часопис друкується українською мовою щомісяця крім липня і серпня. Планований наклад – 500 примірників. Реальний тираж коливається до 800 примірників (див. №6 (34) від 25 червня 2001 р.). Головний редактор – Туряниця Василь Васильович.

23. ГОЛОС ВЕРХОВИНИ (89100 смт. Воловець, вул. Зарічна, 2 тел./факс: (03146) 22-483.). Газета заснована 1 січня 1947 року і мала назву «Світло жовтня». Видання було органом Воловецького райкому компартії України та районної ради народних депутатів. Виходила три рази на тиждень – у вівторок, четвер і суботу. У 1983 році видання мало наклад – 3930 примірників (див. № 93 (4130), від 4 серпня 1983 року). Перереєстрована у 1990 році Воловецькою районною радою, райдержадміністрацією, редакцією газети «Голос Верховини». Зараз видання виходить щосуботи українською мовою. Теперішній наклад – 7 800 примірників (див. №34 (5949) від 23 серпня 2001 р.). Головний редактор – Бігарій Йосип Йосипович.

24. ГОЛОС ВОІНА Газета заснована 7 липня 1994 р. Міноборони України. Видання виходило українською мовою. Із 1997 року припинило друк.

25. ГОЛОС КАРПАТ. Газета заснована 1992 р. Хустським товариством супутникового та кабельного телебачення. Мова видання – українська. Із 1997 р. газета не виходила.

26. ГОМІН КАРПАТ (90500 м. Тячів, вул. Пролетарська, 12, тел./факс: (03134) 22-054). Газета заснована 22 серпня 1997 р. науково-виробничим концерном «Скорпіон». Мова видання – українська. Наклад – 1 000 прим. Головний редактор – Тегза Василь Васильович.

27. ДЕМОКРАТИЧНИЙ СОЮЗ (90200, м. Берегово, вул. Б.Хмельницького, 106, тел./факс: (03141) 23-116; 24-079). Газета заснована 18 вересня 2001 р. Закарпатською обласною організацією партії Демократичний союз як суспільно-політичний тижневик. Видання друкується українською мовою. Перший номер газети з'явився 22 вересня 2001 р., наклад – 5000 прим. Головний редактор – Микола Горват.

28. ДЗВІН. Газета заснована 2 листоп. 1993 р. Українською республіканською партією; друкувалася українською мовою. Із 1996 року не виходить.

29. ДІАЛОГ (88015, м. Ужгород, вул. Заньковецької, 89, тел.: (03122) 51-410). Видання засновано 2000 року Ужгородським державним інститутом інформатики, економіки і права як спеціальне. Часопис друкується українською мовою. Наклад – 500 прим.

30. ДІАЛОГ РІЗНОМАНІТНОСТЕЙ (88011, м. Ужгород, вул. Гагаріна, 101, тел./факс: (044) 227-07-04). Газета заснована 18 липня 1997 р. інфор-

маційноконсультативним жіночим центром. Видання виходить українською мовою. Головний редактор – Олена Сулова.

31. ДІЛОВЕ ЗАКАРПАТТЯ. Газета заснована 17 серпня 1994 р. асоціацією «Закарпатліс», МП редакцією «Лісова індустрія». Мова видання – українська. Із 1996 року видання не виходить.

32. ДІЛОВИЙ ВІСНИК (88000, м. Ужгород, вул. Заньковецької, 89, тел./факс: (03122)33-310). Газета заснована 17 червня 1997 року Закарпатською торговопромисловою палатою. Мова видання – українська. Наклад – 1000 прим. Головний редактор – Жорін Олександр Віталійович.

33. ДОДАТОК ДО ГАЗЕТИ СЛОВО (90400 м. Хуст, вул. Конституційна, 2/33, тел./факс: (031422) 26-533), заснований 26 травня 1997 р. Попадинцем Петром Івановичем як літературне. Часопис друкувався українською мовою нерегулярно. Гол. редактор – Петро Попадинець. На цей час не виходить.

34. ДОДАТОК ДО ЖУРНАЛУ КРАЯНКА (тел./факс: (03122)37-331). Заснований 18 липня 1994 року громадянкою Зейкан Ю.П. Видання виходить українською мовою нерегулярно. Головний редактор – Зейкан Юлія Петрівна.

35. ДОРОГА ЖИТТЯ (89200 смт. Перечин, вул. Жовтнева, 1). Газета заснована 2000 р. громадою християн віри Євангельської. Мова видання – українська. Наклад – 2 000 прим. Головний редактор – Василь Трачич. Газета поширюється безкоштовно, друкується спорадично.

36. ДРУЖБА (90500, м. Тячів, вул. Леніна, 41 тел./факс: (03134) 22-103; 31033; 22-152). Газета заснована 1946 р., була органом Тячівського райкому КПУ. Друкувалася українською та молдавською мовами. Видання у 1983 р. мало наклад – 17 719 прим. (див. № 139 (4350), від 19 листопада 1983 р.). Після розвалу СРСР та проголошення незалежності України була перезареєстрована Тячівською районною радою, райдержадміністрацією та редакцією газети «Дружба» як громадсько-політичний часопис місцевої влади. Зараз видання друкується українською мовою. Наклад – 2 506 примірників. Головний редактор – Фіцай Ольга Юріївна.

37. ДУХОВНА КРИНИЦЯ КАРПАТ (90400, м. Хуст, вул. Корятовича, 1). Газета заснована 15 серпня 1997 року Хустсько-Виноградівською єпархією УПЦ. Мова видання – українська. Наклад – 3 000 прим. Головний редактор – єпископ Мефодій.

38. ЕКЗИЛЬ – науково-мистецький часопис. Заснований у 1995 р. в Ужгороді видавництвом «Гражда». Виходить українською мовою, спочатку неперіодично, від 2007 – щомісяця; наклад 500 прим. Друкує матеріали про сучасну українську літературу, твори сучасних поетів та прозаїків, переклади з англійської мови, архівні документи, наукові та науково-популярні дослідження з історії, літературри, історії літератури Закарпаття, мистецтвознавчі статті. Рубрики: «Політика», «Політологія», «Історія», «Література», «Літературна критика», «Літературна творчість», «Мистецтво», «Переклад», «Публіцистика», «Право». У «Бібліотеці “Екзилію”» 1995 вийшла збірка поезій «Сьогодні опівночі у Виноградіві тихо-тихо завив вовк» В. Горвата, у 2017 році – «Віднайдення Пряшівської Русі-України». Розповсюджується в Україні, Словаччині, Сербії, Угорщині, Польщі. Гол. ред. – А. Ребрик та І. Ребрик.

39. ЕКСПРЕС-ІНФОРМ. Газета заснована 16 грудня 1993 року СП «Штюмер» ЛТД. Друкувалася українською мовою. Із 1997 р. газета не виходила.

40. ЕКСПРЕС-НОВИНИ. Газета заснована 21 грудня 1994 р. малим приватним підприємством «Барс», друкувалася українською мовою. Із 1997 р. часопис не виходить.

41. ЕКСПРЕС-ОБ'ЯВА. Журнал зареєстровано 2000 року приватним підприємцем Екнич Тетяною Михайлівною як рекламне видання. Мови видання – українська та російська. Гол. редактор – Екнич Тетяна Михайлівна.

42. ЕРОС (89200 смт. Перечин, а/с 140, тел./факс: (03145) 36609). Газета заснована 4 травня 1995 р. приватагентством через Олену Тимошенко як еротичне видання. Часопис виходить українською та російською мовами нерегулярно. Головний редактор – Тимошенко Валерій Володимирович.

43. ЕХО (ЕВОЛЮЦІЯ ХРОНІКА ОБ'ЄКТИВНІСТЬ) КАРПАТ (тел./факс: (03122)12-016). Газета заснована 6 вересня 2000 р. Закарпатською обласною організацією Соціалістичної партії України та ТзОВ «Тоніс». Мови видання – українська й російська, дописи та документи публікуються мовою оригіналу. Наклад – 2 000 – 10 000 прим. В. о. головного редактора – Михайло Темнов. 44. ЄВРОКОНТАКТИ (тел./факс: (03122) 35-874). Газета заснована 4 листопада 1997 р. ТзОВ «СЕКО» як рекламне видання. Мови видання – українська та мови оригіналу. Наклад – 1 000 прим. Головний редактор – Сливка Ілля Михайлович.

44. ЄВРОПА-ЦЕНТР (88015 м. Ужгород, вул. Джамбула, 77, тел./факс.: (03122) 24-424. E-mail: europ@mail.uzhgorod.ua). Газета-тижневик зареєстрована 26 січня 2000 року і видається ТзОВ «ЄВРОПРЕС». Матеріали друкуються українською і російською мовами. Наклад – 9 600 – 12 900 прим. (див. №25 (71) від 23 червня 2001 р.). Гол. редактор – Володимир Кривошапко.

45. ЄДИНСТВО-ПЛЮС (ЄДИНСТВО) (88011, м. Ужгород, вул. Гагаріна, 42/1, тел./факс: (03122) 25-801). Газета заснована 23 лютого 1994 р. редакцією газети «Єдинство – плюс», друкувалася російською мовою. Наклад – 6 230 прим. Гол. редактор – Євген Морозов. Із 1998 року видання не виходило.

46. ЄПАРХІАЛЬНІ ВІСТІ (89600, м. Мукачево, вул. 8-го Березня,12). Газета заснована 2000 р. Мукачево-Ужгородським єпархіальним управлінням. Мова видання – українська. Наклад – 1000 прим.

47. ЗАЙНЯТІСТЬ НАСЕЛЕННЯ (88015 м. Ужгород, вул. Бородіна, 14, тел./факс: (03122) 35-019). Газета заснована 1992 р. Закарпатським обласним центром зайнятості як спеціальне видання. Перереєстрована 28 лютого 1994 р. Часопис виходить українською мовою щомісячно. Запланований наклад – 21 300 примірників. Нинішній наклад складає 2 000 примірників (див. №6 (108) за червень 2001 р.). Головний редактор – Готра Іван Петрович.

48. ЗАКАРПАТСЬКА ПРАВДА (88011, м. Ужгород, вул. Гагаріна, 42/1, тел./факс: (03122) 37-328). Газета заснована 30 квітня 1920 року як друкований орган Міжнародної соціалістичної партії Підкарпатської Русі, була органом Закарпатського обласного комітету комуністичної партії УРСР. Видання виходило за 4 держав (Чехословаччина, Австро-Угорщина, СРСР, незалежна Україна), друкувалося українською та російською мовами. У 1978

році наклад складав 154 000 примірників (див. №10 (10543) від 12 січня), у 1980 році – 160 000 примірників (див. №163 (11296)). Після розпаду СРСР власником газети став колектив редакції газети «Закарпатська правда». Із 1994 року виходила лише українською мовою. Наклад – 2 000 примірників. Одні з останніх головних редакторів – Дрогальчук Віктор Кузьмович, Петерварі Наталія Павліна. Із 1999 року видання друкується нерегулярно.

49. ЗАКАРПАТСЬКА ПРАВДА 96. Газета заснована 18 вересня 1996 р. редакцією «Закарпатської правди», РВФ «Престиждень ЛТД» як громадськополітичне видання. Мова видання – українська. Із 1997 року виходить спорадично.

50. ЗАКАРПАТСЬКИЙ КАЛЕЙДОСКОП (88011 м. Ужгород, вул. Гагаріна, 42/1, тел./факс: (03122) 16-402; 37-304, E-mail: vidzak@uz.ua). Газета заснована 22 лютого 1984 р. видавництвом «Закарпаття». Видання виходить українською мовою як тижневик. Наклад від 2 955 до 4000 прим. Головний редактор – Горват Віра Миколаївна.

51. ЗАКАРПАТСЬКИЙ ФІЛАТЕЛІСТ (тел./факс: (03122) 34602). Газета заснована 17 травня 1995 року Закарпатським обласним товариством філателістів. Мова видання – українська. Головний редактор – Петрецький Василь Васильович.

52. ЗАКАРПАТСЬКІ ОГОЛОШЕННЯ (88015, м. Ужгород, вул. Гойди, 10. Email: ogo@ogo.uzhgorod.ua). Видання засновано 2000 року ТзОВ «Видавничий Дім Енеїда» та Тимошенком В.В. як рекламний бюлетень безкоштовних оголошень. Мова видання – українська й російська. Наклад – 5 000 прим. Головний редактор – Василь Ледней.

53. ЗАХІДНІ ВОРОТА. Газета заснована 25 квітня 1996 року Ужгородською митницею. Видання друкувалося українською мовою. Із 1997 р. не виходить у зв'язку з об'єднанням митниць.

54. ЗОРЯ КАРПАТ (88016, м. Ужгород, пл. Шандора Петефі, 14/26, тел./факс: (03122) 16-762). Газета заснована 16 вересня 1999 р. Закарпатською обласною радою Селянської партії України. Видання друкується українською мовою нерегулярно. Наклад – 5 500 прим. Гол. редактор – Попович Ілля Федорович.

55. ЗОРЯ РАХІВЩИНИ (90600 м. Рахів, вул. Вербник, 2, тел./ факс (03132) 22360; 21-040; 22-371. E-mail: zo_rah@rakhiv.ukrtel.net). Газета заснована 20 жовтня 1946 р. і була органом Рахівського райкому компартії України та районної ради народних депутатів. Виходила три рази на тиждень – у вівторок, четвер і суботу. У 1983 р. видання мало наклад – 11 350 примірників (див. № 138 (4796) від 19 листопада 1983 р.). Після розвалу СРСР часопис перереєстровано Рахівською районною радою, райдержадміністрацією та редакцією газети «Зоря Рахівщини». Видання виходить щотижня українською мовою. Сьогоднішній наклад – 1 630 – 2 365 прим. (див. №63-64 (6818-6819) від 18 серпня 2001 р.). Гол. редактор – Василь Бойчук.

56. ІМПУЛЬС (88015 м. Ужгород, пл. Кирила і Мефодія, 1). Часопис зареєстровано 1999 р. громадянкою Хандрою Оксаною Іванівною як рекламне видання. Мова видання – українська. На цей час не виходить.

57. ІНФО. Газета заснована 9 жовтня 1995 року Тимошенко Оленою Василівною. Мови видання – українська та російська. Із 1997 року й до цього часу видання не виходить.

58. КАРПАТОРОСІЙСЬКИЙ ВІСНИК. Газета зареєстрована 25 квітня 1995 року МП «Апекс» та громадянами В.В. Кривошапком, В.В. Зубачем, В.М. Дубницьким, Т.Р. Бірштейном, В.В. Болонкіним, О.І. Вінтупом як громадськополітичне видання. Мови видання – українська, російська та угорська. Із 1997 року газета не виходила.

59. КАРПАТСЬКА ЗІРКА (89000 смт. Великий Березний, вул. Шевченка, 12, тел./факс: (03135) 21-289; 21-897). Газета заснована 3 листопада 1946 р. як орган Великоберезнянського райкому компартій України і районної ради народних депутатів. У 1983 р. видання мало наклад – 5000 прим. (див. № 122 (5659) від 11 жовтня 1983 р.). Переєстрована Великоберезнянською районною радою, райдержадміністрацією та редакцією газети Карпатська зірка. Друкується українською мовою. Наклад від 700 до 1 030 прим. Головний редактор – Кичак Юрій Михайлович.

60. КАРПАТСЬКА ПАНОРАМА. Газета зареєстрована 12 липня 1995 р. Разгуловим В. М. як громадсько-політичне видання. Мови видання – українська, угорська та російська. Із 1997 р. газета не виходила.

61. КАРПАТСЬКА ПРАВДА. Газета заснована 28 вересня 1994 року Закарпатським обкомом компартії України. Мови видання – українська і російська. Наклад – 500 примір-ників. Головний редактор – Куксова Олена Григорівна. Із 2000 року видання не виходило.

62. КАРПАТСЬКА УКРАЇНА (88011, м. Ужгород, просп. Свободи, 3/35, тел./факс: (03122) 33-514; 20-477). Газета заснована 22 лютого 1994 р. редакцією газети «Карпатська Україна». Видання виходить українською мовою нерегулярно. Наклад – 4 000 прим. Гол. редактор – Петро Скунець.

63. КАРПАТСЬКИЙ ГОЛОС (88011, м. Ужгород, пл. Шандора Петефі, 14, тел./факс: (03122) 33-378). Газета заснована 26 липня 1994 року Закарпатською крайовою організацією Народного Руху України як громадсько-політичний часопис. Видання виходить українською мовою. Наклад – 3 350 прим. Головний редактор – Володимир Піпаш.

64. КАРПАТСЬКИЙ ЄВРОМІСТ (88000, м. Ужгород, пл. Поштова, голов-пошта, а/с 30 «Д», e-mail: union@union.uz.ua). Інформаційно-аналітична газета-тижневик, видається з 2002 року, матеріали друкує українською та російською мовами. Наклад – 2 500 прим. Гол. редактор – Микола Кошута.

65. КАРПАТСЬКИЙ КРАЙ (88000 м. Ужгород, вул. Театральна, 11, тел./факс: (03122) 34-468). Видання засновано 1991 р. письменником Іваном Долгошем (1931–1992) як громадсько-політична газета. Із 1993 р. видається як журнал. У 1994 році визначено тип – історико-краєзнавчий часопис. Друкується українською мовою. Гол. редактор – Василь Кухта.

65. КОМЕРСАНТ (88000 м. Ужгород, пл. Богдана Хмельницького, 2/504, тел./факс: (03122) 35-925; 35-843. E-mail: commerce@mail.uzhgorod.ua). Видання зареєстровано 2000 р. приватним агентством «Комер-

санти» як рекламне видання. Мови видання – українська та російська. Наклад – 30 000 прим. Головний редактор – Смірнова Оксана Олександрівна.

66. КОМУНІСТ УЖГОРОДЩИНИ. Газета заснована 4 листопада 1997 року Ужгородським міським комітетом Компартії України. Мови видання – українська та російська. Наклад – 500 примірників. Головний редактор – Куксова Олена Григорівна. Із 2000 року видання не виходило.

67. КОРЗО (88017, м. Ужгород, вул. Грибоедова, 3, тел./факс: (03122) 43-305). Газета заснована 2 жовтня 1997 р. приватним підприємством «Професіонал». Мови видання – українська і російська. Наклад – 4000 примірників. Головний редактор – Роман Олег Іванович. Часопис не друкується.

68. КРАЯНКА (тел./факс: (03122) 37-331). Часопис засновано 18 липня 1994 року громадянкою Зейкан Юлією Петрівною. Видання виходить українською мовою нерегулярно. Головний редактор – Зейкан Юлія Петрівна.

69. МЕДИЧНА ОРБИТА (88000, м. Ужгород, пл. Театральна, 6 тел./факс: (03122) 37-127; 36-359). Газета заснована у 1999 р. управлінням охорони здоров'я Закарпатської обласної державної адміністрації, обкомом працівників профспілки працівників охорони здоров'я, ОВО «Фармація», Закарпатським об'єднанням санаторно-курортних установ профспілок України як спеціальне видання. Мова видання – українська. Наклад – 1000 прим. (див. №6(11), липень 2000 р.). Гол. редактор – Лях Наталія Олексіївна.

70. МИТНИЙ ВІСНИК (88011 м. Ужгород, вул. Собранецька, 20, тел./факс (03122) 12-059; 43-754). Газета заснована 28 грудня 1996 року Карпатською регіональною митницею. Видання виходить українською мовою. Наклад – 400 прим. Головний редактор – Туряниця Віра Іванівна.

71. МІСТО (88015, м. Ужгород, пл. Петєфі, 14). Газета зареєстрована 2000 р. Міжнародною асоціацією «Приватизація» як спеціальне видання. Мова видання – українська.

72. МОЛОДЬ ЗАКАРПАТТЯ – РЕФОРМА (88011 м. Ужгород, вул. Гагаріна, 42/1, тел./факс: (03122) 26-494; 27-426, E-mail: mzm@versia.uzhgorod.ua; Webсайт: www.mzm.uzhgorod.ua). Газета заснована 1944 року із назвою «Молодь Закарпаття» як громадсько-політичне видання. Тривалий час виходила як єдиний комсомольсько-молодіжний часопис в області. Із 1994 р. видання переєстровано з новою назвою обласною радою, облдержадміністрацією та Закарпатським молодіжним демократичним союзом. Мова видання – українська. Наклад – 1500-3000 прим. В. о. гол. редактора – Євген Меньор.

73. МОЯ ГАЗЕТА (89200 м. Перечин, вул. Жовтнева, 49. E-mail: tyro@mail.uzhgorod.ua). Газета заснована 23 травня 1997 року Перечинським районним громадським об'єднанням «Просвіта». Друкувалася українською мовою. Гол. редактор – Козак Іван Юрійович. Із 2000 року не виходила.

74. МУКАЧЕВО (89600 м. Мукачеве, вул. Ярослава Мудрого, 5-а, тел./факс: (03131) 21-022; 54-768; 23-246; 44-512. E-mail: sergey@dvornichenko.mk.uzhgorod.ua). Газета заснована 1993 р. Мукачівським відділенням Промінвестбанку, Дворниченком В. В., Мукачівською виробничо-комерційною

фірмою «Астра», Мукачівським філіалом «Ліс банку», Мукачівським державним торгово-комерційним підприємством, ТзОВ «Мукачево» як тижнева міськрайонна газета. Видання виходить українською мовою щочетверга. Наклад – 3 500 – 5 000 прим. (див. №34 (368) від 23 серпня 2001 р.). Гол. редактор – Дворниченко Віктор Васильович.

75. НА ВАРТІ ЗАКОНУ (90500, м. Тячів, вул. Жовтнева, 1). Часопис зареєстровано 2000 р. приватним підприємством «Селанд» як громадсько-політичне видання. Редактора не вказано, мова видання – українська.

76. НАРОДНЕ СЛОВО (89100 смт. Перечин, вул. Жовтнева, 93, тел./ факс: (03145) 21-988). Газета заснована 7 листопада 1946 р. під назвою «Радянське село» й була органом Перечинського райкому компартії України і районної ради народних депутатів. У 1983 р. видання мало наклад – 4 930 прим. (див. № 134 (5005) від 7 листопада 1983 р). Після розвалу СРСР видання перереєстровано із новою назвою Перечинською районною радою народних депутатів, райдержадміністрацією та редакцією газети. Часопис виходить українською мовою. Наклад – 4 800 прим. Головний редактор – Юрій Ковач.

77. НАУКОВИЙ ВІСНИК УДІПЕП (88015 м. Ужгород, вул. Заньковецької, 89, тел.: (03122) 51-410). Видання засновано 1999 року Ужгородським державним інститутом інформатики, економіки і права як наукове. Часопис друкується українською мовою. Наклад – 500 примірників. Редагує редакційна колегія.

78. НАШ РІДНИЙ КРАЙ (88011, м. Ужгород, вул. Гагаріна, 42/1). Журнал засновано 1998 р. видавництвом «Закарпаття», управлінням освіти та науки Закарпатської обласної державної адміністрації, інститутом методики навчання і виховання, підвищення кваліфікації педагогічних кадрів як краєзнавчий часопис для підлітків та юнацтва. Журнал є спадкоємцем однойменного часопису, який у 1922-1939 роках видавав письменник Олександр Маркуш (1891–1971). Видання друкується українською мовою. Наклад – 1000 прим. Головний редактор – Федака Дмитро Михайлович.

79. НАШ ХУСТ (90400, м. Хуст, вул. Духновча, 2, тел.: 050-991-9009) Міськрайонна рекламно-інформаційна газета виходить з 2015 р, мова видання – українська, наклад – 3000 прим. Гол. редактор – Марина Штефуца.

80. НЕЄМІЯ (88017 м. Ужгород, вул. Закарпатська, 26/37, тел./ факс: (03122) 31-672). Газета заснована міжрайонною громадською організацією «Неємія» як освітнє видання. Мова видання – українська. Наклад – 1000 примірників. Головний редактор – Мигалина Т. М.

81. НОВА СВОБОДА (88000 м. Ужгород, вул. Шумна, 25, тел./факс: (03122) 14-515. E-mail: novasvoboda@mail.uzhgorod.ua). Газета зареєстрована 4 жовтня 2001 р. як громадсько-політичний тижневик. Засновник і видавець – ПП Джанда М.М. Перше число з'явилося 1 листопада 2001 року. Мова видання – українська. Наклад – 10 000 прим. Гол. редактор – Ольга Сівак.

82. НОВЕ ЖИТТЯ (90100 м. Іршава, вул. Гагаріна, 38, тел./факс: (03144) 22883; 22-874; 21-385). Газета заснована 10 жовтня 1946 р. як орган Іршавського райкому компартії України і районної ради народних депутатів. У 1983 р. видання мало наклад – 13519 прим. (див. №144 (4737)

від 22 листоп. 1983 р.). При перереєстрації співзасновниками видання названі Іршавська районна рада, місцева райдержадміністрація та редакція газети «Нове життя». Сьогодні часопис виходить українською мовою два рази на тиждень – у четвер та суботу. Планований наклад – 2 500 прим. Нинішній тираж коливається від 5 000 до 1966 прим. (див. №60 (6572) від 23 серпня 2001 р.). Гол. редактор – Ціцак Михайло Іванович.

83. **НОВИНИ ВІНОГРАДІВЩИНИ – NADYSZŐLŐS-VIDÉKI HIREK** (89600 м. Виноградів, вул. Миру, 39, тел./факс: (03143) 21-882; 22-448; 21-389; 23-443). Газета заснована 16 грудня 1945 р. як орган Виноградівського райкому компартії України та районної ради народних депутатів і мала назву «Прапор комунізму». Угорськомовний дубляж («A Kommunizmus Zászlaja») почав друкуватися 27 березня 1957 р. У 1962 р. друкування угорського дубляжу було припинено і відновлено у квітні 1965 р. У 1983 році видання мало наклад – 10 639 прим. українською мовою та 4 183 прим. угорською (див. № 140 (4985) від 10 листопада 1983 р.). Із 1990 р. газета змінила свою назву. При перереєстрації (28 квітня 1994 р.) співзасновниками газети названі Виноградівська районна рада, райдержадміністрація та редакція газети «Новини Виноградівщини». Виходить українською та угорською мовами два рази на тиждень – у вівторок і суботу. Загальний наклад – 3 000 – 5 000 прим. Гол. редактор – Наталія Кобаль.

84. **НОВИНИ ЗАКАРПАТТЯ** (88000 м. Ужгород, пл. Народна, 4, тел./факс: (03122) 36-284; 37-094; 33-077; 37-317, E-mail: root@novzak.uzhgorod.ua). Газета заснована 1991 р. Орган Закарпатської обласної ради та обласної державної адміністрації. Видання виходить українською мовою. Наклад – 5 734 прим. (у вівторок та четвер) і 55 825 прим. (у суботу). Головні редактори: Василь Нитка, Віталій Ящицак, Мирослава Галас.

85. **НОВИНИ МУКАЧЕВА** (89600 м. Мукачево, пл. Миру, 10, тел./факс: (03132) 22-002). Газета заснована 28 лютого 1994 р. Мукачівською районною радою народних депутатів. При перереєстрації станом на 19 березня 2001 року засновником та видавцем часопису зареєстровано ТзОВ «Видавничополіграфічний комбінат «Карпатська вежа». Видання виходить українською мовою накладом 4 000 прим. Гол. редактор – Мирослав Дочинець.

86. **НОВИНКА** (тел./факс: (03122) 43-853. Газета заснована 6 червня 1994 р. міжнародною асоціацією «Інтерарт» як мистецький часопис. Мова видання – українська та мови оригіналів. Наклад – 1000 прим. Головний редактор – Руснак Василь Іванович.

87. **ОРБІТА-ЛОГОС** (88011 м. Ужгород, вул. Гагаріна, 42/1, тел./факс: (03122) 27-538. E-mail: root@logos.uzhgorod.ua). Газета заснована 19 березня 1996 р. Видавництвом «Закарпаття», українсько-американським підприємством «Вестконтрейд», Вароді Х.В., Жирошем І.Ю., Ільницьким І.І., Кузовичем І.О., Лешко А.П. Видання друкується українською мовою нерегулярно. Наклад – 2 800 – 3 600 примірників. Гол. редактор – Петро Поліха.

88. **ПАНОРАМА** (89600 м. Мукачево, вул. Ярослава Мудрого, 17, тел./факс: (03131) 22-301; 23-444; 23-053; 22-533). Газета заснована 7 грудня 1945 року як орган Мукачівського райкому компартії України і районної ради

народних депутатів і мала назву «Прапор перемоги». У 1983 р. видання мало наклад – 25000 примірників (див. №184 (6889) від 19 листопада 1983 р.). Після розвалу СРСР при перереєстрації та зміні назви співзасновниками часопису названі Мукачівська районна держадміністрація та редакція газети «Панорама». Видання виходить щосуботи українською мовою. Наклад – 5 600 – 6 700 примірників. Головний редактор – Василь Гарагонич.

89. ПЕРСПЕКТИВА ЗАКАРПАТТЯ (88000 м. Ужгород, вул. Загорська, 53). Видання засновано громадською організацією «Перспектива Закарпаття» у 1998 р. як громадсько-політичне видання. Мова часопису – українська. Наклад – 1000 прим. Гол. редактор – Леся Кешеля.

90. ПІДКАРПАТСЬКА РУСЬ – НАШ КРАЙ. Газета заснована 10 квітня 1997 року Русиним Карелом Івановичем як громадськополітичне видання. Мови видання – українська та мови оригіналів. Головний редактор – Русин Карел Іванович. На цей час не виходить.

91. ПОГЛЯД (88016 м. Ужгород, вул. Університетська, 14/416, тел./факс: (03122) 43-246; 42-464; E-mail: zhurn@univ.uzhgorod. ua). Газета заснована 9 листопада 1998 р. Ужгородським національним університетом на базі відділення журналістики. Видання друкується українською мовою на восьми сторінках. Періодичність – місячник. Наклад – 1 000 прим. Гол. редактор – Володимир Тарасюк.

92. ПОДАТКОВІ НОВИНИ. Газета заснована 29 березня 1996 р. Державною податковою інспекцією м. Ужгорода, редакцією газети «Новини Закарпаття». Із 1997 року газета не виходила.

93. ПОДКАРПАТСЬКА РУСЬ (88018, м. Ужгород, Православна набережна, 20). Газета заснована 2000 р. Підкарпатським товариством імені Кирила і Мефодія, Ужгородським обществом підкарпатських русинів, русинським клубом «Рутенія», «Русинським науково-освітнім товариством», Ужгородським обществом ім. Духновича, громадською організацією «Зайнятість». Мови видання – українська, російська та мови оригіналу. Наклад – 1000 прим. Гол. редактор – Думнич Юрій Андрійович.

94. ПОДКАРПАТСЬКИЙ РУСИН (88009 м. Ужгород, вул. 8 Березня, 37/66, (03122) 2-70-00). «Общественна культурнопросвітительна новинка» зареєстрована 4 лютого 2005 року, виходить як двотижневик. Друкується українською та «русинською» мовами. Наклад від 3000 до 5000 прим. Шефредактор – Людвіг Філіп, головний редактор – Василь Черепаня.

95. ПОЗИЦІЯ (88000, м. Ужгород, вул. Заньковецької, 89, тел./факс: (03122) 351-02). Газета заснована 30 жовтня 1997 р. Закарпатським обласним товариством ветеранів війни в Афганістані та воєнних конфліктів в інших зарубіжних країнах. Мови видання – українська та російська. Гол. редактор – Луньова Наталія Вікторівна. Із 2000 року видання не виходило.

96. ПОЛИЧКА «КАРПАТСЬКОГО КРАЮ» (тел./факс: (03122) 34-46). Видання засновано 1991 р. колективом редакції газети «Карпатський край». Виходить українською мовою. Гол. редактор – Василь Кухта.

97. ПОСТУП (88017, м. Ужгород, вул. Ю. Гойди, 8/207). Газета заснована 2001 р. Закарпатською обласною організацією Народно-демократичної

ліги молоді. Мова видання – українська. Наклад – 1 000 прим., виходить не-регулярно.

98. ПРАВО І ПОРЯДОК (88000, м. Ужгород, пл. Народна, 4). Газета заснована 1998 року управлінням юстиції в Закарпатській області як спеціальне видання. Мова видання – українська. Видання не друкується.

99. ПРАВОСЛАВНА ІРШАВЩИНА (90100, м. Іршава, вул. Першотравнева, 17, тел./факс: (03144) 22-637). Газета заснована 13 січня 1998 р. Іршавським православним товариством імені Кирила і Мефодія. Видання друкується українською, російською та церковно-слов'янською мовами. Наклад – 1 000 прим. Гол. редактор – протоієрей Василь Ігнат.

100. ПРИРОДА (88000, м. Ужгород, вул. Українська, 86/А). Газета двотижневик друкується з 17 квітня 2003 р. на 8 сторінках формату А3, засновник та видавець – Закарпатська обласна громадська екологоосвітня організація «Природа». Мова видання – українська. Наклад – 1000 прим. Головний редактор – Любов Фельбаба-Клушина.

101. ПУТЬ К ИСТИНЕ (90400 м. Хуст, п/с 247). Газета заснована 30 липня 1997 р. об'єднанням християн Суботнього Дня. Видання виходить російською мовою. Наклад – 2 000 – 3 000 примірників (див. №3 (025), травень – червень 2001 р.). Гол. редактор – Павлій Ірина Андріївна.

102. РАЙТ МАКС-СЕРВІС (88015 м. Ужгород, вул. Минайська, 6/38, тел./факс: (03122) 25-629). Початкова назва інформаційного бюлетеня «РАЙТ». Видання було засновано 9 жовтня 1996 р. товариством з обмеженою відповідальністю із однойменною назвою – «РАЙТ» як інформаційний бюлетень. Мови видання – українська й російська. Наклад – 1500 прим. Гол. редактор – Тирпак Неля Миколаївна.

103. РАНОК (тел./факс: (03122) 36-066). Видання засновано 1998 р. ТзОВ «Новий колір» як українськомовне рекламне видання. Головний ред. – Шевкун Софія Тимофіївна.

104. РАТУША (88015, м. Ужгород, вул. Заньковецької, 89, тел./ факс: (03122) 54-021). Газета заснована 28 липня 1995 р. редакційно-видавничою фірмою «Прес-тиждень ЛТД». Видання друкується українською мовою нерегулярно. Наклад – 4 250 прим. (у вівторок та четвер), 43 300 прим. – (у суботу). Гол. редактор – Олег Діба.

105. РЕПОРТЕР (8000, м. Ужгород, Православна наб, 11, тел./ факс: (03122) 33-316. E-mail: reporter@uzhgorod.ukrsat.com; Webсайт: www.ua-reporter.com). Газета зареєстрована 5 червня 2001 р. ПП Козубенко Н.І. (видавець – ПП Барна В.І.) як закарпатський прес-кур'єр. Часопис виходить тричі на тиждень (понеділок, середа, п'ятниця). Мова видання – українська. Наклад – 10 500 прим. Гол. редактор – Ірина Лемак.

106. РЕСПУБЛІКА (90400, м. Хуст, вул. Бернашина, 5. Газета заснована 8 грудня 1994 р. малим спільним підприємством «Потисся» та громадянином Сіладі І.М. Мови видання – українська та мови оригіналів. Наклад – 1000 прим. Гол. редактор – Данча Мікулаш Дьордьович.

107. РІО-ПРЕС (тел./факс: (03122) 25-801). Газета заснована 10 лютого 1995 р. редакцією газети «Єдинство-плюс» та ТзОВ «РІО-траст». Мова

видання – російська. Гол. редактор – Морозов Євген Олександрович. Видання на цей час не друкується.

108. РІО (РЕКЛАМА. ІНФОРМАЦІЯ. ОГЛЯД НОВИН) (88015, м.Ужгород, вул. Заньковецької, 89, тел./факс: (03122) 52-045. E-mail: riopress@karpaty.uzhgorod.ua; Web-сайт: www.rio.karpat.org). Газета заснована 4 березня 1998 р. редакційно-видавничою фірмою «Тиждень-Прес» і є свого роду спадкоємницею часопису «РІОІнформ». Друкується українською мовою, окремі матеріали – мовою оригіналу. Наклад – 2 200 – 19 150 прим. Гол. редактор – Гойс Петро Барнабашович.

109. РІО-ІНФОРМ (88015 м. Ужгород, вул. Заньковецької, 89, тел./факс: (03122) 52-045). Газета зареєстрована 26 липня 1995 р. редакційно-видавничою фірмою «Прес-тиждень ЛТД». Друкувалася українською мовою. Наклад – 4 250 прим. Гол. редактор – Петро Гойс. На цей час не виходить.

110. РОСК-СОЛЯНКА (88015, м. Ужгород, вул. Заньковецької, 89, тел./факс: (03122) 34-592). Газета заснована 6 березня 1997 р. редакційно-видавничою фірмою «Прес-тиждень ЛТД». Видання друкується українською мовою нерегулярно. Наклад – 1 500 прим. Гол. редактор – Олексій Мегела.

111. РОМАНІ ЯГ (РОМСЬКЕ ВОГНИЩЕ) (88013, м. Ужгород, вул. Тельмана, 1/48а, тел./факс: (03122) 15-805. E-mail: romaniyag@mail.uzhgorod.ua; Web-сайт: www.romaniyag.boom.ru). Газета зареєстрована 26 лютого 1999 р. Закарпатським культурно-просвітнім товариством «Романі Яг» як громадсько-політичне видання для ромського народу. Часопис виходить за сприяння Міжнародного фонду «Відродження». Мови газети – українська, ромська, угорська. Наклад – 1 000 прим. Шеф-редактор – Аладар Адам. Головний редактор – Євгенія Навроцька.

112. РУСИНСЬКА БИСІДА (88011 м. Ужгород, вул. Дівоча, 9/8, тел./факс: (03122) 50-008). Газета заснована 22 травня 1997 р. громадянином Петровцієм Іваном Юрійовичем як громадсько-політичне видання. Мови видання – українська та мови оригіналів. Наклад – 1 000 прим. Гол. редактор – Іван Петровцій. Друкується нерегулярно.

113. РУСИНСЬКА ГАЗЕТА. Газета заснована 8 грудня 1994 р. Хустським регіональним обществом подкарпатських русинів та громадянином Довганичем В.В. Мови видання – українська, російська, «русинська». Головний редактор – Думнич Юрій Андрійович.

114. САД ЖУРНАЛУ АЙНО (88015, м. Ужгород, вул. Легоцького, 9/42, тел: (03122) 52-383). Збірник зареєстровано 1998 р. Феденишинцем В.С. як літературно-мистецьке видання. Мови видання – українська та мови оригіналів. Гол. редактор – Феденишинець Володимир Степанович.

115. СВІТАНОК (88011 м. Ужгород, вул. Гагаріна, 101 тел./ факс: (044) 22707-04). Газета заснована 30 липня 1997 р. інформаційно-консультативним жіночим центром як часопис для юнацтва. Мова видання – українська. Наклад – 1 000 прим. Гол. редактор – Олена Сулова.

116. СВІТЛО ТВОГО ЖИТТЯ (88000, м.Ужгород, вул. Гагаріна, 36, тел.: 095-195-4191, e-mail: chernip@i.ua). Газета зареєстрована 21 грудня 2009 р.

як релігійно-духовне видання. Мова видання – українська. Тираж – 80 000 прим. (див. № 2, берез., 2010 р.). Гол. редактор – Іван Черниченко.

117. СИНІЙ ВИР (90041 Міжгірський р-н, с. Синевир). Газета заснована 2001 р. ГО «Синій Вир» Мова видання – українська. Газета виходить кожної другої та четвертої суботи місяця. Наклад – 500 – 1 000 прим. Гол. редактор – Маханець Василь Васильович.

118. СЛОВ'ЯНСЬКИЙ СОЮЗ. Газета зареєстрована 19 серпня 1997 року громадянином Сергієм Гаєвим. Мова видання – українська та російська. На цей час видавання не друкується.

119. СЛОВО (90400, м. Хуст, вул. Конституційна, 2/33, тел./факс: (031422) 26-533). Газета заснована 6 жовтня 1995 року громадянином Попадинцем Петром Івановичем як громадсько-політичне видання. Часопис друкувався українською мовою. Головний редактор – Попадинець Петро Іванович. На цей час газета не виходить.

120. СЛОВО (Ужгородський район, с. Великі Лази, вул. Вознесенська, 87). Часопис зареєстровано 2000 р. приватним підприємством «Маїк» як громадсько-політичне видання. Мова видання – українська. Наклад – 2 500 примірників. Гол. редактор – Ладижець Олесь Володимирович.

121. СЛУЖБА 01 (88015, м. Ужгород, вул. Болгарська, 2, тел./ факс: (03122) 29-701). Газета зареєстрована 25 лютого 1999 р. Закарпатським обласним державно-громадським благодійним фондом «Пожежна безпека» як спеціальне видання. Газета виходить щомісяця українською мовою. Наклад – 1000 прим. (див. №8 (28) за серпень 2001 р.). Гол. редактор – Олена Янкович. 123. СОВА. Газета заснована 1991 році як щомісячник незалежних журналістів. Мова видання – українська. Наклад – 12 000 примірників. У 1992 році видання припинило своє існування.

122. СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТ (88000 м.Ужгород, пл.Театральна,11, тел./факс: (03122) 13-199; 14-947; 14-815. E-mail: root@socdem. uzhgorod.ua; Web-сайт: www.socdem.ua). Газета заснована 1 серпня 1998 р. правлінням Закарпатської обласної організації Соціал-демократичної партії України (об'єднаної). Видання виходило щотижня українською мовою. Наклад – 10 000 прим. Гол. редактор – Роман Офіцинський.

123. СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТ ПЛЮС (88000 м. Ужгород, пл. Театральна,11, тел./факс: (03122) 13-199; 14-947; 14-815. E-mail: root@ socdem.uzhgorod.ua; Web-сайт: www.socdem.ua). Газета заснована 1999 р. обласним бюро Закарпатської обласної організації Соціал-демократичної партії України (об'єднаної). Вийшла один раз як тижневик румунською мовою. Наклад – 10 000 прим. Гол. редактор – Роман Офіцинський, переклад – Тарас Дацьо.

124. СПОРТИВНЕ ЗАКАРПАТТЯ (88000 м. Ужгород, пл. Народна, 4. Газета заснована 8 лютого 1996 р. редакцією газети «Новини Закарпаття». Мова видання – українська. Із 1997 року часопис не виходив.

125. СПОРТ-ІНФОРМ (тел./факс: (03122) 54-021). Газета заснована 24 січня 1997 р. редакційно-видавничою фірмою «Прес-тиждень ЛТД». Мова видання – українська. Наклад – 1 000 прим. Гол. редактор – Кривошакко Володимир Володимирович. Друкується нерегулярно.

126. СПРАВА ЧЕСТІ (90500 м. Тячів, пл. Леніна, 2, тел./факс: (03134) 21261). Газета заснована 20 серпня 1996 р. Дідухом Петром Петровичем. Виходить українською мовою нерегулярно. Наклад – 500 прим. Гол. редактор – Петро Дідух.

127. СРІБНА ЗЕМЛЯ (88018, м. Ужгород, вул. Некрасова, 6, тел./ факс: (03122) 21-488; 24-757. E-mail: sz@mail.uzhgorod.ua). Газета заснована 1992 року концерном «Срібна земля» як громадсько-політичне видання. Мова видання – українська. Наклад – 5 000 – 7 275 прим. Шеф-редактор – Віктор Бедь, гол. редактори – Світлана Терпелюк, Степан Біляк.

128. СТАРИЙ ЗАМОК (89600, м. Мукачево, вул. Івана Франка, 132, тел./ факс: (03131)23-524. E-mail: info@st.zamok.mk.uzhgorod. ua; Web-сайт: www.st.zamok.mk.uzhgorod.ua). Газета заснована 1 грудня 1997 р. як громадсько-політичне видання. Друкується українською мовою. Наклад – 13 000 – 19 200 прим. Гол. редактор – Клованич Юрій Федорович.

129. СТАРТ (88015 м. Ужгород, вул. Заньковецької, 5, тел./факс: (03122) 29898; 29-494. E-mail: start@start.uzhgorod.ua Web-сайт: www.start.uzhgorod.ua). Газета заснована 4 червня 1996 року. Засновники: громадяни Шулла І.І., Текла Б.Т., фірма «Гуннія ЛТД». Мови видання – українська, угорська та російська. Наклад – 6000 прим. Гол. редактор – Філеп Текла Юліївна.

130. СТАТИСТИЧНЕ ВИДАННЯ (88000, м. Ужгород, вул. Ю. Гойди, 11). Газета заснована 1998 року Закарпатським управлінням статистики як спеціальне видання. Мова видання – українська. Наклад – 2000 прим.

131. СТУДЕНЬ (СТУДЕНТСЬКИЙ ТИЖДЕНЬ) (E-mail: studenj@ ukr.net). Газета зареєстрована 16 жовтня 2001 р. Асоціацією молодіжних ініціатив краю як молодіжне видання. Часопис виходить українською мовою. Наклад – 1 000 примірників. Гол. редактор – Петро Ренжин.

132. СХОДИ (89600, м. Мукачево, п/с 190, тел./факс: (03131) 44-971). Газета заснована 1999 р. управлінням об'єднаної християнської євангельської церкви живого Бога в Закарпатській області. Друкується українською мовою. Наклад – 3 000 прим. Головний редактор – Зан Оксана Іванівна.

133. ТАЛАНТИ СВАЛЯВЩИНИ (89300 м. Свалява, вул. Верховинська, 69, тел./факс: (03133) 22-390). Газета заснована 9 вересня 1997 року Ішковичем Кирилом Васильовичем як громадсько-політичний часопис. Друкується українською мовою. Гол. редактор – Ішкович Кирило Васильович.

134. ТЕЛЕВІЗІЙНИЙ ДОДАТОК ГАЗЕТИ «МУКАЧЕВО» (896000 м. Мукачево, вул. Ярослава Мудрого, 5-а, тел./ факс: (03131) 21-022; 54-768; 23246; 44-512. E-mail: sergey@ dvornichenko.mk.uzhgorod.ua). Газета заснована 3 березня 1994 р. Мукачівським відділенням Промінвестбанку, Дворниченком В.В., Мукачівською виробничо-комерційною фірмою «Астра», Мукачівським філіалом «Лісбанку», Мукачівським державним торгово-комерційним підприємством. Друкується українською мовою. Наклад – 3 500 прим. Гол. редактор – Дворниченко Віктор Васильович.

135. ТЕЛЕПРОГРАМА. Видання зареєстровано 2000 р. громадянкою Гичко Ганною Василівною як рекламне видання. Мова видання – українська. Гол. редактор – Ганна Гичко.

136. ТИСА (88011, м. Ужгород, пл. Театральна, 11, тел./факс: (03122) 34468). Журнал засновано 10 листопада 1993 р. редакцією газети «Карпатський край» та мистецьким фондом «Карпати». Мова видання – українська. Гол. редактор – Василь Кухта. Із 1999 р. друкується нерегулярно.

137. ТОРГ ЛАЙН (89600 м. Мукачево, пл. Миру, 7, тел./факс: (03131) 22183). Газета заснована 24 вересня 1997 р. малим приватним підприємством «Голд Лайн Трейд» як рекламне видання. Часопис друкується українською мовою. Наклад – 1 000 прим. Гол. редактор – Микола Коберський.

138. ТУР-ІНФОРМ (88012, м. Ужгород, вул. М. Грушевського, 6-а, тел./факс: (03122) 54-021). Газета заснована 3 квітня 1997 р. редакційно-видавничою фірмою «Прес-тиждень ЛТД». Мови видання – українська й російська. Гол. редактор – Шандор Федір Федорович. Видання видається нерегулярно. 141. ТЯЧІВСЬКИЙ ІНФОРМКУР'ЄР (тел./факс: (03134) 31-487). Газета заснована 5 серпня 1996 р. товариством з обмеженою відповідальністю «Ініціатива». Мова видання – українська. Гол. редактор – Ботигін Олександр Васильович. Із 2000 року газета не виходила.

139. УЖГОРОД (88000, м. Ужгород, вул. Ракоці, 2, тел./факс: (03122) 16-343; 13-638; E-mail: uzhgorod@uzhgorod.ukrsat.com). Газета-тижневик заснована 20 липня 1999 р. Ужгородською міською радою та виконкомом. Друкується українською мовою. Наклад – 4000 прим. Гол. редактор – Андрій Андрусак. 143. УЖГОРОД ОНЛАЙН. Видання зареєстровано 1998 р. колективним підприємством «Мандарин» як спеціальне видання. Мови видання – українська та російська. На цей час не друкується.

140. УЖГОРОДСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ (88016, м. Ужгород, вул. Університетська, 14/218, тел.: (03122) 43-543). Газета заснована 2 листопада 1951 року вченою радою Ужгородського державного університету під назвою «За більшовицькі кадри», згодом виходить як «Радянський студент» (1952) та «Ужгородський університет» (1989). В останні роки друкується щомісяця українською мовою. Наклад – 500 прим. Гол. редактори – відомі науковці (М.Лакиза, І.Гранчак, В. Чумак, О.Довганич, В.Ариповський та інші).

141. УЖ-ІНФО (тел./факс: (03122) 30-895). Газета заснована 18 грудня 1995 року видавничо-комерційною фірмою «Аркада-Ф» як рекламне видання. Мова видання – українська та мови оригіналів. Гол редактор – Федоренко Анатолій Васильович. Із 2000 року газета не виходила.

142. ФЕСТ (СРІБНА ЗЕМЛЯ – ФЕСТ) (88011, м. Ужгород, вул. Гагаріна, 42/1, тел./факс: (03122) 37-304; 37-084. E-mail: sifest@karpaty.uzhgorod.ua). Газета заснована 18 березня 1996 року інформаційно-рекламним агентством «Наш час» після розколу серед журналістського колективу в редакції газети «Срібна земля». Станом на 19 березня 2001 р. видавцем газети визначено ТзОВ «Рекламно-видавнича компанія «Фест». Друкується українською мовою. Наклад – 13 000 прим. Гол редактори: Віталій Ящищак, Василь Ільницький.

143. ХРИСТІЯНИН КАРПАТ (88018, м. Ужгород, вул. Грушевського, 37а). Газета заснована 2001 року обласним Об'єднанням церков євангель-

ських християн-баптистів. Мова видання – українська та мови оригіналів. Наклад – 3000 прим.

144. ХРИСТИЯНСЬКА РОДИНА (88018, м. Ужгород, пл. Кирила і Мефодія, 7, тел./факс: (03122) 27-977; 24-528; 29-727. E-mail: sobor1@tcom.uzhgorod.ua). Газета заснована 31 липня 1996 р. Закарпатським товариством імені Кирила і Мефодія. Друкується українською, російською, церковнослов'янською та «русинською» мовами двічі на місяць. Наклад – 2 000 – 4 000 примірників. Гол. редактор – протоієрей Димитрій Сидор.

145. ХРИСТИЯНСЬКИЙ ДЕМОКРАТ (тел./факс: (03122) 21488). Газета заснована 4 березня 1997 року Християнською народною спілкою Закарпаття, громадянами Зейкан Ю.П. та Попадинцем П.І. Мова часопису – українська. Гол. редактор – Петро Попадинець. Із 2000 року видання не виходило.

146. ХУСТСЬКИЙ ЗАМОК. Газета заснована 4 листоп. 1994 р. Хустською районною організацією УРП як громадсько-політичне видання. Друкувалася українською мовою. У 1997 р. газета припинила виходити.

147. ЧЕРВОНА ГОРА (89600, м. Мукачево, п/с 140). Газета заснована 2000 р. громадою Мукачівської православної церкви ікони Божої Матері «Всіх Скорбящих Радостей». Мови видання – українська та мови оригіналів. Наклад – 3000 прим.

148. ЧІЗАЙ – CSIZAJ (м. Берегово, урочище «Чізай», а/с 320. E-mail: admin@iceberg.uzhgorod.ua). Часопис виходить із 29 грудня 2000 р. Заснований спільним українсько-американсько-російським підприємством «Айсберг» як науково-практичне видання. Мови газети – українська та угорська. Наклад – 1 000 прим. українською і 1 000 – угорською мовами (див. №28 (29) від 13 липня 2001 р.). Гол. редактор – Разгулов Валерій Михайлович.

149. ЧОРНА ГОРА (90300, м. Виноградів, вул. Дружби, 24/1. E-mail: thgora@ssb.uzhgorod.ua). Газета заснована у 1997 р. громадянином Віктором Черепаніним як громадсько-політичне видання. Згодом часопис було переєстровано (20 травня 1999 р.) Володимиром Мочарником як суспільно-релігійний тижневик. Друкується українською та російською мовами. Наклад – 1100 – 2500 прим. Гол. редактор – Володимир Мочарник.

150. ШЕФУ НА СТИЛ (88000, м. Ужгород, пл. Корятовича, 13/12, тел./факс: (0312) 61-76-54. E-mail: shef@cto.uz.ua). Щомісячний інформаційно-аналітичний «журнал для тих, хто приймає рішення», зареєстрований 25 червня 2003 р., перше число з'явилося у липні того ж року. Часопис виходить українською мовою у кольорі. Наклад – 2000 прим. Гол. редактор – Людмила Орос, видавець – Василь Ледней.

151. ЭХО (88015 м. Ужгород, вул. Л.Толстого, 46/33). Газета заснована 2000 року Закарпатським благодійним фондом «Хесед Шпіра» (єврейське товариство) як інформаційно-пізнавальне видання. Мови видання – українська, російська. Наклад – 1000 прим.

152. APŞA (АПША) (90500, м. Тячів, вул. Борканюка, 17, тел.: 0505149873). Газета-місячник заснована 6 вересня 2001 року Закарпатською обласною спілкою «Дачія» як соціально-політичне видання. Друкується румунською мовою. Наклад – 1000 прим. Гол. редактори – Тарас Дацьо, Іон Ботош.

153. BAVITA (БОБИТО – ЧУБЧИК) (88011, м. Ужгород, Чопський пров., 1-а, тел./факс: (03122)28-353). Газета заснована 4 листопада 1994 р. редакцією журналу «Тарогато» як часопис для дітей. Друкується угорською мовою. Наклад – 1000 прим. Гол.редактор – Йосип Івашкович.

154. BEREG-INFO (БЕРЕГ-ІНФО; 90200 м. Берегово, вул. Сечені, 11, тел./факс: (03141)24-466; 24-089). Газета зареєстрована 17 жовтня 1995 р. Сабослаєм Степаном Карловичем. Видання друкується угорською мовою. Протягом 1998 – 1999 р. часопис друкував також матеріали українською мовою. Окремою книгою редакція видала угорськомовні «Кримінальні повісті та оповідання», які друкувалися в газеті. Наклад – 5 200 – 5 700 прим. Гол. редактор – Степан Сабослай.

155. ÉLET-JEL (ИЙЛЕТ ЄЛ – СЕРЦЕБИТТЯ; 88011, м. Ужгород, вул. Гагаріна, 42/1; Головна пошта, п/с 34/А). Журнал зареєстрований 21 жовтня 2008 р., друкується угорською мовою, наклад – 1000 прим. Шеф-редактор – Шандор Горват, гол. редактор – Елемир Кевсегі.

156. DÉLIBÁV (МІРАЖ), мистецько-художній часопис, перше число з'явилося 1992 року, із 1996 – офіційний журнал Спілки угорських художників, друкується два рази на рік: в травні та листопаді, наклад – 300 прим. Існує онлайн-версія, яка оновлюється щоквартально.

157. DÔVERA (ДОУВЕРА – ДОВІРА; 88000 м. Ужгород, вул. Кавказька, 15/22, тел./факс: (03122)42-436). Журнал заснований 20 липня 2000 р. Закарпатським обласним культурно-просвітнім товариством словацьких жінок «Довіра», організацією УРП як громадсько-політичне видання. Друкувався словацькою та українською мовами. Наклад – 1000 прим. Гол. редактор – Наталія Герцег-Паш. На цей час не виходить.

158. NOTÁRMENTI SZOCIALDEMOKRATA (ГОТАРМЕНТИ СОЦІАЛДЕМОКРОТО – ПРИКОРДОННИЙ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТ; 90200 м. Берегово, п/с 101). Газета заснована 1999 року обласним бюро Закарпатської обласної організації Соціал-демократичної партії України (об'єднаної) як громадсько-політичне видання. Друкувалася щотижня угорською мовою. Наклад – 3 000 прим. Гол. редактор – Ласло Біров.

159. KÁRPÁTALJA (КАРПАТОЛЙО – ЗАКАРПАТТЯ; 90200 м. Берегово, вул. Крива, 6, тел.: (03141) 23-277; e-mail: karphetlap@bereg.uzhgorod.ua; сайт: www.karpatok.hetilop.uzhgorod.ua). Газета заснована 25 грудня 2000 р. ТЗОВ «Карпатолйо». Наклад – 7 050 – 8 300 прим. Мова – угорська. Гол. редактор – Густав Качур.

160. KÁRPÁTALOI SZÉMLE (КАРПАТОЛОІ СІЙМЛЕ – ЗАКАРПАТСЬКИЙ ОГЛЯД; 88000, м. Ужгород, Православна наб., 5, тел./факс: (03122) 36-923). Газета заснована 28 жовт. 1993 р Товариством угорської культури Закарпаття. Видання друкувалося угорською мовою. Наклад – 1500 – 3000 прим. Гол. редактор – Густав Качур. Газета припинила друкуватися у 2000 році.

161. KÁRPÁTI IGAZ SZÓ (КАРПАТІ ІГАЗ СО – «КАРПАТСЬКЕ СЛОВО ПРАВДИ; 88011, м. Ужгород, вул. Гагаріна, 42/1, тел./факс: (03122) 24-477, E-mail: root@kigazszo.uzhgorod.ua). Видання засновано у січні 1920 р. під назвою «Munkas újság» («Робітничка газета»). Протягом 1946-1967 рр. часо-

пис виходив як угорський дубляж обласної газети «Закарпатська правда». Із березня 1967 року й до сьогодні друкується як самостійне угорськомовне видання. Газета пререєстрована 31 січня 1996 року, засновники: Закарпатська обласна рада, облдержадміністрація, Товариство угорської культури. Наклад – 7790 прим. (у вівторок та четвер) і 9 520 прим. (у суботу). Головний редактор – Габор Ердейі.

162. KÁRPATI MAGYAR KRONIKA (КАРПАТІ МОДЬОР КРОНІКО – КАРПАТСЬКА УГОРСЬКА ХРОНІКА; 88015, м. Ужгород, вул. Льва Толстого, 5а). Газета заснована 2000 р. Товариством угорської інтелігенції Закарпаття як громадсько-політичне видання. Мова видання – угорська. Наклад – 1000 прим. Головний редактор – Юрій Дупко.

163. MARAMUREȘENII (МАРАМУРЕШЕНІ – МАРАМОРОШАНИ, 90575, смт Солотвино Тячівського району Закарпатської обл., вул. Харківська, 6 а, тел.: (03134)56–514; 44–269). Соціально-політична, економічна та культурна газета-тижневик для румун Закарпаття. Заснована (2001 р.) управлінням у справах преси та інформації Закарпатської ОДА, Тячівською та Рахівською райдержадміністраціями. Мова видання – румунська. Наклад – 1000 прим. Гол. редактор – Георгій Маріна.

164. NYOMKERESŐ (НЬОМКЕРЕШИВ – СЛІДОПИТ; 89600, м. Мукачево, вул. Л. Кошута, 1, тел./факс: (03131) 54-638). Журнал засновано 2 червня 1995 р. Закарпатською асоціацією угорських скаутів. Наклад – 1000 прим. друкується угорською мовою. Гол. редактор – Павло Попович.

165. PODKARPATSKÝ SLOVÁK (ПІДКАРПАТСЬКІ СЛОВАК – ПІДКАРПАТСЬКИЙ СЛОВАК; 88000, м. Ужгород, вул. Шумна, 26/3). Газета заснована у 1999 р. Закарпатською обласною культурнопросвітньою організацією «Матица Словенска». Друкується словацькою мовою щомісячно. Наклад – 1000 прим. Гол. редактор – Йосип Гайніш.

166. SLOVENSKE SLOVO (СЛОВАЦЬКЕ СЛОВО, 88020, м. Ужгород, вул. Гагаріна, 98, тел.: 0999206806, e-mail: siau@i.ua). Газета видається з 7 квітня 2012 р. «Словацькою інформаційною агенцією в Україні» («Slovenská informáčna agentcia na Ukraine»), створеною Товариством словацької інтелігенції Закарпаття (голова – Ерік Горват). Мови видання – словацька, чеська, українська. Наклад – 1000 прим. Відпов. за випуск – Вікторія Лецо, Олена Меденцій.

167. SZIVÁRVÁNY (СІВАРВАНЬ – РАЙДУГА) (90200, м. Берегово, вул. Мікеша, 15, тел./факс: (03141) 31-020). Часопис зареєстровано 19 жовтня 1993 р. Товтом К.К. і Балогом М.І. як громадсько-політичне видання. Мова – угорська. Наклад – 500 прим. Гол. редактор – Карло Товт.

168. SZOLYVAI KRÓNİKA (СОЛЬВОЇ КРОНІКО-СВАЛЯВСЬКА ХРОНІКА) (89300, м. Свалява, вул. Шевченка, 3/т-1, тел./факс: (03133) 21-097). Газета заснована 7 лютого 1995 року Свалявським угорським культурним союзом. Мова видання – угорська. Гол. редактор – Йорош Бейло Дюлович.

169. ÚJ HOJTÁS (УЙ ГОЙТАШ – НОВИЙ ПАГІН, 89600 м. Мукачево, вул. Миру, 15). Газета заснована 2000 року Закарпатською Апостольською адміністрацією Римо-католицької церкви. Мова видання – угорська. Наклад – 1000 прим.

Угорськомовні часописи 1845–1945 рр.

1. KÖZÉRDEKEK CSARNOKA (Загальногромадська галерея), 1867 р.
2. UNGVÁRI KÖZLÖNY (Ужгородські повідомлення), 1867 р.
3. UNGVÁR: Közérdekű Hetilap (Ужгород: громадський тижневик), 1880 р.
4. MAGYAR KÁRPÁT: Melléklet az orosz «Kárpáthoz» (Угорський Карпат: додаток до російськомовного «Карпата»), 1875 р.
5. KELET: A magyarországi görög katolikusok érdekeit képviselő hetilap. (Схід, тижневик, що представляє інтереси греко-католиків Угорщини), 1888 р.
6. KÁRPÁT LAPOK: Egyházi, tanügyi és társadalmi hetilap. (Карпатські листки: релігійний, освітній, соціальний тижневик), 1895 р.
7. GÖRÖG KATHOLIKUS SZEMLE: Egyházi és társadalmi hetilap. (Греко-католицький огляд: релігійний та соціальний тижневик), 1899 р.
8. FELVIDÉKI SION: G.-kath. Egyházi s irodalmi foluóirat. (Верховинський Сіон: греко-католицький релігійний та літературний часопис), 1899 р.
9. KÁRPÁT («Карпат»), 1919 р.
10. KASSA-UNGVÁRI HIRDETMÉNYI LAP. (Кошицько-Ужгородський інформаційний листок), 1845 р.
11. KÁRPÁT HIRNÖK: Társadalmi, népgazdasági, s közhasznú ismeretek közlönye. (Карпатський вісник: суспільно-господарський часопис), 1861 р.
12. FELVIDÉK («Верховинський край»), 1863 р.
13. UNGVÁRI HIRLAP («Ужгородські новини»), 1867 р.
14. UJ KÖZLÖNY: Pártinkivüli Polit. Napilap. («Новий вісник»), 1868 р.
15. UNG – UNGVÁR («Унг- Ужанщина»), 1873 р.
16. MAGYR TANÍTÓJELÖLT: Óvó-, tanítónőés tanítójelöltel lapja. (Угорський помічник учителя: для вихователів дитсадків та вчителів), 1908 р.
17. RUSZINSZKÓI NÉPSZAVA: A ruszinszkói social-dem. part központi közlönye (Русинське народне слово: газета русинської соціал-демократ. партії), 1921 р.
18. NÉPLAP: Ismeretterjesztő társadalmi és gazdasági hetilap (Народний листок: повчальний соціально-економічний тижневик), 1922 р.
19. GRIMÁSZ (Гримаса), 1923 р., сатиричний журнал
20. HATÁRSZÉLI UJSÁG: A Ruszinszkói ker. szos. part hivatalos hetilapja. (Прикордонна газета: офіційний тижневик Русинського регіону), 1923 р.
21. KÁRPÁTI HIRADÓ (Карпатський вісник), 1924-1933 рр.
22. KELETI UGSÁG (Східна газета), 1923 р.
23. KÖZTÁRSASÁGI HIRADÓ (Республіканський вісник), 1924 р.
24. KÖZTÁRSASÁGI MAGYAR HIRADÓ (Республіканський угорський вісник), 1924 р.
25. MUNKÁS UJSÁG: A Csehoszlov.komunista part P.R. kerületének hivatalos közlönye. (Робітнича газета: орган комуністичної партії робітників), 1924 р.
26. KÁRPÁTALJA: Politikai, gazdasági és társadalmi hetilap. – Megjelenik minden vasárnap. Sz. (Підкарпаття: політичний господарський тижневий вісник), 1926 р.

27. A POLGÁR (Громадянин), 1927 р.
28. MAGYAR ISKOLA: A podkárpatzskároszi általános Magyar tanulóegye-
stilet hivatal s lapja. (Угорська школа: для підкарпатторсинських вчителів
Угорщини), 1928 р.
29. KÁRPÁTI VASÁRNAP: A magyar-ruthén testvériség lapja. – Megjelenik
minden vasárnap. (Карпатська неділя: видання угорсько-русинського брат-
ства), 1939 р.
30. JÖVŐ (Майбутнє) правдоподібно, часопис виходив у 30-х роках ХХ ст.
31. MAGYAR ÉLET (Угорське життя) припускаємо, що часопис виходив
у 30х роках ХХ ст.
32. SZABADSÁG: A szocialdemokr. part polit. és gazdasági hetilapja (Сво-
бода, суспільний господарсько-економічний тижневик).
33. KÁRPÁTI MAGYAR HIRLAP (Карпатські угорські новини), 1920 р.

Новітні угорськомовні часописи 1945-2019

1. BABITA (Чубчик), газета заснована 4 листопада 1994 року редак-
цією журналу «Тарогато» як часопис для дітей.
2. BEREGI HIRLAP («Вісник Берегівщини»), газета заснована 1 січня
1945 року під назвою «Veres Zászló» («Червоний прапор») як орган Берегів-
ського райкому компартії, із 1 січня 1955 року виходить український дуб-
ляж.
3. DÉLIBÁB (Міраж), мистецько-художній часопис, перше число з'яви-
лося 1992 року, із 1996 – офіційний журнал Спілки угорських художників,
друкується два рази на рік: в травні та листопаді, наклад – 300 прим. Існує
онлайн-версія, яка оновлюється щоквартально.
4. BEREG-INFO (Берег-інфо), газета зареєстрована 17 жовтня 1995 ро-
ку Степаном Карловичем Сабослаєм.
5. CSIZAJ («Чизай»), журнал виходить із 29 грудня 2000 року, заснова-
ний спільним українсько-американсько-російським підприємством «Айс-
берг» як науково-практичне видання. Вміщує матеріали українською, угор-
ською та російською мовами.
6. NOTÁRMENTI SZOCIALDEMOKRATA (Прикордонний соціал-демо-
крат), газета-тижневик, заснована 1999 року обласним бюро Закарпатської
обласної організації Соціал-демократичної партії України (об'єднаної)
7. IRKA (Зошит), журнал для угорськомовних дітей Закарпаття та тих,
хто вивчає угорську мову, заснований 1993 р., видавець – Закарпатське
угорськомовне педтовариство; виходить 4 рази в рік, тираж – 5 000 прим.
8. KÁRPÁTALJA (Закарпаття), газета заснована 25 грудня 2000 р.
ТзОВ «Карпатолйо».
9. KÁRPÁTALJAI MAGYAR TUDOMÁNYOS TÁRSASÁG («Вісник Закарпатсь-
кого угорського наукового товариства»), щорічник Закарпатського угор-
ськомовного наукового товариства (1993), наклад – 500 прим.
10. KÁRPÁTALOI SZÉMLE (Закарпатський огляд), газета заснована 28
жовтня 1993 року Товариством угорської культури Закарпаття.

11. KÁRPÁTI IGAZ SZÓ (Карпатське слово правди), газета Закарпатської обласної ради та облдержадміністрації. Видання засновано у січні 1920 р. під назвою «Munkás Ujság» («Робітнича газета»). Упродовж 1946-1967 рр. виходить як дубляж обласної газети «Закарпатська правда», з березня 1967 знову самостійне видання.

12. KÁRPÁTI MAGYAR KRONIKA (Карпатська угорська хроніка) Газета заснована 2000 року Товариством угорської інтелігенції Закарпаття як громадсько-політичне видання.

13. KOZOKTATÁS (Освіта) – педагогічний журнал для вчителів, що працюють у школах з угорською мовою навчання. Виходить 3 рази в рік, тираж – 1000 прим.

14. NADYSZŐLŐS-VIDÉKI HIREK (Новини Виноградівщини), угорський дубляж газети Виноградівської райради та райдержадміністрації, друкується із 27 березня 1957 року під назвою «A Kommunizmus Zászlaja» («Прапор комунізму»). У 1962 році друкування угорського дубляжу було припинено і відновлено у квітні 1965 року. Із 1990 року газета має сучасну назву.

15. NYOMKERESŐ (Слідопит), журнал заснований 2 червня 1995 року Закарпатською асоціацією угорських скаутів.

16. SZIVÁRVÁNY (Райдуга), часопис зареєстровано 19 жовтня 1993 року К. К. Товтом та М.І. Балогом як громадськополітичне видання.

17. SZOLYVAI KRÓNKA (Свалявська хроніка), газета заснована 7 лютого 1995 року Свалявським угорським культурним союзом.

18. ÚJ HOJTÁS (Новий пагін), газета заснована 2000 року Закарпатською Апостольською адміністрацією Римо-католицької церкви.

19. UNGVÁRI VIDÉKI HIREK (Вісті Ужгородщини), угорськомовний дубляж газети Ужгородської райради та райдержадміністрації, друкується із 1952 року. До 1991 року виходить під назвою «A kommunizmus fényei» («Вогні комунізму»). Українською мовою газета почала виходити з 1949 року.

В. Зразки закарпатської періодики та деяких українських закордонних видань

Районні видання, засновниками яких були райкоми компартії та районні ради народних депутатів (1983 р.)

ПРОЛЕТАРІ ВСІХ КРАЇН, ЄДИНАТЕСЬ!

ЧЕРВОНИЙ ПРАПОР

Орган Червоноградського району Комуністичної партії України та Районної Ради Народних Депутатів Закарпатської області

№ 1 (1983)
СВІТОВИЙ, 7 листопада 1983 року

ДЛЯ КОЖОГО БОЯ ТРИКОЇ ВЕРШИНОЮ КОМУНІСТИЧНОГО СОЦІАЛІЗМУ

СЛАВА ВІЙСЬКОВОМУ МОСТОВИ, ЯКИЙ ПОВЕРНУВ НАШУ КРАЇНУ В СВОЮ РАДІВУ

КАЖЕ КОЖЕ НАРЯСНИК-ЛЕВИСЬКИЙ

ЛИЦО ЖОВІ ВЕРХОВИНОЮ ШЕРПАНО-МАЛЬЦІ ВІДНО

Голова видання: І. П. ПІСІВНИК
Відповідальний: І. П. ПІСІВНИК
Стор. 2 стор.

СВЯТО РЕВОЛЮЦІЇ

ШІСТДЕСЯТ років тому в Україні розпочався великий революційний процес, який привів до створення Радянської України. Цей процес був не тільки національно-визвольним, але й соціально-революційним. Він привів до створення Радянської України, яка стала частиною великої Радянської держави. Цей процес був не тільки національно-визвольним, але й соціально-революційним. Він привів до створення Радянської України, яка стала частиною великої Радянської держави.

ПРОЛЕТАРІ ВСІХ КРАЇН, ЄДИНАТЕСЬ!

ВОГНІ КОМУНІЗМУ

Орган Ужгородського району Комуністичної партії України та районної Ради народних депутатів

№ 2 (1983)
ВІСІТКОК
СІЧЕНЬ
1983 р.
Голова видання: І. П. ПІСІВНИК
Стор. 2 стор.

ВИСВАННЯ КАНДИДАТІВ НАМ ПІД СИЛУ

Ужгородський районний комітет КП України та районна рада народних депутатів проголосили рішення про висунення кандидатів на посади народних депутатів районної ради народних депутатів.

ЗАВДАННЯ

Ужгородський районний комітет КП України та районна рада народних депутатів поставили завдання перед усіма членами партії та депутатами ради народних депутатів.

РАХУНОК ЕКОНОМІ ВІДКРИТО

Ужгородський районний комітет КП України та районна рада народних депутатів проголосили рішення про відкриття рахунку економіки.

Голова видання: І. П. ПІСІВНИК
Відповідальний: І. П. ПІСІВНИК
Стор. 2 стор.

ПРОЛЕТАРІ ВСІХ КРАЇН, ЄДИНАТЕСЬ!

Ленінський шлях

Орган Свалявського району Комуністичної партії України та Районної Ради Народних Депутатів Закарпатської області

№ 76 (1983)
СВІТОВИЙ, 25 червня 1983 року

ГОЛОС ПЕРЕСТРОЙКИ

Ужгородський районний комітет КП України та районна рада народних депутатів проголосили рішення про відкриття голосу перестройки.

ДОБЛЕСТЬ ТИХ, ХТО ПОПЕРЕДУ СПРАВЖНІ ГОСПОДАРИ

Ужгородський районний комітет КП України та районна рада народних депутатів проголосили рішення про відкриття доблесті тих, хто попереду справжні господарі.

ПРОЛЕТАРІ ВСІХ КРАЇН, ЄДИНАТЕСЬ!

Ленінська правда

Орган Хустського району Комуністичної партії України та Районної Ради Народних Депутатів Закарпатської області

№ 108 (1983)
ЧЕТВЕР, 20 ЖОВТНЯ 1983 РОКУ

ЗАВЕРШУВАТИ ПОЛЬОВІ РОБОТИ

Ужгородський районний комітет КП України та районна рада народних депутатів проголосили рішення про завершення польових робіт.

УДАРНИМИ ТЕМПАМИ

Ужгородський районний комітет КП України та районна рада народних депутатів проголосили рішення про ударні темпи.

КРАЇНА РАД: НОВИЙ ДІХ

Ужгородський районний комітет КП України та районна рада народних депутатів проголосили рішення про новий дих країни ради.

ПРОЛЕТАРІ ВСІХ КРАЇН, ЄДИНАТЕСЬ!

СВІТЛО ЖОВТНЯ

Орган Воловецького району Комуністичної партії України та Районної Ради Народних Депутатів Закарпатської області

№ 96 (1983)
ЧЕТВЕР, 8 СЕРПНЯ 1983 РОКУ

ДИСЦИПЛІНА У ВИКОНАННІ ЗАВДАНЬ

Ужгородський районний комітет КП України та районна рада народних депутатів проголосили рішення про дисципліну у виконанні завдань.

П'ЯТИРІЧКА — СПРАВА КОЖНОГО

Ужгородський районний комітет КП України та районна рада народних депутатів проголосили рішення про п'ятирічку — справу кожного.

КУЗЯК ВРОДИТЬ ПЕДРО

Ужгородський районний комітет КП України та районна рада народних депутатів проголосили рішення про кузяка, який вродить Педро.

ПРОЛЕТАРІ ВСІХ КРАЇН, ЄДИНАТЕСЬ!

ПРАПОР ПЕРЕМОГИ

Орган Мукачівського міськомуні та району Комуністичної партії України та Районної Ради Народних Депутатів Закарпатської області

№ 122 (1983)
ВІСІТКОК, 19 Листопада 1983 року

ВСІ КОРМИ — ЧЕРЕЗ КОРМОЦЕХ

Ужгородський районний комітет КП України та районна рада народних депутатів проголосили рішення про всі корми — через кормоцехи.

ХТО ПРАЦЮВАВ КРАЩЕ?

Ужгородський районний комітет КП України та районна рада народних депутатів проголосили рішення про хто працював краще.

ПРОЛЕТАРІ ВСІХ КРАЇН, ЄДИНАТЕСЬ!

РАдянська верховина

Орган Івано-Франківського району Комуністичної партії України та Районної Ради Народних Депутатів Закарпатської області

№ 122 (1983)
ВІСІТКОК, 19 Листопада 1983 року

НАСІННЯ — ОСНОВА МАЙБУТНЬОГО ВРОЖАЮ

Ужгородський районний комітет КП України та районна рада народних депутатів проголосили рішення про насіння — основу майбутнього врожаю.

З робітничим зустріє професор

Ужгородський районний комітет КП України та районна рада народних депутатів проголосили рішення про зустріч з робітничим професором.

В ІМ'Я МИРУ ТА БЕЗПЕКИ НА НАШІЙ ПЛАНЕТІ

Ужгородський районний комітет КП України та районна рада народних депутатів проголосили рішення про мир та безпеку на нашій планеті.

ПРОЛЕТАРІ ВСІХ КРАЇН, ЄДИНАТЕСЬ!

КАРПАТська зІРКА

Орган Великоберезівського району Комуністичної партії України та Районної Ради Народних Депутатів Закарпатської області

№ 122 (1983)
ВІСІТКОК, 19 Листопада 1983 року

Трудяться комплексно

Ужгородський районний комітет КП України та районна рада народних депутатів проголосили рішення про комплексне трудяство.

ПРАВОВАПЛОД П'ЯТИРІЧКИ

Ужгородський районний комітет КП України та районна рада народних депутатів проголосили рішення про правові плоди п'ятирічки.

Прогляді всі краї, єдиної!

ПРАПОР КОМУНІЗМУ

ОРГАН ВІНОГРАДСЬКОГО РАЙОННОГО КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ УКРАЇНИ ТА РАЙОННОЇ РАДИ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

ЧЕТВЕР 10 Листопада 1983 року ЦІНА 2 КОП.

ШЛЯХОМ ЖОВТНЯ

МІСЦЕВА І ОБЛАСТНА РАДА КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ УКРАЇНИ ВІНОГРАДСЬКОГО РАЙОНУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ ПІДГОТУЄ ДО ЖОВТНЯ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ РАЙОННОЇ РАДИ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ. У РАЙОННОМУ КОМУНІСТИЧНОМУ ЦЕНТРІ ВІНОГРАДСЬКОГО РАЙОНУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ ПІДГОТУЄ ДО ЖОВТНЯ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ РАЙОННОЇ РАДИ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ. У РАЙОННОМУ КОМУНІСТИЧНОМУ ЦЕНТРІ ВІНОГРАДСЬКОГО РАЙОНУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ ПІДГОТУЄ ДО ЖОВТНЯ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ РАЙОННОЇ РАДИ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ.

Прогляді всі краї, єдиної!

ЗОРЯ РАХІВЩИНИ

ОРГАН РАХІВСЬКОГО РАЙОННОГО КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ УКРАЇНИ ТА РАЙОННОЇ РАДИ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Головний вихід: 20 листопада 1983 р. № 10 (1870) СТОБИГА 2 Листопада 1983 року ЦІНА 2 КОП.

• В ОБКОМІ КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ УКРАЇНИ

ОРГАНІЗОВАНО ПРОВЕСТИ ЗМІНУ ХУДОБИ

Відомо, що в Україні, як і в інших країнах, відбувається процес зміни художньої форми мистецтва. Це процес, який відбувається в усіх сферах мистецтва, від живопису до музики, від літератури до театру. У мистецтві відбувається процес зміни художньої форми, який відбувається в усіх сферах мистецтва. Це процес, який відбувається в усіх сферах мистецтва.

Хай живе 66-а річниця великого Жовтня!

Прогляді всі краї, єдиної!

РАДЯНСЬКЕ СЕЛО

ОРГАН ГЕГЕРІВСЬКОГО РАЙОННОГО КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ УКРАЇНИ І РАЙОННОЇ РАДИ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Головний вихід: 4 листопада 1983 р. № 14 (500) Листопада 1983 року ЦІНА 2 КОП.

КРАІНА РАПОРТУЄ

Назустріч святи

Відомо, що в Україні, як і в інших країнах, відбувається процес зміни художньої форми мистецтва. Це процес, який відбувається в усіх сферах мистецтва, від живопису до музики, від літератури до театру. У мистецтві відбувається процес зміни художньої форми, який відбувається в усіх сферах мистецтва.

Прогляді всі краї, єдиної!

ЛОБЕ ЖИТТЯ

ОРГАН ІРШАВСЬКОГО РАЙОННОГО КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ УКРАЇНИ І РАЙОННОЇ РАДИ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Головний вихід: 23 листопада 1983 року. № 11 (187) ЦІНА 2 КОП.

ІНТЕНСИФІКАЦІЯ ПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА

ПО КРАЇНІ РІДНІЙ

ВІСІВ З ЗАХОДУ «ІРШАВЕРМЕР»

Відомо, що в Україні, як і в інших країнах, відбувається процес зміни художньої форми мистецтва. Це процес, який відбувається в усіх сферах мистецтва, від живопису до музики, від літератури до театру. У мистецтві відбувається процес зміни художньої форми, який відбувається в усіх сферах мистецтва.

Сучасні обласні видання, засновниками яких є Закарпатська обласна рада та обласна державна адміністрація

НОВИНИ

СБОРНИЙ ВИПУСК

ЗАКАРПАТТЯ

Газета обласної ради і обласної державної адміністрації

№ 117-118 (3233-3236) 13 жовтня 2007 року Ціна договірна

ТЕМИ НОМЕРА

ЯБЛУКА ДОСПІЛИ...

Чи вдасться нам підкорити «голландські висоти»?

Тися величезних яблук. Плясують вони — фія в ялівцях і вишнях. 5 стор.

Уради і Союзів не бачили, але для українців — це була перша велика подорож. 1 стор.

Закарпатський КАЛЕЙДОСКОП

Щотижнева газета видавництва "Закарпаття"

13 вересня 2007 року № 97 (916) Ціна 40 коп.

НЕ ХАЛИМО САННИ

БАКИВСЬКА НАДРА

В ІNTERNET

Відомо, що в Україні, як і в інших країнах, відбувається процес зміни художньої форми мистецтва. Це процес, який відбувається в усіх сферах мистецтва, від живопису до музики, від літератури до театру. У мистецтві відбувається процес зміни художньої форми, який відбувається в усіх сферах мистецтва.

Медицина ОРБИТА

№ 6 (11), липень 2000 р.

ПРОФЕСІЙНЕ ВИДАННЯ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКАРПАТТЯ

ВІДЗНАКА

ЗАСЛУЖЕНА НАГОРОДА

НЕ ЗУПИНЯТИСЯ НА ДОСЯГНУТОМУ

НА ДОСЯГНУТОМУ

Основні показники роботи терапевтичної служби на Закарпатті — одні з кращих по країні

Віраж на Закарпатті, який її створює, який є одним з кращих в Україні. Віраж на Закарпатті, який її створює, який є одним з кращих в Україні.

Інформація, консультація, реклама

Зайнятості населення

Листопада 2009 року №1 (10) Ціна безкоштовно

Газета Закарпатського обласного центру зайнятості населення

З НАГОДИ ПРОФЕСІЙНОГО СВЯТА

ВІТАЄМО!

Відомо, що в Україні, як і в інших країнах, відбувається процес зміни художньої форми мистецтва. Це процес, який відбувається в усіх сферах мистецтва, від живопису до музики, від літератури до театру. У мистецтві відбувається процес зміни художньої форми, який відбувається в усіх сферах мистецтва.

07:30

МОЛОДІ

Закарпаття

30 грудня 1999 р. №52 (6324) ГАЗЕТА САМЕ ДЛЯ ТЕБЕ! Ціна до 30 коп.

3 1-го січня в Інтернеті: www.mzr.uzhgorod.ua

3 НОВИНИ 2000

90 év a magyarság szolgálatában!

KÁRPÁTI IGAZ SZÓ

AZ IGAZI ORSZÁGOS KÖZLETI LAP <http://kisco.hirf.org>

Ma + CSALÁDI TÍZEZŐ

FÜSTTÉ VÁLT MILLIÓK

A NAP: Idejéért cserébe

SZA: ISTEN VELE, SZAKMÁSOK

Видання, засновниками яких є районні, міські ради та районні державні адміністрації

НОВИНИ

Виноградівщини

ВІСНИК 15 БЕРЕЗНЯ 2005 РОКУ

Громадсько-політичне видання району

ДАНИНА ШАНИ ГЕРОЯМ

Інформаційна грама

Микола Буташ – в. о. начальника райвідділу внутрішніх справ

НЕ ДОЗВОЛИМО ПАПЛОЖИТИ КЕРІВНИКА КОЛЛЕКТИВУ

ВІСНИК

БЕРЕГІВЩИНИ

РАЙОННА ГАЗЕТА

Газета виходить з 1 січня 1995 року № 52-53 Субота, 14 лютого 2001 року

ОФІЦІЙНІ ВІСТІ

На берегівщині триває відбудова зруйнованих, ліквідованих 62 сімей

Воїни брали участь у ритуванні людей, а нині працюють на відбудові оселі

Газета Ужгородської міської ради і виномову

УЖГОРОД

З вересня 2000 року № 34 (83) Адреса редакції: 80000 м. Ужгород, вул. Раїца, 2. Телефон: 063-43.136-38 Ціна 40 копійки

Дорогі наші першокласники, школярі, бачкаї і батьки!

Розклад руху «шкільних автобусів»

Сторінка «Трих світорів»

УжДІПВчора, сьогодні, завтра

В 1 вересня – з 12-ма балами

24 СЕРПНЯ - ДЕНЬ ПРОГЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

Громадсько-політичне видання Волинської районної газети

Голос ВЕРХОВИНИ

Метер, 23 серпня 2001 року № 34 (5949) Виходить з суботи, Ціна 20 коп.

ІСТОРІЯ НАШОЇ СЛАВНА ДАТА

ЗМІСТ ЖИТТЯ

Іршавська районна газета

НОВЕ ЖИТТЯ

№987 (7552) Субота, 26 листопада 2011 року

Вшануємо пам'ять жертв Голодомору

Запам'ятаймо пам'ять!

Село і місто: різні підходи до єдиного результату

ВІСНИК ХУСТЩИНИ

ХУСТСЬКА МІСЬКРАЙОННА ГАЗЕТА

ВІСНИК 21 СЕРПНЯ 2004 РОКУ № 65 (7689) Ціна 20 коп.

ВАСИЛЬ ПОПАДИНЦЬ: "НАШЕ ПОКІЛІННЯ - ПРИБОРКУВАТІ РІКИ"

НОВИНИ ХУСТЩИНИ: Дина Са Дина

сбор. 2
ІГОРЬ ПАВЛІВ
ЗАСТІЖИВ НА ПІДСТАВІ
ОКРЕМІ КАНАКІ
КЕР СУПІ

сбор. 3
ОДНА І ПЕРША
МАКІТІ ЧИЖИ
СТАВІ ПІСЬМОВИ

сбор. 4
ОДНА І ПЕРША
МАКІТІ ЧИЖИ
СТАВІ ПІСЬМОВИ

Зі святом Вас, жінки!

Вечірній Ужгород

Додаток до газети "Старий замок" № 1 (1) 6 березня 2003 року

Сторінка редактора
Шановні читачи, 16 березня у нас відбувся свято жіночий вечір. У нас, як і в інших містах, є багато жінок, які працюють у різних сферах діяльності. Вони роблять свій внесок у розвиток нашого міста. Ми хотіли привітати їх і побажати успіхів у їхній діяльності.

Вітання
ПІСЛЯЗАВТРА – НАЙОЧКУВАНІШЕ ЖІНОЧЕ СВЯТО
Чи сарматів вони тили? Чи відомих державців, і який співвідношення між карпатськими Руськими Славянами? Чи на спадщині до свята? Чи виступили представники народності? Чи виступили представники народності?

НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ - 10 РОКІВ!

ВІСТІ УЖГОРОДЩИНИ

Понеділок, 24 березня 2003 р.
№ 37-38 (9074)

Ціна: 30 коп.

РАЙОННА ГАЗЕТА

СПЕЦІАЛЬНИЙ ВИПУСК

ТРИ ПРЕЗИДЕНТИ НЕЗАЛЕЖНОЇ

BEREGI HÍRLAP

JARÁSI KÖZÉLETI LAP

Аз північ 1912, december 14-ді північ азг
№ 51-52, szam
2001. július 7., szombat
Árta: 35 kop.

Колізація
Статус, кошти, терми

Уже кілька років діють у Закарпатті різні статусні документи. У них, як і в інших містах, є багато жінок, які працюють у різних сферах діяльності. Вони роблять свій внесок у розвиток нашого міста. Ми хотіли привітати їх і побажати успіхів у їхній діяльності.

UKRAJNA FÜGGETLENSÉGÉNEK 10. ÉVFORDULÓJA

NAGYSZŐLŐS-VIDÉKI HÍREK

100%... HÍREK... A JÁRÁS TARSADALMI-POLITIKAI LAJKA... KAPITÁNY... HÍREK... UKRAJNA JÖVŐJE ÉRDEKÉBEN

100%... HÍREK... A JÁRÁS TARSADALMI-POLITIKAI LAJKA... KAPITÁNY... HÍREK... UKRAJNA JÖVŐJE ÉRDEKÉBEN

Сучасні угорськомовні видання Закарпаття

17. BEREGI HÍRLAP

CSALÁD ÉS FIJASÁRI HETILAP

Bensőséges hangulatú koncert

Szomorú a Föld

А сьогоднішній вечір був присвячений...
Сьогоднішній вечір був присвячений...
Сьогоднішній вечір був присвячений...

Hervath Sándor

Helvzetünk a világban

ÉLET-JEL
KÖZMŰVELŐDÉSI MAGAZIN

Zűg Március

Сьогоднішній вечір був присвячений...
Сьогоднішній вечір був присвячений...
Сьогоднішній вечір був присвячений...

Грига

Сьогоднішній вечір був присвячений...
Сьогоднішній вечір був присвячений...
Сьогоднішній вечір був присвячений...

UNG-VIDÉKI HÍREK

А hatalom beváltja az ígértét

Аз egészségügyi sфера tisztelt dolgozói

Bennünket köszöntöttek

Kárpátaljai Hírmondó

X. évfolyam 4. szám, 2014. december

Hideg téli est

Életünk hulló karácsonyfáján
hallan röpessék a hangok,
Füvetlenek és bennünk kőmögébe
a hűtérgörög csönd.

Masszon ki, szíven magával
fodros hátán mindenit, ami volt:
eső, varázslatos, meddőseget,
kukukok, hasztalan imákat.

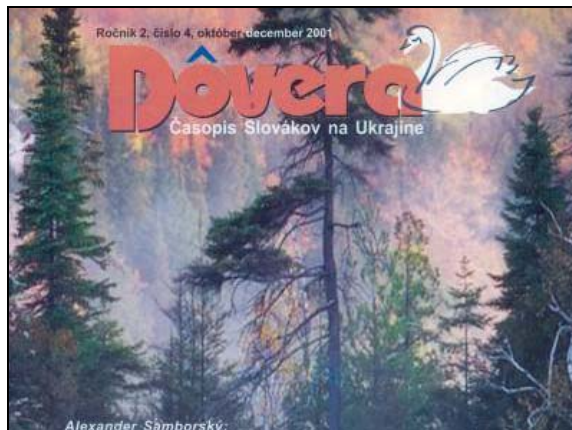
Hörpítés nagy fenyők alatt
ünnök le a törpek közt.

Kárpátalja

Сучасні румунськомовні видання Закарпаття

Сучасні словацькомовні видання Закарпаття

SIAU

Slovenská informačná agentúra na Ukrajine

Товариство словацької інтелігенції Закарпаття

Slovenské Slovo

7 квітня 2012 р. № 1 (1) м. Ужгород

Розповсюджується безкоштовно

MOTORISTI, POZOR!

Chystáte sa autom na Slovensko? V tom prípade by ste mali vedieť, že od 1. novembra 2011 platia na slovenských cestách nové pravidlá. Políciou budú podľa nového cestného zákona prísnejšie postihováni najmä alkohol za volantom a jazdu cestných priátoch. Pamätajte, že už jedno promile alkoholu v krvi je trestným činom a môže vám vynieť až 1 rok za mrežami! Preto zlytým pravidlom vašej cesty nech je – jazdiť s triezvou hlavou a fahukou nohou na plynovom pedáli. Nuž a aké pokuty na vás na slovenských cestách čakajú?

POKUTY ZA DOPRAVNÉ PRIESTUPKY

- Jazď na červenú 150 eur
- Ohrozenie vozidla nedarim prednosť pri vychádzaní z vedľajšej cesty označenej značkou 150 eur
- Predíhanie na mieste, kde je zakázané 150 eur
- Jazda po krajnici (okrem zastavenia, státia a obchádzania prekážky) 150eur

VÁŽENÍ PRIATELIA!

Týmto listom Vás chceme informovať, že silami študentov a absolventov Katedry slovenskej filológie a Katedry žurnalistiky Užhorodskej národnej univerzity bolo založené združenie Slovenská informačná agentúra na Ukrajine (SIAU). Jej cieľom je zbierať a systematizovať aktuálny a následne informovať ľudí o kultúrno-sociálnych udalostiach v živote slovenskej komunity na Ukrajine i v zahraničí.

Mladá generácia inteligencie si uvedomuje, že rozdrobené úsilie niekoľkých národnostno-kultúrnych spoločností a aktívnych ľudí mimo organizácií a spolkov má dostať čo najširšie vysvetlenie v médiách a takýmto spôsobom má konsolidovať kulturologický potenciál slovenskej pospolitosti na Ukrajine, rozšíriť možnosti partnerskej spolupráce so subjektmi na Slovensku.

S týmto cieľom sme založili tlačový orgán Slovenské slovo (siau@i.ua), vytvárame vlastnú internetovú stránku (www.siau.org.ua) a na jej báze budeme vydávať štvrťročník Časopis Slovákov. Okrem toho naše tvorivé sily nám dovoľujú pripravovať materiály pre rozhlasové a televízne vysielanie na Ukrajine i na Slovensku, vymieňať si ich so slovenskými komunitami v Maďarsku, Poľsku, Srbsku, USA, Kanade a iných krajinách.

Naša agentúra (SIAU) je otvorená pre spoluprácu so všetkými slovenskými kultúrnymi, náboženskými a osvetovými organizáciami, ako aj so štátnymi a súkromnými inštitúciami na Ukrajine s cieľom vzájomného obohatovania o skúsenosti v oblasti vzdelávania, kultúry, vedy, športu a formovania mnohonárodnej občianskej spoločnosti európskeho typu.

Podporujeme iniciatívy našej mládeže a vyzývame Vás na širokú spoluprácu, v ktorej vitáme iniciatívy, kreatívnych a nefahostajných krajanov. Sme presvedčení, že kolektívny rozum fahšie a rýchlejšie vyrieši väčšinu úloh, ktoré sú často nad silu jednotlivých členov spoločenského života.

Predseda Spoločnosti slovenskej inteligencie na Zakarpatsku Mgr. Erik Horvát
Vedúca Katedry slovenskej filológie UŽNU prof. Svitlana Pachomovová, DrSc.
Predseda Komisie pre rozvoj medzinárodnej spolupráce a cestovný ruch Užhorodskej mestskej rady Pavlo Čučka, CSc.

V Užhorode 14. novembra 2011

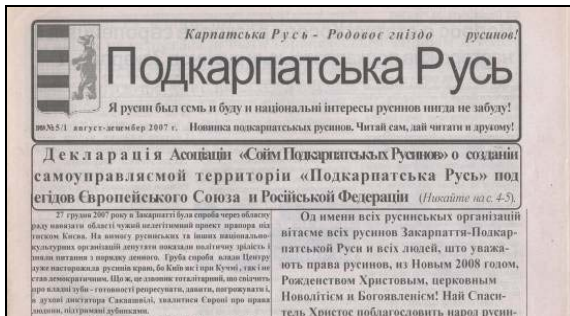
Сучасні ромські видання та матеріали міжнародних ромських читань в Ужгороді

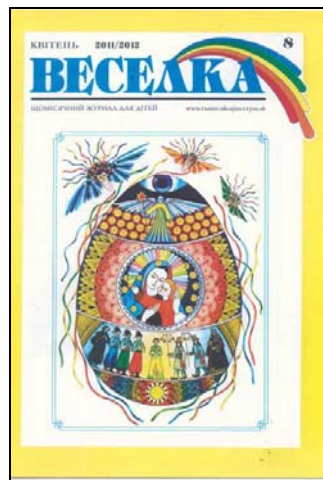
Сучасна російська, дво- і тримовна преса Закарпаття

«Русинські» видання Закарпаття

Сучасна українськомовна преса Словаччини

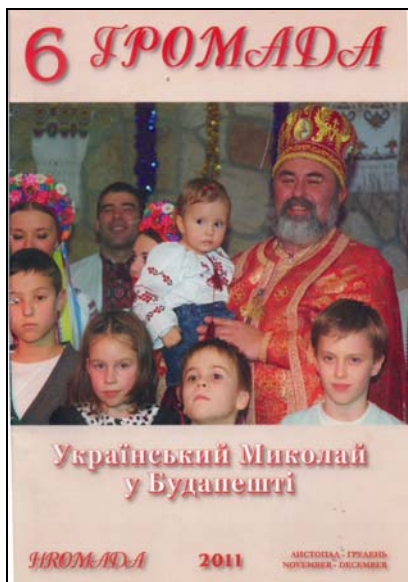
Сучасна українськомовна преса Польщі

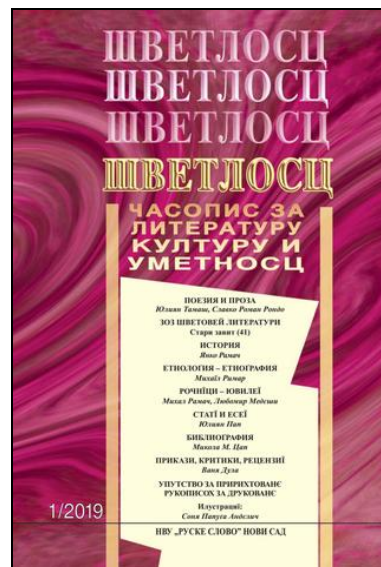
Сучасна українськомовна преса Румунії

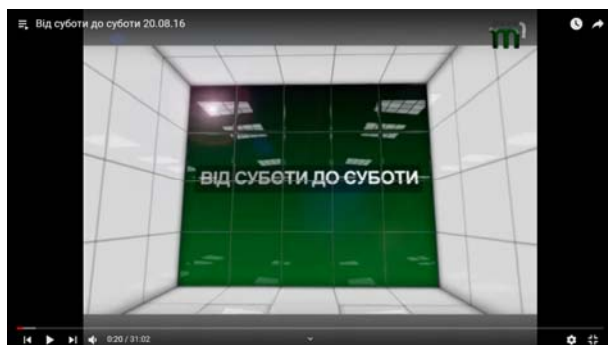
Сучасна періодика українців Угорщини

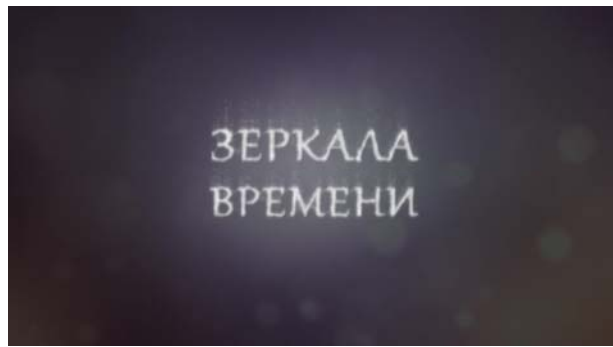
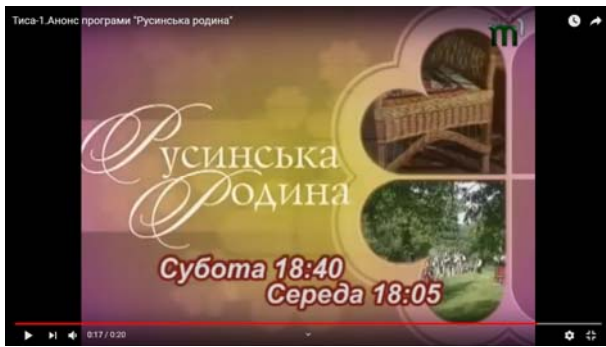

Сучасна періодика русинів-українців Сербії

Г. Скриншоти заставок етнічних телепрограм

Г. Кодекс етики українського журналіста

(Комісія з журналістської етики:
<http://www.cje.org.ua/ua/code>)

1. Свобода слова та висловлювань є невід'ємною складовою діяльності журналіста.
2. Служіння інтересам влади чи засновників, а не суспільства, є порушенням етики журналіста.
3. Журналіст має з повагою ставитися до приватного життя людини.
4. Висвітлення судових процесів має бути неупередженим щодо звинувачених.
5. Журналіст не розкриває своїх джерел інформації окрім випадків, передбачених законодавством України.
6. Повага до права громадськості на повну та об'єктивну інформацію про факти та події є найпершим обов'язком журналіста.
7. Інформаційні та аналітичні матеріали мають бути чітко відокремлені від реклами відповідною рубрикацією.
8. Редакційна обробка матеріалів, включаючи знімки, текстівки, заголовки, відповідність відеоряду та текстового супроводу, тощо не повинні фальсифікувати зміст.
9. Факти, судження та припущення мають бути чітко відокремлені одне від одного.
10. Точки зору опонентів, в тому числі тих, хто став об'єктом журналістської критики, мають бути представлені збалансовано.
11. Не допускається таке вибіркоче цитування соціологічних досліджень, яке призводить до викривлення змісту.
12. Журналіст зобов'язаний зробити все можливе для виправлення будь-якої поширеної інформації, якщо виявилось, що вона не відповідає дійсності.
13. Журналіст не повинен використовувати незаконні методи отримання інформації.
14. Плагіат несумісний із званням журналіста.

15. Ніхто не може бути дискримінований через свою стать, мову, расу, релігію, національне, регіональне чи соціальне походження або політичні уподобання.

16. Журналіста не можна службовим порядком зобов'язати писати чи виконувати будь-що, якщо це суперечить його власним переконанням чи принципам.

17. Незаконне отримання журналістом матеріальної винагороди чи будь-яких пільг за виконаний чи невиконаний журналістський матеріал є несумісним із званням журналіста.

18. Журналіст має бути особливо обережним при висвітленні питань, пов'язаних із дітьми.

19. Свідоме порушення норм журналістської етики є абсолютно несумісним з професійною журналістикою.

Наукове видання

**Юрій БІДЗІЛЯ, Євген СОЛОМІН,
Наталія ТОЛОЧКО, Галина ШАПОВАЛОВА,
Ярослава ШЕБЕШТЯН**

**ЗАКАРПАТСЬКІ МЕДІА
КРІЗЬ ПРИЗМУ ЕТНОТОЛЕРАНТНОСТІ**

Монографія

В художньому оформленні обкладинки використано репродукції робіт Федора Манайла «Розп'яття», Ференца Семана «Автопортрет з квіткою», Адальберта Ерделі «Старий циган» та Енді Воргола «Чотири Мерилін».

Редактор Наталія Ребрик
Художньо-технічна редакція Івана Ребрика
Виробничий супровід Томаша Лелекача та Маріанни Касіч

Підписано до друку 12.08.2019. Формат 60x84/16.
Гарнітура Cambria. Папір офсетний. Облік.-вид. арк. 17,6.
Замовлення 23.

Видавництво «Гражда»
Свідоцтво про державну реєстрацію видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія 3т № 22 від 1 вересня 2005 р.
88000, м. Ужгород, вул. Орлина, 1, т./факс (0312) 61-51-81

Бідзіля Ю, Соломін Є., Толочко Н., Шаповалова Г., Шебештян Я.

М 42 Медіа Закарпаття крізь призму етнотолерантності. – Ужгород: Гражда, 2019. – 372 с.

ISBN 978-966-176-136-9

Монографія є оригінальною спробою осмислення особливостей етнічних (і частково неетнічних) засобів масової інформації Закарпаття в журналістикознавчому, філософському, історичному, культурному, лінгвістичному, політологічному вимірах; вивчення їх у зв'язку з виявом етнотолерантності як ціннісної гуманістичної категорії; ґрунтується на багатому й різноманітному матеріалі, дібраному з друкованих, радіо-, теле-, онлайнових закарпатських медіа.

Видання орієнтовано перш за все на науковців – фахівців у галузі соціальних комунікацій, журналістів місцевих і загальноукраїнських ЗМІ, студентів-мас-медійників; може бути корисним для спеціалістів у сфері політології, історії, культурології, етики тощо та для широкого загалу.

ББК 76.02(4УКР-4ЗАК)